PEOPLE'S EDITION

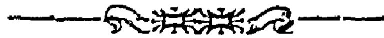
BRIHAT

KAVYA-DOHANA

OR

SELECTIONS FROM THE GUJARATI POETS

IN TEN PARTS-PART SEVENTH

COMPILED BY

ITCHARAM SURYARAM DESAI

BOMBAY:

THE "GUJARATI" PRINTING PRESS

1911

Price Rs. 3-0-0

PRINTED AND PUBLISHED
BY I S. DESAI
GUJARATI PRINTING PRESS
SASSOON BUILDINGS-FORT,
BOMBAY-

સામાજીક આવૃત્તિ

બૃહત્

કાવ્યદોહન

દશ ગ્રંથમાં–ગ્રંથ ૭ મો

[illegible] પુરાણ [illegible]
પૃ. [illegible] થી [illegible]

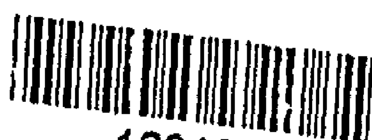
સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર
ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ

મુંબઈ: "ગુજરાતી" પ્રિંટિંગ પ્રેસ

ઈ. સ. ૧૯૧૧ સંવત ૧૯૬૭

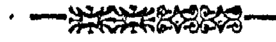
[illegible]

કિંમત રૂ. ૩

મુંબઇ:
"ગુજરાતી" પ્રિંટિંગ પ્રેસ.

પ્રસ્તાવના.

પ્રાચીન-મધ્યકાલિન-આધુનિક-સમીપના સમયના કવિઓનાં કાવ્યે સંગ્રહનો છઠ્ઠો ગ્રંથ, આજથી ૧૧ વરસ ઉપર એટલે સં. ૧૯૫૬-ઈ. સ. ૧૯૦૦ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. ગૂર્જર પ્રજાના સામ્પ્રત કાલના સાક્ષરવર્ગ પોતાની પૂર્વના કવિઓપ્રત્યે જેટલી પ્રીતિ હોવી જોઇએ તેટલી નહીં હોવા કારણે, હાલ બહાર પડતો સાતમો ગ્રંથ પ્રગટ કરવાનો મારો ઉત્સાહ મંદ પ ગયો હતો. પરંતુ કેટલાક સાક્ષરોએ મને જણાવ્યું કે, મારી પાસેનો જે સંગ્રહ છે તે જો બહાર પાડવામાં આવશે નહીં તો તે અટવાઈ જશે, અથવા તેમાં ઘણ ગડમથલ થઈ જશે; માટે જેટલો સંગ્રહ મારી પાસે છે, તે બહાર પાડવોઃ એમ લાભ હાનિ કે રુચિ અરુચિનો વિચાર કરવો નહિ. એ ઇચ્છાનુસાર આ સાતમો ગ્રંથ આજે હું ગૂર્જર પ્રજા વર્ગ સમક્ષ મૂકું છું, અને તેને માટે જે સાક્ષરોએ મારા મંદ ઉત્સાહને સતેજ કીધો છે, તેમનો જ આભાર માનવાનો છે.

આ સાતમા ગ્રંથમાં કવિ ચક્રચૂડામણિ પ્રેમાનંદના નામથી જણાયલું માર્કંડેય પુરાણ દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, તેથી મોટો ભાગ રોકાયલો છે. એ ગ્રંથ પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં રા. સા. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાળાએ પ્રગટ કીધો છે. એની એક છિન્ન ભિન્ન થએલી પ્રત મને ખાનદેશના નવાપુરામાં લખાયલી હતી, તે કડોદમાંથી રા. ઇચ્છારામ રંગીલદાસે મેળવી આપી હતી. એ ગ્રંથમાં કેટલાંક પૃષ્ઠો નથી. એ જ પ્રત ઉપરથી બૃહત્ કાવ્યદોહનના પાંચમા ભાગમાં દેવીચરિત્ર અને હરિશ્ચંદ્રાખ્યાન ઉતારી છાપવામાં આવ્યા છે; અને તેમાં જે સાલ છે તે જ સાલ મેં કાયમ રાખી છે. છતાં એ ઉપર સાક્ષર શ્રી કેશવલાલે એવી શંકા ઉઠાવી છે કે, એ માર્કંડેય પુરાણ રચાયાની સાલ બરાબર નથી. કેશવલાલભાઇને મારો પ્રશ્ન એ છે કે, આ માર્કંડેય પુરાણ વડોદરાના ભટ્ટ કવિ પ્રેમાનંદ-નળાખ્યા, ઓખાહરણના કર્તાનું છે ખરું? જે પ્રેમાનંદે ઓખાહરણ, નળાખ્યાન, અને શ્રીમદ્ભાગવત જેવા ઉત્તમ ગ્રંથો રચ્યા છે તે જ કવિ પ્રેમાનંદ આ માર્કંડેય પુરાણનો રચનાર છે ખરો? જો નળાખ્યાનનો રચનાર કવિ પ્રેમાનંદ, માર્કંડેય પુરાણનો

રચનારો હોય તો, કવિ પ્રેમાનંદને અધમ કવિ કહેવામાં જરાએ સંકોચ પામવાનું કારણ નથી; અને કવિ પ્રેમાનંદરચિત માર્કંડેય પુરાણ છે એમ નિશ્ચિત ઠર્યા વગર એની સાલને માટે તકરાર કરવી, એ શું મિથ્યા સંવાદ નથી?

મેં પણ કવિ પ્રેમાનંદના નામપર માર્કંડેય પુરાણ દાખલ કર્યું છે, પરન્તુ તે નળાખ્યાનના રચનાર પ્રેમાનંદ કવિનું રચેલું છે, એમ માનીને નહિ. બૃહત્ કાવ્યદોહનના પાંચમા ભાગમાં દાખલ કરેલાં બે આખ્યાનો આ ભાગમાંથી બાતલ કર્યાં છે. આખા આખ્યાનનું મેં ત્રણ વાર અવલોકન કર્યું છે, અને તે ઉપરથી હું નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકું છું કે, માર્કંડેય પુરાણ, કવિચક્રચૂડામણિ પ્રેમાનંદનું રચેલું નથી જ. એ કોઇ પ્રેમાનંદનામધારી અન્ય કવિનું રચેલું હશે; અથવા કોઈ શિષ્યે પ્રેમાનંદના નામપર ઠોકી માર્યું છે! રા. સા. હરગોવિંદદાસને એમાં જે ખુબીઓ જણાઇ છે, એ એમનો માત્ર ભ્રમ છે, અથવા તો કવિતાની પરીક્ષક શક્તિની ખામી છે. અધમ કવિ અથવા કોઈ વ્યાસ રચે તેવી કિલષ્ટ કવિતાની રચના છે. રા. કેશવલાલભાઇ સાક્ષર છતાં, પ્રેમાનંદની કવિતા કેઇ ને કેઇ નહિ, એની તુલના કરી શકયા નથી, એ ખેદપ્રદ છે. એનું કારણ એ જ કે, આજના કેટલાક સાક્ષરોના મન ઉપર એમ ઠસાવવામાં આવ્યું છે કે, પ્રેમાનંદે બહુ-બહુ બહુ લખ્યું છે, એટલે પ્રેમાનંદના નામે જે આવ્યું તે, પરીક્ષા કર્યા વગર જ, પ્રેમાનંદનું સ્વીકારી લઈ, તેની પ્રશંસા કરવામાં જેમ કેટલાક દોરાઇ ગયા છે, તેમ કેશવલાલભાઈ પણ દોરાઇ ગયા છે. માર્કંડેય પુરાણને પ્રેમાનંદ કૃત ગણાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, એ તો કવિરત્ન પ્રેમાનંદને મોટામાં મોટું અપમાન કર્યા બરોબર નથી શું?

માર્કંડેય પુરાણની જે પ્રત મને મળી છે, તે ઘણી અશુદ્ધ છે. તેથી મેં પ્રાચીન કાવ્યમાળાના પાંચે અંકોની એ કાવ્ય સુધારવામાં મદદ લીધી છે. આ ગ્રંથ આ સંગ્રહમાં દાખલ કરવાનું કારણ તો એટલું જ કે, તે સચવાયલું રહે અને સસ્તી કીંમતમાં ઘણાઓ વાંચી શકે.

સાતમા ગ્રંથના સંગ્રહમાં કેટલાક નવા કાવ્યલેખકો છે; ઉપરાંત જાનકીબાઇ, રામબાઈ, જેઠીબાઈ, માનબાઇ અને ઇચ્છાબાઇ નામની પાંચ સ્ત્રીઓનાં અકેકાં પદો મને હાથ લાગ્યાં છે, તે પણ એમાં દાખલ કર્યાં છે. મોતીરામનું નરસિંહ મહેતાના પિતાનું શ્રાદ્ધ વાંચવા જેવું છે. એની પૂર્વેના કોઈ કવિએ રચેલા શ્રાદ્ધમાંથી વિષય લેવામાં આવ્યો હોય એમ હું ધારું છું. ભાઇશંકરકૃત લક્ષ્મીપાર્વતી સંવાદ એક જૂદી જ ઢબની કવિતા છે. સુરદાસ, હરિદાસ, અજરામર, ગોકુળદાસ, લક્ષ્મણ, શ્યામદાસ અને કેશવદાસાદિ કવિઓ અજ્ઞાત છે. અત્યાર સૂધીમાં તેમનાં જેટલાં પદ મળેલાં, તેટલાં બધાં મેં એમાં દાખલ કરી દીધાં છે.

આ સંગ્રહ એકઠો કરવામાં રા. રા. તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી, રા. છગનલાલ ઠાકોરદાસ મોદી, રા. ઇચ્છારામ રંગીલદાસ, રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ, આદિએ મને જે મદદ કરી છે, તેને માટે હું તેઓનો સપ્રેમ આભાર માનું છું. આ સંગ્રહ છપાતો હતો તે અરસામાં ઉનાના રહીશ કથાનક ઓધવજી ગીગાએ કેટલાંક છુટક પદો, જે તેમને કંઠે હતાં તે ઉતરાવ્યાં છે, તેમનો પણ ઉપકાર થયો છે.

આ સંગ્રહનું સંશોધન કરવામાં કેટલાકની જે એકેક જ પ્રત મળી હતી, તેજ પ્રમાણે તે દાખલ કરવામાં આવી છે. જેની બે કે ત્રણ પ્રત મળી, તેનું સંશોધન થયું છે. એમાં જેમને અશુદ્ધિ જણાય અને જેમની પાસે એની બીજી પ્રત હોય તે મને જણાવશે અથવા તો મોકલી આપશે તો તેમનો હું સપ્રેમ આભાર માનીશ અને નવી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવાનો પ્રસંગ આવશે તો તે સમયે તે સુધારો દાખલ કરી શકીશ.

આ ગ્રંથના પ્રારંભમાં મીરાંબાઇનું સંપૂર્ણ જીવનવૃત્ત રા. રા. તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠીએ લખેલું દાખલ કરવામાં આવેલું છે. તેમનું આ એક પ્રીતિકાર્ય (labour of love) છે, એટલે તે વિશે કંઇ ઝાઝું કહેવા જેવું રહેતું જ નથી. છતાં એટલું જણાવવું યોગ્ય થઇ પડશે, કે તે ગુર્જર સાક્ષરોને ‘મીરાંચરિત્ર’ મનન કરવા યોગ્ય થઇ પડશે અને ગ્રંથની શોભામાં એથી જે વૃદ્ધિ થઈ છે, તેને માટે હું ખાસ તેમનો આભાર માનું છું.

મુંબઈ,
વટસાવિત્રી પૂર્ણિમા, સં ૧૯૬૭.

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈ.

श्री.

मीरांबाई.

લેખક—રા. રા. તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.

प्रसिद्धि—

દુહા.—નામ રહેગો નામસેં, સુનો સયાને લોય;
મીરાં સુત જાયો નહીં, શિષ્ય ન મૂંડયો કોય.

(હે ડાહ્યા લોક! સુણો, મનુષ્યનું નામ પુત્ર પૌત્રાદિ સંતતિથી કે શિષ્યસંગ્રહ કરવાથી રહેતું નથી, પણ સ્વ-સત્કર્મ-ઉપાર્જિત કીર્તિથી જ ચિરકાલ રહે છે; જેમ કે મીરાંનું નામ. મીરાંને કોઇ પુત્ર જન્મ્યો ન હતો, અને તેણે કોઇ શિષ્ય મૂંડયો ન હતો; પરંતુ તેની પરમાત્મામાં દૃઢ ભક્તિ અને તેના અનંત ગુણનું સ્મરણ કરાવનાર સુંદર કવિતાથી તેનું નામ અદ્યાપિ સર્વ લોક-પ્રસિદ્ધ છે.)

મીરાંબાઇની મૂલ પ્રસિદ્ધિ જેટલી, ભક્તિમય જીવનના આદર્શરૂપ તેના ચરિતથી તથા તેવા જીવનના અંગે પ્રાપ્ત પ્રસંગોએ તેણે પ્રદર્શિત અપૂર્વ ભક્તિ, શ્રદ્ધા, અને વિજયના અદ્ભુત વૃત્તોથી છે, તેટલી જ અપર દિશામાં શાંત રસના અંગભૂત ભક્તિભાવથી પરિપૂર્ણ સુરસ ભજનો-હરિયશો-પદોથી પણ થઇ છે.

તેની પછી રચાયલી કોઇક જ ભક્તનામાવલિ એવી હશે, જેમાં મીરાંનું પવિત્ર નામ ઉલ્લિખિત નહિ હોય.

હિંદુસ્થાનના ઉત્તરાર્દ્ધમાં કોઇક જ એવું સ્થળ હશે જ્યાં મીરાંબાઇનું નામ પ્રસિદ્ધ નહિ હોય અથવા જ્યાં તેનાં કોઇ ભજન કે પદના સંગીતથી આકાશ ધ્વનિમત્ કે ગુંજિત નહિ થતું હોય.

भक्तोनां जीवनचरित—

એવી એક બહુ પ્રકારે સંમાન્ય વ્યક્તિના જીવન ચરિતનો વિસ્તાર કરતા પહેલાં, અપર પુરુષોનાં જીવનો કરતાં ભક્તોના જીવનોમાં અવશ્ય સંભવતા કેટલાએક વિલક્ષણ અંશો સંબંધમાં કેટલુંએક સામાન્યતઃ વક્તવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

આ પૃથ્વી ઉપર અને તેમાં પણ વિશેષે હિમાચલથી સેતુબંધ પર્યંતની પવિત્ર ભૂમિમાં જે જીવન્મુક્ત મહાત્માઓ, સિદ્ધ પુરુષો અને ભક્તો થઇ ગયા છે, તેઓના ચરિતોના બે ભાગ થઇ શકે છેઃ—'(૧) લૌકિક અને (૨) અલૌકિક.'

તેમાં જે **અંશો લૌકિક**—લોકસામાન્ય—હોય છે, તે સર્વગ્રાહ્ય હોય છે. પરંતુ તેમાં તત્સંબંધીઓના, રાગ-દ્વેષ-આદિ તથા અજ્ઞાનદ્વારા અસત્યાંશોનું મિશ્રણ થઇ, ઐતિહાસિક સત્યમાં ન્યૂનતા આવી જાય છે. પરંતુ તેવાં દોષોત્પાદક કારણોને વશ ન

થતાં તેમાં શુદ્ધતા તથા સંપૂર્ણતા યથાશક્તિ લાવવાં, એ સાક્ષર લેખકોનું કર્તવ્ય છે; અને નહિ કે સ્વકલ્પના તુરંગોના સ્વચ્છંદ–ખેલનથી ધૂલિ ઉડાવી અંધકારમાં વૃદ્ધિ કરવી.

પુનઃ **અલૌકિક અંશો** સંબંધમાં વર્તમાન કાલના કેટલાએક લોકો અશ્રદ્ધા અથવા અસત્યતાની બુદ્ધિને સેવે છે. પરંતુ તેમ થવાનું મૂલ વિભ્રમ છે. વસ્તુતઃ આ જગતમાં તેમ અન્યત્ર યૂરોપાદિ ખંડોમાં પણ જે મહાપુરુષો, મહાવીરો આદિ થઈ ગયા છે, તેઓમાંના નેપોલીઅન બોનાપાર્ટ, ગ્લાડસ્ટન આદિનાં ચરિતોમાં એવા બહુ અંશો છે, જેઓને સામાન્ય પંક્તિના અથવા આલસ, અલ્પજ્ઞ, ભીરુ એવા પુરુષો સ્વપ્ને પણ સત્ય ન માને. તથાપિ તેવા અંશોને, વૃદ્ધબુદ્ધિ બહુજ્ઞો, તેમાં અલ્પ પણ શંકા ન ધરતાં, તથાભૂત જ માને છે. એ જેટલું સત્ય છે તેટલું જ આ સત્ય છે કે મીરાંબાઈ, નરસિંહ આદિ ભક્તોના, તેમ જ સદાશિવેન્દ્ર આદિ અનેક સિદ્ધોના ચરિતોમાં એવા અનેક અંશો છે, જે, દશ્યરૂપ બાહ્ય પટને ભેદી અંતસ્તત્ત્વને ન ગ્રહી શકનારી એવી નિર્બલ આધિભૌતિક સ્થૂલ દૃષ્ટિને અસત્ય, અસંભવી, ઉપહાસ્ય પ્રતીત થાય, પરંતુ જે પરમાર્થતઃ તેવા નથી.

જે વૈજ્ઞાનિકોની દૃષ્ટિઓ, જડ ચૈતન્યમય સૃષ્ટિને નિયમતાં તત્ત્વોને, તત્પ્રતિપાદક શાસ્ત્રોના અનુશીલનથી અથવા અન્ય યોગ્ય પ્રામાણિક સાધનોદ્વારા, અધિક વિસ્તૃત થઈ છે, તેઓ તો તેવા અદ્ભુત ચરિતાંશોમાં સત્યત્વ બુદ્ધિને ભજે છે; અને તેવો માનનારો વર્ગ અલ્પ પણ નથી અને પ્રતિવર્ષ વર્ધમાન છે.

પરંતુ અત્ર નિર્દેશવું અગત્યનું છે કે, એવા અલૌકિક ભાસતા ચરિતાંશો પરમાર્થતઃ સત્ય હોતાં પણ તેઓનામાં, તે તે મહાત્માના શિષ્ય ભક્ત આદિની સ્વગુરુમાં રહેતી મહિમ બુદ્ધિથી, બહુ કલ્પિત પ્રસંગો પણ મિશ્રિત થયા હોય છે. તેઓનો વિવેક સમયાન્તરમાં કરવો કઠિન થાય છે.

લૌકિક અંશો સંબંધમાં તો તેવી કઠિનતા પ્રમાણમાં અલ્પતર હોય છે.

मीरांनुं जीवनचरित—

આ દેશમાં કવિઓ આદિ કરતાં રાજ્યકીય પુરુષો તથા ભક્તોનાં ચરિતો અધિક પ્રમાણમાં આલેખાયાં છે. મીરાંબાઇનો સંબંધ તો રાજવર્ગ તથા ભક્તવર્ગ ઉભય સહ અધિક હોવાથી, તેના ચરિતમાં લૌકિક તથા અલૌકિક ઉભય અંશો અન્યો કરતાં અધિક ઉપલબ્ધ થાય છે. પરંતુ તે સ્ત્રીજાતીયા હોવાથી લૌકિકાંશો ઇતિહાસોમાં સ્પષ્ટતાથી તથા વિસ્તરથી નિર્દિષ્ટ નથી.

मीरांचरितनां साधनो—

અત્ર સખેદ કથવું પ્રાપ્ત થાય છે કે, વર્તમાન કાલમાં લખાયલાં મીરાંબાઇનાં કેટલાંએક જીવનોમાં તેના ચરિતના કેટલાએક ભ્રાંતિમય અંશો, સમયસર દૂર કરાવાયાને બદલે, યોગ્ય પર્યવેક્ષણના અભાવથી, શંકાપદોમાં ગણાયા ગયા છે; અને ભક્તિના શુદ્ધ સનાતન રૂપ ઉપર, સ્વરુચિ વા સ્વકલ્પના અનુસાર કેટલાએક રંગપુટો અર્પી દેવામાં આવ્યા

છે; અને તેમ કરતાં, ભક્તિના પરિણામી ભાવોને ભક્તિભાવનાં કારણો માનવાની અક્ષમ્ય ભૂલો કરાઈ છે. એવો કંઇક પ્રકાર નરસિંહ, દયારામ, આદિ અન્ય કવિભક્તો સંબંધી લખાયલા લેખોમાં પણ ન્યૂનાધિક અંશે થયલો સ્પષ્ટ જણાય તેમ છે.

(**સાધન વિભાગ.**) એ સાધનોના બે પ્રધાન ભાગ થાય એમ છે. (૧) પ્રાચીન (૨) અર્વાચીન. તેમાં પ્રાચીન પણ દ્વિપ્રકારક છે (૧) શુદ્ધ ઐતિહાસિક અને (૨) દંતકથાદિમૂલક, ભક્તાદિઓએ લિખિત. તેમ અર્વાચીન પણ દ્વિપ્રકારક છે. (૧) ઇતિહાસવિદ્-લિખિત અને (૨) અનૈતિહાસિકોથી ગતાનુગતિક ન્યાયથી લિખિત.

(૧-૧) મીરાંબાઈ સ્ત્રી હોવાથી તત્સંબંધી શુદ્ધ ઐતિહાસિક ભાગ અલ્પ ઉપલબ્ધ થાય છે. આઇને અકબરી તથા જહાંગીરનામામાં તેનું નામ નથી. પરંતુ તેના પુરુષ જાતીય સંબંધીઓનું બહુ ઇતિવૃત્ત સંરક્ષિત છે અને તેથી તેના જીવનના બહુ અંશો ઉપર સંશયનિરાસક પ્રકાશ પડી શકે છે. એમાં મારવાડ તથા મેવાડના ઇતિહાસ છે.

(૧-૨) એમાં (૧) મીરાંબાઇનાં કેટલાએક પદો મુખ્ય છે. એ પદોમાં ઘણાં મીરાંબાઇનાં નહિ એવાં તેના નામથી નીરક્ષીરન્યાયથી સંમિશ્રિત થયાં છે. વળી કેટલાંએક સ્વાનુભવમૂલક દિશે છે. પરંતુ તેવાં ઘણાં કલ્પિત છે. (૨) પછી નાભાજી કૃત भक्तमाल सं. १७००) तथा (३) ते ઉપર प्रियादास कृत टीका (सं. १७६९) છે તે છે. મીરાંબાઇના (સમયપછી તે લગભગ ૧૭૫ વર્ષે રચિત છે. ભક્તિમાહાત્મ્ય એ એઓનો પ્રધાન ઉદ્દેશ હોવાથી એમાં અદ્ભુત પ્રસંગો અધિક છે.

(૩-૪) દયારામકૃત મીરાંચરિત્ર અને રાધાબાઇકૃત મીરાં માહાત્મ્ય (સં. ૧૯૦૦) છે, પરંતુ તે બહુધા ભક્તમાલ આદિને અનુસરે છે.

(૫) દયારામકૃત ભક્તવેલ (૬-૨૧)માં વિષપાનનો ઉલ્લેખ છે.

(૬) રાધાકૃષ્ણદાસકૃત ભક્તનામાવલિમાં તેનું નામ છે.

(૭) દયાબાઈ-નામે એક સાધ્વી ભક્ત સં. ૧૭૬૫ થી ૧૮૧૮ સુધીમાં થઈ ગઈ છે. તેણે પોતાના વિનયમાલિકા નામે ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે—

બિશકો પ્યાલા ઘોરકે, રાણા ભેજ્યો છાન;
મીરાં અચયો રામ કહી, હો ગયો સુધાસમાન. ૯૨

(૮) ધના ભક્તનાં 'રામબાણ વાગ્યાં હોય તે જાણે' એ પદમાં રાણાજીએ ખડ્ગ તાણ્યાની તથા ઝેરનો પ્યાલો મોકલ્યાની વાત છે.

(૯) ચંદ્રદત્તકૃત સંસ્કૃત ભક્તમાલમાં ૧૨૬ સર્ગ છે. તે મુખ્યત્વે હિંદી ઉપરથી છે.

દ્વિતીય વર્ગના પ્રથમ વિભાગમાં અર્થાત્ અર્વાચીન ઇતિહાસવિદોથી લિખિત લેખોમાં કાલક્રમમાં પ્રથમ (૧૦) કર્નલ ટોડકૃત રાજસ્થાન (સં. ૧૮૮૫) છે. સ્વલેખનાં વસ્તુ સંગૃહીત કરવામાં કર્નલ ટોડે અત્યંત શ્રમ લીધો હતો, પરંતુ તે વસ્તુસમર્પકો પ્રધાને ભાટચારણાદિ હતા તેથી તેના ઇતિહાસમાં કેટલાંએક સ્થલે મોટી ભુલો રહી ગયેલી છે. મીરાંબાઇને રાણાકુંભની પત્ની લખવામાં એવો પ્રકાર થયો છે.

એના પછીના બહુ લેખકોએ આ વિષયમાં તેનું અંધન્યાયથી અનુસરણ કર્યું છે તે ખેદવિષય છે.

એ રાજસ્થાનમાં મીરાં સંબંધમાં માત્ર અગીઆરેક પંકિત છે, અને તેમાં પતિ સાથે અણબનાવની વાત નથી.

(૧૧) શિવસિંહકૃત 'શિવસિંહ સરોજ' નામક એક હિંદી સુભાષિતસંગ્રહ છે. તેમાં હિંદી કવિઓનાં ચરિતાદિ પણ આપ્યાં છે. તેમાં મીરાંનું જીવન લખાયું છે. તે બહુ અશુદ્ધ છે. પરંતુ તેમાં કેટલીએક દંતકથાઓ સંગૃહીત થઇ છે.

(૧૨) બાબુ કાતકપ્રસાદ ખત્રીએ સં. ૧૯૫૫ માં 'મીરાંબાઇકા જીવન ચરિત' પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું અને તેની દ્વિતીયાવૃત્તિ સં. ૧૯૬૦ માં પ્રકટ થઇ છે, પણ તે લેખ માત્ર કલ્પિત પદ્યાનુસારિ હોવાથી મોટે ભાગે અનૈતિહાસિક છે.

(૧૩) મુન્શી દેવીપ્રસાદે સં. ૧૯૫૫ માં 'શ્રીમતી મીરાંબાઈકા જીવન ચરિત્ર' નામે એક લઘુ લેખ પ્રકટ કર્યો. તે અતિ પરિશ્રમપૂર્વક બહુ શોધ ખોળથી રચાયો છે અને તેમાં મીરાંના કાલ તથા સંબંધીઓ સંબંધી અનેક ભ્રમાંશો દૂર કરાયા છે.

વર્તમાનમાં હિંદુસ્થાનમાં આર્ય યથાર્થ સાહિત્યસેવકોનો જે અલ્પ વર્ગ છે. તેમાંના એક મુન્શી દેવીપ્રસાદજી છે. તેઓ મારવાડની રાજધાની જોધપુરના ન્યાયાધીશ (મુન્સીફ) છે; અને સેવા સમયથી શેષ કાલનો ઉપયોગ ઇતિહાસ—અભ્યાસમાં વ્યતીત કરે છે. તેઓ તે સારુ ઉપયોગી સંસ્કૃત, ફારસી, ઇંગ્લિશ આદિ ભાષાઓનું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે. 'મહકમે તવારીખ મારવાડ' નામે સંસ્થા જોધપુર રાજ્યતંત્રના અંગમાં છે, તેના મુખ્ય સભાસદ છે. તેઓએ શાહજહાંન નામા, ઔરંગજેબ નામા, આદિ અનેક નાના મોટા ઐતિહાસિક લેખો પ્રકટ કર્યા છે.

મીરાંબાઈનું ઇતિવૃત્ત મેળવવા તેઓએ ચિત્તોડ, ઉદેપુર, જોધપુર આદિ સ્થળોએ, તેમજ તત્રત્ય વિદ્વાનો સહ પત્રદ્વારા ચર્ચા કરી, પછી ઉપર લખેલો લેખ પ્રકટ કર્યો છે. અને તેમાં બહુ ઐતિહાસિક પ્રકાશ ઉપરાંત બહુ ભ્રાંતવિષયોનું અપાકરણ કર્યું છે. તેથી શ્રીમતી મીરાંબાઈના પ્રસ્તુત ચરિત્રમાં તે પ્રધાન—આધાર—ભૂત થયો છે.

(૧૪) એ જ મુન્શી દેવીપ્રસાદજીએ ઉપરના ચરિતનું સંક્ષિપ્ત ચરિત સ્વકૃત, 'મહિલામૃદુવાણી' નામે ગ્રંથમાં આપ્યું છે.

દ્વિતીય વર્ગના દ્વિતીય વિભાગમાં પ્રાયઃ મીરાં સંબંધમાં લખનાર સર્વ ગુજરાતી તથા ઇંગ્લિશ લેખકો આવે છે.

(૧૫) કવિ નર્મદાશંકરે લિખિત મીરાંબાઈ નર્મગદ્યમાં છપાયું છે. તે પ્રો. વિલ્સનનો લેખ, રાસમાળા, દયારામ, મરાઠી કવિ ચરિત્ર અને મીરાંના પદ ઉપરથી લખાયું છે. પંરતુ ઐતિહાસિક અંશોમાં તે ગતાનુગતિક છે અને મીરાંની કવિતાસંબંધમાં અભિપ્રાય અપૂર્ણ સામગ્રી ઉપરથી રચાયલો છે.

(૧૬—૧૭) મગનલાલ નરોત્તમદાસ પટેલ કૃત મહાજન મંડલ તથા ભક્ત પ્રકાશમાં જીવનચરિત આપ્યું છે. તે દંતકથાઓથી પૂર્ણ હોઈ કલ્પિત વર્ણનોથી પૂર્ણ કર્યું જણાય

છે અને તેનું મૂલ કોઈ બંગાલી લેખ ઉપરથી હોય એમ તેની લેખન શૈલી ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય તેમ છે.

(૧૮) વિશ્વનાથ કેશવજી ત્રિવેદી કૃત સતી મંડલમાં પણ લખાયલો લેખ તેવો જ છે.

(૧૯) તતઃપર તા. ૨૩ મે ૧૯૦૩ ના મુંબાઈ સમાચારમાં એક લેખ પ્રસિદ્ધ થયો હતો. પરંતુ બહુ ખેદપુરઃસર લખવું પડે છે કે, તે વિષયના લેખકે તેનું સર્વસ્વ મુન્શી દેવીપ્રસાદના નિબંધમાંથી લીધા છતાં, હાલના આપણા કેટલાએક લેખકોની તુલ્ય એ મૂલનો સ્વીકાર કે ઉલ્લેખ પણ કર્યો નથી, અને નવીન શોધનો આડંબર દર્શાવ્યો છે. એવી ક્રિયાઓ કૃતઘ્નતાના નામને જ યોગ્ય છે.

(૨૦) 'ધ ઇન્ડીઅન એંટીકવેરી' આગષ્ટ ૧૯૦૩ ના અંકમાં (પૃ. ૩૨૯–૩૩૫) એમ. મૅકોલિફે (M. Macauliffe) લખેલો એક લેખ છે. તે બહુ વિસ્તૃત છે. પણ તે લેખનો મુખ્ય આધાર હિંદી ભકતમાળ તથા નાગરીદાસ કૃત (હીં.) પદપ્રસંગ-માલા હોવાનું અનુમાનાય છે.

(૨૧) રા. રા. ન્હાનાલાલ દલપતરામ એમ. એ. એ ગુર્જર સાક્ષર જયંતી નિમિત્ત 'મીરાંબાઇ' નામે એક લેખ લખ્યો હતો. (તે 'વસંત' સં. ૧૯૫૯ શ્રાવણ ભાદ્રપદ પુ. ૨ અં. ૭–માં પ્રકટ થયો છે.) આરંભમાં પૂર્વોક્ત મુંબાઇ સમાચારવાળા લેખમાંના ઐતિહાસિક અંશોનું સત્યત્વે ગ્રહણ કરી, પછી મીરાંનું જીવન આલેખતાં દયારામ તથા કૃત્રિમ પદોનું આલંબન કરી અનેક મિથ્યા સંકલના કરી છે. તેથી એમાં તત્ત્વગ્રાહ કરતાં વાગાડંબર અધિક છે.

(૨૨) તતઃ રા. રા. આનંદશંકર ધ્રુવે વસંતમાં (પુ. ૪. અં. ૭. ૮) સં. ૧૯૬૧ ના શ્રાવણ તથા ભાદ્રપદના અંકોમાં 'નરસિંહ અને મીરાં' એ શીર્ષક એક લેખ પ્રકટ કર્યો છે. એમાં મીરાંના અદ્ભુત ચરિત તથા કૃતિઓમાં આવિર્ભૂત ભક્તિભાવ ક્યાંથી પ્રાદુર્ભાવ પામ્યો, એ સંબંધમાં કેટલાએક ગતાનુગતિક તથા આરોપક લેખકોના મતોનો ઉત્કૃષ્ટ રીતિએ નિરાસ કરી મૂલાન્વેષણ કર્યું છે. લેખનકલાના અનેક અંશોમાં એ લેખ ઉત્કૃષ્ટતા ધારણ કરે છે.

(૨૩–૨૪) રા. રા. ભાનુસુખરામ નિર્ગુણરામ મેહેતાએ પ્રથમ વસંત સં. ૧૯૬૪ આષાઢ, શ્રાવણ (પુ. ૭. અં. ૬. ૭.) માં "મીરાંબાઈ" નામે લેખ પ્રકટ કર્યો હતો. અને તેને જ વિસ્તારી રાજકોટમાં તૃતીય ગૂર્જર સાહિત્ય પરિષદ્‌માં (તા. ૨૦ નવેંબર ૧૯૦૯) એક નિબંધ 'મીરાંબાઈ ને તેની કવિતા' નામક મોકલ્યો હતો. તે 'વસંત' ના સંવત ૧૯૬૬ ના માઘ, ચૈત્ર તથા વૈશાખ ના અંકોમાં પ્રકટ થયો છે. એ લેખ સંબંધમાં આ શોચનીય છે કે, પૂર્વોક્ત સત્ય ઇતિહાસપ્રકાશક લેખો વિદ્યમાન હોતા સતાં, તેઓ તે સામગ્રીનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરી શકયા નથી, અને તેના અભાવે સર્વત્ર સંશયાત્મતા પ્રકાશી છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ એક સ્થલે 'દેવીપ્રસાદ મીરાંને જયમલની પુત્રી લખે છે.' 'કબીર સાહેબ અને મીરાંએ એક બીજાની સ્તુતિ ગાઇ છે'

'માતાપિતાની આબરુ ખાતર (મીરાં) પરણ્યાં હતાં' આદિ અક્ષમ્ય અશુદ્ધિઓને તથા વિચારોને અવકાશ આપ્યો છે, અને કેટલાએક ખોટા અંશો ખરા અને ખરા અંશો ખોટારૂપ મનાઇ ગયા છે.

(૨૫) ઇંગ્લીશ્ East and West ના ૧૯૧૦ ના વર્ષના આગસ્ટના અંકમાં એક ઇંગલીશ્ લેખ ભરુચના કનૈયાલાલ મ. મુનશીએ MIRABAI the POETESS of GUJARAT પ્રકટ કર્યો છે. તેમાં પ્રાધાન્યે મીરાંની કવિતાની પ્રશંસા છે.

(૨૬) આર્ય રમણીરત્ન ભાગ–૧–હિંદીમાં નારાયણ હેમચંદ્ર કૃત છે. એ કોઇ બંગાળી લેખનું ભાષાન્તર જણાય છે, અને તેમાં બંગાળી લેખોની રીતિ અનુસાર વસ્તુતત્ત્વ કરતાં વાગાડંબર અધિક જણાય છે.

એ ઉપરાંત મીરાંબાઇ સંબંધમાં (૨૭) એચ. એચ. વિલ્સન કૃત RELIGIOUS SECTS of the HINDUS, (૨૮) ડા. ગ્રિયરસન લિખિત VERNACULAR INDIAN LITERATURE (૨૯) રા. ગોવર્ધનરામકૃત CLASSICAL POETS of GUJARAT (૩૦) રાજા રઘુરાજસિંહની ભક્તમાળા, (૩૧) નાગરીદાસજીની પદપ્રસંગમાળા, (૩૨) સેંટ્રલ હિંદુ કૉલેજ મેગેઝીનમાં એની બેસંટનો એક લેખ, (૩૩) મનસુખરામ કૃષ્ણસુખરામ મેહેતાકૃત ગુજરાતના કવિઓ અને તેમની કવિતા, આદિમાં ન્યૂનાધિક છે, પરંતુ તેમાં વિશેષે લક્ષ્ય કંઇ નથી.

(૩૪) એ ઉપરાંત મીરાંબાઇની ગિરિધરજીની મૂર્તિ સંબંધમાં તેના મંદિરોદ્ધાર સારુ વિનતિ પત્ર શ્રી પ્રયાગ રાજમાં પ્રકટ થતા હીંદી પત્ર 'અભ્યુદયમાં' (તા. ૧૭ માર્ચ. ૧૯૧૦ માં) પ્રકટ થયું હતું. તે વિરુદ્ધ 'ઇતિહાસ પ્રેમી'ની સહીથી એક લેખ મુંબાઇમાં પ્રકટ થતા હિંદી પત્ર 'વ્યંકટેશ સમાચાર' (તા. ૨૦ મે. ૧૯૧૦) માં તથા 'અભ્યુદય' (૨૨ મે. ૧૯૧૦) માં પ્રકટ થયો હતો. તતઃપર પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસવિદો મુન્શી દેવીપ્રસાદે (અભ્યુદય. તા. ૭ જુલૈ ૧૯૧૦) તથા પંડિત ગૌરીશંકરે (અભ્યુદય. ૨૪ જુલૈ ૧૯૧૦ ના અંકોમાં) એ સંબંધમાં પોતાના અભિપ્રાય પ્રકાશ્યા હતા. પશ્ચાત રા. મહાવીરસિંહ મંત્રી, સનાતન ધર્મ પ્રવર્ધની સભા, કાનપુર–એઓએ પોતાના મતને તેથી પુષ્ટિ મળી ગણી પુનઃ મંદિરોદ્ધાર સારુ પ્રાર્થના, વ્યંકટેશ સમાચાર (તા. ૧૬ સપ્ટેંબર ૧૯૧૦) તથા અભ્યુદય (તા. ૨૫ સપ્ટેંબર ૧૯૧૦) માં પ્રકટ કરી હતી. આ લેખના 'ગિરિધર મૂર્તિ' સંબદ્ધ ભાગમાં એ વિવાદ ઉપયોગી થયો છે.

* * * *

એ સાધનસામગ્રીને આશ્રીને મીરાં બાઇના ચરિતનો આરંભ કરતાં પૂર્વે તેનાં પિતૃગૃહ (પીયર)નું સ્થલ 'મેડતા' તથા તેના શ્વશુરગૃહ (સાસરા)નું સ્થલ 'ચિત્તોડ,' અને વિવાદગ્રસ્ત મીરાંબાઇની શ્વશુરકુલમાં સ્થિતિ સંબંધમાં યથાર્થ ઉહાપોહ કરી શકાય, તે સારુ તેનાં પિતૃકુલ તથા શ્વશુરકુલ મધ્યેનો સંબંધ એ જ્ઞાપનીય છે. કારણ મીરાંનું પિતૃકુલ વૈષ્ણવ હતું અને શ્વશુરકુલ શૈવ હતું. વસ્તુતઃ ઉભય કુલો મધ્યે વિવાદ

સંબંધો પૂર્વે થયા હતા, વર્તમાનમાં પણ થાય છે, પણ ધર્મભેદ એ તેવા સ્થલોએ વિરોધનું કારણ જણાયો નથી.

(मीरांबाईनुं पितृगृहस्थल) मेडता—

જોધપુરથી પૂર્વ દિશામાં આશરે ૩૫ કોશ ઉપર અજમેરના માર્ગ ઉપર છે. એ મારવાડ રિયાસત (રાજ્ય) ના જોધપુર વિભાગના મેડતા પરિગણ (પરગણા) નું મુખ્ય શેહેર છે. ત્યાં હાલ ખસના પંખા, કનાત, પડદા, પ્યાલા, રકાબી, સુરાહી, શેતરંજી, સાબુ, માટીનાં રમકડાં, હાથીદાંતનાં બટન, પંખાની ડાંડીઓ, આદિ પદાર્થો સુશોભિત નિર્માય છે. પ્રાચીન શિલાલેખોમાં તેનું નામ 'મેડંતક' લિખિત છે. જોધપુરમાં વિ. સં. ૮૯૪ નો પ્રતીહાર બાઉકનો શિલાલેખ છે તેમાં

राजधानी स्थिरा यस्य महन्मेडन्तकं पुरम् ।

એમ છે. એમ કહેવાય છે કે પ્રથમ એ પુર પરમારવંશીય રાજા માન્ધાતાએ સ્થાપ્યું હતું. જે ઉપરથી તે 'માન્ધાતૃપુર' (અપભ્રષ્ટ–મેડતા) કહેવાતું. એ મહાપુર કાળબળે ઉજ્જડ થયું હતું. તેને જોધપુરસ્થાપક રાવ જોધાજીના એક પુત્ર દુદાજીએ (સં. ૧૫૧૮) (સં. ૧૫૪૪?) પુનઃ સનાથ કર્યું. ત્યાં મુખ્ય ઉપાસ્ય દેવ રૂપે શ્રી ચતુર્ભુજજીનું એક વિશાલ સુંદર મંદિર છે તે અજી પણ સુરક્ષિત છે. સર્વ મેડતીઆ રાઠોડ તેને પોતાના ઇષ્ટદેવ માને છે. મેડતાના એ પુનઃ સ્થાપક રાવ દુદાજીના વંશજો મેડતીઆ રાઠોડ નામક ઉપજાતિત્વથી પ્રસિદ્ધ થયા. રજપુતાનામાં તેઓની મોટી સંખ્યા છે, જેઓ વીરતા તથા વૈષ્ણવત્વ સારુ બહુ પ્રસિદ્ધ છે.

મેડતાથી અજમેર સુધી વીશ કોશના ઘેરામાં જે પ્રદેશ છે, તે મીરાંબાઇના ચરણપ્રસાદથી 'મીરાંબાઈકા દેશ' એમ પણ ઓળખાય છે.

(मीरांबाईनुं श्वशुरगृहस्थल) चित्तोड़—

મેવાડમાં ચિત્રકૂટ નામે એક ખંડક પર્વત છે, તેના તલમાં ચિત્તોડ ગામ છે અને ઉપરિ પ્રદેશમાં ચિત્રદુર્ગ (ચિત્તોડ) નામે કિલ્લો છે. એ મિરાંબાઇના શ્વશુર કુલનું નિવાસસ્થાન હતું. તે સમયે ઉદેપુર સ્થપાયું ન હતું; તેથી મીરાંબાઇસંબંધમાં લેખ લખતાં કેટલાએક ઉદયપુર નામથી વ્યવહાર કરે છે એ બહુ અનુચિત છે. એ [illegible] ઉપર શત્રુઓનાં બહુ આક્રમણ થયાં હતાં અને અંતે સંવત્ ૧૬૨૪ માં ચ[illegible] હતા. લીધું ત્યારથી રાજધાની રૂપે તેનો ત્યાગ કરાયો. [illegible]ેક પુત્ર દુદાજીના

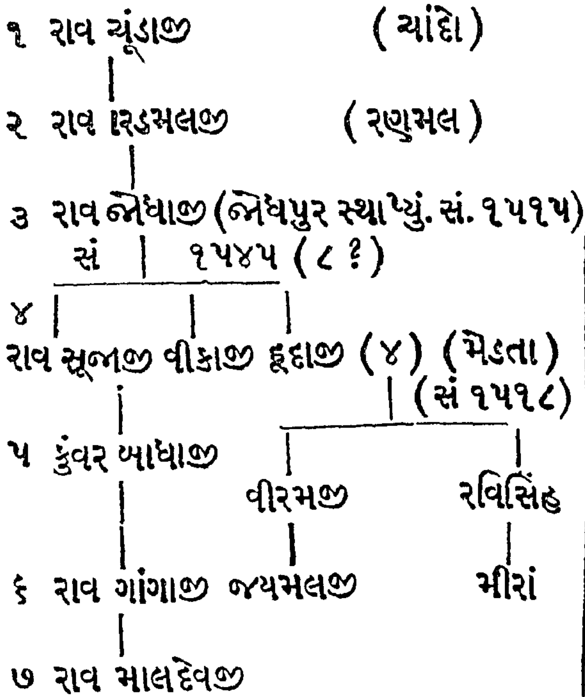
मीरांबाईना पितृकुल तथा श्वशुरकुल वच्चे प्राचीन परंपरागत, રાવ દુદાજીની એ વૈવાહિક સંબંધ

મીરાંબાઇનું પિતૃકુલ જોધપુરના રાઠોડ વંશજોના અંગભૂત મેડતીઅ[illegible] અને પતિકુલ ચિત્તોડના ગુહિલોત વંશમાં હતું. એ ઉભય કુલો મ[illegible] ગુણોથી અત્યંત બહુવાર થયો હતો. એ ઉપર લક્ષ ન રહેવાથી અથવા એના અ[illegible] શ્વશુર-પત્નીધર્મને બહુ લેખકોએ સ્વકપોલકલ્પિત તર્કો પુરઃસર કરી કલ્[illegible]

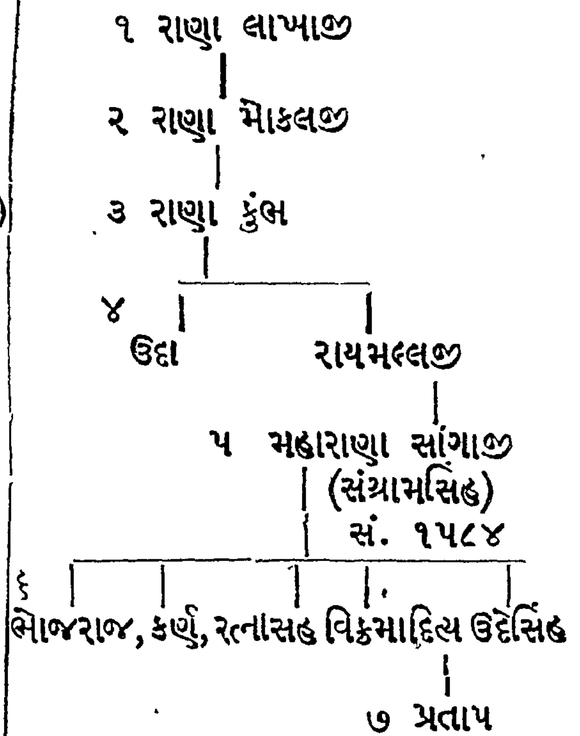
અજ્ઞાનના નાશ સારુ મુનશી દેવીપ્રસાદના લેખ ઉપરથી એ ઉભયકુલ વચ્ચે નાનાવિધ સંબંધદર્શક ઐતિહાસિક ભાગ કંઈક વિસ્તારથી અત્ર સાભાર અવતરાય છે.

મેડતીઆ તથા ગુહિલોત કુળો મધ્યે જે વિવાહ સંબંધો થએલા, તેઓમાં મીરાંબાઇનો ભોજરાજ જોડેનો વિવાહ સપ્તમ હતો. એ સંબંધોનો સુબોધ થવા ઉભયકુલની વંશાવલિ અત્ર અર્પાય છે.

જોધપુરીય રાઠોડ વંશ

ચિત્તોડનો ગુહિલોત વંશ

એમાં રાઠોડ ચૂંડાજી (જેને ભ્રાન્તિથી કહીં કહીં ચાંદાજી એમ લખેલ છે) એ સં. ૧૪૫૨માં મારવાડની જુની રાજધાની મંડોરને મુસલમાનોનો પરાજય કરી જીતી લીધું, અને ત્યાં રાઠોડોનું નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેમને એક કુમારી હંસકુમારી નામે હતી, તે મેવાડના રાણા લાખાજીને (૧) પરણાવી.

સપ્ટેંબર ૧૯૧ સાથે કુંવર રિડમલજીને ચિત્તોડ મોકલ્યો. રાણા લાખાજીએ પોતાની
આ લેખના થી બહુ માન આપ્યું હતું.
એ મરણ સમયે મંડોરનું રાજ્યાસન પોતાના એક નાના કુંવર કાનાજીને
એ સાધ પછી તેનો નાનો ભાઈ 'સત્તા' ગાદી ઉપર બેઠો.
પિતૃગૃહ (પીયર પોતાના ભાણેજ રાઉલ (રાવલ) મોકલજીના સૈન્યનું સાહાય્ય લઈ
અને વિવાદગ્રસ્તનું રાજ્ય ખુંચવી લીધું. એવામાં એક ખવાસને હસ્તે મોકલજીનું
શકાય, તે સારુ ને રિડમલજીએ મારી રાણા કુંભાજીને ચિત્તોડની ગાદી ઉપર બેસાડ્યા.
મીરાંનું પિતૃકુલાલ્પ હોવાથી તેની માતુશ્રીએ રિડમલજીને બહુ સન્માનથી બોલાવી

ચિત્તોડમાં રાખ્યા, અને રાજપ્રતિનિધિ (Regent) નિમ્યા. પરંતુ રિડમલજીનાં કેટલાં-એક કૃત્યો એવાં થયાં જણાયાં કે, તેથી રાજમાતાને, કુંભને તથા મેવાડના કેટલાએક પટ્ટવતો (સરદારો)ને સંશય થયો કે, રિડમલજી મેવાડનું રાજ્ય પચાવી પાડશે. તેથી એક રાત્રિએ સૂતેલા રિડમલજી ઉપર તેઓએ ગુપ્ત આક્રમણ કરી તેઓને મૃત્યુવશ કર્યા.

રિડમલજીના પુત્ર જોધાજી નાશી ગયા. પરંતુ મેવાડીઓએ તેમનું અનુગમન કર્યું અને મંડોરની ગાદી પણ સ્વહસ્તગત કરી.

જોધાજીએ નિરાશાથી અભિભૂત ન થતાં પૌરુષપૂર્વક બાર વર્ષ સૂધી યુદ્ધ કર્યાં કર્યું, અને અંતે સંવત્ ૧૫૧૧ માં મારવાડમાંથી ગુહિલોતોનો પગ કાઢવામાં તે વિજયી થયા, એટલું જ નહિ પરંતુ મેવાડના નિખિલ પ્રદેશને લુંટી લઇ પિતૃવૈરનું સંતર્પણ કર્યું. વળી રાણા કુંભને કુંભલમેરુના દુર્ગમાં (કોમલમેરમાં) ઘેરી લીધા ત્યારે કુંભે સ્વપુત્ર ઉદય (ઉદાજી)ને મોકલી સંધિ કરી અને સ્વસંબંધિની કોઈ કુમારી સાથે જોધાજીનો વિવાહ કર્યો, (૩) અને થોડોક પ્રદેશ પણ અર્પિત કર્યો.

એ પરાક્રમી રાવ જોધાએ સંવત્ ૧૫૧૫ માં વર્તમાન 'જોધપુર' સ્થાપી વસાવ્યું.

રાણા કુંભને તેના કુપુત્ર ઉદયે રાજ્યલોભ (અસીરેહીર્સ) થી પરલોકવાસી કર્યા. પરંતુ તે પિતૃઘાતક (Patricide)ને અતિ ભય ઉત્પન્ન થયું કે, જેમ મહાવીર જોધા-
ચિત્રકૂટ
મરે તેને િ ્તી
જીનું વૈર લીધું, તેમ આ કુકૃત્યનું પણ લેશે. તેથી તેણે જોધાજીને પ્રસન્ન
ર અને સાંભરનાં પરગણાં સમર્પી દીધાં.

૫૨૮ માં મેવાડના પટ્ટવતોએ (પટાવત)–સરદારોએ હતક (હત્યારા)
સંબંધ—
! કરી, રાણા રાયમલ્લને સિંહાસનારૂઢ કર્યા.
રજપુતોમાં હતું
ધાજીએ સંવત્ ૧૫૪૧ માં ગુહિલોત રાણા રાયમલના કુંવર સાંગાજીને
એ વિવાહ સંબંધ
ત્રી (જેમાં એક કુંવર વાઘાજીની પુત્રી ધનબાઇ જે ભોજ, કર્ણ,
નથી મીરાંબાઇના
ા થઇ) પરણાવી (૪); અને કંઇક સમય પછી ગુહિલોત સાંગાજીએ
ત કર્યો છે. એ
ત્રી રાઠોડ જોધાજીના પ્રપૌત્ર ગાંગાજીને દીધી. (૫). (રાજપૂતોમાં
શોક (સપત્ની, હીં. સોતન) ની પુત્રી પરણવામાં બાધ ગણાતો નથી.

પરાક્રમી રાવ જોધાજી (૩) બહોતેર વર્ષની વયે સંવત્ ૧૫૪૫ માં
વેળા ચિત્તોડમાં રાણા રાયમલજી (૪) સિંહાસનસ્થ હતા.

આ રાણા રાયમલ્લે પોતાની એક પુત્રી, એ રાવ જોધાજીના એક પુત્ર દુદાજીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર વીરમજીને પરણાવી હતી (૬). અને ત્યાર પછી પ્રસ્તુત, રાવ દુદાજીની પૌત્રી મીરાંનો રાયમલ્લજીના પૌત્ર ભોજરાજ જોડે (૭) સંબંધ થયો. એ વૈવાહિક સંબંધ સમમ હતો.

એ ઉપરથી જણાશે કે, ઉભય કુલો પરસ્પરના ધર્મ વીરતા આદિ ગુણોથી અત્યંત પરિચિત હતાં; અને એથી મીરાંના ધર્મસંસ્કારોની ભિન્નતા હોવાથી આરંભમાં જ શ્વશુર-કુલથી ભેદ થયો, એ કેટલું કાલ્પનિક અને અસત્ય છે.

मीरांबाईनां जन्मस्थल अने जन्मकाल—

મેડતાના પુનઃસ્થાપક રાવ દુદાજીના નાના પુત્ર રત્નસિંહને મેડતા તાબાનાં કુડકી, વાજોલી આદિ બાર ગામ 'જીવાઇ' માં મળ્યાં હતાં. તેમાંના કુડકી (ચોકડી? મ. મૃ. બાની) ગામમાં મીરાંબાઇનું જન્મ થયું હતું.

તેના જન્મકાલ સંબંધમાં વિવિધ મત છે. તે સર્વે અનુમાનપૂર્વક છે. કેટલાએક કબીરનાં કેટલાંએ પદોમાં મીરાંનું નામ જોઈ, કબીરના પહેલાં તેનું અસ્તિત્વ માન્યું છે; પરંતુ કબીરનાં તેવાં પદો ક્ષેપક જણાયાં છે. કેટલાએકે તેને રાણા કુંભની ધર્મપત્ની આની લઇ તે અનુસાર કાલગણના કરી સંવત્ ૧૪૭૫ થી ૧૫૨૬ નો સમય માન્યો છે. પરંતુ એ સંબંધની માન્યતા ભ્રાન્તિમૂલક હોવાથી તે કાલનિર્ણય ખોટો છે.

બાબુ કાર્તિકપ્રસાદે તેનો જન્મકાલ સંવત્ ૧૬૭૫ જણાવ્યો છે. પરંતુ તેનો આધાર જણાતો નથી.

કેટલાએક જીવ ગોસ્વામી તથા અકબર બાદશાહાદિના સમાગમના પ્રસંગો લક્ષમાં રાખી, સંવત્ ૧૬૦૦ માં મીરાંની વિદ્યમાનતા માને છે. તે પ્રસંગો સત્ય વા અસત્ય હોય, તો પણ અગાઉ ચર્ચાશે. તેમ મીરાં ભોજરાજની પત્ની હતી, એ ભાગને અવલંબી તેનું અસ્તિત્વ સંવત્ ૧૬૦૦ માં નિશ્ચિત થાય છે અને તે ઉપરથી તેનો જન્મકાલ કેટલાએક લેખકોએ આશરે સંવત્ ૧૫૭૩ માં અનુમાન્યો છે.

કેટલાએક વળી મીરાંનો જન્મ સં. ૧૫૫૫ થી ૧૫૬૦ સુધીમાં માની, સં. ૧૫૭૩ ને મીરાંના વિવાહકાલનું વર્ષ માને છે; અને તેમ માનનારી સંખ્યા અધિક છે.

मीरांबाईनो बाल्यकाल—

તેની બાલ્યાવસ્થામાં જ તેનાં માતુશ્રી પરલોકવાસી થયાં હતાં; તેથી પિતામહ દૂદાજીએ તેને પોતાની પાસે રાખી તેનું પાલન વર્ધન કર્યું હતું. રાવ દૂદાજીના એક પૌત્ર જયમલ્લજી નામક હતા. તે પણ મીરાંની સહ સંવર્ધિત થયાનું અનુમાનાય છે. રાવ દૂદાજી પરમ વૈષ્ણવ અને શ્રી ચતુર્ભુજના પરમ ભક્ત હતા. એથી એ ધર્મના સંસ્કારો એ ઉભય બાલકો ઉપર બાલ્યાવસ્થા નામક સંસ્કાર્ય અવસ્થામાં જ દૃઢ પડ્યા હતા. તેના પરિણામમાં મીરાં અને જયમલ્લ એઓનાં મધ્યમાવસ્થાનાં ચરિતો ભક્ત જીવનના આદર્શ રૂપ થયાં અને તે ઉભય ભક્તમાલામાં અક્ષરૂપ (મણકો) થયાં છે.

દયારામ આદિ કેટલાએકે મીરાંને જયમલ્લની પુત્રી લખી છે, તે ઐતિહાસિક ભ્રમવશાત્ છે.

मीरांबाईनो विवाह—

ઉપર દર્શાવ્યું છે તેમ રાઠોડવંશની પ્રચલિત રીતિએ તથા રાજપૂત કુલોમાં મહારાણાજીના કુલની શ્રેષ્ઠતાથી, મીરાંનો વિવાહ સંબંધ ગુહિલોત વંશની વ્યક્તિ જોડે બાંધવા તેના પિતા રત્નસિંહની વૃત્તિ થઈ અને તે સંબંધ અપૂર્વ વીરત્વથી સુપ્રસિદ્ધ ચિત્તોડના રાણા સાંગાજીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર ભોજરાજ સહ કર્યો. વિવાહ સંસ્કાર નિવૃત્ત થતાં તે

રાજપૂતોના કુલાચારનુસાર સ્વપતિ સાથે ચિત્તોડ ગઈ. આ વિવાહ સંબંધથી મીરાંબાઈ યથાકાલ મેવાડના મહારાજ્યની મહારાણીનું પૂજ્ય પદ (જે તે સમયમાં પણ અત્યંત પ્રતિષ્ઠાયુક્ત ગણાતું તે) પ્રાપ્ત કરત. પરંતુ ઇતઃપર દર્શાવાશે તેમ એથી પણ ઉચ્ચતર પદ પ્રાપ્ત કરવાનું તેના ભાગ્યમાં નિર્મિત હતું.

(પદ પ્રસંગમાલા (સં. ૧૮૦૦) માં મીરાંને રાણાજીના નાનાભાઇની વધૂ લખી છે, તે ભ્રમમૂલક છે)

રાજપૂતોમાં શ્વશુરકુલમાં રાણીઓનું નામ ગ્રહણ કરાતું નથી. પરંતુ તેઓના બાપદાદાના કુલ વા ગામના નામથી બોલાવાય છે. તે અનુસાર ચિત્તોડમાં મીરાંબાઇ 'મેડતણીજી'ના નામથી ઓળખાતી.

આ વિવાહ પ્રસંગમાં મીરાંબાઇનું રાણાકુંભની રાણી હોવાનું તથા શ્વશુરગૃહે પહોંચતાં દેવપૂજા નિમિત્ત વિરોધ થવાની કથાઓ પ્રચલિત છે. પરંતુ તે ઇતિહાસથી અનવષ્ટંભિત હોવાથી તેનો ઉલ્લેખ અત્ર ન કરતાં દંતકથા વિભાગમાં કરાશે.

पतिमृत्यु—

મીરાં શ્વશુરકુલમાં ગયા પછી શિષ્ટાચારાનુસાર ઇષ્ટદેવ તથા પતિદેવની ભક્તિમાં પરાયણા રહી સ્વજીવન વ્યતીત કરતી હતી. પરંતુ પ્રારબ્ધવશાત્ તેનાપૂજ્ય પતિ ભોજરાજ મહારાજ કુમારનું પદ ભોગવતાં જ કાલવશ થયા. મીરાંના જીવન ક્રમનો પરિવર્તન કરનાર એ વૃત્તાંતનો યથાસ્થિત સમય પ્રમાણપૂર્વક ઉપલબ્ધ થતો નથી. તથાપિ ઐતિહાસિકોનું અનુમાન છે કે, તે સંવત્ ૧૫૭૩ થી ૧૫૮૩ ની મધ્યમાં સંભવે છે.

मीरांबाईना गुरु—

સંત રૈદાસ મીરાંના સદ્ગુરુ હતા, એમ મીરાંનાં કેટલાંએક પદો ઉપરથી જણાય છે. જીવણ ભક્તે પણ લખ્યું છે કે–

ઝાંઝ પખાજ વેણુ વાજીઆં ઝાલરનો ઝણકાર;
કાશીનગરના ચોકમાં, મને ગુરુ મળ્યા રોહીદાસ.

પરંતુ તેમાં સંત કબીરના પદોની છાયા હોવાથી રૈદાસના શિષ્ય વર્ગમાંથી કોઇએ રૈદાસનું તથા તેના દ્વારા કબીરનું માહાત્મ્ય વધારવા પ્રવૃત્ત કર્યાં છે, એમ અનુમાનાય છે.

मीरांबाईनो वैधव्यकाल—

ધર્માત્મા સ્ત્રીઓને ઉપાસ્ય દેવના પ્રતીક ભૂત એવા સ્વપતિદેવના આત્યંતિક વિરહ પછી મીરાંબાઇ પોતાના મૂલ ઇષ્ટ ઉપાસ્ય દેવ શ્રી ગિરિધરજીની ભક્તિમાં એકાગ્રા થઈ (આ વિષય આગાઉ ઉપર વિસ્તારાશે).

બીજી પાસ મીરાંબાઇનું વિધવા થવું, એ ચિત્તોડને એક મોટા અપશુકન થયાનું સમજાય છે. મહારાણા સાંગાજી જેણે અનેકવાર માલવ અને ગૂર્જરાધ્રના રાજ્યકર્તાઓને જિત્યા હતા, તે સંવત્ ૧૫૮૩ માં બાબર બાદશાહ સહ યુદ્ધમાં પરાજિત થયા, અને તે રણયજ્ઞમાં મીરાંબાઇના પિતા રત્નસિંહ તથા એક કાકા રાયમલ્લજી દેહાંત પામ્યા.

વળી તે જ સમયમાં પ્રતાપી રાણા સાંગાજીનું પરલોકગમન થયું અને ક્રમાનુસાર સંવત્ ૧૫૮૪ માં રાણા રત્નસિંહજીએ તે પદ લીધું. તેના નાના ભાઇ વિક્રમાદિત્ય તે સમયે રણથંભોરના કિલ્લામાં હતા. તેણે તેની આસપાસનો પ્રદેશ સ્વાધીનમાં લીધો. અને એ પ્રકારે ઉભયમાં રાજ્યસત્તા સારુ વિરોધ ઉપસ્થિત થયો. રાજ્યનીતિથી દૂર જઈ ઉભયે રણથંભોરાદિના બદલામાં બાબરનું સાહાય્ય માગ્યું. એવી રીતિએ મહારાણાના કુલમાં સંધિ–શાન્તિ–ભંગ અને કુલનાશક કલહ ઉદ્‌ભવ પામ્યા.

मीरांबाईने राणा विक्रमादित्यथी पीडा—

સંવત્ ૧૫૮૮ માં રાણા વિક્રમાદિત્ય, જેનું વય તે સમયમાં વિશ વર્ષની અંદર હતું, તેને તે મહાપદ પ્રાપ્ત થયું. તેનો સ્વભાવ ક્ષુલ્લક (છોકરવાદ) હતો. તેથી તેનો સરદાર વર્ગ પણ તેમનાથી વિમનસ્ક (નારાજ) રહેતો. તેણે મીરાંબાઇનાં અલૌકિક ગુણોને ન જાણતાં દુષ્ટ લોકોની પ્રેરણાથી મીરાંબાઇને પીડા કરવાનો આરંભ કર્યો.

આરંભમાં જ રાણાજીએ તેને અંતઃપુર (રાણીવાસ) વિભાગમાંથી દૂર કરી પૃથક્ નિવાસસ્થાન આપી તથા અલ્પ પરિવાર કરી નાંખી તેની રાજપદવીમાં ન્યૂનતા આણી, અને પોતાના ભરોસાની બે દાસી નામે ચંપા તથા ચંમેલીને તેની પાસે સાહેલીઓરૂપે રાખી, કે તેને સમજાવે તથા ચોકી પણ રાખે. પરંતુ મીરાંના સત્સંગના પ્રતાપથી તેઓ ઉપર પણ ભક્તિનો રંગ ચઢી ગયો અને મીરાંની સહાયક બની ગઈ.

એટલા સમયમાં મીરાંબાઇની, તેની શ્રી ગિરિધર સંબંધની અપૂર્વ ભક્તિથી તથા ભક્તિવર્ધક શાન્ત સંપૂર્ણ પદોથી, પ્રખ્યાતિ વધી ગઇ હતી. અને તેના દર્શનાર્થે તથા તેના નિવાસસ્થાનરૂપ તીર્થમાં ભકિતરસનું પાન કરવા તેને ત્યાં અનેક સાધુસંતો આવતા જતા થયા. ભકિતસાગરમાં કેશાદિપાદાન્ત બૂડેલી મીરાં તેઓના સહવાસમાં ભજન કીર્તનાદિ નાનાવિધ ભકિત પ્રકારોમાં સમય વ્યતીત કરતી. તેના આ ચંદ્રવત્ શાંત શીતલ સ્વરૂપને દુષ્ટ લોકો–રાહુ–એ નિંદાની છાયાથી આવૃત કર્યું. રાણાજીને મીરાંબાઈની દિનચર્યા બહુ અરુચિકર લાગી અને મેવાડના રાજ્ય કુટુંબની એક વ્યકિત સંબંધમાં થતી લોક ચર્ચા (હીંઃ સુહાંચાંઈ) પોતાની કીર્તિને અનુરૂપ ન લાગી તેથી, 'ઇશ્વિરના દરબાર' ઉપર ચોકી રાખી અનેક વિઘ્નો કરવા માંડ્યાં. એમ મીરાંદ્વારા મહારાણાજીના શ્રેષ્ઠ કુલના સુચરિતનો એક ભાગ નિંદાદિથી કલુષિત થતો જોઈ, તેનો પ્રતીકાર કરવા જૂદા જૂદા બુદ્ધિદાતાઓની મતિ અનુસાર પ્રતિબંધાદિ (સખતાઈ) તેમ જ અંતે દેહદંડાદિ પ્રયોગ રાણાજીથી કરાયા. મીરાંબાઈનાં એક બે ભજનોથી એ વૃત્તને પુષ્ટિ મળે છે.

विषप्रयोग—

મીરાંબાઈ ઉપર રાણાજીએ નાખેલાં દુઃખોના અનેક ઉલ્લેખો છે. પરંતુ તે સર્વ સત્ય હોવા સ્વરૂપથી અસંભવિત જણાય છે, તથાપિ તેઓમાંના એક વિષ પ્રયોગ–ને અનેક વૃત્તાંતોથી પુષ્ટિ મળે છે.

જ્યારે રાણા વિક્રમાદિત્ય (વિક્રમાજીતજી)ને રાજકુલ પરિવારના કહેવાથી અંતે નિશ્ચય થયો કે, સમઝાવટથી (સામ દામથી) કે રોકટોકથી (દંડ ભેદથી) કંઈ પણ લાભ નથી, ત્યારે પોતાના એક મિત્ર (જે બીજાવર્ગી જાતિનો વૈશ્ય હતો)ની સલાહથી (અપર કથા મતે-રાજકુલની રાણીઓના કહેવાથી) મીરાંબાઇના મૃત્યુ યોગના પ્રયત્ન કરવા માંડ્યા. આરંભમાં પુષ્પ હારાદિમાં વીંછી સર્પાદિ વિષજંતુ મોકલવા માંડ્યા. તેમાં વિજય ન મળવાથી અંતે હલાહલ વિષનું એક પાત્ર તે જ મિત્રને હસ્તે મીરાંબાઇને મોકલ્યું. તેણે મીરાંબાઈની દોઢી (ઘોઢી-રાણીના નિવાસસ્થાન ઉપર બહારની ચોકી) ઉપર જઈ કહેવરાવ્યું કે-રાણાજીએ આ દેવચરણામૃત મીરાંબાઈ સારુ મોકલાવ્યું છે. મીરાંએ ઉત્તરમાં કહાવ્યું કે-દેવની અત્યંત કૃપા થઈ કે, રાણાજીની મતિ બદલાઇ અને તમે ઠાકોરજીનું ચરણામૃત લાવ્યા. પછી તે પાત્રગત પદાર્થને ચરણામૃતની અભેદ બુદ્ધિથી પરમ પ્રસન્નતાપૂર્વક મીરાં પી ગઈ. પરંતુ તેના ભાવના બળથી અને ઈશ્વરાનુગ્રહથી विषमप्यमृतायते क्वचित् (रघु० सर्ग ८ શ્લો. ૪૬) (વિષ પણ કોઈવાર અમૃત થાય છે) એ ઉક્તિ સત્ય થઈ. ભગવત્ પ્રસાદથી તેનો ભગવત્-પ્રેમનો મદ (નશો-કેફ) દ્વિગુણ (બમણો) વધ્યો, અને ભગવદ્ભક્તિનું માહાત્મ્ય અધિક ઉજ્જ્વલ અને અધિકતર લોકપ્રસિદ્ધ થયું.

કથાનક છે કે, મીરાંએ વિષપાન કર્યું, તે કાળે દ્વારિકામાં શ્રી રણછોડજીના મુખમાંથી જ્વાળા નીકળી.

એ વિષપ્રસંગ સંબંધમાં "રાણાજી જહર દીયો હમ જાની" એ આદિ કેટલાંએક મીરાંબાઇના નામનાં પદો સાધુઓમાં પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ તે અર્થ આદિમાં એટલાં બધાં અનુચિત છે કે, તે મીરાંબાઇની કૃતિ હોય એમ સંભવતું નથી.

मीरांबाईनो शाप—

કેટલાએકનું મત આમ છે કે, એ વિષપાનથી મીરાંબાઇનો દેહાંત થયો. અને મરતાં મરતાં, વિષપાત્ર લાવનાર રાજમિત્રને શાપ આપ્યો કે, તારા કુળમાં સંતતિ થશે ત્યાં સંપત્તિ નહિ થાય અને સંપત્તિ હશે ત્યાં સંતતિ નહિ થાય. એ શાપ વચનસિદ્ધ છે. પ્રસિદ્ધ છે કે, જોધપુરના જે બીજા વર્ગી વાણીયા છે, તે અજી પણ કહે છે કે, મીરાંબાઇના શાપથી અજી તેઓના વંશ (ઔલાદ) તથા આય (આમદની) માં સાર આવતો નથી. મેવાડના બીજાવર્ગી વાણીઆ તો નષ્ટપ્રાય (તીનતેરા) થઈ ગયા છે. રાજ્યવર્ગમાં પણ આ જાતિ ઉપરથી વિશ્વાસ જતો રહ્યો છે, અને કહીં પણ કોઇ બીજાવર્ગીને રાજનું કામ મળતું નથી. સામાન્ય લોકોમાં પણ એ વર્ગ સારુ મત ઉચ્ચ નથી. તે દેશમાં એક પ્રચલિત કથન છે કેઃ-

બીજાબરગી બાનિઆ, દૂજો ગૂજર ગૌડ,
ત્રીજો મીલે જો દાહમો, કરે ટાપરો ચૌડ.

(બીજાવર્ગી વાણીઆ, ગૂજર ગૌડ, અને દાહમો બ્રાહ્મણ એ ત્રણ મળે તો ઘરને ચોપટ (સફાચટ મેદાન) કરે.)

ચિત્તોડત્યાગ—

રાણાજીનું એ દુશ્ચરિત-કપટ ગુપ્ત ન રહ્યું, અને તે પ્રસિદ્ધ થતાં મીરાંબાઇનો માર્ગ સરલ થયો, અને તીર્થયાત્રા નિમિત્ત તેણે ચિત્તોડ ત્યજ્યું. તે પ્રથમ પોતાના કાકા રાવ વીરમજીકને મેડતે જઈ રહી, ત્યાંથી મથુરા વૃંદાવન થઇ દ્વારિકા પહોંચી.

એ સંબંધમાં રા. ન્હાનાલાલ "કવિ" કલ્પે છે કે-"મેવાડના મહારાજ 'દિલકપટી' થયા, અને મેવાડનાં મહારાણીએ મુગટ ઉતારી વૈરાગ્ય લીધો. આ વેળાનું મીરાંનું જીવન મહા કરુણ હતું"—તે નિરીક્ષણ કેવલ અરસિક છે. કારણ મેવાડના રાણાનો મીરાં સહ વિરોધ પ્રત્યક્ષ હતો, અને તેથી દિલકપટ જેવું કંઈ ન હતું. (૨) મીરાં કોઈ વાર મહારાણી પદે આવી જ ન હતી. (૩) મીરાંએ તે સમયે કંઇ નવો વૈરાગ્ય લીધો ન હતો; (૪) એ પ્રસંગથી મીરાંના જીવનને મહાકરુણ કહેવું, એ મીરાંની અનુપમ દૃઢ કૃષ્ણભકિતને અપમાનકરણ જ છે. અને (૫) જે મીરાંભકિતસાગરમાં કલ્લોલ કરી રહી હતી, તેને વિઘ્નાકુલ મેવાડમાંથી નિર્વિઘ્ન દેશમાં જતાં, મનમાં પરમાહ્લાદ જ વ્યાપ્યો હતો. એટલું જ નહિ, પરંતુ તે યાત્રા તે 'પરદેશમાં ભટકવું' ન હતું, પણ એક રાજવંશીયને યોગ્ય રીતિએ જ થઇ હતી; કારણ તેના માતૃકુલના સબલ સંબંધીઓ, જેઓ પૂર્વે દર્શાવ્યું છે, તેમ મેવાડની રાજસંક્રાંતિમાં ઉપયોગી ભાગ લેતા તે સજીવ હતા.

ચિત્તોડદશા—

મીરાંબાઇ જેવી ભગવદ્ભકિતપરાયણાના પ્રપીડનથી, તથા તેના કુલમાં તેવાના પાદારવિંદથી વિરહિત ચિત્તોડની ભૂમિમાં તેના પુણ્ય બલ મૂલક પ્રભાવ ન્યૂન થવાથી અનેક ઉપદ્રવો થવા લાગ્યા. સંવત્ ૧૫૮૮ માં ગૂજરાતના બાદશાહ સુલતાન બહાદુરે ચિત્તોડ ઉપર પ્રચંડ હલ્લો કર્યો. એ સમયે રાજપૂતોએ બહુ વીરતા દર્શાવી, પરંતુ અંતે સંધિ કરવી પડી. તે પણ દીર્ઘ સમય ન રહી, અને અંતે રાણા વિક્રમાદિત્યની માતા હાડાવંશની સુપ્રસિદ્ધ રાણી કરમેતીએ રાણા વિક્રમાદિત્ય તથા ઉદયસિંહને દિલ્લી તરફ મોકલાવી દઇ, એ ઘોર યુદ્ધમાં સ્વપ્રાણાહુતિ અર્પી (સં. ૧૫૯૨). ત્યાર પછી બાદશાહ હુમાયુએ મંદસોર આગલ સુલતાન બહાદુરને હરાવી, ચિત્તોડની ગાદી પુનઃ વિક્રમાદિત્યને સોંપી.

આ અસ્તોદયના ચક્રના આઘાત થતાં પણ રાણા વિક્રમાદિત્યનો સ્વભાવ બદલાયો નહિ, જેના પરિણામમાં એક ખવાસ વનવીરે, સંવત્ ૧૫૯૨ માં તેનો વધ કરી રાજ્ય-પ્રાપ્તિ કરી, અને એ પ્રકારે ભગવદ્-ભકતને નિષ્કારણ પીડા કરનારને જીવનમાં સંપત્તિ ને શાંતિ ન મળતાં શીઘ્ર કર્માનુરૂપ દેહાંત દંડ મળ્યો.

मीरांबाइ मेडतामां—

ચિત્તોડનો ત્યાગ કર્યા પછી મીરાંબાઈ થોડો સમય મેડતામાં રહી. ત્યાં તેના કાકા વીરમજી તથા તેના કુંવર જયમલ્લજીએ તેની બહુ માનપુરઃસર શુશ્રૂષા કરી. ત્યાં પણ તેની પાસે સાધુ સંતોનું આવાગમન ચિત્તોડ તુલ્ય જ રહ્યું, તેથી તેઓના ઉપર રાજનીતિ અનુસાર દેખરેખ રખાતી, જેને મીરાં દુઃખરૂપ ગણતી.

મેડતાત્યાગ—

મીરાંબાઇએ અલ્પ સમયમાં મેડતાનો ત્યાગ કર્યો અનુમાનાય છે. કારણ કે ઉપર લખ્યું છે તેમ ચિત્તોડ ઉપર વિપત્તિઓ વર્ષતાં તેના છાંટાથી મેડતા પણ નિર્મુક્ત ન રહ્યું.

ચિત્તોડના વિજય પછી, મેડતામાં રાવ વીરમજીનો પક્ષ નિર્બલ થયો, એટલે જોધપુરના મહારાજાઓએ તેઓ ઉપર ઇર્ષ્યાથી કલહ આરંભ્યો. તે સંવત્ ૧૫૮૮ થી સં. ૧૬૦૦ સૂધી પ્રચલિત રહ્યો જણાય છે, જે વર્ષમાં રાવ વીરમજીનો પરલોકવાસ થયો. મીરાંબાઇના પિત્રાઈ ભાઈ સુપ્રસિદ્ધ વીર અને ભક્ત જયમલ્લજીને મેડતાની પ્રાપ્તિ થઈ. એ ભાઇ મીરાંનો બાલસખા હતો, એ પૂર્વે કહ્યું છે. જોધપુરવાળાઓએ તેની સાથે પણ વિરોધ ચાલુ રાખ્યો. સંવત્ ૧૬૧૬ માં રાવ માલદેવે મેડતા સ્વાધીન કર્યું અને તેનું નામ નવાનગર પાડ્યું.

जयमल्लनुं वीरोचित मृत्यु—

થોડા સમય પછી જયમલ્લજીને અંતે ચિત્તોડમાં આશ્રય મળ્યાનું જણાય છે.

ઇતિહાસમાં અતિ પ્રસિદ્ધ છે કે, સંવત ૧૬૨૪ માં જ્યારે અકબરે ચિત્તોડ ઉપર ઘેરો ઘાલ્યો, ત્યારે ચિત્તોડના કિલ્લાના સમીકરણ કાર્ય (સમાર કામ) ઉપર નિરીક્ષા કરતાં (દેખરેખ રાખતાં) ચૈત્ર વદ ૧૦ ની રાત્રે અકબર બાદશાહની પોતાની જ બંદુકની ગોળીથી જયમલ્લ પ્રાણ મુક્ત થયા, અને તેને બીજે જ દિને ચિત્તોડમાં અપ્રતિમ 'જોહર' ('જયહર') ના ધ્વનિપૂર્વક સ્ત્રીઓનું ચિતારોહણ થયું, અને પશ્ચાત્ અસંખ્ય રાજપુત્રો રણયજ્ઞદ્વારા સ્વર્ગમાં અપ્સરાઓ વર્યાં.

એ સમયના યુદ્ધમાં રાજપૂતોએ જે શૂરવીરતા દર્શાવી હતી, તે અત્ર વિસ્તારભયથી આલેખાતી નથી. પરંતુ આટલું જણાવવું અવશ્ય છે કે, તેઓના બે અગ્રણી વીરો જયમલ્લ રાઠોડ, તથા ફત્તા સીસોદીઆની વીરતાથી અકબર બાદશાહ એટલો આશ્ચર્યચકિત થયો હતો કે, તેણે તેઓની મૂર્તિઓ બનાવરાવી આગ્રાદુર્ગના દ્વાર આગળ સ્મરણાર્થે સ્થાપી છે.

નેપાલમાં ભાટગામ (ભક્તગ્રામ) નામે એક શેહેર છે ત્યાં રાજા ભૂપતીન્દ્રમલ્લે બંધાવેલ (સં. ૧૭૫૯) એક દેવાલય છે. તેનાં મુખ્ય દ્વારે જવાનાં પગથીઆં ઉપર પ્રથમ બે મોટી મૂર્તિઓ છે, તે પણ જયમલ્લ અને ફત્તાની હોવાનું કહેવાય છે. તે પ્રત્યેક વીર બળમાં દશ મનુષ્ય તુલ્ય હતા, એમ મનાય છે.

એમ તેઓની વીરતા એ લોકવાર્તા તથા પ્રશંસાનો બહુ વર્ષ પર્યંત એક વિષય થઇ રહી અને જયમલ્લજી તો અજી સૂધી 'ચિત્તોડકે જોદ્ધાર ઔર અકબરકે ગર્વ-ગાલનહાર' ના બિરુદથી પ્રશંસાય છે.

जयमल्लजीनी भक्ति—

જેમ વીરવર વર્ગમાં જયમલ્લનું ચરિત્ર સુવર્ણાક્ષરોથી અંકિત છે, તેમ ભક્તમાલામાં તે વિશુદ્ધ ઉજ્જ્વલાક્ષરોમાં લખાયલું છે. ભકતમાળના કર્તા નાભાજી જણાવે છે કે, "અમૂલ્ય ભક્તિ પદાર્થની પ્રાપ્તિ જયમલ્લજીને પોતાની બહેન મીરાંથી થઈ હતી."

એઓની ભકિતનું એક ઉદાહરણ લોકકથામાં તથા ભકતમાલમાં આમ છે કે, જ્યારે સંવત્ ૧૬૧૦ માં જોધપુરના રાવ માલદેવજીએ મેડતા ઉપર ચડાઇ કરી હતી, તે સમયમાં જયમલ્લજી તો ભગવત્સેવામાં લીન હતા. તે પ્રસંગે શ્રી ચતુર્ભુજજીએ જયમલ્લજીનું રૂપ ધારણ કરી, નીલ અશ્વ ઉપર આરૂઢ થઈ, પરસૈન્યનો અતિ પરાજય કર્યો. એ ભેદ આ પ્રકારે પ્રસિદ્ધ થયો કે, તે ઉપાસ્ય મૂર્તિનું એક કુંડલ પાછળથી રણક્ષેત્ર ઉપર ઉપલબ્ધ થયું. કુંડલપ્રાપ્તિનું એ સ્થલ અદ્યાપિ 'કુંડલ' નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

जयमल्लजीने वरदान—

પોતાના નિકટ સંબંધી તથા બાલસખા જયમલ્લજીને મીરાંબાઇએ વરદાન આપ્યું હતું કે—"બહુતેરો વધે પરિવારા, નહિ હોય કજીઆમાં હારા." અર્થાત્ તારો વંશ પરિવાર બહુ વધશે, અને લડાઈમાં કોઈવાર પરાજય નહિ થાય. એ ઉક્તિ અદ્યાપિ સત્ય નિર્વર્તિત છે. કારણ મેડતીઆ રાઠોડોમાં જયમલ્લજીના વંશજો મોટી સંખ્યામાં છે. અને તે સર્વે લડવું, મરવું, મારવું એ સારુ પ્રખ્યાત છે. એક મારવાડી આખ્યાન (ઉખાણો) છે કે—"જાનરા ઉદા, ને મરણને દૂદા" અર્થાત્ ઉદાવત રાઠોડો (વિવાહની) જાનમાં ને દૂદાના (મેડતીઆ) રાઠોડો મરવામાં ભલા છે.

मीरांनुं द्वारिकाप्रति गमन—

સંવત્ ૧૫૯૫ થી ૧૬૧૮ સુધીનો સમય મેડતાને બહુ કષ્ટપ્રદ થયો હતો. તે સમયમાં અથવા સંવત્ ૧૬૧૧ થી—જ્યારે જયમલ્લજીને મેડતા છોડવું પડયું ત્યારથી મીરાંબાઇનું કયાં અવસ્થાન રહ્યું, એ જાણવાનું સાધન નથી. પરંતુ મીરાંબાઇનો નિઃસંદિગ્ધ ઇતિહાસ સંવત્ ૧૬૦૦ સૂધી મળે છે, ત્યાર પછી, તે થોડાં વર્ષ જીવી હશે.

જે યુદ્ધાદિ વ્યવસાયમાં તે વેળા ઉદયપુર, જોધપુર ને દિલ્હીનાં રાજ્યો પડ્યાં હતાં, તે ઉપરથી તથા સંવત્ ૧૫૯૫ માં મેડતાની દુર્દશાનો આરંભ થયો, તે ઉપરથી અનુમાનાય છે કે, મીરાં તેવા સમયમાં એ પ્રદેશોથી અન્યત્ર રહેવા ગઈ હશે; અને વિષ્ણુ ભગવાનના ચાર મુખ્ય ધામોમાં સમીપસ્થ શ્રી દ્વારિકામાં શ્રી રણછોડજીનાં ચરણારવિંદનો આશ્રય લીધો હશે.

એમ પણ કહેવાય છે કે, વૃન્દાવનથી ચિત્તોડ પાછા જતાં રાણાની બુદ્ધિ પૂર્વવત્ જ ભ્રષ્ટ જોઈ ત્યાં ન જતાં તે દ્વારિકા ગઈ હતી.

मीरांबाईनी द्वारिकामां सारूप्य मुक्ति—

મેડતા નિવાસ પછી મીરાંબાઇનું કંઈ પણ ઐતિહાસિક વૃત્ત મળતું નથી. મુન્શી દેવીપ્રસાદ જણાવે છે કે, રાઠોડોના એક ભાટ, લૂણવા ગામના, નામે ભૂરીદાનનું કથન એવું હતું કે, મીરાંબાઇનો દેહાન્ત સંવત્ ૧૬૦૩ માં થયો. અને એ ઉપરથી આમ અનુમાન થઈ શકે કે, ત્યાં સૂધી તો મીરાં જીવતી હતી.

ભારતેન્દુ હરિશ્ચંદ્ર તો મીરાંના તાનસેન તથા તુલસીદાસ સાથેના સમાગમોને સત્ય ગણી મીરાંનો શરીર ત્યાગ સં. ૧૬૨૦ થી ૧૬૩૦ મધ્યે થયાનું અનુમાને છે અને તેને બહુ જનો પ્રામાણિક માને છે.

પરંતુ ભકતજનોમાં આમ પ્રસિદ્ધ છે કે, મીરાંબાઇએ અંતે દ્વારિકામાં વાસ કર્યો હતો. દ્વારિકાધીશનું પ્રથમ દર્શન કર્યું ત્યારે તેણે "હરી કરી હો જનકી ભીર" એથી આરંભાતું પદ ગાયું હતું. (કોઇ આ પદને મુક્તિ સમયે ગાયાનું માને છે.)

મીરાંના નિર્ગમન પછી ચિત્તોડમાં સજ્જનો અને ભકતો આવતા બંધ થઈ ગયા; રાજ્યકલહો વધી પડ્યા. પૂર્વે કહ્યું છે તેમ સુલતાન બહાદુરે ચિત્તોડ લુંટયું, ને રાણા ઉદયસિંહ ઉપર વિપત્તિ ઉપર વિપત્તિ આવવા માંડી. એ સર્વથી સર્વ લોકોને મીરાંબાઈ સરખી ભક્તનો મહિમા ચિત્તારૂઢ થયો, અને સર્વને નિઃસંદિગ્ધ અનુભવ થયો કે, જ્યાં ભકતોનાં ચરણારવિંદ પધારે છે ત્યાં કંઇ કષ્ટ કે ઉપાધિ પાસે આવી શકતી નથી, અને તેથી તેને બોલાવવા રાજપુરુષો મોકલ્યા. પણ તેમનું ન માન્યું ત્યારે તે પુણ્યશીલ જનને બોલાવી લાવવા બ્રાહ્મણોને મોકલ્યા. (પાઠાંતરે–તે બ્રાહ્મણો યાત્રાકાલે રાણાજીએ મીરાંની સંગતિમાં મોકલેલા તે જ હતા.) તેઓના સમજાવવા છતાં મીરાંએ દ્વારિકા છોડવાનું સ્વીકાર્યું નહિ, ત્યારે બ્રાહ્મણોએ અંતિમ ઉપાયરૂપે 'લાંઘવા' માંડ્યું. તેથી મીરાંના મનમાં અતિ દુઃખ થયું અને અંતે તે દ્વારિકાનાથની રજા લેવા મંદિરમાં ગઈ. ત્યાં શ્રીદ્વારિકાનાથજીની મૂર્તિ સન્મુખ ઉભાં રહી, પગમાં ઘુઘરા બાંધી હાથમાં કરતાલ લઈ એકાગ્ર મને,

"સાજન સુધ જૈં જાને, ત્યોઉં લીજે હો"

એમ આરંભાતું પ્રેમપદ ગાયું, અને તેની અંતિમ પંક્તિ

"મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધર નાગર મીલ (મેરી) બીછુડન નહિ કીજે"

એ પુનઃ પુનઃ ગાતાં ગાતાં તે શ્રી રણછોડજીની (દ્વારિકાધીશની—ચતુર્ભુજ શ્યામ-મૂર્તિમાં) મૂર્તિમાં સમાઇ ગઈ—લીન થઈ ગઇ—અદૃશ્ય થઈ ગઇ—એકત્વ પામી—ભગવદ્-ભકતોથી પરમેપ્સિત સારૂપ્ય મુક્તિ પામી—

कृष्ण कृष्ण में करतीथी तो में ही कृष्ण हो गई.

* * * *

દંતકથાઓ.

મીરાંબાઇના સમાગમમાં આવનાર સાધુસંતોએ મીરાંની ભગવદ્ ભક્તિની પ્રશંસા ચારે દિશામાં વિસ્તારી, અને તેને અંગે તેનાં ઉદાહરણોરૂપ અનેક કથાઓ લોકોમાં પ્રચલિત થઈ. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ તેની સત્યતા અસત્યતાનો નિર્ણય અતિ કઠિન છે. એવી દંતકથાઓનો અત્ર સંગ્રહ કરાય છે.

(૧) મીરાં બહુ ચતુર અને બુદ્ધિમાન્ હતી. કહેવાય છે કે, તીર્થ યાત્રા કરતાં તે વૃંદાવન ગઈ હતી. ત્યાં તે વેલા પ્રસિદ્ધ ચૈતન્યમતવર્તી જીવગોસ્વામી (એકમતે બ્રહ્મચારી) (સમય સંવત્ ૧૫૪૧ થી ૧૫૮૯) વસતા હતા. તેમનું દર્શન કરવા મીરાંને ઇચ્છા થતાં કહાવી મોકલાવ્યું. જીવગોસ્વામીએ ઉત્તરમાં પોતાનો નિયમ જણાવ્યો કે, પોતે (બાલબ્રહ્મચારી હોવાથી) સ્ત્રીનું મુખ કદાપિ જોતા નથી. મીરાંએ ઉત્તરમાં કહાવ્યું

કે–વાહ મહારાજ! સ્ત્રી પુરુષના ભેદમાં જ આપ અજી રમી રહ્યા જણાઓ છો (અર્થાત્ અજી જીવગોસ્વામી ભગવદ્–યોગીઓને ઇષ્ટ સર્વત્ર સમદર્શનની અવસ્થાને પામ્યા નથી.)

પ્રકારાન્તરે—એમ કથા છે કે જીવગોસ્વામીએ જ્યારે એમ કહાવ્યું કે તેઓ બ્રહ્મચર્યવ્રતી હોવાથી સ્ત્રીનું મુખ કદાપિ જોતા નથી, ત્યારે મીરાંએ ઉત્તરમાં કહાવ્યું કે મધ્યમાં પટાન્તર રાખી વાર્તાલાપ કરીશું. જીવગોસ્વામીએ તેનો સ્વીકાર કર્યો. મીરાં ત્યાં ગઇ. દંડવત્ પ્રણામ કરી મીરાંએ પ્રશ્ન કર્યું કે–"મહારાજ! મને આ સંશય છે કે ભાગવતમાં એમ છે કે वासुदेवःपुमानेकः स्त्रीमयामितरज्जगत् । (વ્રજમાં તો એક વાસુદેવ–કૃષ્ણ–ગિરિધર–જ પુરુષ છે, અર્થાત્ વ્રજમાં અન્ય સર્વ ગોપીઓ છે અર્થાત્ ગોપીતુલ્ય ભક્તિમત્ત્વથી લક્ષિત જનો છે,) તો આપ આ વ્રજમાં પુરુષ થઇ કેવી રીતે રહ્યા છો? આજ જ મેં જાણ્યું કે, વાસુદેવ વિના બીજા પણ પુરુષો વ્રજમાં છે." મીરાંની એ તર્કોક્તિથી જીવગોસ્વામી ચકિત થઇ ગ્લાનિ પામ્યા અને પટાન્તરનો ત્યાગ કરી મીરાં સાથે હરિકથાના રસના પાનનો આનંદ લીધો.

પાઠાંતરમાં–એમ કહે છે કે, ઉત્તરમાં મીરાંબાઇએ કહાવ્યું કે, હું એમ સમજતી હતી કે વૃન્દાવનમાં શ્રીકૃષ્ણ વિના સર્વે સખીરૂપ છે, પણ આજ જાણ્યું કે વૃન્દાવનમાં તેમના બીજા પણ ભાગીદાર છે. એ સાંભળી ગોસ્વામી લજ્જિત થયા અને મીરાંબાઇનાં દર્શન કરવા પોતે ત્વરિત ઉઘાડે પગે દોડી ગયા.

એમ પણ એક પાઠાંતર છે–તે સ્વામી રૂપગોસ્વામી નામે હતા. મીરાંએ અંતે તેમને ગુરુ માન્યા અને તેમના આશ્રમમાં રહેવા તેમની અનુજ્ઞા માગી. રૂપગોસ્વામીએ તેને હા પાડી અને મીરાં ત્યાં રહેવા લાગી. લોકો એથી એમ સમજવા લાગ્યા કે, રૂપ મીરાંના શિષ્ય થયા છે પણ મીરાંબાઇ કહેતી કે તે તો તેના ગુરુ છે.

(૨) એમ કહેવાય છે કે મીરાંનો યશ સુણી મીરાંને મળવા બાદશાહ અકબર તાનસેનને સાથે રાખી, વેશ પરિવર્તન કરી, મીરાં સમીપ ગયા હતા. ત્યાં બાદશાહે મીરાં સાથે જ્ઞાનવિષયક અને તાનસેને સંગીત વિષયક ચર્ચા કરી હતી. બીજી પણ અનેક વિષયક ચર્ચાઓ થઇ અને તે સર્વમાં મીરાંના ઉત્તરથી ઉભય અતીવ પ્રસન્ન થયા અને મીરાં એ શ્રીકૃષ્ણકૃપાનું પાત્ર છે, એ બાદશાહને મન નિશ્ચિત થયું, અને કોઇક કહે છે કે, તેમણે મીરાંને ગિરિધરરૂપે દીઠી.

કહેવાય છે કે મીરાંએ તે વેલા "માઇરી મેં સાંવલિયા જાણ્યો નાથ" એ પદ ગાયું હતું.

અકબર બાદશાહનું જન્મ સંવત ૧૫૯૯ માં થયું હતું અને પટ્ટાભિષેક સં. ૧૬૧૨ માં થયો હતો એ લક્ષમાં લેતાં ઉપરની વાર્તા અસંભવિત લાગે છે; અથવા મીરાંને તત્કાલપર્યંત જીવતી માનવી પડે છે.

એમ કહેવાય છે કે, બાદશાહે (જે સંન્યાસીનો વેષ ધારણ કર્યો હતો તેણે) તે પ્રસંગે મીરાંને પ્રસન્ન થઇ એક રત્નમાલા આપી. મીરાંએ "ભક્તોને એવા મૂલ્યવાન્

પદાર્થો ન જોઇએ" એમ કહી પ્રશ્ન કર્યો કે, સંન્યાસીને રત્નહાર કેવો મળવો ? અકબરે કહ્યું કે, યમુનાસ્નાન કરી ધ્યાન ધરતાં તેને તે પ્રાપ્ત થઈ હતી અને ઇશ્વરના પરમ-ભક્તને તે યોગ્ય છે એમ માની તેને ભેટ કરી છે. જોઇએ તો તે તમારા ઇષ્ટને કંઠે પહેરાવો. પછી તેઓ ગયા. એ પ્રસંગથી મીરાંની નિંદા થવા માંડી. તેનું મૂલ્ય અકાવતાં તે બહુ જણાયું (કોઇ–દશ લાખનું–લખે છે) અને કોઇ ઝવેરીએ બાદશાહને તે વેચેલી જણાઇ. એથી કરીને અકબર તથા તાનસેન વેશપરિવર્તન કરી આવ્યા હતા એ વાત નિશ્ચિત થઇ, અને તે વાત લોકપ્રસિદ્ધ થઇ.

(૮) એમ કહેવાય છે કે રાણાજી મીરાંની ભક્તિમાં વિઘ્ન નાંખવાથી તથા નિત્ય નવીન ઉપદ્રવ કરવાથી ન વિરમ્યા ત્યારે મીરાંએ શ્રી રામના અનન્ય ઉપાસક તુલસીદાસને એક પત્ર લખ્યું જે

"સ્વસ્તિ શ્રી તુલસી ગુણ દૂષણહરણ ગુસાંઇ"
(પાઠાંતર) સુખ નિધાન દુ:ખ હરન.........

એ પંક્તિથી આરંભાય છે તેના ઉત્તરમાં તુલસીદાસે લખ્યું કેઃ–

"જિનકે પ્રિય ન રામ બૈદેહી;
તિન ત્યાગિએ કોટિ બૈરિ સમ યદ્યપિ પરમ સનેહી. જીનકે. ૧
પિતા તજ્યો પ્રહલાદ, બિભીષન બન્ધુ ભરત મહતારી;
બલિ ગુરુ તજ્યો, કાન્ત બૃજબનિતન, ભે જગ મંગલકારી. „ ૨
નાતો નેહ રામસો સાંચોં, સુકૃત સન્ત જહાં તૌં;
અંજન કહા આંખ જો ફૂટે, બહુ તક કહુ કહાં લૌં. „ ૩
તુલસીદાસ પૂજ્ય સોઇ, પ્રીતમ પુત્ર પ્રાણતેં પ્યારો,
જાકો લાગ્યો સનેહ રામસેં, એ તો મતો સોઇ જગહિતૂ હમારો." „ ૪

(સવૈયો.)

"સો જનની સો પ્રિયા સો ભાઇ, સો ભામિની સો સુત સો હિતુ મેરો;
સોઈ સગો સો સખા સેવક, સો ગુરુ સો સુર સાહેબ મેરો;
સો તુલસી પ્રિય પ્રાનસમાન, કહાંલો બનાઈ કહૌં બહુતેરો;
જો તજિ દેહકો ગેહકો નેહ, સનેહ સો રામકો હોઈ સવેરો.

(શ્રી વૃંદાવનશતકમાં પણ એ ભાવાર્થનો શ્લોક છે કેઃ—

सा मे न माता, स च मे पिता न, स मे न बन्धुः, स च मे सखा न,
स मे न मित्रं, स च मे गुरुर्न, यो मे न वृंदावनवासमादिशेत् ॥ ३५ ॥

તુલસીદાસના એ પત્રથી ચિત્તમાં દૃઢતા અવલંબી મીરાંએ પરિવાર અને સંસારથી મુખ ફેરવી લઇ, વૃન્દાવન પ્રતિ

"મેરો મન લાગ્યો, સખી સાંવલિયાસોં"
(કથા પાઠાંતરમાં–"મેરે ગિરિધર ગોપાલ દુસરો ન કોઈ."

એથી આરંભાતું પદ ગાતાં ગાતાં પ્રયાણ કર્યું અને વૃંદાવનમાં કૃષ્ણ ભક્તિમાં તલ્લીન થઈ દિવસો વ્યતીત કરવા લાગી.

ગુસાંઈ (ગોસ્વામી) તુલસીદાસે રામાયણ આરંભ સંવત્ ૧૬૩૧ માં કર્યો અને તેઓનું અવસાન સંવત્ ૧૬૮૦ માં થયું. એ સાથે સમયમેલન કરતાં ઉપરનું કથાનક અસંભવિત લાગે છે.

(૪) મીરાં પરણીને જ્યારે શ્વશુરગૃહે પહોંચી ત્યારે વૃદ્ધ રાજમાતાઓએ કુલાચારાનુસાર તેની પાસે પ્રથમ દ્વારપૂજન કરાવી તેનો (વધૂનો) ગૃહપ્રવેશ કરાવ્યો. પછી તેને ગૃહદેવતાભૂત કુલદેવતા શ્રી દુર્ગાદેવી સમીપ લઈ જવામાં આવી, અને તેમની પૂજા કરવા કહેવામાં આવ્યું. પરંતુ મીરાંની ગિરિધર ઉપર ભક્તિ એવી આરૂઢ થઈ ગઈ હતી કે, તેણે અન્ય દેવનાં દર્શન પણ કરવા ના પાડી અને ઉત્તરમાં કહ્યું કે મારે તો ઈષ્ટદેવ–કુલદેવ–જે કહો તે એક માત્ર ગિરિધરલાલ જ છે. મન સહ તન પણ તેને સમર્પ્યું છે તેથી બીજા કોઇ દેવને નહિ પૂજું. તે ઉત્તર ઉપર મીરાંને કહેવામાં આવ્યું કે, દેવીને પગે લાગવાથી સૌભાગ્ય વધશે. ત્યારે મીરાંએ પ્રત્યુત્તર આપ્યું કે, આ ગામમાં બીજી વિધવાઓ કેમ છે? તેમ જ રાણીઓએ અંતે કહ્યું કે, તેમ ન કરવાથી રાણાના કુલને કલંક લાગે છે. ત્યારે મીરાંએ કહ્યું કે મારે કોઈ કુલ નથી. મારું મન ગિરિધર વિના બીજું કંઇ જાણતું નથી. એમ અંતે રાણીઓ સમઝાવતાં થાકી, પણ મીરાંએ પોતાની હઠ ન છોડી અને પૂજા પણ ન કરી. એની ફરિયાદ રાણાજી કને લઈ જવામાં આવી. રાણાજી ક્રુદ્ધ થઈ તેને મારવા જતા હતા, પણ રાણીઓએ તેમાં માનહાનિ ગણી સમઝાવ્યું કે તેને જૂદી રાખવી, અને તે અનુસાર 'ભૂત મહાલય' નામે નિવાસસ્થાન જૂદું આપ્યું. એમ રાણાજીએ તેનો ત્યાગ કરી અપર વિવાહ સંબંધ પણ બાંધ્યો.

વસ્તુતઃ વિચાર કરતાં એ વાર્તા અત્યંત અસંભવિત લાગે છે. કારણ મીરાં પૂર્ણ પતિવ્રતા હતી અને વૈષ્ણવ મતમાં પણ ગોપીઓએ કાત્યાયનીપૂજન તથા રુક્મિણીએ પણ દેવીપૂજન કર્યું હતું. એથી અને કૃષ્ણ પણ દેવીના અવતારરૂપે મનાય છે, તેથી રહસ્યવિત્ વૈષ્ણવોમાં દેવીપૂજનનો બાધ ગણાતો નથી.

(૫) શ્વશુરગૃહમાં કેટલોએક સમય વીત્યા પછી તેની નનાન્દા (નણંદ) ઉદાબાઈ આદિ અંતઃપુર પરિવાર તેને સમઝાવવા ગયો અને કહ્યું કે–મીરાંના સાધુ સંગથી ઉચ્ચ રાજકુલમાં કલંક લાગે છે. એટલું જ નહિ પણ સ્વસમાજમાં જ્યારે તેની વાત નીકળે છે, ત્યારે તેઓને નીચે જોવું પડે છે. (આંખ ઝુકાની પડતી હૈ.) તેના ચરિતથી રાણાજી પણ અતિ ક્રોધાવિષ્ટ છે અને તેની શોભા 'કુલધર્મ' પાલવામાં જ છે; ઈત્યાદિ. મીરાંએ ઉત્તરમાં કહ્યું કે–સંત સમાગમથી તો જન્માંતરનાં પણ પાપ નષ્ટ થાય છે. અને તમારા બોલ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે, તમો સંસાર અને માયામાં છો. તમને સ્વ–હિત-અહિતનો વિવેક નથી, અને હું તો સંસાર તજી હરિને ભજી ચૂકી છું. અવે ત્યજેલાને પુનઃ ગ્રહણ કરવાની આશા રાખવી મિથ્યા છે. એ આદિ કહી "વરીઓ વરીઓ મૈં ગિરિધરલાલ." એ પદ સંભળાવ્યું.

પરંતુ એમાં આ પદનો પ્રસંગ સંભવતો નથી, કારણ એ પદ મીરાંની નહિ પણ દયારામની કૃતિ છે.

(૬) પ્રાકૃત લોકોએ રાણાને એમ વાતો કરી હતી કે–સાધુ સંતના સમાગમમાં દુરાચાર થાય છે, કોઈ કોઈ વાર દ્વાર બંધ હોય છે ત્યારે તે કોણ જાણે કોની જોડે વાતો કરતી સંભળાય છે, ઇત્યાદિ. (કારણ મીરાં એકાંતમાં પોતાના મનના સર્વ ભાવ વૈખરી વાણીથી શ્રી ગિરિધરજી આગળ પ્રકાશી સંતુષ્ટ થતી.)

તે કંચુકીદ્વારા રાણાએ સાંભળી અને એ ઉપરથી રાણાજી પોતે ખડ્ગ લઈ તેનો શિરચ્છેદ કરવા ગયા અને તેને પૂછ્યું કે અંદર કોણ છે? મીરાંએ કહ્યું કે જુઓ તમારા ભય કે લજ્જા વિનાનો કોઇક છે. પરંતુ ત્યાં મંદિરમાં શોધતાં બીજું કોઈ પણ મળ્યું નહિ. રાણાજી ખશીયાણા પડી પાછા ગયા, અને પછી પોતાની બેનને ત્યાં તપાસવા સારુ મોકલી. તેણે બહુ સમજાવી, પણ મીરાંએ હરિભક્તિ છોડવા ના પાડી.

એ જ પ્રસંગ પ્રકારાન્તરે આમ વર્ણવાયો છે કે એક વાર મીરાંમંદિરમાં નાચ-ગાન થતાં સંભળાતાં હતાં. તે સાંભળી રાણાજી ક્રોધયુક્ત થઈ તેને મારવા દોડી ગયા, અને એકદમ દ્વાર તોડી અંદર ગયા અને પૂછ્યું કે તે કોની જોડે નૃત્ય ગાન કરતી હતી? ત્યારે તેણે ઉત્તરમાં કહ્યું કે મારે તો ગિરિધર વિના બીજું કોણ છે? અને તે તો આ તમારી સન્મુખ રહ્યા એમ કહી

"એ રાણાજી મેં સાંવરે રંગ રાચી"

એ પદ ગાયું.

(૭) કહેવાય છે કે મીરાંની બહુ નિન્દા પ્રચલિત થતાં રાણાએ એક ડાબલીમાં સર્પ મોકલી કહાવ્યું કે, આમાં એક અપૂર્વ જાતિના દુર્લભલક્ષણયુક્ત શાલિગ્રામ છે. મીરાંએ તે ડાબલી પરમ શ્રદ્ધા ભક્તિથી લઇ મસ્તકે ચઢાવી પછી ઉઘાડી. તો તેમાં દિવ્ય શાલિગ્રામ જણાયા. ભગવત્–પ્રતીક–પ્રાપ્તિથી અત્યંત હર્ષ પામી અને પ્રેમવશ થઇ ગાયું કે

"એ ડબ્બીમેં શાલિગ્રામ બોલત કાહે નાહીયાં."

દૂતોએ સર્વ વૃત્તાન્ત રાણાજીને વિદિત કર્યું. પણ રાણાના ચિત્તથી રાગદ્વેષ ન ટળ્યા.

(૮) વિષપ્રયોગ પ્રસંગના સંબંધમાં કેટલુંએક ઉપર દર્શાવ્યું છે તે કથાના પાઠાંતરે કોઇએક કહે છે કે ચરણામૃત રૂપે વિષપાત્ર રાણાએ નહિ, પરંતુ રાણાની માતાએ, મોકલાવ્યું હતું.

એમ કહેવાય છે કે તેની નણંદ ઉદાબાઈ જે એ 'વિષપાત્ર'ના ભેદને જાણતી હતી, તેણે મીરાંને ચેતવી. પણ મીરાંએ મહા દ્રઢતાથી ઉત્તર આપ્યું કે—જે કોઇ પદાર્થ ભગવાનના ચરણામૃતના નામથી પ્રાપ્ત થાય તેનો પરિત્યાગ કરવો, એ ભક્તિના 'પાગુ'થી વિરુદ્ધ છે. એમ કહી પરમોત્સાહથી તે પી ગઇ.

(૯) એમ કહે છે કે ભગવાન્ એની સાથે સાક્ષાત્ ચોપાટ ખેલતા. ભક્ત-માલાનુસાર તેઓ શેતરંજ રમતા. રાણાએ એકવાર ભગવાનનો હાથ હાલતો જોયો અને તે સ્તબ્ધ થઇ ગયો હતો.

(૧૦) ચિત્તોડમાં કુંભશ્યામના મંદિર પાસે એક નાનું મંદિર છે, તેમાં મીરાં પોતાના ઇષ્ટ 'શ્યામનાથ' ને સ્થાપી તેઓ આગળ નૃત્યગીત કરતી હતી. એક વાર શ્યામનાથ મીરાંના ભક્તિ પ્રેમને વશ થઈ 'ચોકી'થી ઉતરી આવી તેને પોતાના અંકમાં (ખોળામાં) લઇ બોલ્યા—મીરાં—. રાધાનાથના મુખમાંથી એટલો જ શબ્દ શ્રવણમાં પડતાં મીરાં પ્રાણનો ત્યાગ કરી નિત્યરાસમાં મળી ગઈ. (શિવસિંહ સરોજ)

(૧૧) કહેવાય છે કે એક દિન વૃન્દાવનમાં મીરાં ભક્તિમાં તન્મય થઇ વિચરતાં એક કુંજમાં તેને ગિરિધરજીનો સાક્ષાત્કાર થયો. તે સમયે આ ગાન ઉદ્ભવ્યું કે,

"આજ હમ દેખ્યો ગિરિધારી" અને

"તબતેં મોહી નંદનંદન દૃષ્ટિ પડયો માઇ."

(૧૨) એકવાર મીરાંબાઇ માંદાં પડ્યાં હતાં, તેથી રાજવૈદ્યને બોલાવવા સંરંભ થતાં મીરાંએ ગાયું કે,

"બાંકે બડી અખિયનવારો સાંવરો મોતન હેરો હંસ કરી"

એ પદ તેણે એવા તો અનુરાગથી ગાયું કે, જાણે અરવિંદલોચન કૃષ્ણ મંદહાસ્યપૂર્વક અમૃત દૃષ્ટિનો તેના ઉપર પાત કરતા હોય એમ તેને લાગતું અને પદ ગવાઈ રહેતામાં તો તે પૂર્ણ આરોગ્ય પામી ગઇ.

(૧૩) કહેવાય છે કે એક દિને એક સાધુએ મીરાં સમીપ જઈ કહ્યું કે, અમે ગિરિધરના દાસ છીએ અને તમે તેનાં દાસી છો. અમને સ્વપ્નામાં આપણા ઇષ્ટદેવે આજ્ઞા કરી છે કે, તમે જઇ મીરાંનું દુઃખ હરો. તેથી હું આવ્યો છું; અને તમે મારો અંગીકાર કરો. મીરાંએ કહ્યું કે મારે શ્રી ગિરિધરલાલની આજ્ઞા માથા ઉપર છે. પણ આપ પ્રથમ ભોજન વિશ્રામાદિ કરો. પછી અન્યત્. તદનંતર મીરાંએ તેને ભોજનથી તૃપ્ત કર્યા. સાધુ સમાજ મધ્યે શય્યા પાથરી તે સાધુને કહ્યું કે આ ઉપર આપ વિરાજો અને આ દાસીને જે આજ્ઞા કરવી હોય, તે આપ કરો. અને પુનઃ કહ્યું અત્ર લજ્જા કે ભય કોઇનું પણ ન રાખવું. તે વિષયી સાધુએ એકાન્તસ્થલમાં જવા સૂચવ્યું. મીરાંએ નિર્વિકાર રહી–ક્રોધ, આશ્ચર્ય કે પ્રેમ દર્શાવ્યા વિના–કહ્યું કે, સાધો! મારી દૃષ્ટિમાં તે સમગ્ર ત્રિભુવનમાં એક પણ એવું એકાન્ત સ્થલ નથી, કે જ્યાં મારા પ્યારા ગિરિધરલાલ ન હોય; વળી રવિ, શશી આદિ પાપપુણ્યના અષ્ટ સાક્ષી પણ જ્યાં વિદ્યમાન ન હોય. તો પ્રિયભાઇ ! આપને જે એકાન્ત સ્થલ જોઇએ છે, તે તે હું કયાંથી લાવું ? એ સાંભળતાં જ તે વિષયી વિષનિર્મુક્ત થયો, વિચ્છાય થયો; શ્વેતમુખ થયો; તેણે મીરાંને સ્વમાતા રૂપે દીઠી. તેના હૃદયમાં ભક્તિભાવ ઉદિત થયો. મીરાંચરણે ક્ષમાદાન યાચતો પડ્યો. મીરાંની તેના ઉપર કૃપાદૃષ્ટિનો પાત થયો. ભક્તના વિકાર ભસ્મીભૂત થયા. તેને ઇશ્વરદર્શન થયું. સાધુમંડલી હર્ષ પામી. મીરાંએ પ્રેમાવેશમાં ગાયું:—

"એરી મેં તો દર્દ દિવાની"

(પાઠાંતર–"દરદ ન જાને કોઇ એરી") ઇત્યાદિ.

(૧૪) એમ કહેવાય છે કે મીરાંની થતી નિંદાથી ખિન્ન થઇ રાણો સાંગો તેનું મૃત્યુ ઇચ્છતો હતો. તેણે (પાઠાંતરે–તેના પતિ રાણાએ) મીરાંને કહાવ્યું કે, કોઇ પણ પ્રકારે તેણે દેહત્યાગ કરવામાં શોભા છે. (પાઠાંતરે–મીરાંએ એક વાર પતિદર્શનની આજ્ઞા માગી, પણ તેનો નિષેધ કરાયો.) એથી તે ભિક્ષુકીવેષ ધારણ કરી, ગામ બહાર જઇ નદીમાં પડી. પરંતુ તેને તેજ:પુંજમય કોઇ દેવદૂતે ઉગારી બહાર કાઢી અને કહ્યું કે તેં શ્વશુર વૃદ્ધની આજ્ઞા પાલી તે બહુ ઉત્તમ કર્યું, પણ તારે હજી કર્તવ્ય શેષ છે. તારે ભક્તિનું પ્રશસ્ત ઉદાહરણ જગતને દર્શાવવાનું છે. ભક્તિથી નિરાકાર, સાકાર રૂપે દર્શન દે છે અને ભક્તિથી સાકારદ્વારા નિરાકાર પ્રાપ્ત કરાય છે.

શુદ્ધિમાં આવતાં મીરાંએ પોતાને યમુના તટે જોઇ. ગોપાલોને તેણે વૃન્દાવનની વાટ પૂછી. તેઓએ તેને દુગ્ધામૃત પાયું. કૃષ્ણ નામનું સંકીર્તન કરતી અને તેથી પ્રવાસીઓનાં શ્રવણ, નયન અને મનને આકર્ષતી તે વૃન્દાવન ચાલી ગઇ.

(૧૫) એમ કહેવાય છે કે રાણાએ એટલે તેના દીયરે તેને સંતસમાગમ છોડે તો બહુ ઘરેણાં આપવા કહ્યું, તથા રાણાએ પરણવાનું પણ કહાવ્યું હતું. જેના ઉત્તરમાં મીરાંએ

"અમો અબલાને મોટી મીરાંત બાઇ, શામળો ઘરેણું મારે સાચું રે."

એ પદ ગાયું.

એ વાત રા. ભાનુસુખરામના લેખમાં મળી આવે છે; પરંતુ એ વાત પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ ખોટી જણાય એમ છે. કારણ રજપૂતોમાં પુનર્વિવાહનો ચાલ જ નથી.

(૧૬) કથા છે કે એક દિવસ મીરાંબાઇ કીર્તન કરતી હતી, ત્યાં તેની નણંદ ઉદાબાઇ જઇ પહોંચી. તે સમયે મીરાંજીએ,

"જબસેં મોહી હે નંદનંદન દૃષ્ટિ પરો માઇ"

ઇત્યાદિ રચીને ગાયું. એ પદ એવા સુસ્વર તથા દયાદૃષ્ટિથી ગાયું કે, ઉદાબાઇના ચિત્તમાં કૃષ્ણનો મહિમા વસી ગયો અને મીરાંને પોતે ગુરુપદે માની.

તે વાત સાંભળી એક સ્ત્રીએ રાણાની સામે બીડું ઝડપ્યું કે "હું મીરાંબાઇને પાંશરી કરી દઇશ". જ્યારે તે મીરાંની સામે ગઇ ત્યારે તેને જોતાં જ તે બાઇના મનમાં કંઇક એવું થઈ ગયું કે, તે મીરાંની તનમનથી દાસી બની ગઇ અને રાણાને મહેલ પાછી ફરી જ નહિ.

કબીરે ભકતનાં દર્શન અને સત્સંગની પ્રશંસામાં સત્ય જ કહ્યું છે કે—

"પારસમેં અરુ સંતમેં બડો અંતરો જાન;
વહ લોહા કાંચન કરે, યહ કરે આપ સમાન."

(૧૭) કહેવાય છે કે, એક વાર ઉદાબાઇએ બહુ દીનતાથી અને પ્રેમથી મીરાં આગળ હઠ લીધી કે અમને ગિરિધરલાલજીનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવો. મીરાંએ એનો સાચો ઉમંગ જોઈ ચંપા, ચમેલી આદિ સાહેલીઓને આજ્ઞા કરી કે ગિરિધરલાલનાં આતિથ્યની સામગ્રી તૈયાર કરો. જ્યારે સર્વ ભોગાદિ તૈયાર થઇ ગયું, ત્યારે મીરાંબાઇ સર્વની

મંડલી મધ્યે બેઠી અને વિરહ તથા પ્રેમનાં પદો બનાવી ગાવા લાગી. એમ કીર્તન કરતાં કંઇક સમય વીતી ગયો, અને તેના વિરહથી વ્યાકુલ (બેકલ) થઇ ગઇ ત્યારે અર્ધી રાત્રે શ્રીકૃષ્ણ સાક્ષાત્ પ્રકટ થયા, અને ભેટ્યા, અને કહ્યું કે તું આટલી બધી અધીર શા સારુ થઇ ગઇ. પછી સર્વના સમક્ષ મીરાંની સાથે ભોજન કર્યું; વાર્તાલાપ કરવા માંડ્યો. તે ઉપરથી કુંચુકીઓએ પુરુષનો સ્વર સાંભલી રાણાજી સુતા હતા, તેમને જગાડીને ખબર કહી કે મીરાંના મહેલમાં કોઇક પુરુષ આવ્યો છે, અને તેની સાથે વિલાસ થઇ રહ્યો છે. રાણાજી ક્રોધમાં તલવાર ખેંચી દોડ્યા અને મહેલમાં ધશી જઇ સર્વત્ર શોધવા માડ્યું, પણ કોઇ પુરુષ જડ્યો નહિ. તેથી ખશીયાણા પડી જઇ મીરાંબાઇને પૂછ્યું. મીરાંએ કહ્યું કે–મને શું પૂછો છો? મારા પરમમિત્ર ગિરિધરલાલજી તો તમારી આંખોની સામે જ વિરાજમાન છે. ત્યારે રાણાએ ચારે દિશામાં દૃષ્ટિ કરી પણ કોઇને દીઠું નહિ. મીરાં કહે કે પ્રેમભક્તિએ તેને ભજો તો દર્શન થાય (પાઠાંતરે–પણ પ્રેમી સ્ત્રીઓ સિવાય કોઇ જોવામાં આવ્યું નહિ.) રાણાએ ખડ્ગ ખેંચ્યું ત્યારે બે ચાર મીરાં દેખાઈ (દયારામ). (પાઠાંતરે–થોડાક સમય પછી પલંગ ઉપર મહા ભયાનક નરસિંહરૂપ દેખાયું, જેથી રાણા ભયભીત થઈ ભોંય ઉપર પડી ગયા. શુદ્ધિ આવતાં "અમારા કુલદેવ એકલિંગજી છે તેમને તું ઇષ્ટ દેવ કેમ માનતી નથી? તારા ઇષ્ટદેવની 'સુરત' તો બહુ ભયાનક છે" એમ કહેતા કહેતા જતા રહ્યા.)

(૧૮) કેટલાએક કહે છે કે મીરાંબાઇના વૃંદાવન ગયા પછી તેનાં ભક્તિમય પદો એટલાં પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યાં કે, ચિત્તોડમાં પણ તે ગવાવા માંડ્યાં, અને મીરાંની કીર્તિ બહુ વધી. જ્યાં જ્યાં રાણાજી જાય ત્યાં ત્યાં મીરાંનું નામ અને કીર્તિ સંભળાતાં. પોતાથી તિરસ્કારાયલી મીરાં મેવાડથી પણ અધિક પ્રદેશ ઉપર એક જાતની હકુમત ચલાવે છે, એમ રાણાને લાગવા માંડ્યું. તેની ખાતરી થઇ કે, મીરાંએ મેવાડના કુલને કલંક લગાડ્યું નથી, પરંતુ તેનાથી તેની કીર્તિમાં બહુ વધારો થયો છે. પછી મીરાંને મળવા ગુપ્ત વેશે તે વૃંદાવન ગયા. જ્યાં મીરાં ભજન કરતી હતી ત્યાં એક સામાન્ય માણસ પેઠે ગયા. કીર્તનોત્સવના અંતે મીરાં સમીપ તેમણે ભિક્ષા માગી. મીરાંએ ઉત્તર આપ્યું કે–હું પણ એક ભિક્ષુકી અબલા છું. ગિરિધર–નામ વિના બીજો કોઇ આપવા યોગ્ય પદાર્થ મારી પાસે નથી. એ વિના ધનાદિ જે કંઇ જોઈતું હોય તે સારુ અન્યત્ર જાવ. વેશધારી ભિક્ષુકે કહ્યું કે–હું આશા પૂર્વક આવ્યો અને મને શું નિરાશ કરશો? મીરાંએ કહ્યું કે–હું કયે પ્રકારે તમને સાહાય્ય કરું. ભિક્ષુકે કહ્યું કે–હું માત્ર તમારી ક્ષમા યાચું છું, બીજા કશાની મને અપેક્ષા નથી. એ વાક્યથી મીરાંના મનમાં શંકા થઈ અને એટલામાં રાણાએ પોતાનો ખોટો વેશ ઉતારી નાખ્યો અને મીરાંએ પોતાના પતિને ઓળખી આનંદાશ્ચર્યમાં મગ્ન થઇ તેમને પગે પડી અને પછી રાણાની વિનતિથી તેની સાથે જ ચિત્તોડ જઇ રહેવા લાગી. (ભક્તિ પ્રકાશ.)

ઉપરની કથા સ્પષ્ટ રીતે નાટકી જણાય છે.

મુખ્ય ભ્રાન્તિયુક્ત વિષયો.

શ્રી મીરાંબાઈના જન્મકાલાદિ તથા કેટલાએક જીવન પ્રસંગો યદ્યપિ અંધકારગ્રસ્ત છે, તથાપિ બે ચાર મહત્ત્વના વિષયોમાં પ્રથમ લેખકે કરેલી ભૂલને ગતાનુગતિકતાથી સેવ્યાથી તે સ્થિર થઈ ગઈ છે. તે સંબંધમાં તત્ત્વ નિર્દિષ્ટ કરાય છે.

राणाकुंभ अने मीरांनो संबंध—

બહુ લેખકોએ મીરાંને સુપ્રસિદ્ધ મહારાણા કુંભની પત્ની લખી છે. તેથી તેઓએ રાણા કુંભના વિશુદ્ધ ચરિતને અજ્ઞાનદ્વારા દૂષિત કર્યું છે. કર્નલ ટોડકૃત "એનલ્ઝ ઓફ રાજસ્થાન"ની પૂર્વેના ભક્તમાલાદિ ગ્રંથોમાં કહીં પણ મીરાંના પતિનું નામ કુંભ લખ્યું નથી.

રાણા કુંભ સંબંધમાં એ લક્ષમાં રાખવું આવશ્યક છે કે, તે બહુ અંશે વૈષ્ણવ ધર્મને માન આપતો હતો, અને તેથી વૈષ્ણવ ધર્મ અનુસરવા સારુ મીરાંને પીડા કરે 'એ વાત જ ખોટી.' રાણા કુંભે ગીતગોવિંદ ઉપર ટીકા કરી છે, તે જ તેની કૃષ્ણ-ભક્તિનું સબલ પ્રમાણ છે. તેના તૃતીય પ્રબંધની ટીકામાં તે પોતાને વર્ણવે છે કે— " श्रीगोविंदपदारविंदमकरंदचंचद्द्विरेफेण..." (શ્રી ગોવિંદનાં ચરણારવિંદના મકરંદના આસ્વાદ લેવામાં ભ્રમર...) તેમજ તેના સપ્તમ પ્રબંધની ટીકામાં પણ हृदीशं परं वासुदेवं निधत्ते (હૃદયમાં પરમેશ્વર વાસુદેવને સ્થાપે છે.) ઇત્યાદિ. એ પ્રકારે ઉભયમધ્યે પતિપત્ની સંબંધ હોત તો ઉભય કૃષ્ણ ભક્ત હોવાથી તેઓ મધ્યે વિરોધ અસંભવિત થાય છે.

પુનઃ ઉભયના સમય સંબંધી પણ વિચાર એ મતને પુષ્ટિ આપતો નથી. કારણ રાણા કુંભ સંવત ૧૪૭૫ થી ૧૫૨૫ સુધી વિદ્યમાન હતા. જ્યારે મીરાંબાઇના પિતૃ-વંશનો સમય સંવત્ ૧૫૭૫ ના અરસાનો ગણાય છે.

મીરાં તે કુંભની પત્ની એ ભ્રાંતિમતી કલ્પના કર્નલ ટોડને પ્રથમ થવાનું કારણ આમ અનુમાનાય છે કે ચિત્તોડના દુર્ગમાં કુંભકારાર્પિત કીર્તિસ્તંભથી ઉત્તરમાં થોડે દૂર કુંભસ્વામીનું (જેને કેટલાએક કુંભસ્યામ કહે છે) મંદિર રાણા કુંભનું બંધાવેલું છે. તેની સમીપ એક ખુણામાં શ્રી વરાહમૂર્તિ ભગવાનનું નાનું મંદિર પણ રાણા કુંભે બંધાવેલું છે. કીર્તિસ્તંભની પ્રશસ્તિમાં પણ તેમ જ જણાવેલું છે. કાલાન્તરમાં એ મંદિર ખંડિત થઈ મૂર્તિરહિત થયું જણાય છે. તેમ થતાં મૂલ વાત વિસ્મૃત થઈ અને પાસે પાસે એક મોટું અને બીજું નાનું એમ બે મંદિર તે પતિ-પત્નીએ જ બંધાવેલાં હોવાં જોઇએ, એમ મનાઈ તે પત્ની મીરાં હોવી જોઇએ, ઇત્યાદિ કુતર્કોને અવકાશ મળ્યો. કર્નલ ટોડના એ ભ્રમને ડાક્ટર સ્ટ્રેટને Chitor and the Mewar Family નામે ગ્રંથમાં પ્રથમ ભાંગ્યો છે, તોપણ ટોડના તે ભ્રમયુક્ત લેખને અજ્ઞપરંપરાએ પોતાના ગતાનુ-ગતિક લેખોથી પરમ પુષ્ટ કર્યો જણાય છે.

શિવસિંહસરોજમાં પણ લખાયું છે કે—મીરાં કુંભ સાથે સંવત્ ૧૪૭૦ માં પરણી હતી અને કુંભ શ્યામના મંદિર પાસેના મંદિરમાં પોતાના ઇષ્ટ 'શ્યામનાથ' ને સ્થાપ્યા હતા. તે પણ તેવું જ અશુદ્ધ છે.

એ જ પ્રકારે, એક મંદિર ઉદયપુરથી દશ માઇલ દૂર શ્રી એકલિંગજી મહાદેવના મંદિર પાસે છે. તે પણ મીરાંબાઇએ બંધાવેલું કહેવાય છે. પરંતુ તેમાં અન્ય પ્રમાણ ઉપલબ્ધ નથી.

મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધર નાગર.

"मीरांके प्रभु" के "मीरां कहे प्रभु?—

એવો જ અન્ય મોટો અક્ષમ્ય દોષ હાલના કેટલાએક લેખકો તથા પ્રકાશકો 'મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર' ને સ્થલે 'મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર' (પાઠાંતર- 'મીરાં કહે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ') એમ લખવામાં કરે છે. પૂર્વેના કવિઓમાં સ્વરચિત પદોની અંતિમ પંક્તિમાં સ્વનામ-પ્રકાશક મુદ્રા રાખવાનો તથા તે સાથે સ્વ-ઇષ્ટના નામગ્રહણથી તેનું સ્મરણ કરવાનો સંપ્રદાય હતો. તે જોતાં કોઇમાં પણ 'કહે પ્રભુ' એવું નથી, પણ ષષ્ઠી વિભક્તિ દર્શક પ્રયોગ જોવામાં આવે છે. જેમ કે "સેવકકે પ્રભુ" "ધીરજકે પ્રભુ" ઇત્યાદિ. તેમ જ અન્યત્ર "સુરદાસ પ્રભુ" "પરમાનન્દ પ્રભુ" "દાસ ચતુર્ભુજ પ્રભુ ગિરિધર" ઇત્યાદિ અનેક રીતિએ જોવામાં આવે છે.

તેમ જ ગુજરાતીમાં નરસિંહ મહેતાએ "નરસિંહાચા સ્વામી," ભાલણે "ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ," રામકૃષ્ણે "રામકૃષ્ણ પ્રભુ" ઇત્યાદિ પ્રકારે દાસ્યત્વરૂપ ભકિતના પ્રકાશક, સેવ્યસેવકભાવબોધક શબ્દ સમૂહ રાખ્યા છે.

"કહે" એ પાઠથી તેવો અર્થ થતો નથી. એ કારણોથી પૂર્વેના કોઈ કલ્પિત-પાઠ-યોજન-રસિકે સ્વબુદ્ધિ અનુસાર 'કહે' એ અશુદ્ધ પાઠ પ્રચરિત કરી દીધાનું સ્પષ્ટ અવગત થાય એમ છે.

प्रभु गिरिधर—

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની વિભૂતિ પ્રકાશક અનેક લીલાઓ શ્રી ભાગવતમાં પરમ રમણીયતાથી વર્ણવેલી પ્રસિદ્ધ છે. તે પ્રભુના ધ્યાનાર્થે તે લીલાઓનો પુરસ્કાર કરી તેની પ્રદર્શિકા અનેક મૂર્તિઓ રચાય છે. જેવી કે બાલમુકુંદ, મુરલીધર, નવનીતપ્રિય ઇત્યાદિ.

(મૂર્તિપ્રયોજન.) પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણના સહસ્રાદિક નામો તેઓના ગુણ, સ્વરૂપ, અથવા ચરિત ઉપરથી પડ્યાં છે. તે તે નામનું શ્રવણ થતાં જ અર્થદ્વારા તે તે ગુણનું અને તે દ્વારા તદ્દ્ગુણવિશિષ્ટનું તદાકાર સ્મરણ થાય છે અને તે ચંચલ મનોવૃત્તિને તદાકાર સ્થિર કરાવવા સમર્થ થાય છે. કારણ, આ લોકપ્રસિદ્ધ છે કે, બુદ્ધિપૂર્વક ઉચ્ચારિત શબ્દ, શ્રવણગોચર થતાં શ્રોતાની મનોવૃત્તિને શબ્દબલથી તથા અર્થબલથી સ્વાકાર કરાવે છે. તે યથાર્થ શાબ્દબોધ છે.

વળી જેમ મનુષ્ય એક સ્વરૂપ હોવા છતાં, જૂદા જૂદા વસ્ત્રાલંકારાદિ વેષોનું પરિધાન કરે છે, તથા જૂદી જૂદી ક્રિયાઓ સમયે તેના શરીરાવયવોનો તદનુકૂલ સંનિવેશ થાય છે; ત્યારે તેમાંથી અમુક વેશ અને સંનિવેશ એકની દષ્ટિને પ્રિય લાગે છે, તો અપરને અપર. તેમ લોકોમાં પણ ભિન્નરુચિ જનો જૂદી જૂદી રીતિએ પોતાની

પ્રતિકૃતિઓ (Photographs) લેવરાવે છે. તેવી જ રીતિએ એક જ ભગવાનની નિઃસીમ વિભૂતિઓથી ઉત્પન્ન અનન્ત લીલાઓ અનુસાર ભગવાનના અનેક રૂપોમાંથી ભિન્નરુચિ ભક્તોને જે જે સ્વરૂપ પ્રિય લાગે, મનોહર લાગે, તત્તદાકાર મૂર્તિ તે રચાવે છે; અને ચંચલ મનને તેનું અવલંબન કરાવી, નિર્મલતા તથા સ્થિરતારૂપ દુર્લભ મહા ગુણ પ્રાપ્ત કરાવવા, ઇન્દ્રિયોના લયરૂપ ધ્યાનાદિથી તે સાધક પ્રયત્ન કરે છે. તે સિદ્ધ થતાં મનઆદિમય સૂક્ષ્મ શરીર દોષ રહિતતા પૂર્વક ગુણવાન્ થઈ મુક્તિફળ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્યાધિકારી થાય છે.

મૂર્તિપૂજાના એ રહસ્યાનુસાર કેટલાએક ભક્તો જેઓની ભક્તિવૃત્તિ કવિતારૂપ પરિણામને પામી છે, તેઓમાંથી કેટલાએક તે તે સ્વ–ઉપાસ્ય સ્વરૂપનાં નામરૂપ મુદ્રાથી સ્વકૃતિને (પૂર્વે ઉદાહરણો આપ્યાં છે તેમ) અંકિત કરી છે. એમ મીરાંએ "મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધર નાગર" એ શબ્દોરૂપ સ્વકૃતિનું લક્ષ્મ (ચિહ્ન) રાખ્યું છે.

गिरिधर नागर—

એ પંક્તિમાં નાગર પદનો અર્થ સુસંબદ્ધ થતો ન લાગવાથી, કોઈ સાન્નિધ્યબલથી 'મીરાંકે પ્રભુ'નો અર્થ મીરાંનો પતિ, અને 'ગિરિધર નાગર'નો અર્થ ગિરિધર નામનો, નાગર જ્ઞાતિનો, એવો અર્થ કરે છે; અને "મૈયર મારું મેડતુંરે સાસરીયું ચિત્તોડ" એ પંક્તિથી તથા ચિત્તોડમાં ચિત્રોડા નાગરની વસતી હોવાથી એ અર્થને સંભવિત ગણે છે; વળી ચિત્તોડની રજપુત વંશાવલિમાં મીરાંનું નામ મળતું નથી, તેથી એ અર્થને પુષ્ટિત માને છે. ગુજરાતી કવિતામાં એ જ પ્રકારે રામકૃષ્ણ, તથા કવિ વચ્છની કવિતામાં અંતિમ પંક્તિમાં મુદ્રારૂપે 'રામકૃષ્ણ પ્રભુ નાગર' તથા 'વચ્છ નાગર' એમ પ્રયોગો ઉપલબ્ધ થાય છે. તેમાં કવિ વચ્છ વિષે વિશેષ જ્ઞાત નથી, પણ રામકૃષ્ણ તો નાગર હતા. એ આદિ તર્કપરંપરાથી મીરાંનું નાગર જ્ઞાતિત્વ સાધી ઉપર પ્રમાણે પંક્તિનો અર્થ કરે છે. તે પણ એ વિષયના રસિકોએ ચિન્તનીય છે.

गिरिधर—

નંદનંદન વાસુદેવે મથુરામાં વસતાં, જ્યારે સુરોના ઈંદ્રે તેઓના દેવત્વની પોતે પરીક્ષા કરવા અતિ વૃષ્ટિ કરી હતી, ત્યારે ભગવાને સ્વ–આશ્રિતોના રક્ષણાર્થે અને ઇંદ્રાદિના અનુચિત ગર્વના નિરસનાર્થે હસ્તની એક અંગુલિ ઉપર ગિરિરાજને ધરી રાખી, તેના તલમાં તેઓનું રક્ષણ કર્યું હતું. એ સમયની છબી શ્રી ગિરિધરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

मीरांने गिरिधर मूर्तिनी प्राप्ति—

એ ઉપાસ્ય ચલ મૂર્તિ મીરાંને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ, એ સંબંધમાં આમ એક કથા છે કે મીરાંના પિતાને ગૃહે, તે બાલક હતી તેવામાં કોઈ સાધુ અભ્યાગત હતા, તે 'ઠાકુરજી'ની સેવા કરતા હતા. મીરાં ત્યાં રમતી રમતી જઈ પહોંચી, અને તે મૂર્તિની રમણીયતાથી આકર્ષાઈ જતાં તેણે સ્વાભાવિક રીતે સવિનય તે સાધુને, તેઓ જેની સેવા કરતા હતા તેમનું નામ, પૂછ્યું. સાધુએ કહ્યું "ગિરિધરલાલજી." મીરાંએ

બાલકભાવથી તેને રમકડું સમજી પોતાને રમવા આપવા કહ્યું. સાધુને તેથી ક્રોધ ચઢ્યો, પણ મીરાંએ તે લેવા બાલહઠ પકડી. તેથી બચવા સાધુએ સ્થાનાન્તર કર્યું, પરંતુ મીરાંએ સ્વહઠ છોડી નહિ અને અન્નાદિનો ત્યાગ કર્યો. એ ઉપરથી તેના પિત્રાઈ ભાઈ અને સખા જયમલ્લજીએ તે સાધુને દ્રવ્ય આપવા માંડ્યું, પણ સાધુએ કહ્યું કે તે કદાપિ પોતાના ઇષ્ટદેવથી જૂદા નહિ પડે. (પાઠાંતરે–પછી બહુ સમઝાવતાં અંતે સાધુએ આટલું સ્વીકાર્યું કે, દેવ જો તેને સ્વપ્નમાં આજ્ઞા કરે તો તે મૂર્તિ આપે. જયમલ્લજી નિરાશ થઈ સ્વગૃહે પાછા આવ્યા. આ પાસ મીરાંને તો અન્નગ્રહણ વિના સાત દિન વ્યતીત થયા હતા.) તે વારે ગિરિધરલાલે સાધુને સ્વપ્નમાં દર્શન દઈ કહ્યું કે, મીરાંની નિષ્કામ ભક્તિથી પોતે બહુ પ્રસન્ન છે, અને સાધુ જો પોતાનું ભલું ઈચ્છતા હોય તો પોતાને ત્યાં પહોંચાડે અને તે છોકરી પાસે રહેવા દે. એથી તે સાધુ ભક્તે ભગવાનની સ્વપ્નલબ્ધ આજ્ઞાને વશ થઈ તે મૂર્તિ મીરાંને પ્રાતઃકાલે ત્વરિત જ સોંપી. કોઈ અલભ્ય વસ્તુ નષ્ટ થઈ હોય અને તે આકસ્મિક પુનઃ પ્રાપ્ત થાય અને જેવો હર્ષ થાય તેવો અપાર આનંદ તે મૂર્તિ પ્રાપ્ત થતાં મીરાંને થયો.

મીરાં એ ગિરિધરની સેવા પૂજામાં મન, વાણી અને કર્મથી તે કાલથી મુક્તિ પર્યંત અત્યંત વ્યાપૃત રહી હતી.

ગિરિધર કથાઓ—

મીરાંની શ્રી **ગિરિધરજી** વિષયક અપૂર્વ ભક્તિસંબંધમાં નાનાવિધ **કથાઓ** તેના ભક્તજનોએ વિસ્તારી છે. તે અત્ર સંગ્રહાય છે.

(૧) મીરાં આશરે ચાર પાંચ વર્ષની હતી. ત્યારે તેના મહાલય આગલથી એક વરઘોડો જતો હતો. (કથાપાઠાન્તરે–પડોશમાં એક કન્યાનાં લગ્ન થતાં હતાં.) તે જોવા કૌતુકથી આકર્ષાઇ તે અંતઃપુરનો સ્ત્રીવર્ગ વાતાયન (બારી) આગલ ગયો, પણ શ્રી ગિરિધરજીની મૂર્તિસહ રમતી મીરાંનું ચિત્ત ન આકર્ષાયું, અને તે ન ગઈ. વરઘોડો ગયા પછી મીરાંએ માને વરઘોડાનો અર્થ અને તેનું વર્ણન પૂછ્યું. માએ તે સમઝાવતાં મીરાંએ શિશુભાવથી પૂછ્યું કે ત્યારે પોતાનો વર કોણ? માએ ઉપહાસમાં કહ્યું કે તારો વર 'આ ગિરિધરલાલ.' તે સમયથી મીરાંએ ગિરિધરને પોતાનો પતિ માનીને તેની સહ માનસિક લગ્ન કર્યું.

પાઠાંતરે—મીરાંની માતા શ્રી કૃષ્ણની સેવા કરતી હતી ત્યાં મીરાંએ દોડી જઇ બાલસ્વભાવાનુસાર પૂછ્યું કે મારો વર કોણ? માતાએ હસી શ્રી ગિરિધરલાલની મૂર્તિ પ્રતિ અંગુલિનિર્દેશ કર્યો. મીરાંએ રાજ્યરીતિ પ્રમાણે મુખ ઉપર નીલિકા (બુરખો) નાંખી દીધી અને ગિરિધરલાલ જ સ્વપતિ છે એમ ત્યારથી નિશ્ચિત કરી તેઓની ભક્તિમાં ગોપીતુલ્ય પરાયણ થઈ.

(૨) કહે છે કે વિવાહવિધિ સમયે રાણોજી જ્યારે મંડપતલે આવ્યા, અને મીરાંને બોલાવવામાં આવી, ત્યારે પ્રથમ ગિરિધરજીની મૂર્તિ મંગાવી, તે તેણે મધ્યમાં

રાખી હતી; અથવા મૂર્તિને પુરઃસર કરી તે મંગલફેરા ફરી હતી. (પાઠાંતરે–લગ્ન પ્રસંગે મીરાંએ અગ્નિને બદલે શ્રી ગિરિધરની મૂર્તિની પ્રદક્ષિણા કરી એમ છે.)

એની પુષ્ટિમાં કોઇ કોઇ "વરીયો વરીયો મેં ગિરિધરલાલ" એ પદ અવતારે છે પરંતુ એ કથા અશુદ્ધ જણાય છે. કારણ વલ્લભ સંપ્રદાયીઓમાં જ વિવાહ સમયે વલ્લભકુલ–બાલકને સંનિધિમાં રાખવામાં આવે છે. તેના અનુકરણમાં એ કલ્પના થઇ જણાય છે. કારણ શુદ્ધ રજપુતકુલમાં તેનો આચાર નથી અને એ પદ પણ મીરાંની કૃતિ નથી.

(૩) શ્વશુરગૃહે ગમન કરતાં મીરાંને ગિરિધરલાલની પ્રિયમૂર્તિનો વિરહકાલ ઉપસ્થિત થયો. તેનાં માતપિતાએ બહુ અમૂલ્ય વસ્ત્ર શૃંગારાદિ આપ્યાં, પણ મીરાંને તો પોતાના ભક્તિભાજન ગિરિધરની મનોહર મૂર્તિ વિના અન્ય તૃણવત્ શૂન્યવત્ લાગવા માંડ્યું. એથી તે સમયે મીરાંને પ્રેમવશાત્ બહુ રુદન થયું અને મૂર્છા પણ આવી ગઇ. માતપિતાએ એથી સ્નેહવશ થઇ અંતે તે મૂર્તિ તેને દાયજામાં (હીં. દહેજમાં) આપી.

(૪) શ્વશુરસ્થાન પ્રતિ પ્રયાણ કરતાં ગિરિધરજીની મૂર્તિને પાલખીમાં–"ડોલામાં" પોતાથી અગાઉ રાખી હતી.

૫ मूर्ति क्यां छे ?—

મીરાંએ સ્વ–હસ્ત–પૂજિત અને પ્રતિષ્ઠિત તે મૂર્તિ ક્યાં છે, એ સંબંધમાં પૂર્વે સૂચવ્યું છે તેમ બહુ વિવાદ છે.

કહેવાય છે કે ગિરિધરની જે મૂર્તિ મીરાંબાઇની ઉપાસ્યા હતી, તે અંતે ચિત્તોડમાં રહી હતી. જ્યારે જયપુરના રાજા માનસિંહે ચિત્તોડ સં. ૧૬૩૩ માં જીતી લીધું ત્યારે તે મૂર્તિ જયપુરની પ્રાચીન રાજધાની આમેરમાં લઈ જવામાં આવી હતી. જ્યારે માનસિંહના કુંવર જગતસિંહ, પિતા વિદ્યમાન હોતાં, સ્વર્ગસ્થ થયા (મતાંતરે, જગતસિંહે એ મૂર્તિની સમક્ષ પ્રાણત્યાગ કર્યો) ત્યારે તે મૂર્તિની સ્થાપના, ગિરિધર નામ ફેરવી નંખાઈ, 'જગતશિરોમણિ' ના (અપભ્રષ્ટ–જગત્ શ્રવણજીના) નામાંતરથી કરાઈ. પ્રથમ એ મૂર્તિ દ્વિભુજ શ્યામ પ્રસ્તરમયી (બે હાથવાળી અને કાળા પથરની) એકલી હતી. પરંતુ પાછળથી ધામધુમથી વિવાહ કરાવાઈ વિધિપૂર્વક શ્રી સ્વામીનિજીની (રાધાજીની) મૂર્તિ સાથે પધરાવવામાં આવી છે. એ મંદિર આશરે એક કરોડ એંશી લક્ષના વ્યયથી રચાયાનું કહેવાય છે. અને તે શોભામાં અપૂર્વ થયું છે. ત્યાં ગરુડની સંગેમરમરની મૂર્તિ ઉપર એક લેખ સં. ૧૬૧૧ નો છે અને બીજો સં. ૧૭૧૯ નો છે. ભક્તનામાવલિની ટિપ્પણીમાં રાધાકૃષ્ણદાસ અનુમાન કરે છે કે પ્રથમ લેખ મીરાંબાઇની મૂર્તિસ્થાપનાનો છે, અને બીજો આમેરગત પ્રતિષ્ઠાનો છે.

પરંતુ એ મૂર્તિ મીરાંબાઇવાલી જ છે, એમ હોવા કોઈ સબલ પ્રમાણ મળતું નથી.

(૨) પરંતુ હાલમાં જીલ્લા ફત્તેહપુર અંતર્ગત ગંગાતટ ઉપર આવેલા 'શિવરાજપુર' માં તે મૂર્તિ છે, એમ પ્રસિદ્ધ કરી તેના મંદિરના પુનરુદ્ધાર સારુ કાનપુરની સનાતનધર્મપ્રવર્ધિની સભાએ એક દ્રવ્યસંગ્રહ સ. ૧૯૧૦ માં આરંભ્યો હતો.

શિવરાજપુરના વૃદ્ધો એ મૂર્તિ ત્યાં ત્રણસો વર્ષ થયાં આવી જણાવે છે. તેઓ કહે છે કે જે મૂર્તિ મીરાંબાઇ જેવી ભકિતવ્રતાથી પૂજિત હતી તે જ્યાં સ્વભક્તનું અપમાન થયું હતું, તે દેશમાં કેમ રહે? મીરાંબાઈની મુક્તિ થતાં તેના અર્ચકને પ્રેરણા થવાથી રજપુતાનામાંથી તે મૂર્તિ કાશી લઈ જવા પ્રયત્ન કરાયો. માર્ગમાં શિવરાજપુર આવતાં તે મૂર્તિ ત્યાં અટકી પડી, ત્યારથી ત્યાંના લોકોમાં પણ તે મૂર્તિ 'મીરાંકે ગિરિધર ગોપાલ' એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

એક વાર શેઠ લક્ષ્મણદાસજીએ એ મૂર્તિને મથુરા લઈ જઈ ત્યાં સ્થાપિત કરી મહામંદિર બાંધવા વિચાર કર્યો હતો પરંતુ મૂર્તિ ત્યાં ગઈ નહિ. એ મૂર્તિના સેવા–ભોગાર્થે અનેક ધાર્મિક સજ્જનોએ ભૂમિદાન કર્યું છે (જાગીર આપી છે).

અત્ર આ વિચાર્ય છે કે–ઉપર લખેલી મૂર્તિસ્થાનાંતરની વાત અસંભવિત નથી. આ સુપ્રસિદ્ધ છે કે, યથાર્થ ભકતોથી કરાયલા યથાર્થ પૂજન અર્ચનથી સિદ્ધ મૂર્તિઓ બહુધા નિર્મલચરિત, નિષ્કપટ ગ્રામ્ય જનોના નિવાસ સ્થાનમાં સ્થિત થાય છે. એ પ્રકારે શ્રી નારાયણની અદ્દભુત મૂર્તિ ચંડીપુર (ચાણોદ)માં છે. એ અનુમાનમાં આ પણ એક સબલ કારણ છે કે એ ગામોમાં તેવા કારીગરો કે પથ્થરો કે એવા શ્રીમંતો પણ હોતા નથી કે ત્યાં તેવી મૂર્તિઓ ઘડાવ્યાનું અનુમાન કરાય. એવે જ પ્રકારે મથુરાથી કેશવદેવની મૂર્તિ (કાનપુર જીલ્લાના) બુઝોલી ગામમાં સ્થપાઈ છે.

શિવરાજપુરસ્થ ગિરિધરજીની તે મૂર્તિનો વેશ પણ મીરાંના પદોમાં વર્ણિત મૂર્તિને મળતો છે એમ જણાવવામાં આવે છે. એ મૂર્તિ વિશાલ અને રમણીય છે. તેને અષ્ટભુજા છે. તેમાં શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મ, લકુટી (ગાય ચરાવવાની લાકડી), ગોવર્ધન ગિરિ, અને શેષ બે હસ્તમાં અધરલગ્ન મુરલી (બાંસરી) છે. એ મૂર્તિની જંઘા ઉપર મીરાંએ પ્રપીત વિષનું કૃષ્ણ ચિહ્ન છે, એમ પણ કહેવાય છે.

(૩) ઉદયપુરમાં રણછોડજીની મૂર્તિ સહ મીરાંબાઈની મૂર્તિ પૂજાય છે એમ કહેવાય છે. પણ ત્યાં કોઈ પણ મંદિર કે મૂર્તિ ગિરિધર ગોપાલનાં નથી.

(૪) દ્વારિકામાં રણછોડજીની જે મૂર્તિમાં મીરાંબાઈ સારૂપ્ય મુક્તિ પામી એ મૂર્તિ જે હાલમાં શ્રી ડાકોર ગામમાં શ્રી રણછોડજીના નામથી પૂજાય છે તે છે એમ કહેવાય છે. દંતકથા છે કે મીરાં જ્યારે તે મૂર્તિમાં લીન થઈ ગઈ ત્યારે તે મૂર્તિ પીતાંબરને સ્થલે મીરાંના શાટી (સાડી) પટથી આવૃત જણાતી હતી. ડાકોરમાં એ મૂર્તિ બોડાણા નામક રજપુતે (સં. ૧૮૦૦ માં) આણી. (દ્વારિકામાં તે સ્થાને લાડુવા ગામની મૂર્તિ સ્થાપિત થઈ છે.) અને ડાકોરનું વર્તમાન મંદિર સતારાના ગોપાલ જગન્નાથ તાંબેકરે સં. ૧૮૨૮ માં બંધાવ્યું છે.

રણછોડ નામ પડવા સંબંધમાં કેટલાએક કહે છે કે, જ્યારે જરાસંધના ભયથી ભગવાન્ દ્વારિકા રહેવા ગયા, ત્યારથી 'રણ (સંગ્રામ) છોડ (નાઠી)' રણછોડ નામ પડ્યું. પરંતુ એ વ્યુત્પત્તિ કૃત્રિમ છે. વસ્તુતઃ ભકતોના જન્મ જન્માંતરના 'ઋણ (જન્મો

આપનાર કર્મ રૂપ દેવું તે) નો છેદ' (નાર) તે "ઋણ છેદ" તેનું 'રણછોડ' એ અપભ્રષ્ટ રૂપ છે.

(૫) દ્વારિકામાં અદ્યાપિ શ્રી કૃષ્ણની મૂર્તિ સાથે મીરાંબાઈની પણ મૂર્તિની સેવા થાય છે, એમ કેટલાએક વર્તમાન લેખકોએ લખ્યું છે, પરંતુ તેનું પ્રમાણ જાણવામાં નથી.

(૬) મેડતામાં મીરાં રહેતી ત્યારે ત્યાં જે મહાલય (મહેલ)ના જે ભાગમાં ગિરિધર લાલજીની મૂર્ત્તિને શૃંગાર ચઢાવી, ભોગ ધરાવી, તેની સંમુખ સંગીતાદિ કરી મીરાં રાત્રિભાગ વ્યતીત કરતી હતી, તે ભાગ હાલ મેડતાના ચતુર્ભુજના મંદિરમાં એકત્ર કરી (ભેળવી) લેવામાં આવ્યો છે.

(૭) વળી શ્રીનાથજીમાં વિઠ્ઠલનાથજીના મંદિર બહાર એક મંદિર વનમાળીજીનું અને બીજું મંદિર મીરાંબાઈનું છે.

સંક્ષેપમાં, મીરાંથી અર્ચિત મૂલ મૂર્તિ હાલ કયાં વિરાજે છે, એ હજી વિવાદગ્રસ્ત છે.

મીરાંચારિત્ર્યાંશવિચાર.

મીરાં અને શ્રીગિરિધરમાં પ્રતિભાવ—

મીરાંબાઈના ગિરિધર ઉપરના પૂર્ણ ભક્તિ ભાવના કારણથી તેના તથા તેના પતિ મધ્યે સ્નેહભાવ ન હતો એ આદિ માનનારા ભક્તો તથા લેખકોથી મીરાંના ચારિત્ર્ય ઉપર વૃથા કલંક લગાડાયું છે. વિશુદ્ધ વંશમાં જન્મ પામેલી તથા વંદ્યવંશ સહ સંબદ્ધ થએલી મીરાંના મન ઉપર દેવ–સેવા તથા પતિ–વ્રતતા સંબંધમાં આર્યોના વિશુદ્ધતમ વિચારો તથા આચારોના સુરંગોથી અન્ય જાતીય એક પણ રંગનો સ્પર્શલેશ થયો ન હતો. પતિસેવાની આડે કોઈ પણ સમયે દેવસેવા આવી હોય એમ માની લેવા કારણ નથી. પ્રારબ્ધદોષથી તેની તરુણાવસ્થામાં પતિના અત્યંત વિયોગ નિમિત્તે સાંસારિક સુખો તેને શૂન્ય થઈ જતાં પણ, સુસંસ્કારવતી મીરાં પ્રાકૃત જનોતુલ્ય વિવેકાતીત શોક–સંતાપને વશ ન થઈ.

આર્ય સ્ત્રીઓ માને છે કે સુચરિત કે દુશ્ચરિત એવા પુત્રાદિની પ્રાપ્તિમાં પ્રારબ્ધ એક જ સત્ય કારણ છે; અને તે અનુસાર તેની સહ સંબંધ અલ્પ કાલ કે દીર્ઘ કાલ, સુખી કે દુઃખી રહે છે. સ્ત્રીનો ધર્મ પતિના ચરિતો અનુસાર સ્વચરિતો ઘડવાનું નથી, સ્ત્રીઓના વિહિત સ્વધર્મો તો પતિચરિતથી અસંબદ્ધ–જૂદા–જ છે. પતિ જ સ્ત્રીઓને દેવતુલ્ય પરમ પૂજ્ય છે, અને પતિના અભાવે કેવલ એક દેવ જ પૂજ્ય રહે છે. આર્યશાસ્ત્રોનું એ શાસન છે, વિશુદ્ધચરિતોએ સેવિત એ નીતિમાર્ગ છે. સતી મીરાંએ ઐહિક, અસ્થિર, સાંસારિક વિષયોના બાલમોહક રૂપોમાં પ્રલુબ્ધ ન થતાં એ માર્ગનું અવલંબન કર્યું.

બાલ્યમાંથી જ મીરાંના સંસ્કારો ભક્તિવૃક્ષના ઉદ્ભાવક, પોષક તથા વર્ધક હતા. તેના પિતામહ દૂદાજી, પિતૃવ્ય કાકા વીરમજી અને પિતૃવ્ય ભ્રાતા (પિત્રાઇ ભાઇ) જયમલ્લ એ સર્વ પરમ વૈષ્ણવ અને ભગવદ્ભક્ત હતા. મેડતાનું પુનઃ સ્થાપન કરતાં જ રાવ

દૂદાજીએ ત્યાં 'ચતુર્ભુજ' નું પ્રસિદ્ધ (મશહુર) મંદિર બંધાવ્યું હતું, જે દેવના નામનું રેશમી પવિત્રક પાઘડી ઉપર શિરપેચને સ્થલે સર્વ મેડતીઆ રાઠોડ બાંધે છે.

આવા ભગવદીય કુલમાં જાત તથા વિવર્ધિત બાલાના મનમાં કેવા સંસ્કાર થાય, એ સમઝવું સહજ છે. તેવાં ગૃહોમાં પ્રાતઃકાલે સ્નાન અને દેવસેવા અનંતર જ અન્ય સાંસારિક કાર્યોનો પ્રારંભ થાય છે. ગૃહના યુવકો, વૃદ્ધોનાં અને બાલો યુવકોનાં ચરિતોનાં અનુકરણો કરે છે. બાલકોને સંધ્યાદિ કર્મોનાં અનુકરણ કરતાં, જેઓના ઘરમાં શિષ્ટ સંપ્રદાય નષ્ટ કે ઉચ્છિન્ન થયો છે અથવા જેઓના ગૃહમાં બાલ જ નથી, તેવાઓને જ ત્યાં જોવામાં આવતાં નથી.

પુનઃ આર્ય બાલોનાં ક્રીડોપકરણોમાં—ક્રીડનકોમાં (ક્રીડા પદાર્થો—રમકડામાં) બહુ કરી દેવ મૂર્તિઓ અને પવિત્ર પદાર્થોનાં પ્રતિબિંબો હોય છે. તેઓમાંની એક ગિરિધારી મૂર્તિને મીરાં બાલ સ્વભાવાનુસાર વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરાવતી, તેની જોડે વાર્તાલાપ કરતી, તે દેવને પાલણે ઝુલાવતી, તેની પૂજા કરતી અને કૃષ્ણોત્સવ મનાવતી.

જે મીરાંનું બાલ્ય પૂર્વોક્ત પ્રકારના વ્યાપારોમાં વ્યતીત થયું હતું તે મીરાંનું જ્યારે પ્રારબ્ધબલથી પતિરૂપ ક્રીડ (ન) ક નષ્ટ થયું, ત્યારે બાલ્યકાલે વવાયલાં ભક્તિ બીજોનો ઉદ્ભેદ પતિમૃત્યુરૂપ દુઃખ વૃષ્ટિ થતાં થયો, અને મીરાંએ પોતાની સર્વ વૃત્તિઓ રૂપ નદીઓનો પ્રવાહ શ્રી ગિરિધરલાલ રૂપ પરમ ક્રીડનક ઉપર વાળ્યો. અને કેટલાએક લખ્યું છે તેમ ગિરિધરજીને "તે પોતાની મેળે ઇચ્છા વર વર્યાં હતાં" નહિ. પતિરૂપ દેવ હસ્તથી તેને નષ્ટ થયા, પરંતુ તે જ પરમાત્મરૂપ દેવની પ્રાપ્તિનું પરમ સાધન થયા, અને તતઃપર મીરાં શ્રી ગિરિધરની જ સેવા અને પૂજા તન, મન, અને ધનના અર્પણ પૂર્વક અભેદબુદ્ધિથી કરવા લાગી.

પતિમતિઅનુસરણ એ સાધ્વીઓના સ્વધર્મનો વિષય છે. દેવપૂજાદિ એ ભક્તિનો વિષય છે. ભક્તિનું પ્રાબલ્ય જો સ્વધર્મ પાલનમાં ભંગ કરવામાં કારણ થાય તો તેની પાપ કર્મના વર્ગમાં ગણના થાય. પરમ કૃતકૃત્યતાને પામનારી મીરાંથી પૂર્વકાલમાં એવો દોષ થયો હોય કે થાય, એ તેથી મનાય તેમ જ નથી.

मीरांने राणाजीकृत पीडनो—

ઉપર સવિસ્તર દર્શાવ્યું છે તેમ મીરાં પતિપરાયણ હોવાથી તેના ઉપર જે દુઃખ પડ્યાં કહેવાય છે તે "શ્વશુરકુલ તરફથી વૈષ્ણવ સંપ્રદાય તજાવવા ત્હેને પજવણાં થતાં" કહવાય છે. વસ્તુતઃ તે તેમ ન હતાં, અને તેના પતિપાતિત પણ ન હતાં.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી જણાય છે કે તે દુઃખો વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયા પછી જ પડ્યાં હતાં. સુવર્ણની પરીક્ષા જેમ તાપ અને તાડનાદિથી થાય છે તેવી રીતે મીરાંની અપૂર્વ ભક્તિની પરીક્ષા લેવા જાણે તે ઉપસ્થિત કરાયાં હોય એમ ભાસે છે. વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ તો પ્રાકૃત જનો સંબંધમાં ગમે તેમ હોય પણ એક અંતઃપુર નિવાસિની રાણી સાધારણ સાધુઓ સહ સમાગમ રાખે, એ અનુચિત જ ગણાય. તેમાં

મેવાડના રાજ્યકુલોની પ્રથા અપર રાજ્યકુલોની પ્રથા કરતાં ઉચ્ચતર હોવાથી મીરાંના સંબંધી કુટુંબ વૃદ્ધોની અપર રાજ્યસ્થાનો આદિમાં નિન્દા થવા માંડી. એથી રાજપાટસ્થ વિક્રમાદિત્યને लोकापवादो बलवान् मतो मे(લોકોએ મૂકેલો અપવાદ મારા મતે બલવાન્ છે) એ શ્રી રામચંદ્રે અનુસ્રત ન્યાયનું અનુસરણ કરવું પ્રાપ્ત થયું. ભેદ માત્ર આટલો જ છે કે તેમ કરવામાં સમયબલથી તથા દુર્મન્ત્રથી રાણાજીએ પ્રાકૃત જનોને યોગ્ય નિકૃષ્ટતર ઉપાયોનું યોજન કર્યું.

मीरांबाइनुं देवीने अनमन--

શ્વશુરકુલમાં પગ મૂકતાં જ મીરાંએ વૃદ્ધોની આજ્ઞા તથા કુલાચાર અનુસાર દેવી પૂજા કરવામાં સ્વમંતવ્ય વિરોધ હોવાથી ના પાડી એમ કથા છે, અને ધર્મ (નીતિ) પાલન સંબંધમાં ઊહાપોહ કરતાં રા. રમણભાઈએ (જ્ઞાનસુધા. સપ્ટેમ્બર–૧૯૧૦) 'સમાધાન' નામક વિષયમાં એ પ્રસંગને ઉદાહૃત કરી આમ સમર્થન કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે કે કોઈ પણ સ્થલે સ્વમંતવ્યો (belief) (પછી તે વિચારનું પક્વ ફલ હોય કે તે અવિચારની કલિકા હોય)ના ભંગ કરતાં આચારવાન્ વૃદ્ધોનાં શાસનો કે ગુરુજનોની આજ્ઞાઓનો ભંગ કરવો એમાં પાપ નથી. વસ્તુતઃ એવા વિચારો નીતિદ્રુમને કુઠારો છે.

પ્રકૃત મીરાંના ઉદાહરણમાં આ સ્મરણીય છે કે, એ દેવીપૂજન પ્રસંગ બહુ અંશે દંતકથાના આધાર ઉપર છે. જે મીરાં શુદ્ધ રજપુત કુલમાં પરિવર્ધિત હતી, કુલાચારોને સનિયમ પાલનારી હતી, વિનયપ્રાચુર્યથી અનુદ્ધતા હતી, અને "પ્રારબ્ધાનુસાર પતિપ્રાપ્તિ"ના સંસ્કારવતી હતી, તેનામાં અન્યથા આચરણ સંભવતું નથી, અને તે પણ પતિ વિદ્યમાન છતાં નહિ જ. વિશેષમાં આ પણ સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે, મીરાંનું વય તે સમયે એવું ન હતું કે, તે અલ્પાંશે પણ સ્વજનોના વિરુદ્ધ વર્તન કરવા સાહસ કરે.

મીરાંના જેવો જ અન્ય પ્રસંગ તુલસીદાસજી સંબંધમાં કહેવાય છે કે તેઓ જગન્નાથજી દર્શન કરવા પધાર્યા હતા ત્યારે ત્યાં કૃષ્ણ મૂર્તિ જોઇ પોતે રામભક્ત હોવાથી તેને નમન ન કર્યું અને કહ્યું કે—

"મોર મુકુટ કર બાંસરી ભલે બને હો નાથ,
તુલસી મસ્તક તબ નમે ધનુષ્ય બાણ લ્યો હાથ."

અને કહેવાય છે કે પછી તે આકારે તુલસીદાસને દર્શન થયાં અને તુલસીએ મસ્તક નમાવ્યું. આ દ્વિતીય પ્રસંગમાં આ અવધેય છે કે કેવલ એક તુલસીદાસને જ એ કૃષ્ણમૂર્તિ રામ–આકારે જણાઈ હતી અને તે અસંભવિત નથી. કારણ તુલસીદાસના પ્રથમ દર્શનમાં ચર્મચક્ષુનું બલ હતું અને દ્વિતીય દર્શનમાં ભાવનાબલ હતું. અથવા એ પ્રસંગ પણ સંકુચિતદૃષ્ટિ ભક્ત વર્ગોએ મહિમાવર્ધનાર્થે કલ્પ્યો હોય. કારણ રામકૃષ્ણાદિ એક જ ભગવાનના અવતાર છે, તેથી ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચેલા ભક્તોમાં તેઓ મધ્યે ભેદબુદ્ધિ રહેતી જ નથી.

એ જ પ્રકારે મીરાંબાઈને પણ સર્વત્ર અભેદ બુદ્ધિ હતી. એ તેના પદો ઉપરથી સ્પષ્ટ છે. કોઈ અત્ર એમ શંકા કરે કે, આરંભમાં મીરાંને તેવી અભેદ બુદ્ધિ થઈ ન હતી, તેથી સ્વમંતવ્ય વિરુદ્ધ આચરણ પ્રશંસનીય છે, તો તે મત પણ નૈતિક દૃષ્ટિથી (Ethical point of view) અક્ષમ્ય જ છે. કારણ એવા આગ્રહ ધરનારાઓ यदा किंचिज्ज्ञोऽहं द्विप इव सदांधः सममवम् એવા પ્રકારના હોય છે. તેઓને પોતાની પરિમિત બુદ્ધિ-દૃષ્ટિમાં જે સમું લાગ્યું તે જ સાચું એવું માની લેવાની મોટી ભૂલ–જે ફલમાં પાપ તુલ્ય જ છે તે કરે છે. પોતાના કલ્પિત સત્યરૂપના સ્વીકાર સારુ 'સ્વધર્મ ત્યાગ' રૂપ મહા પાપ કરે છે.

નૈતિક સિદ્ધાંતમાં કોઈ પણ કારણથી સ્વધર્મત્યાગ સમાન અપર પાપ ગણાયું નથી. એથી જ ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણે स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः એ મુક્તકંઠે કહ્યું છે, અને અર્જુનને ઉપર્યુક્ત પ્રકારનું એક મહાપાપ કરતાં નિરુધ્યો છે.

એ પ્રસંગની ચર્ચામાં રા. રમણભાઈએ सर्वदवनमस्कारः केशवं प्रति गच्छति એ વાક્ય અવતારી ત્યાં केशवं નો સંકુચિત અર્થ (અત્ર केशव પદનો અર્થ રા. રમણભાઈ કરે છે તેમ કૃષ્ણાવતાર નહિ પરંતુ સર્વવ્યાપક બ્રહ્મ છે) કરી તેને "આંખ મીંચવાના *સિદ્ધાંત" નું ભદ્ર નામ આપ્યું છે. તે તે સર્વ એ વાકયના અર્થ સંબંધમાં રા. રમણભાઈનું અજ્ઞાન પ્રતિપાદિત કરે છે અને રા. ન્હાનાલાલે પણ सर्वधर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज (વસંત શ્રાવણ સં. ૧૯૫૯) એ વાકય અવતારી તેનો ખોટો અર્થ કર્યો છે. (વસંતના સમર્થ તંત્રીએ એ ઉપર ટિપ્પણમાં યોગ્ય લક્ષ ખેંચ્યું છે.)

સ્વવિહિતધર્મવિરુદ્ધ આચરણ કરી પછી તેનું સમર્થન સ્વમંતવ્ય બુદ્ધિથી કરવાની રીતિ 'દિલે નાદાનકો હમ સમઝાય જાયંગે' ની જ પ્રવૃત્તિ છે.

ભક્તકવિ કે કવિભક્ત.

કેટલાએક કહેવાતા ચર્ચાકારો અમુક વ્યક્તિસંબંધમાં પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કરે છે કે, તે 'કવિ' કહેવાય કે 'ભક્ત' 'કવિ ભક્ત' કે 'ભક્ત કવિ'? એ પ્રશ્ન જ તેવાઓનું કાવ્યધર્મો કે ભક્તધર્મોના સ્વરૂપ સંબંધમાં કેવલ અજ્ઞાન દર્શાવે છે.

કારણ કે કવિના અને ભક્તોના ધર્મો ભિન્ન જ છે. ઘણા ભક્તો કવિ નથી થયા અને ઘણા કવિ ભક્ત નથી થયા. નરસિંહ મહેતા, મીરાં, કબીર આદિ કોઈ વિરલાઓમાં શ્રી સરસ્વતીના દુર્લભ સંગમવત્ એ ભિન્ન ધર્મોનો સમાગમ જણાય છે.

મીરાં ભક્ત રૂપે ઉચ્ચતમ પદ ભોગવે છે, કારણ તે બાલકની અજ્ઞાનાવસ્થામાં પણ ભક્ત હતી, તરુણાવસ્થામાં વૈધવ્ય પ્રાપ્તિદ્વારા તેની ભક્તિ પ્રૌઢા તથા વૃદ્ધા બની હતી.

કવિરૂપે પણ મીરાં ઉચ્ચતમ પદ ભોગવે છે. કવિત્વની પરીક્ષા કવિએ કવિતા ક્યારે લખી, કેમ (શા કારણથી–કેવા અંતઃક્ષોભથી) લખી, લખતાં કેટલીવાર લાગી,

* "આંખ મીંચવાના સિદ્ધાંતપંઠે દેવીને નમન કરવામાં કૃષ્ણને પણ નમન થાય છે એમ મેં પોતાના મનને ઉતરવા તે ઇચ્છતી ન હોતી."

લખનારના શરીરની "રગેરગમાં કવિતા ઉછળી રહી છે કે તેનું હૃદય કવિતા રસથી છલાછલ છલકે છે" કે નહિ, એ પ્રશ્નોના વાદવિવાદથી કે ચર્ચાથી કે ઉત્તરથી થતી નથી; પરંતુ અમુક કૃતિમાં રસવત્તા અને તે રસવત્તાનો યથાર્થ આસ્વાદ કરાવવા તેમાં શબ્દાર્થાદિની ન્યૂનદોષતા અને અનલ્પગુણતા છે. મીરાંની મોટા ભાગની કૃતિ તેવી છે.

આ વિચારમાં કવિ ઉપનામક લખે છે કે-"જ્યારે જ્યારે મીરાં બોલતાં ત્યારે ત્યારે તે ગાતાં. ભજન, નૃત્ય, ઓચ્છવ, કીર્તન; એ એમનાં આખા જીવનનાં સંધાથી હતાં." સત્ય. પણ તે તો કવિત્વાપાદક ધર્મો નથી. એ ધર્મો ભક્તોના છે. અને કવિના ઉપલા વાક્યથી તેમને ઇષ્ટ 'મીરાંમાં કવિત્વ' સિદ્ધ થતું નથી.

મીરાંબાઇનો ભક્તિયોગ.

પરમ શોચનીય છે કે અમુક કવિઓએ સ્વકાવ્યોદ્વારા પ્રકાશિત ભક્તિ સિદ્ધાંત સંબંધમાં લખતાં વર્તમાન ગુર્જરસાહિત્યના કેટલાએક વિવેચકોથી "પોતાની ભક્તિની સમજ" નો આરોપ તે તે કવિલેખો ઉપર થઇ ગયો છે. તે તે કવિઓના લેખ પ્રમાણે ભક્તિ તત્ત્વ સમજવાને બદલે પોતાના ભક્તિ તત્ત્વોના વિચારાનુસાર તે તે કવિ વિચારોને વાળવાના પ્રયત્ન થઇ ગયા છે.

ભક્તિનું લક્ષણ 'सा परानुरक्तिरीश्वरे' (શાંડિલ્ય સૂત્ર-૨.) એ છે. અત્ર ઈશ્વર શબ્દથી પોત પોતાને ઇષ્ટ આરાધ્ય દેવ લેવાય છે. તેને વિષે પરા એટલે ગૌણ નહિ એવી પ્રધાન-ઉત્કૃષ્ટા-અનુરક્તિ એટલે પ્રીતિ છે. અત્ર ઇશ્વિર તે અન્ય પદાર્થવત્ પ્રીતિનો જનક નથી, પરંતુ અંતઃકરણની પ્રેમાખ્ય વૃત્તિનો વિષય છે. પ્રેમ વૃત્તિના વિષયો સાંસારિક પદાર્થો પણ હોય છે. તે પ્રેમ, પદાર્થ સંબંધ તથા તદ્ગત્ ગુણાનુસાર, ન્યૂનાધિક હોય છે. એવા પ્રેમની જે ઉત્કૃષ્ટતમ માત્રા તે સાંસારિક પદાર્થને સ્થલે અસાંસારિક દેવાદિને વિષય કરે છે, ત્યારે તે પ્રેમ વા રતિભાવ ભક્તિ સંજ્ઞાથી વ્યવહરાય છે. સજીવ વ્યક્તિઓમાં એવી ભક્તિ, જો આત્મા-અભેદ બુદ્ધિથી રાખવામાં આવી આચારમાં મુકાય છે, તો તે 'સર્વાત્મ ભાવ' રૂપ પરમ અભેદ-વાદના સિદ્ધાંતના અનુભવમાં એક સાધન થાય છે. મુસલમાન યોગીઓના સુરતપરસ્તી, સુફીવાદ આદિ એના પ્રકારો છે.

યોગ એ મૂલે જીવનું પરમાત્મા સહ એક થવું-જોડાવું-એ છે. એ ફલની પ્રાપ્તિનાં જે કારણો-સાધનો-તે પણ યોગ શબ્દથી વ્યવહરાયાં છે. એક પદાર્થ-વિષય-જોડે એવું એકીકરણ તે, પદાર્થગ્રાહક જે ચિત્તવૃત્તિ તેના નિરોધ વિના અશક્ય છે. તેથી ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ કરનારાં જે સાધનો, તેઓ જોડે પણ યોગ શબ્દનો સંબંધ કરાયો; અને એમ પરમાત્મા જોડે યોગ થવામાં ભક્તિ પણ એક સબલ સાધન હોવાથી **ભક્તિયોગ** પણ પ્રચરિત થયો. એ ભક્તિનાં શ્રવણ કીર્તનાદિ નવ અંગો છે. ભક્તિયોગનો મુખ્ય ગ્રંથ શ્રીમદ્ ભાગવત છે. તે ભક્તિયોગ ઉપદેશક સર્વ આચાર્યોને માન્ય છે. એમ જ્ઞાનયોગ પણ છે, પરંતુ તે ઉત્કૃષ્ટતમ હોવાથી તેના અધિકારીઓ થોડા છે. કર્મયોગ કાલબલથી વિરલ પ્રચારને પામ્યો છે અને તેથી ભક્તિયોગ આ કાલમાં અધિક પ્રિય થયો છે.

મનુષ્યની વૃત્તિઓ ત્રિગુણાત્મક હોવાથી, ભિન્ન ભિન્ન ગુણોના પ્રધાનભાવાનુસાર સ્વ—રાગ-વિષયો—ઉપાસ્યો—પણ ભિન્ન ભિન્ન સ્થાપિત થયા, અને એ નિમિત્તે વૈષ્ણવ-શૈવ-ગાણપત્ય, સૌર, શાક્ત, આદિ અનેક સંપ્રદાયો પ્રવૃત્ત થયા. પરંતુ તેથી ભક્તિના ઉદ્દેશ અને ફલમાં ભેદ પડતો નથી. જેમ દૂધ, સોનું પીતલ કે મૃત્તિકાના પાત્રમાંથી પીવામાં આવે, પરંતુ તે કરણભેદથી દૂધના સ્વાદ કે તેથી થતી પુષ્ટિમાં ભેદ પડતો નથી. વૈષ્ણવ માર્ગમાં ભકિતના વિષયભેદથી તથા ભકિતના પ્રકારોમાં પ્રધાન ગુણભેદથી અનેક ભિન્ન વિભાગો થયા. વૈષ્ણવમતમાં વિષ્ણુ એ પ્રધાન ઉપાસ્ય દેવતા છે. તેમાં પાશ્ચાત્યોની ભકિત પેઠે मनस्यन्यत् वचस्यन्यत् થી ઉચ્ચારાયલી કે ગવાયલી પ્રાર્થનાઓ નથી, કે નથી એક પાસ બુદ્ધિપૂર્વક પાપ કર્મ, અને અન્ય પાસ, તેનાં ફલનો ભોગ ગલગ્રહ ન કરે તે સારુ ક્ષમાયાચના. તેના સાકાર પૂજનમાં એ વૈષ્ણવ ધર્મ-ભાગવતધર્મ બહુપ્રકારક થયો.

મીરાંની પૂર્વે એક પાસ રામાનંદ અને તેના શિષ્ય કબીરે નિર્ગુણ ભકિતનો વિશેષ પ્રચાર કર્યો હતો અને બીજી પાસ રામાનુજ, માધ્વ અને ચૈતન્યના સંપ્રદાયો બદ્ધમૂલ થયા હતા. વલ્લભનો મત તે સમયે તેની બાલ્યાવસ્થામાં હતો.

રામાનુજ મતમાં નારાયણ તથા તેના અંશો સંકર્ષણાદિ પૂજાપાત્ર છે. માધ્વમતમાં નારાયણસહ તેની શકિતરૂપ લક્ષ્મીસ્વરૂપની પૂજા થાય છે. પણ ચૈતન્ય અને વલ્લભ સંપ્રદાયોમાં નારાયણનું સ્થાન તેમના અંશાવતાર કૃષ્ણ અને લક્ષ્મીજીનું સ્થાન તેઓના અંશાવતાર રાધાજી લે છે. પરંતુ ચૈતન્યે સાધનોમાં શ્રવણ કીર્તનાદિને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે ત્યારે વલ્લભે સાધનોમાં 'શરણાગતિને' પ્રધાન ગણ્યું છે.

ચૈતન્યમત ગૌડબંગાલમાં વિશેષ પ્રચલિત થયો અને વલ્લભમતનું પ્રધાન ધામ શ્રીનાથજી મેવાડમાં આવવાથી તે ત્યાં તથા તેની સંનિધિમાં આવેલા ગુજરાતમાં શીઘ્ર પ્રવિષ્ટ થયો.

વસ્તુતઃ એ ભાગવતમતમાં વિષ્ણુના એક અવતાર વાસુદેવ કૃષ્ણ એ ઉપાસ્ય છે. તેઓની અનેક લીલા મૂર્તિઓનાં (સ્વરૂપોનાં) પૂજા અર્ચનાદિ કરવાં, એવી ભક્તિ શ્રવણ કીર્તનાદિ નવ પ્રકારે કરાય છે. કોઈ કોઇ ભકતો તેઓમાંના એક જ પ્રકારના અવલંબનથી આ ભવસાગર ઉતરી ગયાનાં દૃષ્ટાંતો પ્રસિદ્ધ છે, અને મીરાં આદિ કેટલાએક ભકતોએ અનુકૂલતાનુસાર તે નવના સમુચ્ચયે પણ ભકિત કરી છે.

અત્ર આ લક્ષ્ય છે કે મેવાડનું રાજકુલ તો દૃઢ શૈવ હોવાથી તથા મીરાંનું માતૃકુલ મારવાડમાં હોવાથી અને વલ્લભ સંપ્રદાય તે કાલમાં આધુનિક હોવાથી મીરાં આદિ ઉપર તે મતના સંસ્કાર હોય તો તે સ્વલ્પાંશે હોવાનું અનુમાનાય છે. રા. આનંદશંકર ધ્રુવે (વસંત. સં. ૧૯૬૧ શ્રાવણ) નરસિંહ અને મીરાંના લેખમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે કે "અમે મીરાંનું ચૈતન્ય સંપ્રદાયના સાધુઓ સાથે સમાગમ સંભવિત ગણીએ છીએ, પરંતુ તેની જ્વાળા પ્રગટાવનાર શિષ્ટ શક્તિઓ રૂપે તો જયદેવ અને રામાનંદને માનીએ છીએ." એ બહુ અંશે યથાર્થ છે. મીરાં અમુક જ સંપ્રદાયની હતી એમ કહેવાઈ શકાય તેમ નથી.

ઇત્યાદિ એ બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણમાં એક વિષયભૂત રાધાવિલાસને બહુ પ્રાચીનકાલીન સિદ્ધ કરે છે.

પ્રેમભક્તિ—

સાહિત્યમાં ઇતસ્તતઃ અંકુરાયમાણ એ રાધાકૃષ્ણનો વિલાસ શ્રી જયદેવના ગીત ગોવિંદમાં પ્રફુલ્લ થયો હતો (સં. ૧૨૦૦). તે ઉપર રાણા કુંભે સં. ૧૪૯૬ માં અપૂર્વ ટીકા રચી હતી. તે દર્શાવે છે કે તે ગુજરાત મેવાડ આદિ પ્રદેશોમાં મીરાં પૂર્વ અતિ પ્રસર્યું હતું.

ન્હાનાલાલે પોતાના વિષયમાં કૃષ્ણ ભકિતને મુસલમાનોના સુફીવાદ જોડે સરખાવતાં કેટલુંએક લખ્યું છે તે બહુ અંશોમાં અનુચિત છે. તેઓ લખે છે કે—"સુફીવાદમાં પ્રભુને પત્ની માની પત્ની ભાવે ભકિત કરે છે. સ્ત્રીવર્ગ પ્રભુને પોતાની પત્ની શી રીતે માની શકે? પતિને પત્ની હોય, પણ પત્નીને વળી પત્ની કેવી? સુફીવાદ માત્ર પુરુષોને માટે જ છે, સ્ત્રી વર્ગ એ ગ્રહી, આચરી ન શકે, એટલી એમાં અપૂર્ણતા છે.

કૃષ્ણ ભકિતમાં પ્રભુને પતિ માની સૌ પતિભાવે ભકિત કરે છે......પણ એમાંય તે સુફીવાદના જેવી જ અપૂર્ણતા છે"......ઇત્યાદિ.

અને ઉપસંહારમાં તે લખે છે કે–"સુફીવાદ તેમ જ કૃષ્ણ ભકિતના ધર્મવૃક્ષોએ અનીતિના અનેક ફલફુલ બેસી ચૂક્યાં છે, અને એ સૌનું જીવન કારણ તેમના મૂલ સૂત્રો જ–બે પતિઓ કે બે પત્નીઓ જ કરવામાં છે. પતિ–પત્નીના અને મનુ–પ્રભુના સંબંધ જાતિ સ્વભાવે જ જૂદા છે. એ સત્ય વિસરવાથી સુફીવાદ કૃષ્ણભક્તિ જેવા સંપ્રદાય રચાઈ કે પ્રચલી શકે"—

તે સર્વ–તેની ભાષા અને તર્કપ્રણાલી એ ઉભય–સુજ્ઞોને હાસ્ય ઉપજાવે એવાં તથા પ્રેમભકિતનો કે સુફીવાદનો તાત્પર્યાર્થ કે રહસ્ય તેઓ સમજી શક્યા નથી એ દર્શાવે છે.

કારણ કે વસ્તુતઃ એ પ્રેમભકિતમાં પતિભાવ કે પત્નીભાવ (શારીરિક સંબંધ) પ્રધાન નથી કે જેથી ઉપરના અવતરણમાં કરેલી શંકાઓ સંભવે; પરંતુ પતિપત્ની ભાવે ઉપલક્ષિત જે વિશુદ્ધ નિઃસીમ ઉપાધિને અસંશ્રિત નિરુપાધિ પ્રેમ–જેનું અંતિમ ફલ સ્વાત્માર્પણદ્વારા અભેદભાવ છે તે–છે.

ભકિત માર્ગમાં અન્ય સંબંધોનો ત્યાગ કરી વિશેષે પતિપત્નીભાવના ઉપદેષ્ટાઓની એ માન્યતા છે કે સર્વ સંબંધોમાં એ સંબંધ બહુ અનુભૂત હોવાથી પરમાત્મપ્રાપ્તિના સાધન ભકિતરૂપ સંબંધમાં તે એક સરલ સાધન રૂપે ભકિતવાદમાં કે સુફીવાદમાં બોધનીય છે.

આર્યોએ શ્રી ભગવાનની પૂજા–ભકિત–નાના પ્રકારના ભાવોથી કરી છે. યશોદાદિએ પુત્રભાવથી, અર્જુનાદિએ સખાભાવથી, તુલસીદાસે જગદીશ્વર ભાવથી, ચૈતન્યે પ્રાણેશ્વરભાવથી, ગોપીઓએ તથા મીરાંએ પતિભાવથી અને શ્રી શંકરાચાર્યાદિએ

આત્મભાવથી એમ સ્વસ્વ અધિકારાનુસાર કરી છે. તેમાં કૃષ્ણભક્તિમતે પતિભાવથી વા સુફીમતે પત્નીભાવથી જે ભકિત છે, તે એક અતિ સરલ માર્ગ છે.

પ્રેમ અને મુક્તિ મધ્યે આમ સંબંધ છે કે પ્રેમનું પરિણામ ભક્તિ છે. (પ્રેમ વિના ભક્તિ સંભવતી જ નથી.) ભક્તિનું પરિણામ–આત્મનિવેદન કે આત્માર્પણ છે. આત્માનવેદનનું પરિણામ–અભેદ છે. એમ પરિણામે પ્રેમ-ભક્તિદ્વારા જીવાત્મા પરમાત્માનો અભેદ–અનુભવ નિષ્પન્ન થાય છે. મીરાંના ચરિતથી તેણે એવું આત્માર્પણ કર્યું હતું, તે નિઃસંદિગ્ધ જણાય છે અને સ્વાનુ-ભવસિદ્ધ મીરાંની વાણીના શ્રવણ કીર્તનાદિદ્વારા એવાં અનેક આત્માર્પણોથી મનુષ્યજીવનો કૃતકૃત્યતા પામે, એમ સમાપ્તિમાં પ્રાર્થના છે.

मीरांसंप्रदाय–

મીરાંબાઇએ કોઈ સંપ્રદાય પૃથક્ સ્થાપ્યો નથી. પરંતુ તેનાં પદો ભકિતરસ પૂર્ણ અને ઉચ્ચ કવિત્વવાન્ હોવાથી બહુ લોકપ્રિય થયાં છે અને પોતે રજપુતસ્થાન તથા ગુજરાત ઉભય દેશોમાં પ્રસિદ્ધ હોવાથી ઘણા સાધુસંતો તેનાં પદો કંઠાગ્ર કરી ગાતા ફરે છે. પરંતુ એ પદોમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત કંઇ નવો હોય તેમ નથી. તેમ જ કોઈ વ્યકિતઓ એમ કહેતી જણાતી નથી કે, તેઓ મીરાંબાઇના પંથની છે.

પ્રો. એચ. એચ. વિલ્સને ઈ. સ. ૧૮૪૬ માં RELIGION of the HINDUS નામે પુસ્તક પ્રકટ કર્યું હતું. તેમાં "MIRABAIS" નામે એક પંથ ગણાવ્યો છે. પરંતુ તેને કંઈ આધાર હોય એમ જણાતું નથી. બાલવિધવા થયલી કેટલીએક સાધ્વીઓ મીરાંબાઇવત્ કૃષ્ણ સેવામાં તથા પ્રધાનતાએ મીરાંબાઇના પદો ગાવામાં સમય વ્યતીત કરે છે તેઓને લોકોમાં મીરાંબાઈના ઉપનામથી બોલાવાય છે. તે ઉપરથી કદાપિ તેવી ભ્રાન્તિ થઇ હોય.

મીરાંબાઈની કવિતા.

ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા લખનાર આશરે દશેક સ્ત્રીઓ અદ્ય પર્યંત જાણવામાં આવી છે, પરંતુ તેઓમાં મીરાંબાઈ વગર અન્યની કવિતાઓ તુચ્છ છે.

मीरांबाई कृत ग्रंथो–

મીરાંબાઇએ કેટલાએક ગ્રંથો અને પદો રચ્યાં કહેવાય છે તેમાં નીચેના ગણાય છે.

૧. નરસિંહજીકા માયરા—(નરસિંહ મહેતાનું મામેરું જુદા જુદા રાગ પદમાં છે જેની પ્રથમ કડીની દ્વિતીય પંક્તિમાં છે કે "નરસીંકો માહેરો મંગલ ગાવૈ મીરાં દાસી" ૧. અને તેની પંચમ કડી ઉપરથી જણાય છે કે તે ભક્તિકથા પોતાની મિથુલા નામક સખી પ્રમુખ ભક્તમંડલને શુણાવી હતી.)

૨. ગીતગોવિંદની ટીકા—એ સંબંધમાં આ લેખકનું એમ માનવું છે કે, રાણા કુંભે રચિત ટીકા તથા કુંભ અને મીરાંના સંબંધનું ભ્રમજ્ઞાન, એ ઉભયના સંમિ-શ્રણથી એનું અસ્તિત્વ ગણાયું હશે.

૩. રાગગોવિંદ—પંડિત ગૌરીશંકરજી માને છે કે, એ ગ્રંથ કવિતાનો છે. પરંતુ તે અલભ્ય જણાય છે.

૪. પ્રકીર્ણ ભજનો—એનો એક સારો સંગ્રહ કોઇએ જુના વખતમાં કરેલો જોધપુર દરબારમાં હોવાનું જણાય છે અને તેથી તેનાં પદો પ્રામાણિક ગણી શકાય.

એ ઉપરાંત ગુજરાતી હસ્તલિખિત પદસંગ્રહોમાં પણ ઘણાં મળી આવે છે અને ઘણાં સાધુ સંતોને મુખપાઠે હોય છે. તેમાંના કેટલાંએક ભજનસાગરાદિ સંગ્રહોમાં મુદ્રિત થયાં છે.

કબીરપંથી તથા નાનકપંથીઓના ભજન સંગ્રહોમાં પણ મીરાંના ભજનોને અવકાશ અપાયો છે. એમ પણ કહેવાય છે કે મીરાંની કૃતિનું એક પદ શીખગુરુ અર્જુને ગ્રંથ સાહેબમાં લીધું પણ તે પછીથી કાઢી નાખ્યું.

नकली पदो—

મીરાંબાઇના ભજનોમાં તેના અનુયાયીઓ એટલે તેની ચરિતકથાઓમાં શ્રદ્ધા રાખનાર તથા મુખ્યત્વે તેનાં જ પદો ગાનારા સાધુસંતોએ પણ ઘણાં નવાં પદો મીરાંબાઇના નામનાં રાખી લોકોમાં ચાલુ કર્યાં છે, પણ અણસમજથી એવાં રચ્યાં છે કે તે મીરાંને કલંક લગાડે.

કેટલાએકે સુરદાસ કવિ આદિનાં પદોમાં નામ બદલી નાંખ્યાં છે તેમજ કેટલાએક લોભી પુસ્તક પ્રકાશકોએ પણ મીરાંના પદના સંગ્રહની ભરતી કરવા અવિવેકે નામ ફેર કરી તથા નવાં કલ્પિત ઉમેરી મુદ્રાપિત કર્યાં છે. તેઓને મીરાંબાઇની સ્વ–નિજ કૃતિમાંથી વિણી કાઢવાં અત્યંત કઠિન કાર્ય થઈ પડયું છે.

મુંશી દેવીપ્રસાદજી महिलामृदुवाणी માં (પૃ. ૬૦) લખે છે કે—એનાં ભજન અને પદ પ્રત્યેક સ્થલે મંદિરો, સદ્‌ગૃહસ્થોનાં ગૃહો અને સાધુસંગના સમાજોમાં ગવાય છે. એમાં અસલી થોડાં અને નકલી બહુ છે, જે સાધુસંતોએ મન માન્યાં 'ઘડી લીધાં છે,' જેમાં રાણાજીને મીરાંબાઇના પતિ બતાવી કંઇ કંઇ દુર્વચનો કહ્યાં છે.

એક વાર જોધપુરના મહારાજા માનસિંહજીની સભામાં એવાં નકલી પદો ગવાઇ રહ્યાં હતાં, જે સાંભળતાં એક સભાસદે પ્રશ્ન કર્યો કે એ મીરાં સ્વર્ગમાં ગઇ હશે કે નરકમાં? મહારાજાએ પૂછ્યું—એમ કેમ? તો તે સર્જને કહ્યું કે, આ પદમાં તો પદે પદે પતિનિંદા ગવાઇ છે.

મહારાજાએ કવીન્દ્ર જોશી શંભુદત્તજી પ્રતિ દૃષ્ટિપાત કરતાં તેઓએ અરજ કરી કે—અન્નદાતાજી! એવા ભાવનાં સર્વ પદો સાધુઓનાં રચિત છે. મીરાંબાઇ તો મહા સતી અને પતિવ્રતા હતી. એની ઉક્તિમાં તો આવો બકવાદ સંભવતો નથી. એણે ગીત ગોવિંદની ટીકા રચી છે. તે પુસ્તકપ્રકાશ (જોધપુરનો રાજ્યકીય હસ્તલિખિત પુસ્તકનો સંગ્રહ) માંથી મંગાવી જરા અવલોકિત કરાવો. જેથી મીરાંનો આશય અને

આચરણ સ્પષ્ટ દિશી આવશે. મહારાજાએ તે ગ્રંથ મંગાવી તપાસતાં જોશીજીનું કથન સત્ય જણાયું.

કાંચનકવિરાવ રાજાજી શ્રી મોહનસિંહજી (જે રાવ રાજા શ્રી માનસિંહજીના પુત્ર હતા તેઓ) એ પ્રયત્ન કરી અસલી અસલી પદો મેળવી સંગ્રહ કર્યો કહેવાય છે. તેઓ શ્રીનો દેહાંત સં. ૧૯૫૭ માં થયો.

મેરઠમાં પંડિત ઇશ્વિરીપ્રસાદે સં. ૧૯૬૨ માં પ્રકટિત 'મીરાંબાઈકિ ભજન'ની પ્રસ્તાવનામાં તે લખે છે કે—

ભૂમિકા.

પ્રિય પાઠક વૃન્દ! ઇસ મીરાંબાઇકે ભજન નામક પુસ્તકકો સં. ૧૯૫૫ મેં હમને છાપાથા ઔર ૨૦ ભજન મીરાંબાઇકે હમને ભકતોં સે સુન સુન કર એકત્રિત કિયેથે, શેષ ભજન સૂરદાસ, તુલસીદાસ, નરસી આદિ ભકતોકે થે, વો સબ ખુલાસા ઇસ પુસ્તકમેં લિખેથે. યે ભજન હમારે યહાં સે બદલેમેં સેઠ મુલતાનમલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ નીમચવાલોને મંગાયે થે. પુસ્તકકી અધિક અધિક વિક્રી દેખ ઉન્હોને નરસી, તુલસીદાસ આદિ આદિ સબ કવિયોંકે ભજનોમેં મીરાંબાઇકે ભજનકી છાપ ડાલ કર પુસ્તક અપને પ્રેસમેં છાપ ડાલી. ઇસ પેટ પાપીકે લિયે ઐસા કર્તવ્ય ઉન્હોંને કિયા હૈ, સો જ્ઞાનવાન લોગ વિચાર લેં. ઔર અબ વહી બનાવટી પુસ્તક આગરેમેં વંશીધર કન્હૈયાલાલને છાપી હૈ. સો ઐસે લોગોંકે ધોખેસે બચના, અસલી પુસ્તક જ્યોંકી ત્યોં હમને ફિર છાપી હૈ.

પંડિત ઇશ્વિરીપ્રસાદ **રામચન્દ્ર.**

એ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે મીરાંબાઇની પદ–સમૃદ્ધિ 'નકલી' પદોથી વધારવામાં કેવા પ્રયોગો કરાયા છે.

વળી કબીર તથા સૂરદાસ આદિ બીજા સંતોની વાણીમાં પણ એવાં પરસ્પર પરિવર્તનો થઈ ગયાં છે. કારણ, કબીરનાં કેટલાંએક પદો વૈરાગ્યનાં છે, તથા સુરદાસ એ પણ કૃષ્ણ ભક્ત હતા. તેથી પદો યોજનારા તથા ગાનારાઓને જે જે સારાં લાગતાં તેમાં સ્વૈચ્છિક સ્વ—ઇષ્ટ નામો બદલી દેતા.

ગુજરાતી ભાષામાં પણ એવું નરસિંહ તથા ભાલણ, અને રામકૃષ્ણ તથા દયારામનાં પદો મધ્યે થયું જણાય છે.

એમ નામ પરિવર્તન થવાનું કારણ એક વિવેચક, 'તેવાઓ એક સમયે હોવાથી થયાનું માને છે.' પણ તે સત્ય દૃષ્ટિ નથી, કારણ એવું કર્મ મધ્યે દીર્ઘ સમયાન્તરને જ સ્વાભાવિક રીતિએ અપેક્ષે છે.

કબીરના એક પદમાં મીરાંબાઇનું નામ જોઈ રા. ભાનુસુખરામે મીરાંબાઇ કબીરથી પ્રથમ હોવાનું જણાય છે એમ લખ્યું છે. પરંતુ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી તેવું પદ કૃત્રિમ નિશ્ચિત છે. "પ્રભુ૦" થી આરંભાતું પદ પણ તેમણે અવતાર્યું છે જેમાં મીરાંનું

નામ છે. પણ તે પદ ગુજરાતીમાં છે અને તે તુલસીદાસે ગુજરાતીમાં કોઈ કવિતા કરી નથી. એવાં પદો ઉપરથી અનુમાનો બાંધતાં પહેલાં લેખકોએ બહુ વિચારવાનું છે.

નામપરિવર્તન કરાયાના ઉદાહરણોમાં 'વરીઆ વરીઆ મેં ગિરિધરલાલ' એ પદ પ્રાયઃ (વરીઆ સામલીયો વરીયો) એ દયારામનું જ (ગુ. પ્રે. સા. પા. ૨૫૬) પદ છે. તેમજ 'મેરે તો ગિરધર ગોપાલ ઓર દુસરો ન કોઈ' એ પદ પણ સુરદાસના પદની છાયા ધરે છે.

"ભોલાનાથ દિગંબર એ દુઃખ મેરો હરો" એ પદ મૂલે...નું છે. તેની અંતિમ પંક્તિ "મીરાં કહે પ્રભુકો યશ ગાવત શિવજીકે પૈયાં પરોરે" એમ બદલાઈ નાખેલી જોવામાં આવે છે.

"કાનુડો ન જાણે મોરી પ્રિત" એ મૂલ મીરાંનું પદ સુરદાસજીના નામ ઉપર પણ ચઢેલું જણાય છે.

વળી "કીને કાંકર મોરે મારીરે" એ પદ "કીને ગાગર મોરી ફોરીરે" આદિ સહજ પાઠફેરથી નરસિંહ મહેતાનું ગવાયું છે.

મીરાંબાઈ બહુ ભાષાની જ્ઞાતા હોવાથી ભાષાના દૃષ્ટિબિંદુથી એવાં પદો ક્ષેપક છે એમ કહેવાઈ શકે તેમ નથી, પરંતુ જે પદોમાં રાણાને ... ઉક્તિઓ કરી છે તે સર્વ ક્ષેપક જ છે. ... નાંખ્યાં છે તેમજ

એ પ્રમાણે મીરાંબાઈના સ્વકીય અને કૃત્રિમ પદ... ભરતી કરવા અવિ... કાર્ય છે. તથાપિ જેમ પ્રાચીન હસ્તલિખીત પુસ્તકોમાં જેની ... ને મીરાંબાઈની સ્વ... તેમ તે પદ મીરાંનું જ છે એમ નિઃસંદિગ્ધ કહેવાઈ શકાય. ...પ ડાલી. એ પ્રધાનતાએ એ માર્ગ ગ્રહણ કરવો એ પરમ ઉચિત છે. ...લખે છે કે—એનાં વિચાર લે. ...ગના સમાજમાં સા ઐસે લાગોંકે ...મ મન માન્યાં

મીરાંની કૃતિના સામાન્ય ગુણો—

મીરાંની કવિતામાં શબ્દાદિગત દોષો અતિ ન્યૂ... ...ન તદ્ગત ગુ... પરિમાણમાં છે. તેથી તેની કવિતા ઉત્તમ પ્રકારની ગણાય તેવી છે. તેમાં ભાષાનાં કોઈ કોઈ પદોમાંથી રસ બહુ ઝરી રહ્યો છે. જેવાં કેઃ—

"ક્યા કરું મેં બનમેં ગઇ ઘર હોતી તો શ્યામકું મનાઇ લેતી"
"આજ અનારી લે ગયો સારી બૈઠો કદમકી ડારી ડારી હે માય"
"આવત મોરી ગલિયનમેં ગિરધારી મૈં તો છુપી હું લાજકી મારી"
"જો તુમ તોડો પીયા મેં નહી તોડું તોરી પ્રીત તોડી કૃષ્ણ કોણ સંગ જોડું"
"બંસી ફેર બજાવોરે મહીવાલે હો"
"ભઈ હો બાવરી સુનકે બાંસરી"
"સુરજ સ્વામી પનિયા ભરન કેસે જાઉં મેરી મેંદીયાંકો રંગ ઉડ જાએ"
"એરી મૈં તો દર્દ દિવાની મેરા દર્દ ન જાને કોઇ"

એથી કરી હીંદી ભાષાના વિદ્વાન વિવેચકો પણ ઈ. સ. ના ૧૬ મા શતકના ચાર મુખ્ય કવિ સુરદાસ, જાયસી, કૃપારામ, અને મીરાંબાઈને ગણે છે અને તેમાં પણ મીરાંબાઈને સુરદાસથી અનંતર પદ આપે છે. મીરાંબાઇનાં ગુજરાતી ભાષાનાં પદોનો પણ ઉપર્યુક્ત મત બહુ અંશે લાગુ પડે છે.

એ પ્રકારે નાનાવિધ ગુણસંપત્તિને ધારતી મીરાંબાઈની કવિતા ભક્ત તથા અભક્ત (કવિઓ) ઉભયને અદ્યાપિ પ્રિય હોવાથી તે સજીવા રહી યોગ્યતમનું જીવન દીર્ઘતમ (the survival of the fittest) એ વિશ્વના નિયમના સિદ્ધાંતને સાધક ઉદાહરણ થાય છે.

એક વિવેચક મીરાંની કવિતાની ગીતગોવિંદસહ તુલના કરે છે તે ધૃષ્ટતાનું અનુપમ ઉદાહરણ છે; તોપણ બહુધા એ પદોની વાણી વનીતા તુલ્ય, લલિત, કોમલ, મધુર (મીઠી), રસિક છે. એ કવિતા ઉપર સ્વાભાવિકતા, સરલતા, અને સ્નેહલતાની છાપ સ્પષ્ટ દિશી આવે છે.

मीरांबाइनी कविताना भाषा—

મીરાંબાઇનો સંબંધ જન્માદિ કારણથી મારવાડી, વિવાહ કારણથી મેવાડી, વૃંદાવન નિવાસદ્વારા વ્રજ ભાષા સાથે તથા દ્વારિકામાં સ્થિતિ નિમિત્ત ગુજરાતી ભાષા જોડે થયો હતો. તેથી એ ચારે ભાષાઓમાં તેમજ કોઈ કોઈ પદમાં એ ચારેનું મિશ્રણ જોવામાં આવે છે. તેમાં મારવાડી ભાષા, ગુજરાતી તથા હીંદીના એકજાતીય મિશ્રણ જેવી છે. તેથી તેની કવિતાના ગુજરાતી તથા હીંદી એમ માત્ર બે જ વિભાગ–ભાષામૂલક–સુખે થઈ શકે.

मीरांबाइनी कविताना शैली—

મીરાંબાઈ સુશિક્ષિત, બુદ્ધિમાન્ અને પંડિતા હતી. તેથી તેની કવિતાની શૈલી પણ સુંદર, સરસ અને સુશીલતાયુક્ત હતી. પરંતુ ખેદની વાત છે કે તે ગુણો કેટલાંએક કપોલ કલ્પિત પદોની જાલમાં છુપી ગયા છે, જે તેઓને આચ્છાદિત કરે છે.

मीरांनी कवितानो रस—

મીરાંની કવિતામાં પ્રાધાન્યે ભક્તિરસ છે જે શાન્તરસનું એક સ્વરૂપ છે: મીરાંનું મન જ ભક્તિમય હતું. કેટલાએક નામધારી 'ભક્ત સમાજિષ્ટોની' પેઠે તેનું તન જગતના વ્યાપારોમાં રમણ નહોતું કરતું; પરંતુ બહુ કાલ ગિરિધરજીની પ્રાર્થના સેવા પૂજાદિમાં એકાગ્ર હતું; તેથી તે ભાવોની પ્રકાશક વાણી પણ હૃદયવેધક જ નિઃસરે તેમાં આશ્ચર્ય નથી. એમાં તેનાં પદો સાક્ષી છે. તેઓમાં પ્રતિપદ સર્વવ્યાપી ઇશ્વરના એક પ્રતિકભૂત શ્રીકૃષ્ણ ઉપર પ્રેમ અને જગતના પદાર્થો તથા સંબંધો ઉપર વૈરાગ્ય ઝલકી ઉઠે છે. તેની કેટલીએક કવિતામાં વિલાસના ભાવો પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પરંતુ તેઓનું અવલંબન ઉપાસ્યભૂત શ્રીકૃષ્ણ હોવાથી તે સર્વ નિર્દોષ જ છે.

मीरांनी आदर्शभूत काविता—

મીરાંએ જે જાતિનાં પદો લખ્યાં છે તેવાં પદો તેના પૂર્વે સંસ્કૃતમાં જયદેવે (સં ૧૨૫૦), બંગાલીમાં મૈથિલ વિદ્યાપતિ ઠક્કુરે (સં ૧૫૧૨), ગુજરાતીમાં નરસિંહ

મહેતાએ (સં. ૧૫૦૦) રચ્યાં છે. અને તે સર્વ કવિતા મોડી વહેલી મીરાંના પરિચયમાં આવેલી એ બહુ સંભવિત છે.

મીરાંની કવિતાનું પ્રયોજન અને ઉત્પત્તિ—

મીરાંએ કવિતા યશ કે ધન સારુ, વ્યવહાર કે પુણ્ય સારુ લખી નથી. પરંતુ તેના હૃદયમાં જે ભક્તિ વ્યાપી રહી હતી તેનું તે સ્વાભાવિક પરિણામ હતું. બાલ્યમાં પ્રાચીન ભકતોની વાણી જે તેને જિહ્વાગ્રે હતી તેમાંના ભાવો તેની ભક્તિના બલથી સ્વવાણીરૂપ નવીન ચિત્તાકર્ષક પરિધાનને પામ્યા.

અમુક પ્રસંગની પ્રાપ્તિ થાય કે અમુક પ્રકૃતિગત સૌંદર્ય દૃષ્ટિગોચર થાય અને તેથી મનોવૃત્તિ ઉત્તેજિત થાય તો જ અથવા ત્યારે જ તે કવિતા લખાય એવી તે કૃત્રિમ કવિતા ન હતી. પરંતુ જેમ તેનું તન સદાકાલ ગિરિધરજીની પૂજાદિમાં વ્યાવૃત રહેતું, અને જેમ તેનું મન ગિરિધરજીની ભક્તિમાં લીન રહેતું, તેમ તેની વાણી પણ તે જ ગિરિધારીનાં રમણીય લીલાદિનાં યથાર્થ વર્ણનાદિથી કૃતકૃત્યતા પામતી રહેતી.

કવિતા વિભાગ—

રા. ભાનુસુખરામ મીરાંબાઇની કવિતાના બે ભાગ પાડે છે: જ્ઞાનભક્તિ અને ભક્તિશૃંગાર; અને એમાં નીતિભક્તિનો સમાવેશ ગણે છે. આ શબ્દો અને તેથી પરિચિત કરાતા વિભાગો કેવલ અસંબદ્ધ અને અર્થહીન જણાય છે, એ સાહિત્યતત્ત્વજ્ઞોને એટલું સ્પષ્ટ રીતિએ જણાય તેમ છે કે તે ઉપર વિસ્તાર કરવા અગત્ય નથી. ઉપર દર્શાવ્યું છે તેમ એ પદોમાં ભક્તિ પ્રધાન છે અને તેને ગુણીભૂત કોઈ કોઈ પદોમાં શૃંગાર છે; એટલે કોઈ પણ જાતિનો વિભાગ કરવા અગત્ય રહેતી નથી. અને જે જ્ઞાનભાગ કહેવાય છે તેમાંનું તો કાંઈ પણ મીરાંની કવિતામાં જોવામાં આવતું નથી.

મીરાંકૃતિની સજાતીય કવિતા—

ગુર્જર ભાષામાં મીરાંબાઇની પંક્તિની અપર કવિતા નરસિંહ મહેતાની તથા દયારામની છે. તેમાં દયારામની લૌકિક–શૃંગારમૂલક છે. પણ નરસિંહ તથા મીરાંની કવિતા અલૌકિક–શૃંગારમૂલક છે. તેથી તેઓનાં પદોમાં દયારામવત્ ઉચ્છૃંખલતા (મસ્તી) જોવામાં આવતી નથી; પરંતુ શૃંગાર છતાં એક જાતિની અપૂર્વ શાંતતા તે પદોથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં પણ મીરાંની કવિતા 'મધુર ભાવ'મયી છે. અન્ય સર્વના ત્યાગપૂર્વક ઈશ્વરની પતિરૂપે ભક્તિ એ મીરાંના કાવ્યનું સ્વરૂપ છે. જ્યાં મીરાંએ ગિરિધરજીને પોતાના વર કહ્યા છે ત્યાં તે શબ્દ પરિણેતાના વાચ્યાર્થમાં નથી, પણ ઉપાસ્યના લક્ષ્યાર્થમાં છે. તત્ત્વ એમ હોવાથી! માત્ર અતત્ત્વજ્ઞ વા વિકારિણી દૃષ્ટિ જ મીરાં આદિ ભક્તવીરોનાં કાવ્યોમાં 'હીનશૃંગાર' જુએ છે.

નરસિંહ, મીરાં, દયારામ આદિનાં પદોમાં રાધાકૃષ્ણને નાયિકાનાયક ગણ્યાં છે. એ ઉભય મધ્યેનો શૃંગાર પરકીયા વિષયક છે; પરંતુ એ પદોનો ઉદ્દેશ, કેટલાએ!

અતલસ્પર્શી વાચકો અને વિવેચકો અનીતિ જાણે છે તેમ નથી. તેવા પરકીયા વિષયક શૃંગારને ઉદ્દેશી તે પદો રચવા તે લેખકોની પ્રવૃત્તિ થઈ જ નથી.

અત્ર રાધાકૃષ્ણના પરસ્પર પ્રેમની નીતિવિષયક ચર્ચાને કંઇક અપ્રસ્તુત અને કંઇક દીર્ઘતાદોષાપાદક ગણી તે ચર્ચાને સ્પર્શ ન કરતાં, આટલું જ કહેવું યોગ્ય છે કે રાધાકૃષ્ણની પ્રીતિ તે યથાર્થ ભક્તિના આદર્શરૂપ—ઉપમાનભૂત—ગણાય છે. તેનો પ્રતિપન્નાર્થ આ જ છે કે–**પરકીયાનો જેવો પ્રિયતમ ઉપર પ્રેમ હોય છે, તેવો પ્રેમ ભક્તે ઉપાસ્ય ઉપર રાખવો. એ જ પ્રેમભક્તિ છે, એ જ પ્રેમરસાસ્વાદ છે. પ્રત્યેકનો સ્વકીયા પ્રતિ પ્રેમ તેવો જ હોવો જોઇએ.** પરકીયા પ્રેમમાં પ્રેમની પરાકાષ્ઠાની પ્રતીતિ પ્રાકૃત લોકોને સ્પષ્ટતર થાય છે; તેથી તે દૃષ્ટાંતરૂપે પુરઃસર કરાય છે. પરકીયા જેમ અનેક કષ્ટો અને સંકટો, સ્વપ્રિયતમના મુખનું દર્શન માત્ર પણ લેવા સહે છે, તેમ ભકતે પણ મુક્તિરૂપ દુષ્પ્રાપ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા સહેવાં. એવાં તપનું ફલ અંતે અભેદભાવ થાય છે. તે દાસત્વ, સખ્યતા, આદિ ભક્તિના અપર ભાવો કરતાં ઉત્કૃષ્ટ છે. તે જ ઉદ્દેશને ગ્રહાવનાર મીરાંનું ભક્તિમય જીવન હતું અને મીરાંની ભક્તિમય કવિતા છે.

તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.

પ્રેમાનંદ ભટ.

વિભાગ ૨ જો.

ભીમ.

મીરાંબાઈ.

ભાઈશંકર.

રાજે ભક્ત.

કહાનદાસ.

રવિદાસ.

[illegible] ભાગ ૭ મો.

बृहत्

કાવ્યદોહન.

ભાગ ૭ મો.

નરસિંહ મેહેતો.

કૃષ્ણ જન્મની વધાઈનાં પદ.

પદ ૧ લું–રાગ આસાવરી.

મથુરા નગરીનો કંસ રાજા, મહા મોટો રાજન રે;
ભગિની દેવકી વાસુદેવને દીજે, એવો વિચાર કીધો મન રે. મથુરા.
ગર્ગાચાર્ય ત્યાં જોષી તેડાવ્યા, લગ્ન લીધાં નિરધાર રે;
દેશ દેશના ભૂપ તેડાવ્યા, તે મથુરા મધ્યે અપાર રે. મથુરા.
ચૈત્ર શુદી દ્વાદશી સોમવાર, મંગળ વરત્યાં ચાર રે;
ભગિની દેવકીને સાસરે વળાવી, કંસ હરખે અપાર રે. મથુરા.
આકાશ વાણી અગોચર ઉપની, રાજા માનજે નિરધાર રે;
અષ્ટમો ગર્ભ ભગિની કેરો, તુજને કરશે પાર રે. મથુરા.
કાઢી ખડક કંસ રાય ઘણું કોપ્યો, તારુણી ચોટલે ત્યાં સાહી રે;
પ્રથમ મારું ભગિની દેવકી, પછે મુને ભય નાહી રે. મથુરા.
વાસુદેવ કંસને પાયે પડીયા, સ્ત્રીનો શો વાંક રે;
અષ્ટ બાલક તુંને આણી આપું, એ તો અબળા રાંક રે. મથુરા.
કંસે કહ્યું માન્યું વાસુદેવનું, એને કારાગૃહમાં નાખ્યો રે;
ભણે નરસૈંયો એટલું જાણો, રહોની ભાગળ *** રે. મથુરા.

પદ ૨ જું.

આનંદ વાધ્યો અતિ ઘણો રે, હર્ખ્યાં સુર નર લોક રે;
જાદવ કુળમાં જાદવ જાયો, માતાના ટળીયા શોક રે. આનંદ.
મનમાં વિસ્મય થયાં માતાજી, કારણ કુંવર આવ્યો રે;
દુષ્ટ વિદારન સંકટ તારન, ગોકુલમાં પધરાવ્યો રે. આનંદ.
દુંદુભી નાદ અંતરીક્ષ વાગે, પુષ્પની વૃષ્ટી થાય રે;
નરસૈંયાના સ્વામી જશોદા ખોળે, વસુદેવ મૂકીને જાય રે. આનંદ.

પદ ૩ જું.

ધન્ય ધન્ય દિવસ આજ અનોપમ, ધન્ય ધન્ય શ્રી ગોકુલ રાય રે;
ધન્ય ધન્ય નંદજી જશોદા, ઘેર ઘેર ઓચ્છવ થાય રે. ધન્ય ધન્ય.
ઘેર ઘેર સાદ જ દેઇને ગોપી, જમના ઝીલવા જાય રે;
તરીયા તોરણ દ્વારે શોભતાં, માનુની મંગળ ગાય રે. ધન્ય ધન્ય.
જશોદા રોહિણી કુંવરને નિરખી, આનંદ ઊર ન માય રે;
અંતરીક્ષ રહીને જુવે દેવતા, દુંદુભી વાજાં શોહાય રે. ધન્ય ધન્ય.
ધન્ય ધન્ય શ્રાવણ વદી અષ્ટમી, ધન્ય શ્રી ગોકુલ ગામ રે;
નરસૈંયાના સ્વામીની સંગે રમતાં, પૂર્યાં તે મન કામ રે. ધન્ય ધન્ય.

પદ ૪ થું.

પારણે પોઢ્યા પુરુષોત્તમજી, માતાજીનો હર્ખ ન માય રે;
આનંદ વ્રજવાસી સહુકો, માનુની મંગળ ગાય રે. પારણે.
સાવ સોનાનું રે પારણું, માણક મોતીએ જડીયું રે;
ચોદશ રત્નની કાન્તિ વિરાજે, ઝાઝા હીરલે મઢીયું રે. પારણે.
હિંદોળે ઉભલાંરે ઉલ્લાસે, ધમધમ ઘુઘરી ધમકે રે;
કુંવર કનૈયો અલૌકિક નાનો, માનુનીનું મન ઠમકે રે. પારણે.
ધન્ય ધન્ય માતા જશોમતિ, ધંન ધંન ગોકુલ ગામ રે;
નરસૈંયાનો સ્વામી શામળીયો, પૂર્યાં તે મનન કામાં રે. પારણે.

પદ ૫ મું.

નંદને આંગણે નર ઘોષ વાધ્યો, પંચ શબ્દના પૂર્યાં નાદ રે;
ધોળ મંગળ આલાપે બાલા, શ્રી ગોકુળમાં પડીયો સાદ રે. નંદને.
ઘેર ઘેરથી નિસરી રે ગોપી, સરખા સરખી ટોળી રે;
દધી કીચ મચ્યો નંદ આંગણે, શીરથી ઢોળી ગોળી રે. નંદને.
શ્રાવણ માસ અષ્ટમી અંધારી, ભાગ્ય રોહિણીએ કીધાં રે;
નરસૈંયાના સ્વામી મધ્ય રેણીએ, જઈ ગોકુલ દર્શન દીધાં રે. નંદને.

પદ ૬ ઠું.

જશોદાના આંગણીએ, સુંદર શોભા દીસે રે;
મુક્તા ફલનાં તોરણ બાંધ્યાં, જોઈ જોઈ મનડું હીસે રે. જશોદાને.
મહાલા મહાલ કરે માનુની, આનંદ ઊર ન માય રે;
કેસર કુંકુમ ચર્ચે સહુને, ઘેર ઘેર ઓચ્છવ થાય રે. જશોદાને.
ધન ધનુ લીલા નંદ ભુવનની, પ્રકટ્યા તે પૂરણ બ્રહ્મ રે;
રંગ રેલ નરસૈયો ગાયે, મન વાધ્યો આનંદ રે. જશોદાને.

પદ ૭ મું.

ચાલો સખી આપણ જઇએ, નંદકુંવરને જોવા રે;
કંચન થાળ ભરી મુક્તાફલની, મંગળ ગાન કરવા રે. ચાલો.
ધંન જશોદાએ જીવન જાયો, પૂર્વે મહાતપ કીધાં રે;
પૂરણ બ્રહ્મ અવિલોકી જોતાં, મનવાંછિત ફળ દીધાં રે. ચાલો.
ભક્તતણું સુખ પૂરું કરવા, નારાયણ અવતરીયા રે;
કૃપા કરો હવે નરસૈંયાને, ગુણ તમારા ઉચરવા રે. ચાલો.

પદ ૮ મું.

પારણે પોઢયા શ્રી પુરુષોત્તમ, માતાનો હર્ખ ન માયે રે;
સાવરે સોનાનું એ રે પારણું, ઝાઝે હીરે જડાય રે. પારણે.
માનુની મંગળ ગાય આનંદસુ, ઘેર ઘેર ઓચ્છવ થાયે રે;
ચંદ્રા સૂરજની કડી વિરાજે, પુષ્પની વરખા થાયે રે. પારણે.
હીંદાલો હરખસુ હલાવે, મુનિ જનનાં મન મોહે રે;
ભણે નરસૈંયો ધંન વ્રજની નારી, ધંન પ્રકટ્યા દેવ નંદઘર શાહે રે. પારણે.

શ્રીકૃષ્ણ વિહાર.

પદ ૧ લું.

શરદ નીશાએ શ્રી મહારાજ, કે વનમેં આવીયા રે લોલ;
મધ્ય નીશાએ વજાડી વિણુ, કે ગોપીકા ચાલીયાં રે લોલ.
શ્રવણે સુણી મોરલીનો નાદ, કે સહુ વ્યાકુળ થયાં રે લોલ;
જે જેમ હુતુ પોતાને ધામ, તે તેમ નીસર્યાં રે લોલ.
જોયો પૂરણ નંદ પરિબ્રહ્મ, કે સુધ બુધ સર્વે ટળી રે લોલ;
જુએ નયણાં ભરી ભરી નાર, કે ગોપીકા સહુ મળી રે લોલ.
વચન બોલ્યા શ્રી મારાજ, કે કહો કેમ આવીયાં રે લોલ.

વળતી બોલી વ્રજની નાર, કે તમ આશ્રયે આવીયાં રે લોલ.
રંગભર રાસ રમાડો નાથ, કે શરદ સોહામણી રે લોલ;
ઊગ્યો સોલ કળાનો ચંદ્ર, કે હાલડી રળીયામણી રે લોલ.
પૂરણ પ્રીત જોઈ પરિબ્રહ્મ, કે રુદીયા ભીડીયાં રે લોલ;
રંગભર રમવા માંડ્યો રાસ, કે કારજ સીઝ્યાં રે લોલ.
વાજે તાલ પખાજ ને ઝાંઝ, કે વિણા વાંસળી રે લોલ;
નાચે નરસિંહ નંદ કુમાર કે, ગોપીકા સહુ મળી રે લોલ.
ચોકમાં ફરતી વ્રજની નાર કે, વચ્ચે રાધા હરિ રે લોલ;
નવ સત સજ્યા કે શણગાર કે, પાવલે ઘુઘરી રે લોલ.
હમચી લે હરજીની સાથ કે, તાલી લે હાથમાં રે લોલ;
નાચે નટવર મદન ગોપાળ કે, જુવતીના સાથમાં રે લોલ.
અંતરીખ દેવતા રહીને જુએ કે, પુષ્પે વધાવતા રે લોલ;
રૂપે રૂડો નરસૈયાનો નાથ કે, મનમાં ભાવતા રે લોલ.

પદ ૨ જું.

વાલા મારા વૃંદાવનને ચોક, કે વેલા પધારજો રે લોલ;
વાલા મારા ગોકુળની વ્રજનાર, કે વેગે બોલાવજો રે લોલ.
અમને રમવાના છે કોડ, કે વાલા સંગ ખેલડી રે લોલ;
લેવા મુખડાનો મકરંદ, કે મળી તવ તેવડી રે લોલ.
સારી શરદ પૂનમની રાત, કે સુંદર સોહામણી રે લોલ;
હમને રાસ રમ્યાનાં કોડ, કે રંગભર ભામની રે લોલ.
વાલા મારા ગોકુળીએ પધાર્યા, તે અમને તારવા રે લોલ;
વાલા મારા લાકલડી સાહી, તે ગઉ ધન ચારવા રે લોલ.
રુડું જમનાંજીનું નીર, ત્રટ રળીયામણું રે લોલ;
રુડી બંસીબટની છાંહ, કે સુંદર સોહામણી રે લોલ.
ફરતું ગાન કરે વ્રજ નાર, કે વચમાં વાલમો રે લોલ;
મળીયો વ્રજ વનીતાનો સાથ, કે તાલી લે હાથમાં રે લોલ.
પ્રગટ્યું પૂર્વ જન્મનું પુણ્ય, કે વ્રેહે તાપ હણ્યો રે લોલ;
નાચે નરસૈંયો આનંદ, કે રસ વાધ્યો ઘણો રે લોલ.

પદ ૩ જું.

કે શમીઠાં જઈને પોત્યાં, કે રાધાજીના કાનમાં રે લોલ;
* * * * *
રાધાજી કુંજ ભુવનના દ્વાર, કે ઉભાં હેરવા રે લોલ;
વાહાલે મારે લીધો દહુલો હાથ, કે માંડ્યો ફેરવા રે લોલ.

રસીએ ઉછાળીને નાંખ્યો, કે રાધાજીના ઊરમાં રે લોલ;
રાધાજીએ સંતાડયો કાંચલડી માંહે, કે સુખના પુરમાં રે લોલ.
ત્યારે હરિએ નાંખ્યો હાથ, કે વળગાઝૂમ થઈ રે લોલ;
રાધા રોળી વ્રજની નાર, કે અંગની સુધ ગઈ રે લોલ.
વાહાલે મારે રોળી વ્રજની નાર, કે રંગની રેલ વહી રે લોલ;
રસીએ લીધાં નથનાં મોતી, કે કૌતક ખેલવા*** રે લોલ.
જોતાં નાક થઇ તપાસ, કે રાધા *** રે લોલ;
રસીયા આપો નથનાં મોતી, કે નાકે પેહેરીએ રે લોલ.
સહીયર જાણુશે એવી વાત, કે ઘેર જઈ સાંપશે રે લોલ;
પરણ્યો જાણુશે એવી વાત, કે ગડદા થાપશે રે લોલ.
પરણ્યો પોકશે સારી રાત, કે આંખ રાતી થશે રે લોલ;
ચોંટી ખણુશે ગોરે ગાલ, કે મીઠડી લાગશે રે લોલ.
નણદલ જાણુશે એવી વાત, કે જાણે ગઈ ગાંસડી રે લોલ;
જુઓ જેઠાણીના ઢંગ, કે ઘેર ઘેર વાતડી રે લોલ.
જેઠ મારો શ્રી મહારાજ, જઇ કેશે માતને રે લોલ;
* * * * *
બાપને લાડકડી છઉં નાથ, કે બીજી કો નહીં રે લોલ;
લાવો લાવો પારિજાતકનાં ફૂલ, કે નાથને વધાવીએ રે લોલ.
નાચે નરસૈંયો સુખદાસ, કે લીલા જોઈ નાથની રે લોલ;
સદા રમે છે હૈડે રાસ, કે લીલા બ્રહ્મ પ્રકાશની રે લોલ.

પદ ૪ થું—રાગ મારુ.

વાંસલડી વેરણ મારી રે, હાં રે વશ કીધા તે વૈકુંઠનાથ રે; ટેક.નાર ધૂતારી.
ક્યાં રે ઘડાણી બંસી ક્યાં રે કટાણી, કોણ દાન તપ કીધાં રે,
વાંસલડીનો શબ્દ સુણીને, હો રે મારાં મનડાં હરીએ લીધાં રે; નાર ધૂતારી.
પોતે પોતાનાં ગોપી તન રે છેદાવીને, વાલાજીના મુખ પર આવી રે,
સોક્લડીનું સાલ જગાવી, હાં રે વાહાલાને તો મન ભાવી રે; નાર ધૂતારી.
વૃંદાવનનાં તે વન જ મોટાં, ત્યાં પશુઓ પ્રાણી રે,
સોલ સહસ્ર ગોપીજન વલ્લભ, તેમાં તું પટરાણી રે; નાર ધૂતારી.
કામણગારી તેં કામણ કીધાં ને, કર્મે હમારે જાગી રે,
નરસિંહના સ્વામીની વાંસલડી, કર કંગન થઈ વાગી રે; નાર ધૂતારી.

પદ ૫ મું.

વાંસલડી વા'તો રે, કાનો મોરલી વા'તો.
હાથમાં ગેડી ને મન ચરાવે, વૃંદાવન જાતો રે, કાનો.

ગોપી તણાં ગોરસડાં જોઇને, દુર થકી ધાતો રે, કાનો.
મોર મુગટ્યા ને કાને રે કુંડળ, ગોપીઓમાં ગાતો રે, કાનો.
ભલે મળ્યો મેતા નરસિંહનો સ્વામી, રંગમાં રાતો રે, કાનો.

પદ ૬ ઠું.

તારી મોરલીએ મન મોહ્યાં રે, વૃંદાવન મોરલીવાળા,
મેં તો ઘરનાં કામો ખોયાં રે, વૃંદાવન મોરલીવાળા.
હું તો દોતાં દોણી ભૂલી રે, વૃંદાવન.
મેં તો પ્રેમે વાછરડાં ધવડાવવા રે, વૃંદાવન.
હું તો જમના ગઇતી પાણી રે, વૃંદાવન.
તારું મુખડું જોઈ જોઈ ફુલાણી રે, વૃંદાવન.
મેં તો અવળાં આભ્રણ હોડ્યા રે, વૃંદાવન.
મેં તો માથે છેડા મેલ્યા રે, વૃંદાવન.
કાનુડો કાળો ને છોગાળો રે, વૃંદાવન.

* * * *

મને કાંઈ એક કામણ કીધાં રે, વૃંદાવન.
મારાં ચિત્તડાં હરી મન લીધાં રે, વૃંદાવન.
મેં તો રોતાં જ બાળક મેલ્યાં રે, વૃંદાવન.
મેં તો ધાવતાં બાલ વછોડ્યાં રે, વૃંદાવન.

* * * *

મને મલ્યો નરસૈંયાનો સ્વામી રે, વૃંદાવન.

પદ ૭ મું—રાગ ગોડી.

મારે પ્રભુજી પરુણા ઘેર આવ્યા રે;
મેં તો મોતીડાં ને ધૂપે વધાવ્યા રે.
મારો વાલોજી બોલાવે વારે વારે રે;
મને ભવ જળ ડૂબતી તારે રે.
મારે રસીયા સંઘાતે રંગ લાગ્યો રે;
મારે જન્મ મરણાનો ભો ભાગ્યો રે.
વાગ્યાં પ્રેમનાં તે બાણ કેમ રુઝે રે;
તાલી રંગની રસાળી વાલી લીજે રે.
ભલે મળ્યો નરસૈંયાનો સ્વામી રે;
સર્વે ગોપીકા આનંદ પામી રે.

પદ ૮ સું.

લગારેક નંદના છોરા, આવ મારી ગાવડી દો'વા. ટેક.
ગાવડી મારી તુજને હળી, તુજને દો'વા દે;

મહીં ને ટકો જે ઘટે, તે હાથમાં પે'લો લે; લગારેક.
આવડું અવર કોવું રે, મારે જાવું ગોકુળ ગામ,
આવડું કેવું જઈ પડે, મારે તમ સરીખું કામ; લગારેક.
આવડું કેવું તે પડે, પોતાનો જાણી જોઈ,
ગામમાં મારે સહુ સગાં છે, તમ સરીખું નહિ કોઈ; લગારેક.
મનનું હોય તે મનમાં જાણે, ઘણું કહે શું થાય;
નરસૈંયાના સ્વામી વિના, ઘણું વિમાસણ થાય; લગારેક.

પદ ૯ મું.

સખી આજની ઘડી રળિયામણી રે;
મારો વાલોજીને જવા વધામણી રે.
પૂર પૂર સોહાગણ સાથીયો રે;
મલપતો આવ્યો હરિ હાથીયો રે.
સખી મોતીડે ચોક પૂરાવીયે રે;
આપણા નાથને પધરાવીયે રે;
સખી ફૂલડે પાગરણ ભરાવીએ રે;
ત્યાં છબીલાજીને પધરાવીયે રે.
સખી નીર ગંગાજળ લાવીયે રે;
રુડા ચત્રુભુજના ચરણા પખાલીયે રે.
સખી ચાર સોહાગણ આવીશું રે;
આપણ નાથને વધાવીશું રે.
સખી આ રસ મીઠો અતિ મીઠડો રે;
મેંતા નરસૈંયાનો સ્વામી દીઠડો રે.

પદ ૧૦ મું.

મને ના બોલાવે, વાલો મને ના બોલાવે;
કઠણ હૈયાનો વાલો મને ના બોલાવે. ટેક.
જોજે જોષીડા તારી પોથીમાં શું આવે;
સારા જોશ જોજે મને મહીગરીએ વળાવે. કઠણ.

* * * * *

સઉ સખી મળીને વાલાને મનાવે. કઠણ.
સાસુ હઠીલી મ્હારી નણદલ ધુતારી;
વીરલાને કેજો મારે આણુલે આવે. કઠણ.
સહુ સખીઓમાં વાલો સુઘડ કેવાય;
નરસૈંયાના સ્વામીને ન ખોટું ભાવે. કઠણ.

પદ ૧૧ મું–રાગ મારુ.

મને કૃષ્ણ જોયાના કોડ, સહીયર ચાલો રે;
હું તો લાગું તમને પાય, હરિવર આલો રે. ટેક.
જાદવ જમનાને કાંઠલે રે, વાહે વિણા રસાળ;
નાદમાં મોહી ગોપી નિસર્યાં રે, ઘેરે રોતાં મેલ્યાં બાળ. સહીયર.
દે'રે દે'રે દીવા કરું રે, પૂજું સઘળા દેવ;
શામળીઆ વર જો મળે તો, શંભુ કરું રે તમારી સેવ. સહીયર.
એ જળ જમના ઝીલતાં રે, ન્હાતાં નિર્મળ નીર;
વસ્ત્ર હરિ ગયો વિઠલો રે, શેને ઢાંકું શરીર. સહીયર.
સાસુ હમારી જશોમતિ રે, સસરો શ્રી નંદરાય;
કૃષ્ણ કોડીલો કાનજી રે, મારું સાસરું ગોકુળ ગવાય. સહીયર.
ગોકુળ ગામની ગોવાળણી રે, આવે ઘુરકતી ઘોર;
મુખપર માવજી મોહી રહ્યા રે, એના શિર પર નાચે મોર. સહીયર.
ગાય શીખે ને સાંભળે રે, હરિ રાધાનો રાસ;
તે નર વૈકુંઠ પામશે રે, ગુણ ગાય નરસૈંયો દાસ. સહીયર.

પદ ૧૨ મું.

ચતુરસ નાર વેલીરે, વેળાસર થાય ચાલતી રે. ટેક.
વાલો મારો તેડે છે વનમાં રે, હજી શું છે તારા દિલમાં રે. ચતુરસ.
બાંવડીએ તું બાંધ બાજુ રે, ટીલડીએ તો બાંધ ખાજુ રે. ચતુરસ.
વેળાસર આંખડીએ તું કરી લે અંજન રે, મુખડીએ કરીલે મંજન રે. ચતુરસ.
સાલુડો તો પે'ર સોરંગી રે, દીસે બહુ રંગ રંગી રે. ચતુરસ.
નરસૈંયાનો સ્વામી શામળીઆરે, સહુ જોવા તે મળીઆ રે. ચતુરસ.

પદ ૧૩ મું–રાગ સામેરી.

કુંજનો વિહારી રે મા મુને સાંભરે રે,
હવે કયાં દેખું દિન દયાળ;
મોળીડું ને બાંધે રે મોહન મલપતા રે,
આંગણીએ વા'તો વિણા રસાળ. કુંજનો.
મધુવન જાતાં રે માખણ મહી વેચવા રે,
માર્ગે આવીને માગતા દાણ;
હાસ્ય વચન રે વાલો મારો સાંખતા રે,
ભાખે મીઠડાં વેણ કરે વખાણ. કુંજનો.
સુખના વિસરામ રે અમને તો આપતા રે,
નિત્ય નિત્ય ઉત્તમ નવલાં રે નેહ;

નરસૈંયાના સ્વામી રે વિના હું તો વ્યાકુળી રે,
તેણે મારી દુર્બળ થઈ છે રે દેહ. કુંજનો.

પદ ૧૪ મું–રાગ સામેરી.

કુંજનો કલ્લોલી રે, કાનજી તો ક્યાં ગયો રે,
જેની સંગે રમતાંતાં રંગ વિલાસ;
મહીઅર મેલાવ્યું રે એણે મારું સાસરું રે,
કીધી મને દાસતણી રે દાસ. કુંજનો.
સુંદરતા એની રે સખી શું વરણવું રે,
જેણે એનું જોયું રૂપ રસાળ;
પતિ તે વ્રતા રેહ પ્રભુને પેખતાં રે,
જોતામાં જાય જન્મ મરણ જંજાળ. કુંજનો.
માસે માસે આવે રે મંદિર માહરે રે,
મુજને તો જોવા જાદવરાય;
સાસુને મ્હારી રે મુજને તો સાચવે રે,
લાજ તજીને લાગતી હું તો પાય. કુંજનો.
જમતીને વેળા રે જીવણ મુને સાંભરે રે,
ત્યારે મ્હારે કંઠે ના ઉતરે અન્ન;
ત્રિકમજીને જોવારે હું તો તરફડું રે,
ત્યારે મ્હારું તપીને ઊઠે તંન. કુંજનો.
ઘેલી મુને કે' છે રે ઘરમાં ઘરધણી રે,
બાહેર વગાડી કેહછે લોક;
નરસૈંયાના સ્વામી રે જ્યારે મુજને મળે રે,
ત્યારે મ્હારા ટળે હૈયાના શોક. કુંજનો.

પદ ૧૫ મું–રાગ સામેરી.

મોહની લગાડી રે, મા મને મોહને રે,
રસીએ દેખાડી રંગની રે રેલ;
જીવતર સુધાર્યું રે સખી મ્હારું શામળે રે,
નિત્ય નિત્ય થાય વૃંદાવન ખેલ. મોહની.
આડી આડી દ્રષ્ટે રે જુએ વાલો અમો ભણી રે,
જુએ મ્હારા નખ શિખના શણગાર;
મેણુંને દે છે રે સાસુડી સાસરે રે,
વહુ તારે ગિરધરસું ઘર વેવાર. મોહની.

રાધા ને માધવ રે બેઉ વળગ્યાં બેલડી રે,
અંગો અંગ નયણામાં લપટાય;
સોલ વરસની રે શોભે સુંદરી રે,
અંગે સજી શણગાર હરખાય. મોહની.
ધંન ધંન લીલા રે લક્ષ્મીવર તણીરે,
ધંન ધંન ઉત્તમ રંગ વિલાસ;
ધંન ધંન ગોપી રે ગોકુળ ગામની રે,
ધંન ધંન ગાય નરસૈંયો દાસ. મોહની.

પદ ૧૬ મું–રાગ સામેરી.

આંખડલીનો ચાળો રે, શામળીઓ લેઈ ગયો રે,
હવે કેમ જીવું રે મોરી રે માય;
મોરપીછે રે મુગટ સોહામણો રે,
કુંડલ મીનાકારી કાને રે સોહાય. આંખડલીનો.
આજ ને ઉભી રે મ્હારે આંગણે રે,
આણી વાટે જાતા હુતા રે ક્હાન;
મીઠાનો મેળાવો રે હમને ત્યાં હવો રે,
વાલે મ્હારે કીધી નેણની સાન. આંખડલીનો.
વેણ વગાડીરે વનમાં તેડીયાં રે,
હવે મેં મેલ્યાં રે ઘરનાં કામ;
વ્હાલો મ્હારો રમ્યા રે આંખમીંચામણી રે,
હરિ હાવે હુવા રે અંતરધ્યાન. આંખડલીનો.
અમે વન સાહેલી રે જોવા નીસરી રે,
જોયું જોયું વૃંદાવન મોઝાર;
નરસૈંયાના સ્વામી રે પ્રીતે ત્યાં મળ્યા રે,
ધંન ધંન આહીરનો રે અવતાર. આંખડલીનો.

પદ ૧૭ મું–રાગ સામેરી.

કુંજનો કલોલી રે કાનુડો કાંહાં ગયો રે,
તેની સંગે રમતાં રજની જાય;
શેરડીએ ને જાતાં રે વીણા વજાડતા રે,
ઉભી ઉભી ચંચળ જોઉં મુકી તેની લજાય. કુંજનો.
આવું નોતું જાણ્યું રે, નમેરા નાથજી રે,
મેં જાણ્યું જે વે'રો નહિ કરે લગાર;
જમતાં ને જીવણુ રે બાઈ મુને સાંભરે રે,

હાવે મને અન્ન ના ભાવે લગાર. કુંજનો.
અતિ દવ વ્યાપ્યો રે એની મારા અંગમાં રે,
સેજડીએ સુતાં નવ લેવાય શ્વાસ;
નરસૈંયાનો સ્વામી રે બાઈ હમને ત્યાં મળ્યોરે,
વ્હાલે મારે ફરી રમાડ્યાં રાસ. કુંજનો.

પદ ૧૮ મું.

શરદની રાતે રે વ્હાલે વાહી વાંસલી રે,
વ્હાલે મ્હારે માર્યાં મોહનાં રે બાણ;
શ્રવણે સુણી રે અમે સઉ નિસર્યાં રે,
વ્હાલે મ્હારે હર્યાં અમારા પ્રાણ. શરદની.
લોકડીયાંની લજ્યા રે અમે સર્વે પરહરી રે,
દરશન કરવા દિન દયાળ;
જમનાને તીરે રે અમે સઉ ઉભાં રહ્યાં રે,
વ્હાલે મ્હારે સામી ચઢાવી આળ. શરદની.
અરધ નીશાએ રે તમે કેમ નિસર્યાં રે,
તમે તોડી પરણ્યા કેરી પ્રીત;
તમે ગુણવંતાં રે એવું કેમ કરો રે,
એ તો નોય તમારા કુળની રીત. શરદની.
એવાં એવાં વચન રે વનમાળી ઓચર્યાં રે,
વેણુ સુણી અબળા થઈ રે નિરાશ;
અમો અબળાને રે નવ તરછોડીએ રે,
વ્હાલા રે આવ્યા તમારી રે પાસ. શરદની.
દીન વચન રે શ્રવણે સાંભળી રે,
હસીને કર ગ્રહ્યો શ્રી રણછોડ;
નરસૈંયાના સ્વામી રે ભાવે ભેટીયા રે,
વ્હાલે મ્હારે પૂર્યાં મનનાં કોડ. શરદની.

પદ ૧૯ મું.

રાતલડી રમીને રે વાણાં તો વાહી ગયાં રે,
શા શા કહું રાતલડીના રે રંગ;
મંદિરીએ હમારે રે જાવા મન થાય નહિ રે,
કેમ મેલું શામળીઆનો રે સંગ. રાતલડી.
રાધા ને નારી રે મોહન મહામણી રે,
સુંદર જોયું કુંજ ભોવન:

સજની ને રજની રે રંગભેર ઝીલતાં રે,
સુખનો શો લ્હાવો કહીએ * * * રાતલડી.
મંદિરીએ મ્હારે રે મહી વલોવતાં રે,
માથે મ્હારે હરજી કેરો રે હાથ;
નરસૈંયાના સ્વામી રે સંગે રંગ ઝીલતાં રે,
ગોપીઓ સરવે થઈ છે સનાથ. રાતલડી.

પદ ૨૦ મું–રાગ મારુ.

કેણી પેરે ભરીયે આછાં નીર રે, જમનાને આરે, વ્હાલા;
ધૂતારા છે ગોકુળીયાના લોક રે, શામળીયા, વ્હાલા.
સોના રૂપાનો મારો ઘડ્યો રે ઘડુલો, વ્હાલા;
ઊઢણીએ છે રતન જડાવ રે, શામળીયા, વ્હાલા.
તાણ મા તાણ મા હાર મારો તૂટે, વ્હાલા;
મોતીડાં વેરાશે ગિરધર લાલ રે, જમનાને આરે વ્હાલા.
માથે મટુકી ગોપી વનડામાં રોકી, વ્હાલા;
જાય છે મારી સહીયરોનો સાથ રે, શામળીયા વ્હાલા.
નરસૈંયાનો સ્વામી મને મળીયો, વ્હાલા;
ઊતાર્યાં છે ભવ પાર રે, શામળીયા વ્હાલા.

પદ ૨૧ મું–રાગ મલાર.

ઘેલી રે ગોવાળણી, કરગર ના ગોરસ સારુ;
આજ તારું ગોરસ ચાખવું મારે, મન ઇચ્છે મારું રે. ઘેલી રે.
આજ ગોવાલણ કહુંછું તુજને, તારી ધેને દોહવા નવ દીધું;
કુશળ રે' રોજ ધેનજ તારી, કાલે કારજ ન સીધ્યું રે. ઘેલી રે.
આપ ગોવાલણ આ જ ધેન જ જાણજે, કઠણ મન કમ કીધું;
વાગી ઠેસ વાટડીએ જાતાં, ગોરસ સઘળું ઢોળી પીધું રે. ઘેલી રે.
સુરનરને સ્વપ્ને ના આવે, મુનિ જન દેહ દમે;
નરસૈંયાના સ્વામી શું કરીએ તમને, પીતાં ગમે અમનેરે. ઘેલી રે.

પદ ૨૨ મું–રાગ કાલેરો.

ચાલો સહીયો જોવાને રે જઈયે, વિનતિ તો જઈ વાલાને કહીયે;
સુખ દુઃખ તો હૈડામાં રે સહીયે, કોને જોઇને તે રે રહીયે. ચાલો.
આજનાં સુંદર રે સુખડાં, વાલાજીનાં જોવા સરખાં મુખડાં;
દુઃખનાં દાધ્યા રે હરીએ, ભોજન લેઈ વાલાને ધરીએ. ચાલો.
સાંભળ મોરાર સજની, આવી રુડી રમવા સરખી રજની;
મળ્યો નરસૈંયાનો સ્વામી, ગોપી સહુ આનંદ રે પામી. ચાલો.

પદ ૨૩ મું.

ભલે રે સર્જ્યાં અમો લોક ભરવાડાં, નિત્ય વલોણાં વલોવતાં રે લોલ. ભલે.
લખ ધેન ગૌ બાવા નંદ ઘેર દુઝે, મેરુ રવૈયો ઘાલી રે લોલ. ભલે.
એકી પા ઘુમે રાધીકા રે ગોરાં, એકી પા કાનજી કાળા રે લોલ. ભલે.
હળવા હળવા ઘુમજે રે કાનજી, ગોળી નંદાશે મ્હારી રે લોલ. ભલે.
ગોળી નંદાશે ને ચોળી છંટાશે, તુટશે મોહન માળા રે લોલ. ભલે.
કાળી નાગનાં નેતરાં રે કીધાં, મેરું કીધો રવૈયો રે લોલ. ભલે.
સાત સાહેરની ગોપી રે કીધી, ને ચંદો સૂરજ બે સાખી રે લોલ. ભલે.
ભલે મળ્યો નરસૈંયાનો સ્વામી, સાત સાહેર વલોવતાં રે લોલ. ભલે.

પદ ૨૪ મું*–રાગ પ્રભાત પંચમ

રાસ રમીને રે કહો કયાંથી આવીયા રે, બળવંતા બારણીયું ના ઠેલ;
રીસને ચઢાવી રે, મુજ પર શામળા રે, જાઓ જ્યાં કરી હોય રંગની રેલ. રજની રમી. ટેક.
રાતાં રાતાં નયણાં રે, અતિ નિદ્રા ભર્યાં રે, રાતી અધર કુંકુમની રેખ;
કસુંબના હાર રે, અતિ કરમાઈ ગયારે, અધુરો ધુતારા તારો વેશ. રજની રમી.
મસ્તકના માર રે, દીસે મોકળા રે, શીતળ થયું છે સઘળું અંગ;
કોણ મલ્યું'તું રાતે રે, તમને ભોળવ્યા રે, રસ સઉ લીધો સઘળો રંગ. રજની રમી.
પહેર્યાં ને પીતાંબર રે, કાંહાં બ્હાલા પાલટયાં રે, પારકી પટોલી પાછી આલ;
હરિ મંદિર પધાર્યા રે, પેલી સોકયના રે, અમ ઘેર આવજો હરિ કાલ. રજની રમી.
કસુંબાને ચીરે રે, સેજ સૂતી રહી રે, અબોલા લીધા રે શા માટ;
ચાંદલીઓ ને ઉગ્યો રે, હરણીયો તો આથમીઓ રે, ત્યાં સુધી જોઈ તમારી વાટ. રજની રમી.
પ્રેમને આલાપે રે, પંખી સઉ સોર કરે રે, પ્રકટ થઈને રહ્યો પ્રભાત;
નરસિંહના સ્વામી રે મંદિર પધારીયા રે, સ્નેહ ઘણો ને થોડી રાત. રાસ રમી.

પદ ૨૫ મું–રાગ કેદારો.

લોક લડાવે છોકરડાં ને, મારે તો છેલ છબીલો રે;
નંદકુંવર હરિ નાંખડીયોવર, ઘડી એક ન મેલું વીલો રે. લોક.

---

* આ પદને મળતું જ એક પદ, ભાગ બીજાના પૃષ્ઠ ૩૨માં આવેલું છે. તે પદ કરતાં આ પદ વધારે શુદ્ધ છે. કેટલીક લીટીઓ મળતી છે, છતાં પદ એક જ એમ હું માનું છું. આજ પ્રમાણે નવા મળતા પદોમાં થોડો થોડો ફેરફાર જોવામાં આવેછે. કા. દો. ભાગ પહેલાના પૃષ્ઠ ૮માં જે પદ છે તેને જ મળતું પદ ગ્રંથ ૬ ઠ્ઠાના પૃષ્ઠ ૬૮ માં આવેલું પંથીડાનું પદ છે. પાછલું શુદ્ધ છે, અને આગલું અશુદ્ધ છે. તેમજ આ ભાગમાં છપાતાં કેટલાક પદો પાછલના બીજા કવિઓની છાપના પણ મલી આવે છે. નરસિંહ મેહેતાના કાળનાંજ શુદ્ધ પદો મેળવતાં કેટલી મુસ્કેલી પડે છે એ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાયછે. લેખકો અને ક્ષુદ્ર કવિઓએ પોતાનું ડહાપણ ડહોલી ભક્ત શિરોમણિ નરસિંહ મેહેતાના નામને પાછળ રાખી, પોતાના નામની પ્રસિદ્ધિ માટે કડીઓમાં, શબ્દોમાં, રાગના નામમાં ઘણી ગડબડ કરી મુકી છે. તેના નમુના રૂપ આ પદ છે.

બારે માસ મારે બારણે તોરણ, કુંકમ કેસર ઘોળું રે;
રંગભેર રાધા ને માધવ, હર્ખે ભરી હિંડોળું રે. લોક.
છપન ભોગ છબીલાજી તમને, વસ્ત્ર આભુષણ પહેરાવું રે;
સેજ તળાઈ ને પુષ્પ પીછોડો, પ્રેમ કરીને પોઢાડું રે. લોક.
માનુની મળીને મંગળ ગાઇએ, જાણે મંડપમાં માલું રે;
માથેથી માંડ હેઠો નવ મેલું, મલપતી વળી ચાલું રે. લોક.
સંત સખા સાંબેલા હરિના, પૂજીને પધરાવું રે;
નરસૈંયાનો સ્વામી અતિ રે લાડકડો, નટવર ઘોડે ચઢાવું રે. લોક.

પદ ૨૬ મું–રાગ પ્રભાત.

મ્હારે જાવું રે મહીડાં વેચવા, માવો માગે છે દાણ;
દાણી ઉભો મ્હારે મારગે રે, દે છે નંદાજીની આણ. મ્હારે જાવું.
હાં રે મ્હારે માથે મહીડાં તપે, હાં રે તડકે તપે રે લલાટ;
પાવમાં ખૂંચે ઝીણી કાંકરી રે, જાવું મથુરાની વાટ. મ્હારે જાવું.
હાં રે પ્રભુજી પધાર્યા બારણે, બેઠા આસન વાળી;
નયણે નિરખતાં નાથને રે, બેઠા બાજટ ઢાળી. મ્હારે જાવું.
હાં રે ધંન ગોકુળ ધંન વ્રજ નારને, ધન આજનો દીન;
નરસિંહનો સ્વામી શામળો, ગોપી આનંદ પામી મન. મ્હારે જાવું.

પદ ૨૭ મું.

જોની બેની ગોવાળામાં ગોવિંદજી રે કરમદડો જમતા રે;
જગન કરે તેને સ્વપ્ને ના આવે, વ્હાલો આહીરડામાં રે રમતા રે. જોની.
આપ આપણાં હરિ પાળા લેઇને, જાદવરાય આગળ દાખે રે;
નાના વિધનાં શાક પાક રે, તે લેઇને જાદવરાય ચાખે રે. જોની.
બ્રહ્માએ મનમાં એવું વિચાર્યું, આપણ મીન તણું રૂપ લેઇશું રે;
જળ જમનાના ચારુ* દેશે, ત્યારે મહા પ્રસાદ પામીશું રે. જોની.
અંતરજામીએ તતખણ જાણ્યું, બ્રહ્મા મીન તણું રૂપ લાવ્યા રે;
નરસૈંયાનો સ્વામી ચતુર શિરોમણિ, તે કામળીએ કર લોવડાવ્યા રે. જોની.

પદ ૨૮ મું.

રંગ લાગ્યો મુને તારો, રંગીલા રંગ લાગ્યો મુને તારો. ટેક.
જન્મો જન્મ શામળીયા વા'લા, સંગ ના છોડું તારો. રંગીલા.
રજની થોડી ને રંગ ઘણેરો, જોબન ફ્હેરે જાયે. રંગીલા,
પારકું ચિત્ત ચોર્યાંની રે વિદ્યા, કાંહાં શિખ્યો એ ચાલો. રંગીલા.

* ન્હવું દાર દેવા.

તેં મારાં મનડાં વશ કીધાં, કર્યા નેણનો ચારો. રંગીલા.
આવો તો મન મેલીને મલીએ, પ્રીતતણાં ફૂલ ઠારો. રંગીલા.
ચૂવા ચંદન ઓર અર્ગજી, કસ્તૂરી રંગ રોરો. રંગીલા.
ભલે મળ્યો નરસિંહનો સ્વામી, નિત્ય નિત્ય જાગે કયમ જોરો. રંગીલા.

પદ ૨૯ મું.

લાવ લાવ સખી એક કાગળ લખીએ હરિને રે;
નાથ શેરે હમારો વાંક, કે ન આવ્યા ફરીને રે.
સ્વસ્ત શ્રી મથુરાં માંહ, મોહનજી મ્હાલે રે;
નાથ કુબ્જાને કરી પ્યાર, રાધે કરી ચાલે રે.
તમારાં ચરણ કમળની આણ, નથી હમે લોપી રે;
છો સકળગુણનિધાન, ગાય છે ગોપી રે.
ચૌદ વિદ્યા ગુણ છો જાણ, લક્ષણ બત્રીસ રે;
છો બોત્તર કળા પ્રવિણ, કે રાગ છત્રીશ રે.
ગંગાજીનાં નિર્મળ નીર, નિર્મળ જેવા રે;
પૂર્ણ પુણ્ય પવિત્ર, કે ભવ સુખ દેવા રે.
છો તરસ્યાના સરોવર, કે વિવેકી સાગર રે;
વ્હાલા અધિક કળા પ્રવિણ, કે નટવર નાગર રે.
વાસુદેવ દેવકીના તંન, કે નંદ દુલારા રે;
છો જાદવકુળની જ્યોત, કે જીવણ મારા રે.
છો આશાના વિશ્રામ, મુને છો વા'લા રે;
બીજું અપરંગ અહિ ખેમ કુશળ, તમ પ્રતાપે સારા રે.

* * * *

તમે મેલ્યું ગોકુળ ગામ, નાથજી આવો રે;
નાથ કાલિંદ્રીને તીર, કરે મન ભાવો રે.
નાથ તે દા'ડાનો સ્નેહ, લગાડી હમને રે;
હવે વળતી દો છો છેહ, ઘટે નહિ તમને રે.
લખીતંગ ચરણું રજ દાસ, રાધીકા નારી રે;
વા'લા એટલી આશીષ, વાંચજો મારી રે.
ફરી ફરી લખજો પત્ર, કે કુબ્જા કે'તો રે;
હાવે ચરણે લાગે તારો દાસ, કે નરસિંહ મહેતો રે.

પદ ૩૦ મું—રાગ કેદારો.

સખી જોબન રે તારું પરમ સોહાગી, અલી તેં વા'લો વશ કીધો રે;
સેજલડીએ હુતો પીઉડો, આનંદે ઊર લીધો રે. જોબન.

સુરત સંગ્રામ શામળીયા સાથે, રમતાં ન્યૂન ન રાખીરે;
હાં રે ભીતરમાં એક થઈને, અધર સુધારસ ચાખી રે. જોબન.
તેની વા'લો કેડ ન મૂકે, જાહાં જોઉં તાંહાં સાથેરે;
ભણે નરસૈંયો ભો કર્મે નહિ, જેનો કર સાહ્યો મારા નાથે રે. જોબન.

*** પદ ૩૧ મું-રાગ કાલેરો.**

મારા મન ગમતા મહારાજ, મારે ઘેર આવો રે;
હું તો તલખું તમારે કાજ, હસી બોલાવો રે. મારે ટેક.
વીલમ ન કરશો વિઠ્ઠલા રે, અમ ઘેર આવો આજ;
પેર પેરનાં પકવાન પકાવું, હું તો ત્રિકમ તારે કાજ. મારે.
મન હતું તો મા'વજી રે, મુખડે કહે શું થાય;
આવી શકાય તો આવજો રે, મારું જોબન લેરે જાય. મારે.
આ જોની આંગણીએ ઉભા, રંગીલો રણછોડ;
નરસૈંયાનો સ્વામી અંતરજામી, વાલે પૂર્યા મનનાં કોડ, મારે.

પદ ૩૨ મું-રાગ કાલેરો.

જાણી જાણી તમારી જાત, જાવજી જાણી રે; જાવજી ટેક
એવી ન હોય મોટાની રીત, કોને ઘેર માણી રે.
રાસ રમી ઘેર આવીયારે, રવિ ઉગમતે સુર;
સુખડાં આપ્યાં પેલી નારને રે, વાલે હમને તે મેલ્યાં દુર. જાવજી.
શેરીએ સામા મલ્યા રે, નીચાં ઢાળ્યાં નેણ;
બોલાવ્યા બોલે નહીં રે, પ્રભુ વિપ્રીત તમારાં વેણ. જાવજી.
વિસાર્યા વિસરે નહીં રે, પળ એક અળગા ના થાય;
નરસૈંના સ્વામી અંતરજામી, વાલો ભીડ પડે ત્યાં ધાય. જાવજી.

પદ ૩૩ મું.

મીઠડા બોલા નાથ, આવોની મારા મીઠડા બોલા નાથ;
ટોડલે ટોડલે તોરણ બંધાવું, મંગળ ગવડાવું સારી રાત. આવોની ટેક.
વૃંદાવનમાં રાસ રચ્યો છે, રજની કીધી ખટ માસ રે;
નરસૈંયાચા સ્વામી સંગે રમતાં, પ્રકટ થયો પરભાત. આવોની.

*** પદ ૩૪ મું-રાગ મારુ.**

વિઠ્ઠલ રહ્યો રે વસી, મારે મન વિઠ્ઠલ રહ્યો રે વસી.
ગોવિંદ સાથે હેરે ગોઠડી રે, મને લાગ્યો સાકરશી. મારે ટેક.
ઓસડીયાં અળગાં કરો રે, મને શાને રે પાઓ ઘસી;
કાનુડો કાળાગેર નાગ છે રે, મારા રુદીયે રે રહ્યો ડસી. મારે.
આજ મળીયા મને એકલા રે, મારા રુદીયા માંહે હસી;
નરસૈયાચા સ્વામી મળવા રે, ખાંત ના રહી રે કશી. મારે.

પદ ૩૫ મું–રાગ સામેરી.

કુંજનો વિહારી રે, અમ ઘેર આવીયારે,
સખી હું તે શા શા ધરું શણગાર;
ચોક પૂરાવું રે સખી હું તો મોતીએરે,
વાલ્હાજીના કંઠે એકાવળ હાર. કુંજનો.
શામળીયાને આવે રે મારે મન અતિ ભલું રે,
રસ ભરીયારે સુંદર છેલ;
ભાવ ધરીને રે, હરીને ભેટ શું રે,
હરી રહ્યાળો રંગની રેલ. કુંજનો.
રાત અજુવાળીરે પુનેમ ચાંદલો રે,
ચાંદલીયા હું માગું છુંરે નંદાનંદ;
નરસૈંયાનો સ્વામીરે, બાઈ મુને ભેટીયોરે,
ગોપી મન પામી આનંદ. કુંજનો..

પદ ૩૬ મું–રાગ રામગ્રી.

વૃંદાવન સહુ રે રમતાં, પેલી નણદીના મન ગમતાં,
હાં રે મારી બાઇજીના સમ તાહાં;
ખીર ખાંડ ઘૃત મધ ભેલીને, જેવું લાગે જમતાં. વૃંદા.
સુકિત પે અવતાર ભલા રે, હૈડા હોયે વસતાં;
આલિંગન ચુંબન અલોવિકન, વહાલાસુ સુરતતાં. વૃંદા.
મોટા મુનીવરને સ્વપ્ને ન આવે, દેહ ઘણું દમતાં;
નરસૈંયાચા સ્વામી સંગ રમતાં, હાવે રામ્યાં ભમતાં. વૃંદા.

પદ ૩૭ મું.

આજ મારે દીવાળી દીવાળી, મારે ઘેર આવીલા વનમાળી;
ઘણારે દીવસના તાપ નિવાર્યા, તો પ્રેમે બોલાવી રે. આજ.
ઝલહળમલહળ કર્યો રે દીવડો, મોતીડે ચોક પુરાવો;
માનનીઓ મળી મંગળ ગાઓ, તો ઢોલ દદામા વાહો રે. આજ.
મુસ્તક પાઘ પીતાંબર સોહે, ચાંપા ચોસર લેહેકે;
ભર્યાંરે તંબોળ ગલસ્થળ ઝમકે, તો ચુવા ચંદન બહેકે રે. આજ.
સનાથ કીધા રે સ્વામી માહારા, તારા ગુણ શા કહીએ;
નરસૈંયાચાસ્વામી એટલું માગું, મારે મંદીર થકા નવ જઇએ રે. આજ.

પદ ૩૮ મું.

જ્વાલવરે દીવડા રે સોહાસણ, જ્વાલવરે દીવડા;
આપુલા મંદીરમાં હો, સખી જ્વાલવરે દીવડા. સોહા.ટેક.

ઘણે દહાડે રે પીયુ પ્રોહોણલા રે આવ્યા, આદર ગોરવા દીજે;
તેલ દીવેટ કોડીએ પુરીને, અખંડ દીવડો કીજે. સોહા. ૨
અંતરગત ઓલવડે રાખવાની, લહેર રખે લાગે;
તહાંલગી અબળા કર અજવાળુ, જ્યાં લગી પીયુડો જાગે. સોહા. ૩
નિરમળ જ્યોત કરો રે દીવડા, જાહારે એણી તહાં રાત;
નરસૈંયાચા સ્વામી અનુભવીને, રુદીયા ભીતર દાખ. સોહા. ૪

પદ ૩૯ મું.

ધન ધન દીવાળી માહારે આજ, મુખ વાહાલાનું નીહાળું રે;
મન ગમતો હું મચકો કરીને, મોહન સંગે મહાલું રે. ધન.
મોતીડે ચોક પુરાવું મંદીર, સોવર્ણ પાટ બેસાડું રે;
વાહાલા ઉપર સરવસ્વ વારી, મંગળ ગાન કરાવું રે. ધન.
જ્યમ જ્યમ રીઝે મારો વાહાલો, તે તે ભાવ ભજાવું રે;
નરસૈંયાચા સ્વામીને સંગમ, રમતાં રુડી ભાવું રે. ધન.

પદ ૪૦ મું.

દીવાળી રે સખી દીવાળી, મેં તો નંદકુંવર વર વરીઓ રે;
આનંદરૂપને અળગો ન મેલું, રુદીયા ઉપર ધરીઓ રે. દીવા.
સહીયર સઘળી દેખતામાં, હું મલપંતી મહાલું રે;
સુંદર મુખ શામળીયા કેરું, નેન ભરીને નિહાળું રે. દીવા.
લોક કુટુંબની લજ્જા મેલી, નણદી રહી લવલવતી રે;
ભણે નરસૈંયો ભરજોબનમાં, સંગમ સુખ અનુભવતી રે. દીવા.

પદ ૪૧ મું.

દીવાળી રે સખી દીવાળી, વાલે હસીને દીધી તાળી રે;
સોવર્ણપાટ બેસારી વાલાને, મુખ નિરખું વાળી વાળી રે. દીવા.
આગળ અગર ઉવેખી મેલ્યું, વળી પેરપેરના પકવાન રે;
પુરશોત્તમ પ્રેમે આરોગે, સુંદરરૂપ નિધાન રે. દીવા.
સુવા ચંદન ચરચું અંગે, ધરાવું કુસુમના હાર રે;
નરસૈંયાચા સ્વામી ઉરપર રાખી, રજની કરું વિહાર રે. દીવા.

પદ ૪૨ મું.

કુંકુમ પગલાં પ્રાણજીવનનાં, નિરખી મંગળ ગાઉં રે;
મંદીરમાં માહાલંતો મોહન, ફુલી અંગ ન માતું રે. કુંકુમ.
ધન ધન દહાડો આજ સખી રે, પ્રાણજીવન મુખ દીઠો રે;
રાત દીવસ વાહાલા સંગ વિલસું તાપ ને તનના ખોઈ રે. કુંકુમ.

જે જે ભોગ વાહાલાને ભાવે, તતપર કરી જમાડું રે;
નરસૈયાચા સ્વામીની સેજે, નવે નવે રંગ રમાડું રે. કુંકુમ.

પદ ૪૩ મું.

બાલક બાહુવા રે, પરવત મૂક પાછો ધરણી;
કોમળ કર દુખાશે તારો, શી કીધી કરણી. બાળક.
ટચી આંગળી ત્રસક નાંખશે, બાંહે નથી બળવંત;
વ્રિજવાસીને કાજે વહાલા, આ શી આવડી ખંત. બાળક.
સહુ રહેશે ત્યમ આપણ રહેશું, કોને કાજે કીજે;
કોડી માત્ર દધીને કાજે, ગાલ દએ નીત ખીજે. બાળક.
કહે કૃષ્ણજી સુણો રે માતા, પર ઉપગારાં પુન્ય;
નરસૈયાચા સ્વામી ગિરિવર ધરીઓ, વિસ્મયથયામુનિજન. બાળક.

પદ ૪૪ મું–રાગ રામગ્રી.

જશોદા પરણાવો રે કાહાન, હાંરે બાઈ તમો છો ચતુર સુજાણ;
કન્યા છે વ્રીખભાન નંદની, તો રુડી રૂપ નિધાનરે. જશો.
શુભ નક્ષત્રે લગન જ લ્યોની, ગુણે ગુણ મળશે;
સદા નીરંતર રંગભેર રમશે, તો એક એકને હલશે રે. જશો.
રચો મંડપ મંગળ ગાઓ, વાઓ ઢોલ નિશાન;
ગુણ ગાય ગાંધ્રવ બંદીજન બોલે, જય જય શ્રી ભગવાનરે. જશો.
સુરીનર મુનિજન નારદ સહુકો, વહેલા પધારો જાન;
વર વિઠ્ઠલ પરણવા ચાલ્યા, તાં નરસૈંયો ખવરાવે પાન રે. જશો.

પદ ૪૫ મું–રાગ ધનાશ્રી.

સુણ સાહેલડી રે, રજની રંગે વહોણી;
શામળીયાસુ રંગભેર રમતાં, જાતી નવ જાણી. સુણ. ૧
પ્રેમ ધરીને મારે પીઉડે બોલાવી, ઉતાવળી હું આવી;
સંગે રમતાં કીધાં મન ગમતાં, નાહોલીઆ મન ભાવી. સુણ. ૨
સ્નેહ ધરીને શ્રી હરી હેજે, સેજે પામી સુખ;
નરસૈંયાના સ્વામી સંગ રમતાં, ભાગ્યાં ભવનાં દુઃખ. સુણ. ૩

પદ ૪૬ મું–રાગ મારુ.

આવ્યા અમો આશ ભર્યાં, વાલાજી અમો આવ્યાં રે આશ ભર્યાં;
ત્રેવાણું મન નહિ વળે પાછું, તારી મોરલીએ પ્રાણ હર્યાં. વા. ૧
સુતને મેલી અમો પતિને મેલી, મેલી કુળની મરજાદ;
માત તાત વીસાર્યાં વલ્લભ, શ્યામ તમારે કાજ. વા. ૨

એવાં એવાં વચન સુણીને, હરિ હસીયા આપણ રમશું રાસ;
મોટા કુળની તમો માનુની, પૂરૂં તમારી આશ. વા. ૩
સુંદર રાત શરદ પુનમની, સુંદર આસો માસ;
નરસૈંયાના સ્વામી સંગ રમતાં, રજની થઈ ખટ માસ. વા. ૪

પદ ૪૭ મું.

ગોકુલીઉં તે ગામરે અતિ રળીઆમણું રે, જ્યાં મારા વાલાજીનો વાસ;
વ્રજ નારીઓ સહુ ટોલે મળી રે, રંગભેર રમવા આવ્યાં રાસ. ગો૦. ૧
* * * * * * હાંરે કાંને દીઠા નંદકુમાર;
થેઈ થેઈ નૃત્ય કરતો કાનુડો રે, વાલે મારે કંઠ આરોપ્યો હાર. ગો૦. ૨
સુંદર જમુનાજીને કાંઠેરે, ઉગ્યો શરદ પુનમનો ચંદ;
રાસને મંદિર પ્રભુએ ત્યાં રચ્યોરે, ગોપિકા પરમ પામી આનંદ. ગો૦. ૩
એક એક ગોપીરે વચ્ચે મારો વાલમો રે, હમચી ખુંદે ને વળી ગાય;
વાંકેને અંબોડેરે મન વીંધીયાં રે, વાંકા વાજંત્ર તે વાય. ગો૦. ૪
વાંકાં વાંકાં વેણુરે અતી રસાળુવાં રે, વાંકાં વાંકાં ગાય મધુરાં રે ગાન;
નરસિંહાચો સ્વામી રે, જાઉં બલીહારીરે, જેણે મને દીધું સુખ નિધાન. ગો૦. ૫

પદ ૪૮ મું.

તટ જુમનાનુંરે એ તો રળીઆમણું રે, જેણે તટે ખેલે ગોપી ગોવાલ;
જીવન હમારોરે વચ્ચે માહાલે વાલમો રે, વાલો મારે વાયે વેણુ રસાળ. તટ. ૧
તમે તરુવર રે અમે દ્રુમ વેલડી રે, વાલો મારો વ્રેહણીઆચી મેલ;
ગુણવંત સાથે રે મારે ગોઠડી રે, જીરે રઢીઆલો રંગની રેલ. તટ. ૨
સુખડાંને જોઈ જોઈરે વૃજ જન માલતાંરે, હાંજી હમે હીંડતાં જોડાજોડ;
વાલાજીને ઝલકેરે કુંકુમ કાંબલી રે, ઉપર ભ્રમર કરેરે ગુંજાર. તટ. ૩
વાલાજીને સોહીએ કુંકુમ મોગરેરે, હરી મારો હૈડા કેરો હાર;
ચોદશ ચમકેરે વનિતા વીજળી રે, વાહાલો મારો ગાજે રે નંદકુમાર. તટ. ૪
મહાજલદશોરે સ્યામા સ્યામ વદેરે, મને ગમે શામળીઆનો શોર;
નરસિંહાચા સ્વામી પ્રતે અમો લેણલા રે, વાહાલો મારો પુર જુગલકિશોર. તટ. ૫

પદ ૪૯ મું.

માલણ લાવે મોગરોરે, કાચી કલીનો હાર,
આવતાં ભીંજે ચુંદડી, રણ મેઘ ન પડે ધાર;
તંબોલણ લાવે કમલીઆં પાન,
મારે ઘેર આવ્યા શ્રી ભગવાન. ટેક.
રૂપલા કેરી ઉંડાણુલી, સોના કેરી થાળ,
પીરસે પદ્મિની પાતળી, તમે આરોગો નંદલાલ;

ચંદ્ર વિના શી ચાંદની, દીવડા વિના શી રાત,
હરજી વિના શી ગોઠડી, મારે જવું શામળીઆ સાથ. તં૦
પાંચ સાત ગોપીઓ ટોલે મળી, ઉભી ચાંપલીઆ હેઠ,
છેલ કાનુડો આવશે, પેલી પાતલડીને ઘેર; તં૦
આંબુડો વાવો મલ ગુગડો, જાંબુડો લહેરેરે જાય,
ભલે મળ્યો મહેતા નરસિંહનો સ્વામી, મારી હૃદયા ટાઢી થાય. તં૦

પદ ૫૦ મું–આરતી ચાલ છંદની.

રાધા માધવને કરું આરતી, શોભા કહી નવ જાયરે;
પ્રભુજીને આરતી વારતાં, ભવનાં પાતક જાયરે. રાધા૦ ૧
મોર મુકુટ મસ્તક ધર્યો, કંઠે સોહે વનમાલારે;
શ્રવણે કુંડળાં ઝળકતાં, સંગે સોહે વૃજ બાલારે. રાધા૦ ૨
હરિ નૃત્ય કરે વૃંદાવનમાં, સંગે લેઈને રાધારે;
ઠુમ ઠુમ છંદે બોલતી, મધુરી મૃદંગ વાજા રે. રાધા૦ ૩
તા થેઈ તા થેઈ થૈ રહી, થાય શબ્દનો પ્રકાશ રે;
નેત્રે ભ્રુકુટી છંદે નાચતાં, જોઈ કૌતુક મન ઉલ્લાસ રે. રાધા૦ ૪
રૂમઝુમ ચરણે શોભતાં, રુડાં નેપુર વાજે રે;
રાધા માધવ ઠમકે રમે, ભલી જોડી વિરાજે રે. રાધા૦ ૫
ધમધમ કરતી ઘુઘરી વાજે, પ્ર ....
કર કંકણ કામિની તણા, થાય ઝણઝણઝણાટ રે. રાધા૦ ૬
શ્રી ગીરિધર નમી ગાય ગોપિકા, ઉંચે સ્વર સાદે રે;
મોહનવરને દેખી કરી, સુમુગત મન લાજે રે. રાધા૦ ૭
એવી શોભા રુડી વૃંદાવન તણી, હું તો જોવાને જાઉં રે;
સુંદર મુખ જોઈ કરી પ્રભુનો, દીવેડીઓ થાઉં રે. રાધા૦ ૮
એ આરતી ગાયને સાંભળે, તેનાં પાતક સહુ જાય રે;
કર જોડી નરસિંહ વીનવે, પાપી પાવન થાય રે. રાધા૦ ૯

પદ ૫૧ મું.

છાનો માનો આવ્યો કહાન, પાછલી રે રાતે;
વેણુમાં જઈ રવ ગાયો, આવીને પ્રભાતે. છાનો૦ ૧
સમ ખાઈ સુતી હું, નહીં બોલું જાતે;
દ્વાર ઉઘાડી પાય લાગી, મોરલીને નાદે. છાનો૦ ૨
તમે તો પ્રાણાધાર, પેલી શોકલડીને આવે ખાર;
ઓળખ્યા હૈયાનો હાર, દીઠા તો પડો વાદે. છાનો૦ ૩

વાયદો કીધો તો આવીશું, ગાવડલી રે દોતાં;
નરસહીંયાચા સ્વામી પધાર્યાં, વલોણું વલોતાં. છાનો૦ ૪

પદ પર મું.

ભલેને પધારો કાહાંન, વાટડી રે જોતાં. ટેક.
ઝાંઝરનો ઝણકારો, જાણે રીતનો સણકારો રે;
વાજેરે ભણકારો, બધી રેણ ગઈ રોતાં. ભલે૦
ઉગ્ર તપ કીધું મેં તો, આહીરડાંની જાતે;
નરસહીંયાચા સ્વામી, મોહ્યા અબલાની વાતે. ભલે૦

પદ પ૩ મું.

સખી આજની ઘડી રલીઆમણી, મારો વ્હાલોજી આવ્યા ની વધામણી જીરે. સ૦
આ કુકુંમ કેસરની ગારે ધસૌઇએ, કેસરના સાથીઆ પડાઇઆ જીરે. સ૦
સખી આલા લીલા વાંસ વઢાવીએ, મારા વાલાજીના મંડપ રચાવીએ જીરે. સ૦
સખી ગંગા જમુનાનાં નીર મંગાવીએ, મારા વાલાજીના ચરણ પખાલીએ જીરે. સ૦
તરીયા તોરણ બારે બંધાવીએ, મોતીડે ચોક પુરાવીએ જીરે. સ૦
સહુ સખીઓ મલીને વધાવીએ, મારા વાલાજીને મંગલ ગવરાવીએ જીરે. સ૦
પુરો પુરો સોહાગણ સાથીયો, ઘેરે મલપતો આવે હરી હાથીયો જીરે. સ૦
અતી મીઠડા થકી થાય મીઠડો મેહતા નરસૈયાનો સ્વામી મેં તો દીઠડો જીરે. સ૦

પદ પ૪ મું–રાગ પ્રભાત.

જેવો ને તેવો રે તમારે પાલવડે બાંધો;
અછતો હું તો તમારો વધારો લીધો. જે.
આણુતેડાયો આવું રે, હું તો તાણ્યો નવ તૂટું,
તમારા પ્રેમની સાંકલીએ, બાંધ્યો છોડયો ન છૂટું. જે.
રમાડયો રમું રે, તમારો જમાડયો જમું;
તમારે સમુરે સજની અમારે સમું. જે.
હુંકારે આવેરો તમારે હુંકારે રાસું;
નરસિયો જહાં ગાન કરે, ત્યાં પ્રેમ ધરી નાચુ. જે.

પદ પપ મું–રાગ કાલેરો

નંદ આંગણે નાર ગોખવાને, પંચ શબ્દનો કર્યો નાદ;
ધવલમંગળ આલાપે બાલીશા, ગોકુલમાં પડીયો સાદ. નં૦
ઘરઘરથી ગોરસડાં લઈ, ગોપી સરખા સરખી ટોલીઓ રે;
દધીકાદવ મચ્યાં નંદ આંગણે, શીરંગે ઢાલે ગેલીઓ રે. નં૦
શ્રાવણ માસ ને વદિ આઠમી, માંહે જોગ રોહિણીએ જાનો રે;
નરસિંહાયા સ્વામી પ્રગટ્યા, મથુરજની સુરનર જેજે કીધા રે. નં૦

પદ ૫૬ મું–રાગ ગરબી

નહિ મેલું નંદના લાલ, છેડલો નહિ મેલું,
પાતલીઆ પ્રાણાધાર, છેડલો નહિ મેલું,
મીઠી લાગે રે તમારી ચાલ, છેડલો નહિ મેલું. ટેક.
રસીઆ હૃદય કમલમાં વસીઆ, હવે કેમ થાશો અલગારે;
છો બલીઆ અમ અબલા ઉપર, બલ કરી ક્યાં પલકો રે. છેડલો.
ત્રીકમ તમારી પાઘડીએ રે, કાંઈ લલકે મોતી સેર રે;
સાંકડી શેરીમાં સામા રે મળીઆ, બેડીલાની શી પેર રે. છેડલો.
એકવાર આવજો વૃંદાવનમાં, આપણે કરીશું ખેલ રે;
તારું મુજને લઘરુ લાગ્યું, નરસિંહો રંગ રેલ રે. છેડલો.

પદ ૫૭ મું.

વારી જાઉંરે સુંદર શ્યામ, તારા લટકાને. ટેક.
લટકે રઘુવર રૂપ ધરીને, વચન પિતાનાં પાળ્યાં રે;
લટકે જઈ રણે રાવણ રોળ્યો, લટકે સીતા વાળ્યાં. તારા લટકાને.
લટકે ગિરિ ગોવર્ધન તોલ્યો, લટકે વાળ્યો વંશ રે;
લટકે જઈ દાવાનલ પીધો, લટકે માર્યો કંસ. તારા લટકાને.
લટકે ગૈઓ ગોકુળમાં ચારી, લટકે પલવટ વાલી રે;
લટકે જઈ જમુનામાં પેઠા, લટકે નાથ્યો કાલી રે. તારા લટકાને.
લટકે વામન રૂપ ધરીને, જાચ્યા બલીને દ્વાર રે;
ત્રણ ડગલાં પૃથ્વીને કાજે, બલિ ચાંપ્યો પાતાલ. તારા લટકાને.
એવાં એવાં લટકાં છે ઘણાં રે, લટકાંલાખ કરોડ રે;
નરસિંહાચા સ્વામી સંગે રમતાં, મહીડું મોડા મોડ. તારા લટકાને.

પદ ૫૮ મું–રાગ કાલેરો

ચાલો રે ચાલો હરિ જોવા, આવતડાં ગોવાલની સાથ;
મોર પીંછ શિર મુકુટ બીરાજે, સુંદર મોરલી હરિને હાથ. આવો.
કામની થાલ ભરી સર્વ સુંદરી, ઘેર ઘેરથી ગાતી આવે;
સુંદરવર વિઠ્ઠલને વધાવી, મોતીની થાલ ભરી લાવે. આવો.
ગોપી નિસર્યાં નરહરિ જોવા, શ્યામા સોલ શણગાર ધરી;
ટોડલે ટોડલે ઉભા રહીને, નિરખ્યા નેણાં ભરી રે ભરી. આવો.
મંડળી મધ્યે મલપતો રે આવે, સામળીઓ સુંદર ગોપાલ;
નરસિંહાચા સ્વામી સંગે રમતાં, સેવક જન કેરો પ્રતિપાલ. આવો.

પદ ૫૯ મું.

મને ના બોલાવે રે, વ્હાલો મને ના બોલાવે રે,
કઠણ હૈયાનો વ્હાલો, મને ના બોલાવે રે;

જોને રે જોશીકા તારી પોથીમાં શું આવે રે,
સારા જોશ જો જો વીરા, ખરું જોશ જો જો વીરા, મહીયર વલાવેરે. કઠણ.
બાઈ રે પાડોશણ તુંતો મારી બેની રે,
વીરલાને કહેજો મારે આણા, વહેલો આવે રે. કઠણ.
પરઘેરે માંણી વાલો, મ્હારે ઘેર ના આવે રે,
સર્વે સખીઓ રે મળી, વ્હાલાને મનાવે રે. કઠણ.
સહુરે સખીઓમાં સુઘડ, કાનો કહાવે રે,
નરસિંહાના સ્વામીને, નવો નેહ ભાવેરે. કઠણ

પદ. ૬૦ મું–રાગ માળવ.

હાં રે શામળીઆજી સઉ દેખતાં, સામાં તે નયણાં નચાવીશ મા;
હાં રે એ પેલા દુષ્ટ દુર્જન દેખે, તે રે સાંભળતાં બોલાવીશ મા. શામળીઆજી.
હાં રે અદેખા લોક તે અદકા બોલે,હાં રે તેને તે વચમાંલાવીશ મા;
હાં રે સાને સંતલસ કરી સંભલાવે, તે સાથે કંઈ કાવીશ મા. શામળીઆજી.
હાં રે હું તુજપર રીસાઉ મારા વા'લા, તું મુજપર રીસાઈશ મા;
નરસૈંયાના સ્વામીને રાસ મંડપમાં,તે ચરણ કમળથી વિસારીશ મા. શામળીઆજી

પદ ૬૧ મું–રાગ મારુ.

આજ સપરમો દહાડો, મારા વાલા રે,
હરિ આવ્યા મારે ઘેર, કાહન છોગાલા રે.
શેરી વળાવું સોહામણી, મારા વાલા રે,
ફુલડીયાં વેરાવું, કાહન છોગાલા રે.
સેજ પાથરણાં પાથરું, મારા વાલા રે,
તે ઉપર બેસો પ્રાણાધાર, કાહન છોગાલારે.
કુંકુમ કેસર છાંટણુ, મારા વાલા રે,
તોરણ બંધાવું હું વર, કાહન છોગાલા રે.
અગર કપુર કરું આરતી, મારા વાલા રે,
તન મન ધન નીવારું, કાહન છોગાલા રે.
પીતળ લોટા જલ ભર્યા, મારા વાલા રે,
દેતી દાતણ દઈશ, કાહન છોગાલા રે.
તાંબા કુંડીઓ જલે ભરું, મારા વાલા રે,
મોગરા મર્દન દઈશ, કાહન છોગાલા રે.
ખાનપાન પકવાન પડાવું, મારા વાલા રે,
બીડલે બાસઠ પાન, કાહન છોગાલા રે.

પુષ્પે પાથરણાં પાથરું, મારા વાલા રે,
હું તો વીંજણે ઢોલું વાય, કાહન છોગાલા રે.
નરસિંહાનો સ્વામી મળ્યો, મારા વાલા રે,
વાલે રમાડયાં રાસ, કાહન છોગાલા રે.

પદ ૬૨ મું.

મનોહર ગયો રે વનમાં વાહીને રે, હવે કેમ જીવું રે મોરી માય;
કાલજું નખે વિદારું કપટી કાનુંડો રે, તેણે સમે ઘરમાં ન રહેવાય. ૧
જીવણજીને જોતાંરે મરી અમે નવ ગયાંરે, રહ્યાં રહ્યાં ગત રંગ લેવા કાજ;
ભાલ બતાવે રે કોય ભુધર તણી રે, સખી હવે કહું છું મૂકી લાજ. ૨
વૃંદાવન શોધ્યું રે સ્યામા અમે સૌ મળી રે, જોયું જોયું જમુનાજીનું તીર;
કાનુડો છોગાલો રે કોઇએ દીઠો નહિ રે, આંખડીએ તો ભરી ભરી આવે નીર. ૩
મનનો મેલાપી રે કોઈ અમને મેળવે રે, તેને આપું હૈડા કેરો હાર;
નરસિંહાનો સ્વામી રે સુંદર શામળો રે, સઘળી સહીયરનો શણગાર. ૪

પદ ૬૩ મું-રાગ કેદારો.

બોલાવીશ મા હું નહિ બોલું, મારા વાલા વાલજી વારુ વારોવાર;
અમો છું કુલવહુઆં નારી, તમે છો નંદતણા કુમાર. બોલા૦
પર પુરુષોશું વાત કરંતાં, મારા વીરજી આવે અમને લાજ;
દુરીજન લોકડાં કાંઈ વિચારેલા, એહને એ સાથે શું કાજ. બોલા૦
કામ તણે જે સંગ વલુધા, તે નર મોહેના શૃઠા;
નરસિંહાચા સ્વામી તમ સરીખડા, ભૂતલ કો નવ દીઠા. બોલા૦

પદ ૬૪ મું-રાગ વસંત.

રસભરી રંગતણાં ઝાકિમ ઝોલા, હોરિ રમે રે રસાલી,
મૃગમદ ચંદન હરજીને છાંટે, ધાઈ ધાઈ ધાબલી આલી. ૨૦
જોડી હસ્તેવતે વડીરે, પીઉજીને બાંહે સાહ્યો,
યમુના તીરે સ્યામ માહરે, વેણુ મધુરો વાયો. ૨૦
અબીલ ગુલાલ અગર રસ, નૌતમ ઉછાળ વ્રજનારી,
કેલિ કલા રસ સ્યામ મનોહર, સ્યામા ખેલે મદન મુરારી. ૨૦
હાર્યા કૃષ્ણ જીત્યા વ્રજ ગોપી, લોપી લાજ વિરાજે,
નરસિંહાચો સ્વામી ભલે મળીયો, ભકતવત્સલ બિરદ છાજે. ૨૦

પદ ૬૫ મું-રાગ વસંત.

કર નખ રાતા કામનીઆ રે, રાતા અધર સુદંત,
રાતા અબીલ ઉડાડે ગોપી, રાતો નવલ વસંત. કર.
રાતી ચોળી કસણ કસી, ને મુખ ભર્યાં તંબોલ,
રાતા ચરણા પેહેરણે, રંગ રાતી કુંકુમ રોલ. કર.

કૃષ્ણજી રાતા કામિનીએ રે, કામિની કૃષ્ણ ગુણે રાતી,
સરખા સરખે બહુ ગુણ રાતા, નરસિંહો સંધાતી. ૬૨.

પદ ૬૬ મું–રાગ વસંત.

હું સૂહાગી સૂહાગણ, બાઈ રે નાવલીઓ રૂડો,
સોનાનું શ્યામળીએ વાલે, પહેરાવ્યો ચૂડો. હું૦
સેંથે શીશફુલ રાખડલી, ગોફણ ને ઘુઘરડી,
કર કંકણ નેપુરીઆ વાજે, દીસું છું રુડી. હું૦
સૈઅરમાં સંપરાણી કીધી, લિધી હૃદયા માંહે,
નરસિંહાચા સ્વામિ રસમાતો, અમ સાથે ગાયે. હું૦

*પદ ૬૭ મું.

ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયું ગામ રે, મારે વા'લે કર્યો વિશરામ રે.
ધન્ય ધન્ય જશોદા માડી રે, હરિને હાલેરા ગાય દાડી રે.
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાની ગલીયો રે, મારો વાલો કાઢે નિત્ય હડીઓ રે.
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાની ગાય રે, મારો વાલો ચરાવાને જાયરે.
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાની ગોપી રે, હીરે રત્ન જડીત છે ટોપી રે.
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાનો ઘોડો રે, હરિને મસ્તકે મોતીના તોરો રે.
ધન્ય ધન્ય ગોકુળીયાના મોર રે, પ્રભુજીનો મુગટ બન્યો રંગચોળ રે.
ધન્ય ધન્ય જમનાજીનાં નીર રે, મારો વાલો પખાળે શરીર રે.
ધન્ય ધન્ય જમનાજીના ઘાટ રે, મારો વાલો વાંચે નિત્ય પાઠ રે.
ધન્ય ધન્ય જમનાજીની રેતિ રે, હરિને ચરણ કમળ રોજ રે'તી રે.
ધન્ય ધન્ય નરસૈંયો દાસ રે, મને રાખો ચરણની પાસ રે.

પદ ૬૮ મું–રાગ કાલેરો.

ગોકુળ વેલા પધારજો, મથુરા જાવ તો મારા સમરે લાલ; ગોકુળ વેલા પધારજો. ટેક.
અક્રૂર આવ્યા તેડવા, તે તો મારા દુખડાનો દેનાર રે લાલ; ગોકુળ.
બળીભદ્ર બેઠા રથમાં, હરિ હળધરનું જુગતે જોડું લાલ; ગોકુળ.
આણી આણી શેરડીએ પ્રભુ મારા, રથ પાછા લાવો લાલ; ગોકુળ.
રાણીરાધા બેઠાં આડાં થઈ, પ્રભુ મ્હારા હૃદીયાપર રથ ખેડો લાલ; ગોકુળ.
બાંધામાં જેતી વાટડી, પીયુ મળશે હમને તજ્યાં લાલ; ગોકુળ.
ગોકુળ મથુરા છે બે ગામડાં, વચમાં જમનાજી ભરપૂર રે લાલ; ગોકુળ.
મથુરામાં મામાને મળવા જતાં, વા'લા કેમ રાખ્યું ન હેત લાલ; ગોકુળ.
જગજીવન માગે જવાદ, મથુરામાં જાવ તો પ્રાણ નાખું કાઢી લાલ; ગોકુળ.
નરસૈંયાનો સ્વામી શામળો, વા'લે મારે ફરી રમાડ્યાં ન રાસ લાલ; ગોકુળ.

પદ ૬૯ મું—રાગ મારુ.

ચંપો મોર્યો રે, વંદાવન ચંપો મોર્યો રે. ટેક.
એ ચંપો ઉતારવાને હું ગઈતી, દીએરીઓ રખવાળ,
ચંપો ઉતારી પાછાં વાળ્યાં રે, પાયે નેપૂરનો ઝમકાર. વૃંદા૦
એ લીલો હતો ત્યારે લળજતો, સૂકાઈ સલવરો છાર,
વેડનારો વેડી ગયો રે, એ તો ઝુડાઈ ગયો નિર્ધાર. વૃંદા૦
એ વૃંદાવનમાં ચંપો મોર્યો, કરનારો કરતાર,
ભલે મલ્યો મે'તા નરસિંહનો સ્વામી, વાલે ઉતાર્યાં ભવપાર. વૃંદા૦.

પદ ૭૦ મું–રાગ રામગ્રી.

રામને વાલો સુગ્રીવ, સીતાને વાલા શ્રી રામ,
ઈશ્વરને વાલાં પાર્વતી, જેમ ગોપીને વાલો કાન;
કોઈ મને કૃષ્ણ બતાવો રે, આલું રે વધામણી,
હઈયા કેરો હાર આપું રે, માથા કેરી દામણી; રે કોઈ.
વા'લો મારો હમણા જોયું, ત્યારે ગયા મુને વાહીને;
પાંપણીઓ ખરી ગઈઓ છે રે, આંસુડાં લોહીને;
ભલે મળ્યો નરસૈંયાનો સ્વામી રે, ગોપી સરવ આનંદ પામી; રે કોઈ.

દ્વાદશ માસ.

પદ.

કાર્તક મહિને કૃષ્ણજી, મેલી ગયા રે મહારાજ,
રુદન કરે રાણી રાધિકા, નયણે આંસુની ધાર; શું રે જીવું સંસારમાં;
પાપી પ્રાણ ન જાય, લોભી જીવડો ન જાય. શું રે. ટેક.
માગશર મહિને માન્યું નહિ, મારા મોહનલાલ,
સેજલડી રે સૂની પડી, જડ્યા શોક્યના સાલ. શું રે.
પોસ મહિને આવ્યા નહિ, જશોદાજીના કા'ન,
અધવચ મેલ્યાં એકલાં, મારાં ઝુરતાં વાન. શું રે.
મહા મહિને મહારાજને, તેડી લાવો રે ઘેર,
મુખડું નિરખું મારા નાથનું, ઉલટી રંગડાની રેળ. શું રે.
ફાગણ ફુલ્યો હો સખી, ફુલ્યાં કમલાનો કંથ,
હૈયામાં રે હોળી બળે, કીમ કરી રમું રે વસન્ત. શું રે.
ચૈત્ર માસે ચિત્ત ચાલે નહિ, ઓઢવા આછાં રે ચીર,
કીમરે ઓઢું જાદવ વિના, મારું શોભે ન શરીર. શું રે.

વૈશાખે વન ફળ ફુલીયાં, ફુલ્યાં દાડમ દ્રાખ,
કોયલડી રે ટઉકા કરે, પાકી આંબાની શાખ. શું રે.
જેઠ મહિને રવિ તપે ઘણો, ઝીણી લૂથી બલતી રે રાખ,
સહસ્ર ગોપી રે ટોળે મળી, ઘોળે આંબાની શાખ. શું રે.
આષાડ માસ ભલે આવીયો, વરસ્યો ઘન અંધારું ઘોર,
ચહુ દિશ ચમકે રે વીજલી, મધુરા બોલે રે મોર. શું રે.
શ્રાવણ વરસ્યોરે સરવડે, નદીએ બહુ તો રે નીર,
સહસ્ર ગોપી રે ટોળે મળી, ન્હાવા જમનાને તીર. શું રે.
ભાદરવો ભલે ગાજીયો, વરસ્યો ચારે રે માસ,
ભીંજે રાધાજીની ચુંદડી, ભીંજે સોળ શણગાર. શું રે.
આસો માસે હરિ આવીયા, આવ્યા અબલાની પાસ,
આશા પૂરી એણે મન તણી, વા'લે રમાડ્યાં રાસ. શું રે.
ગાય શીખે ને સાંભળે, તેનો હજો વૈકુંઠ વાસ,
બાર માસ પૂરા થયા, ગાય નરસૈંયો દાસ. શું રે.

શ્રીકૃષ્ણના જન્મ સમાનાં પદ.

સાખી.

શ્રી ગુરુને પ્રણામ કરીને, વર્ણવું શ્રી જદુરાય,
શ્રી કૃષ્ણજીની લીલા સાંભળતાં, પ્રાશ્ચીત દૂર પલાય.

ઢાળ.

અસુર વાધ્યા ભૂમિપર, ઢાળ સાધુ દુઃખ પામ્યા ઘણું;
અમર લોકે સહુ ટોલે મલીને, સ્મરણ કીધું શામળીયાતણું.
સાહ્ય થાજો શ્યામળા, વ્હારે ચઢજો વૈકુંઠરાય;
કષ્ટ જાણી દેવનું, પ્રભુ અમર પાસે જાય.
અંતરીક્ષ રહીને ઉચરે, અમર પ્રત્યે બોલ્યા વાણી;
આવો ગોકુલમાં અવતરો, અવતાર લેઈશું નિર્વાણી.
ભાર ઉતારી ભૂમિતણો, તમોતણી પુરશું આશ;
અવતાર લેઈશું વસુદેવ ઘેર, રહીશું જશોદા પાસ.
વચન આપી દેવને, હરિ હવા અંતર ધ્યાન;
અમર નરસૈંયે લોકે અવતાર ધર્યો, જહાં ગોકુલ વૃંદાવન.*

---

* આની નીચે, આ ભાગમાં "કૃષ્ણજન્મની વધાઈનાં પદ"માં ૧ લું પદ છે જે આ સ્થળે યોગ્ય જ છે.

સાખી.

કારાગ્રહમાં રાખીયાં, ત્રિલોકની જે* માત;
સાધુ જન સહુ કોઈ પીડીયા, તેનો થયો માહા ઉત્પાત.

પદ ૨ જું—રાગ કાલેરો.

કારાગ્રહમાં કંસ રાય આવ્યો, વસુદેવ દેવકીને તેડી રે,
કારાગૃહમાં બંનેને બેસાડી, ત્યાં લોહની ભોગળ ભીડીરે, કારાગ્રહ.
બંદીગીરી કીધી બનેની, સહસ્ર મૂક્યા રખવાલ રે,
ભાઈઓ ખેપ કરી સાચવજો, આવતું કહેજો બાલ રે. કારાગ્રહ.
અખાડ શુદિ અગીઆરસ રવિવાર, દેવકીએ પુત્ર જાયો રે,
કારાગ્રહમાં બાલ રોવા રે લાગ્યું, તે સુણી અનુચર ધાયો રે. કારાગ્રહ.
કંસરાય આગળ જઈને પોકાર્યો, ભગિનિએ જાયો બાલ રે,
કંસરાય ઉઠીને ધાયો, હું છું એનો કાળ રે. કારાગ્રહ.
કંસે ભાગી ભોગલ લોહની, વસુદેવને બોલાવ્યા રે,
લાવ દેવકી સંતાન તાહારું, ત્યાં વસુદેવ લેઈ આવ્યા રે. કારાગ્રહ.
જઈને કુંવર કંસને સોંપ્યો, કંસે કીધો વિચાર રે,
પાપી પંડે મેં મહા દુઃખ દીધું, આ બાલ મને શું માર રે. કારાગ્રહ.
કંસે કુંવર વસુદેવને આપ્યો, તું લેઈને મંદિર પધાર રે,
મહા દુઃખે મેં બ્હેન સંતાપી, ધિક ધિક મુજ અવતાર રે. કારાગ્રહ.
તે સમે ત્યાં નારદ આવ્યા, વચન કહ્યું તે દહાડે રે,
કંસ કહે તે અષ્ટમો ગર્ભ, ત્યાં નારદ ગણી દેખાડે રે. કારાગ્રહ.
કંસે કુંવરને ફરી મંગાવ્યો, લેઈ શલ્યા સાથે પછાડ્યો રે,
કહે નરસૈંયો કુંવર માર્યો કંસે, ત્યાં નારદે મર્મ દેખાડ્યો રે. કારાગ્રહ.

સાખી.

નારદે મર્મ દેખાડીયો, કુંવર માર્યો કંસરાયે રે;
વ્હારે ચઢજો વિઠલા, ઘણું દુઃખ પામે તુજ માય રે.

પદ ૩ જું.—રાગ કાલેરો.

ત્રાહે ત્રાહે સઉકો કરે, નગર લોક, ભલો ભલો તુજ અવિચાર રે,
સાહ્ય થાજો સ્યામળા, મુખે વદે તે નર ને નાર રે. ત્રાહે ત્રાહે.
દુષ્ટે દેવકીને મહા દુઃખ દીધું, એવો પાપી વિખની જવાલા રે.
દુષ્ટે દયા ના આણી મનમાં, ષટ માર્યા ત્યાં બાલ રે. ત્રાહે ત્રાહે.

---

* બીજી પ્રતમાં 'ત્રિલોક તુજ માત.'

મહા દુઃખ પડ્યું વસુદેવ દેવકીને, દુઃખે સુકાઈ બેઉની કાયરે,
એટલું દુઃખ પડે પૃથ્વીપર, ફાટીને રસાતળ જાય રે. ત્રાહે ત્રાહે.
સ્તુતિ કરતાં શામળીયાની, સાહ્ય થજો શ્રી મહારાજ રે,
વ્હારે ચઢજો હો વિઠલારે, લજ્જા રાખજો શ્રી જગનાથ રે. ત્રાહે ત્રાહે.
દુઃખ જાણ્યું રે માત પિતાનું, ક્ષય આણું કંસરાય રે,
કહે નરસૈંયો સાતમો ગર્ભ, તે બળીભદ્ર કહેવાય રે. ત્રાહે ત્રાહે.

સાખી.

સાતમો ગર્ભ બળીભદ્ર કેરો, વ્હારે વિઠલજી ધાય રે,
કષ્ટ જાણી વડા વીરનું, પ્રભુએ આરાધી યોગમાય રે.

પદ ૪ થું—રાગ કાલેરો.

વડા રે વીરની રક્ષા કરવા, આરાધી જોગ માય રે,
માત પિતાનાં બંધન છોડું, કોડ પૂરું કસ રાય રે. વડા વીરની.
સ્મરતાં આવ્યાં ઉમિયાજી, દો આજ્ઞા હું દાસી રે,
કહે સ્વામી જાઓ કારાગ્રેહેમાં, જાઓ દેવકીની પાસી રે. વડા વીરની.
ગર્ભ ગાળજો દેવકી કેરો, રખે દેતાં દુઃખ રે,
ગર્ભ લેઈને જાવું ગોકુલમાં, જઇ મૂકો રોહિણી કૂખ રે. વડા વીરની.
સ્વામી ગર્ભ ગાળતાં સ્ત્રી કેમ જીવે, તે માનજો નિર્માણ રે,
કહે પ્રભુજી એ માયા મારી, તેનો કોઈ ન જાણે મર્મ રે. વડા વીરની.
ગર્ભ ગાળ્યો ઉમિયાજીએ, નારી પામી સૂખ રે,
કહે નરસૈંયો ગર્ભ લેઇને, મૂક્યો રોહિણી કૂખ રે. વડા વીરની.

સાખી.

ગર્ભ ગાળ્યો ઉમિયાજીએ, નારી પામી સુખ ઘણું,
કંસે નવ જાણ્યું ગર્ભ ગળીયો, તે પરાક્રમ ન જાણ્યું પ્રભુતણું.

પદ ૫ મું—રાગ કાલેરો.

ભાર થયો ભૂમિને માથે, સાધુ જન દુઃખ પામે ઘણું,
વચન વાયક પાળ્યું માતાનું, મસ્તક છેદ્યું અસુરતણું. ભાર થયો,
અમર લોકે અવતાર ધરીયો, ગોકુલ મથુરા માંહી રે,
અવતાર લેઈશું વસુદેવ ઘેર, રમાડે નંદરાઈ રે. ભાર થયો.
દેવના મનોરથ પ્રેમે પૂરું, અમરની પહોચાડું આશ રે,
ખટમાસની રજની કરીને, ગોપી રમાડું રાસ રે. ભાર થયો.
જમલાર્જુનનાં બંધન છોડું, ગોવર્ધન કર ધારું રે,
ઇંદ્ર રાજાનું માન જ મોડું, બ્રહ્માને ભૂલ્યો ભમાડું રે. ભાર થયો.

વ્રજ લોકની પ્રતિપાલણા કરવા, અસુર હણવા કાજરે,
કૃપા કરો હવે નરસૈંયાને, દે દર્શન મહારાજ રે. ભાર થયો.

સાખી.

દે દર્શન દયાળજી, હરિજનની પૂરો આશ રે;
કહે નરસૈંયો આશા ઘણી, મુને ચરણે રાખો પાસ રે.

પદ ૬ ઠું—રાગ કાલેરો.

કારાગ્રેહેમાં તેજ ઘણું વ્યાપ્યું, ઉદય થયા મહારાજ રે,
કહે દેવકી જાગો પીયુડા હમારા, શીદ રાખો છો અહિં લાજ રે. કારાગ્રેહેમાં.
નહિ પીએરમાં માતા મારી, નહિ સાસુ નણંદ જેઠાણી રે,
દોહેલી વેળાએ નહિ કોઈ પાસે, શાને રહ્યા છો લાજ આણી રે. કારાગ્રેહેમાં.
લાજ મૂકી રાય પાસે આવ્યા, કહો ભામની સમાચાર રે,
કહે દેવકી પુત્ર આવ્યો તમારો, અધૂરીએ અવતાર રે. કારાગ્રેહેમાં.
કુંવર લેઈ વસુદેવ બોલ્યા, પુત્ર શીદ હમારું ઘર વાસ્યું રે,
પાપી મામા તમને મારશે, એમ કહી ઢાળ્યાં આંસુ રે. કારાગ્રેહેમાં.
ધરીયું રૂપ ત્યાં શ્રી મહારાજે, અમો કરીશું મામાનું કામ રે,
ચિંતા ન કરો ઘણું સુખ પામશો, મને લેઈ જાઓ નંદને ધામ રે. કારાગ્રેહેમાં.
મુને ત્યાં મૂકીને ભગ્નિને લાવજો, કહેજો જે આ તુજ સંતાન રે,
પાપી મામો બહેનને મારશે, ઉડી જાશે આકાંત રે, કારાગ્રેહેમાં.
ચિંતા ના કરશો માતા મારી, અમો છું નાનું બાલ રે,
વરસ અગીયાર રહીશું ગોકુળમાં, પછી આણીશું મામાનો કાળરે. કારાગ્રેહેમાં.
એવાં વચન સુણી બોલ્યાં માતા, પુત્ર વેલી લેજો સંભાળ રે,
ભણે નરસૈંયો વચન દીધું માતાને, પ્રભુ થયા ન્હાનું બાળ રે. કારાગ્રેહેમાં

સાખી.

બાલ થયા દયાળજી, હરિજનની પૂરવા આશ રે;
ભણે નરસૈંયો આશા છે ઘણી, મુને ચરણે રાખો પાસ રે.

પદ ૭ મું-રાગ આશાવરી.

કહે દેવકી સુણો કુંવર હમારા, હમો દુખીયાંની લેજો સંભાળ રે,
રખે પુત્ર હમોને વિસારતા, નહિ તો આવશે હમારો કાળ રે. કહે.
દો દુઃખે દાઝી માતા તમારી, દુઃખે દમીયા છે તાત તમારો રે,
પાપીનો ભે લાગ્યો પુત્ર વરાવું છું, ઘણું દાઝે જીવ હમારો રે. કહે.

પર ઘેર પુત્રને કોઈ ન વળાવે, જેની માતા હોય મુઈ રે,
પરવશ પીંડ પડ્યો હમારો, તો રાત દિવસ કહું છું રોઈ રે. કહે.
કારાગ્રેહેમાં સુખ માત પિતાનું, તમે જો જો નયણે નીહાલી રે,
આ સુખ જોઇને નિરાંતે રહેજો, હમો રહીશું ગોકુલ સામું ભાળી રે. કહે.
પુત્ર ધન કમાઈ જશોદા કેરી, માતા તે કહેવાશે રે,
મીથ્યા માતા હું પુત્ર તું મારો, પર ઘેર તોરણ બંધાશે રે. કહે.
પુત્રને આપી માતા આંસુડાં ઢાળે, પુત્ર છેલી અરજ હમારી રે,
કોડ વરસ આયુષ્ય હજો પુત્રને, માતા લૂણ નાંખે ઉતારી રે. કહે.
પ્રભુ અમર લોક અંતરીક્ષથી, પુષ્પની વૃષ્ટી કરાવે રે,
ભણે નરસૈંયો ગયા ગોકુલમાં થઈ, ત્યાં વ્રજનારીઓ વધાવે રે. કહે.

પદ ૮ મું–રાગ આશાવરી.

વસુદેવ કુંવર દેવકીએ જાયો, આઠમ દિન જન્મીયા રે,
લોહની ભોગળ ભીડી દ્વારે, દોહદશથી ઉઘડીયાં રે. વસુદેવ.
આંગણે ચોકી કંસરાયની, દ્વાર રોકીને બેઠી રે,
વસુદેવ કુંવરને લેઈ સધાર્યા, પ્રભુએ અઘોર નિદ્રા મેલી રે. વસુદેવ.
વસુદેવ કુંવર લેઈ સધાર્યા, અંધારીયું ઘનઘોર રે,
માથે મેવલીઓ ધાર નાંખે છે, જમના વહે ભરપૂર રે. વસુદેવ.
જોઈને જમના વિસ્મય પામ્યાં, હાવે કોણ કરવી પેર રે,
મનમાં વિચાર કરી પાછા વળીએ, ત્યારે જમનાએ દીધો પેર રે. વસુદેવ.
જેમ તેમ કરીને પદ રજ પામું, અહિં થઈ જદુપતિ જાય રે,
ધાયું નીર કુંવર લીધો રે ઉંચો, ત્યારે પ્રભુએ ચાંપ્યા પાય રે. વસુદેવ.
જઈને કુંવર નંદને સોંપ્યા, બાઈ વીજળીને લીધાં રે,
લેઈને વસુદેવ પાછા વળીયા, જઈ દેવકીને દીધાં રે. વસુદેવ.
દોહદશથી તો દ્વાર દેવાયાં, જેવું હતું તેવું કીધું રે,
નરસૈયાનો સ્વામી નાશી ગયો, જઈ ગોકુલમાં દર્શન દીધું રે. વસુદેવ.

પદ ૯ મું—રાગ કાલેરો.

મનમાં વિસ્મય થયાં માતા જશોદાજી, પાસામાં દીઠા બાલ રે,
ચૌદ ભુવનનો લીલાકારી, અવતર્યા કંસનો કાળ રે. મનમાં.
પ્રથમ નયણે નિરખું કુંવરને, પછે જગાડું નંદરાય રે,
જાગો પ્યારા સબળ સારુ, જાગ્યું ભાગ્ય તમારું વરણાય રે. મનમાં
જાગ્યા નંદજી આનંદ પામ્યા, જોયા જગદાધાર રે,
કોટી રવિ શશી પ્રકટ્યા, કોટી કોટી દીવડાની હાર રે. મનમાં.
શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ બિરાજે, નિરખ્યા મોહ પામ્યાં નર નાર રે,
નંદ કહે [illegible] ભામની મારી, [illegible] લીલાકાર રે. મનમાં.

વ્રજ લોકનું પ્રતિપાલણ કરવા, અસુર હણવાને કાજે રે;
ભણે નરસૈંયો લીલા વખાણું, અવતાર લીધો મહારાજે રે. મનમાં.

પદ ૧૦ મું–રાગ કાલેરો.

કારાગૃહેમાં વસુદેવ દેવકી, છાંઝ્યાં કંસ રાયે રે;
મહા દુઃખ પાડયું મેં ભગ્નિ મારી, તે દુઃખ ન આણશો મન માહે રે. કારાગૃહેમાં.
હું અપરાધી મહા અજ્ઞાની, પાપી મહા અહંકારી રે;
મહા પાપે મેં બ્હેન સંતાપી, પાપે અવધ આવી હમારી રે. કારાગૃહેમાં.
મનમાં વિચાર કીધો કંસરાયે, ધન્ય મારી કમાઈ રે;
મારે પાપે દુઃખણી કરી પ્રજાને, દર્શન દે જદુરાઈ રે. કારાગૃહેમાં.
જેમ તેમ કરીને દર્શન પામું, કરું મહા જુદ્ધનો ઉપાય રે;
* * * * * * * * કારાગૃહેમાં.
ઝેર ચોળીને પૂતના રે મોકલી, તે તો રહી છે થઈ ગોકુલ ગાય રે;
પડી પૂતના નંદ છાપરે, તેની કંદ્રપ દીસે કાય રે. કારાગૃહેમાં.
સુણી કંસ રાય ત્રાસ પામ્યો, મોકલ્યો શકટાસુર રે;
કરી કીલકલાટ પગ પ્રહારે, મારી કીધો ચકચૂર રે. કારાગૃહેમાં.
લીલા કવિતા વિસ્તારી, લીલા ધર્મ અપાર રે;
કૃપા કરો હવે નરસૈંયાને, રાખો શરણ આધાર રે. કારાગૃહેમાં.

પદ ૧૧ મું–રાગ કાલેરો.

કંસરાય મન તો ઘણું (દુઃખ) પામ્યો, વચન વીજલીએ કહ્યું રે;
વેરી તારો પ્રકટ્યો ગોકુલમાં, પરાક્રમ કંસે ના લહ્યું રે. કંસરાય.
બગી ભેદી ને શકટ ભેદ્યો, તૃણાવત તતક્ષણ હણ્યો રે;
વૃક્ષ ઉપર પ્રલંભ નાખીને, અંત આણ્યો તેહ તણો રે. કંસરાય.
બકાસુરની ચાંચ મરડીને, વન કરીને વેડાવ્યો રે;
ઉદરમાં ઘણું વૃદ્ધી થઈને, એમ અઘાસુર માર્યો રે. કંસરાય.
એક સમે પ્રભુ વૃંદાવનમાં, ચારે નવ લખ ગાય રે;
એક અસુર થઈ ગોવાલો આવે, સાથ કર્યો આવતા વિદાય રે. કંસરાય.
એક સમે પ્રભુ ગોકુલમાંહી, બેઠા નંદજી સહિત રે;
બંભારવ કરતો રે આવ્યો, આવ્યો કેસી દઈત રે. કંસરાય.
કરડે દંત ને સુરને મારે પગસું, પરાક્રમ કોઈ ના જાણુ રે;
ઝેર ચોળીને હાથ મૂકયો મુખમાં, તેણે પુચ્છડે પછાડી છોડયા પ્રાણ રે. કંસરાય.
એક સમે દાવાનળ આવ્યો, વન પ્રજાલીને દીધો રે;
ગોપી ગોવાલાની આંખ મીચાવી, ધીરજ ધરીને પીધો રે. કંસરાય.

બંબાસુર હતો કદલી વનમાં, જાવા ન પામે કોઈ રે;
ઝાલી વન ઢંઢોળ્યું શ્યામળે, ગોપી-ગોવાલો રહ્યા જોઈ રે. કંસરાય.
બહુ ગર્જના કરી ઉછાળ્યો, બધું વન ઢંઢોળીને કાઢ્યો રે;
ઘણું એક રંગે રમાડીને, ઝાલી પુછડે પછાડયો રે. કંસરાય.
તેરે સમે ત્યાં નારદ આવ્યા, છાની વાતો હરિસું કરીઓ રે;
કંસે મોકલ્યા કાકા તેડવા, અક્રૂરે રથ જોતરીઓ રે. કંસરાય.
સ્નાન કરવા જમનાજીમાં ગયા, રથ છોડયો રાજન રે;
અક્રૂરજીને પરાક્રમ દેખાડયું, માંહી દેખાડયું ચૌદભુવન રે. કંસરાય.
પહેલી પોળે માર્યો પર્યટને, પછી લીધી કુબજાની અર્ચા રે;
બીજી પોળે માર્યા ગજને, ત્રીજી પોળે મલ્લ મસળ્યા રે. કંસરાય.
ચોથે મહાર્થી ઝાલ્યો મામાને, બાંહે ઝાલી બહાર કાઢયો રે;
લાવ પાપી મારાં માત પિતાને, કંઠ ઝાલી કંસ પછાડયો રે. કંસરાય.
વેર જમાઈનું લેવા જરાસંધ, આવ્યો તેણી વાર રે;
સત્તરવાર તો નાશી ગયો, આવ્યો અઢારમી વાર રે. કંસરાય.
કારાગૃહેથી માત પિતાને, છોડયાં શ્રી મહારાજ રે;
યાદવકુળમાં આનંદ હુવો, ઉગ્રસેનને આપ્યું રાજ રે. કંસરાય.
કંસને મારી ભાર ઉતાર્યો, દેવ સહુ નમીયા માવ રે;
ભણે નરસૈંયો જાદવકુળને, દ્વારામતિ લેઈ જાવ રે. કંસરાય.

પદ ૧૨ મું-રાગ આશાવરી.

ધાયો કંસરાય વધ કરવાને, કારાગૃહેમાં જાય રે;
આડો વિપધર ઉતર્યો કંસને, તો પણ ધાયો જાય રે. ધાયો.
કંસે દ્વાર હાથે ઉઘાડયાં, ભાગી લોહની તાલ રે;
લાવ દેવકી બાલ તાહારું, નહિ તો આણીશ કાળ રે. ધાયો.
કહે દેવકી સુણો વીરા મારા, દીકરી દીવો રેહ એવું ધારો રે;
બાઈ વીજલીને લેઈ કરીને, પાયે ઝાલી ભૂપ ભડો રે. ધાયો.
લેઇ શલ્યા સાથે પછાડતાં, એક વચન વીજલીએ કહ્યું રે;
છટકીને ગઈ આકાશમાં, તારો વેરી પ્રકટયો ગોકુલ મયું રે. ધાયો.
* * * * * * *

સુણી કંસરાયને ત્રાસ જ પડીયો, થઈ મૂર્છા ને ઢળીયો રે. ધાયો.
કંસરાય મન ભે ઘણું પામ્યો, વચન વીજળીએ જે કહ્યાં રે;
કહે નરસૈંયો ગોકુળમાં વસ્યા, તે પરાક્રમ કંસે ન લહ્યાં રે. ધાયો.

જ્ઞાન વૈરાગ્યનાં પદો.

પદ ૧ લું.

પ્રાતઃ સમે સુર ઉગ્યા પહેલાં, જો રે રસના મુખ રામ કહે;
હારે હારે કૃષ્ણને તું નામે, જગમાં તારું નામ રહે. પ્રાતઃ.
રામ નામનો મહિમા મ્હોટો, શિવ સનકાદિક ધ્યાન ધરે;
મેરુ થકી મ્હોટું હોય પ્રાયશ્ચિત, નારાયણના નામે તરે. પ્રાતઃ.
કેસરી ધુરે જ્યમ મૃગ જ ત્રાસે, રવિ ઉગે જ્યમ તિમિર ટળે;
પૂરણબ્રહ્મ અકળ અવિનાશી, કુબુદ્ધિના તાપ તરત હરે. પ્રાતઃ.
કોટિ કલ્યાણ ફળ ઉદય ભાણે, પાપ બાપડું ક્યાં રે રહે;
અધમ નીર ગંગામાં ભળ્યું ત્યારે, ગંગા સરખું થઈને વહે. પ્રાતઃ.
એ રસને શુકદેવજી જાણે, કોઈક વિરલા સંત લહે;
ભણે નરસૈંયો તમે પ્રભુ ભજી લો, આવાગમનનો ફેરો ટળે. પ્રાતઃ.

પદ ૨ જું. *

જાય છે જુવાની, તારી જાય છે જુવાની;
હરિના ભજન વિના, જાય છે જુવાની. ટેક.
કાયા તારી કંચન જેવી, મોતી જેવા પાણી;
મુવા કેડે બાળી મૂકશે, ઉડી જાશે કાની. જાય છે.
જાતી રે'શે જુવાની ને, પછી થાશે હાની;
છાના માના જમડા આવશે, લેઈ જાશે તાણી. જાય છે.
માટે તમો માયા તજી, થાઓને જ્ઞાની;
નરસૈંયાનો સ્વામી સાચો, દુનિયા દીવાની. જાય છે.

પદ ૩ જું. *

સંતો હમે રે વેવારીયા શ્રી રામનામના;
વેપારી આવે છે બધા ગામ ગામના. સંતો. ટેક.
હમારું વસાણું સાધુ સઉકોને ભાવે;
અઢારે વરણ જેને હોરવાને આવે. સંતો.
હમારુ વસાણું કાળ દુકાળે ન ખૂંટે;
જેને રાજા ના દંડે, જેને ચોર ના લૂંટે. સંતો.
લાખ વિનાનાં લેખાં નહિ, ને પાર વિનાની પુંજી;
હોરવું હોય તો હોરી લેજો, કસ્તૂરી છે સોંઘી. સંતો.
રામ નામ ધન હમારે, વાજે ને ગાજે;
છપ્પન ઉપર ભેર ભુંગળ વાજે. સંતો.
આવરો ને ખાતાવહીમાં, લક્ષ્મીવરનું નામ;
ચીઠીમાં ચત્રભુજ લખીયા, નરસૈંયાનું કામ. સંતો.

પદ ૪ થું.

ભાઈ મને હરિ ભજવાની એ ટેવ પડી, મારા નાથજીને ન મૂકું એકુ ઘડી;
વિંધેલું મન રહેરે માહરું, હરિસું પ્રીત જડી. ભાઈ મને.
આખા દિવસનો રળી ખપી આવ્યો, ભાભીએ ના મૂકયું પાણી;
મેં જાણ્યું જો વેરણ મારે, ભાભી નહીં ને ગોરાણી. ભાઈ મને.
નાભાનું છાપરું છાઈ રે આપ્યું, સંતોની અવિચળ વાણી;
ભાભી ભાઈને રોસ ભરાણો, મને છબીલોજી મેલશે પાણી. ભાઈ મને.
ધન વૃંદાવન ધન જમનાં ત્રટ, ધન રાધા રુખમણી રાણી;
ધન નરસૈંયાની જીભલડી, જે જપે છબીલાની વાણી. ભાઈ મને.

પદ ૫ મું-રાગ કાલેરો.

હાં રે હરિની ભક્તિ વિના જે જીવે, તેનો અફળ ગયો અવતાર રે;
તુલસીની માળા તીલક પાખે, તે અવર જૂઠા શણગાર રે. હરિની.
હાં રે દશ રે માસ ઉદર દુઃખ પામ્યો, ને કીધું અકારજ ખર ભાર રે;
દેહ ધરી હરિદાસ ન પિછાણ્યા, તેની જનુનીને ધિક્કાર રે. હરિની.
હાં રે વૈષ્ણવ જન વા'લા નહિ જેને, તેનો મિથ્યા ગયો અવતાર રે;
નરસૈંયાના સ્વામી વિના, બીજા અનેક ધર્મ વ્યભિચાર રે. હરિની.

પદ ૬ ઠું-રાગ માળવ.

ધન્ય જીવીત વૈષ્ણવ કેરું, જે જન હરિ ગુણ ગાયે રે;
સકળ સભામાં પહેલી પૂજા, નરનારી તે વૈકુંઠ જાયે રે; ધન્ય.
હાં રે વૈષ્ણવ જનનાં કીયાં રે લક્ષણ, છાપા તીલક (કોટે) તુલસીની માળ રે;
તે વૈષ્ણવ જનનાં ભેખ દેખીને, જમ કિંકર ત્રાસે તતકાળ રે. ધન્ય.
હાં રે જન્મ મરણનો ફેરો છૂટે, તે જનમ જોખમથી રાખે અંગ રે;
હાં રે તે નર છૂટયા સંસારમાંહે, જેને હોય વૈષ્ણવનો સંગ રે. ધન્ય.
હાં રે માતા પિતા કુળ તારે વૈષ્ણવ, તારે પાડોશી પરિવાર રે;
ભણે નરસૈંયો એટલું માંગું, પુનરપિ નહિ અવતાર રે. ધન્ય.

પદ ૭ મું-પ્રભાતીયું.

તું તારા બીર્દ સાંહાંમું જોજે સાંમળા, ન જોઇશ કરણી હમારી રે. ટેક
હીરણ્યાક્ષશીપુને હાથે હણીયો, મારી પુતના મારી રે;
પરહ્લાદ કારણ સ્થંભમાં વશીયા, પ્રગટ્યા દેવ મોરારી રે. તું તારા.
લાખાગ્રહેમાં જેમ પાંડવ ઉગાર્યાં, બ્રહ્માંડ જ્વાળા વ્યાપી રે;
અર્ધ વચને ગજ ગુણકા તારી, જયદેવને પદ્મી આપી રે. તું તારા.

દુષ્ટ સભામાં જેમ ચીરજ પુર્યાં, લાજ પંચાળીની પાળી રે;
તેલ કઢા જેમ શીતળ કીધી, વેળા સુધન્વાની વાળી રે. તું તારા.
રુષિશ્વરે જેમ અહલ્યા શ્રાપી, બ્રંહ્મ સલ્યા થઈ ભારી રે;
તે પણ તારે ચરણે રઘુવર, થઈ અનોપમ નારી રે. તું તારા.
મીરાંબાઇનાં વિખ અમૃત કીધાં, વીદુરની આરોગ્યા ભાજી રે;
સવરીના તમે બોરજ પ્રાશ્યાં, તેની પ્રિતે થયા રાજી રે. તું તારા.
અનેક ભક્ત આગે ઉગાર્યાં, સહાય થયા મોરારી રે;
નરસૈંયાચા સ્વામી લક્ષ્મીવર, મોટી ઓથ તમારી રે. તું તારા.

પદ ૮ મું-રાગ ધોળ.*

બાલારે વરની પાલખી, જોતાં વનિતાને થાય ઉલાસ. બાલા૦ ટેક. ૧
નાહી ધોઇને પોઢીયારે, તીલક કીધાં ભાલ;
વરના જાનૈયા શોભી રહ્યા રે, માથે નાંખ્યાં છે અબીલ ગુલાલ. બાલા૦ ૨
લીલા તે વાંસની પાલખી રે, તેના ઉંચકનારા ચાર;
માથે તે બાંધ્યાં ભીનાં પોતીયાં રે, મોઢે રામ રામ નામ ઉચાર. બાલા૦ ૩
ચોરીને બાંધી ચોકમાંરે, છાંણાં તે લાવ્યા બે ચાર;
ગોલપાપડી દેખે કુતરાં રે, તે તો મનમાં ઘણું મલકાય. બાલા૦ ૪
બાલારે (વરને) આગળ ચાલે લાકડાં, રે પાછળ ચાલે લાય;
જમાઇ તો ચાલ્યા સાસરે રે, એની સાસુને હરખ ના માય. બાલા૦ ૫
તોરણે તનખા ઉડીયા રે, માંડવે લાગી લાર;
ઉઠ રે સાસુ શંખણીરે, તારો જમાઈ આવ્યો બાર. બાલા૦ ૬
પંદરસે પેરામણી રે, .મસાણા ગામનું નામ;
લાલબાઈની દીકરી રે, ચિતા કુંવરી એનું નામ. બાલા૦ ૭
જમાઇ તો રહ્યા સાસરે રે, જાનઇઆ આવ્યા ઘેર;
ટકો પૈસો સર્વે ખાઈ ગયા રે, વિવાહ કીધો છે રુડી પેર. બાલા૦ ૮
બાર ઘડા બાર કોડીયાં રે, ઉપર પૈસો રોક;
જઇને કહો એના બાપને રે, હવે તાણીને મેલો પોક. બાલા૦ ૯
જીવને જમડા લઈ ગયા રે, દેહીનો કીધો એ હવાલ;
નરસૈંયાનો સ્વામી મલ્યા રે, તે તો ઉતરીઆ ભવ પાર. બાલા૦ ૧૦

પદ. ૯ મું—રાગ સારંગ.*

ચંદની રાત કેસરીયા તારા રે, પોઠી ભરવા ચાલ્યા વણઝારા રે.
વણઝારે આડત કીધી રે, કાયા નગરી ઇજારે લીધી રે.
દાણી દાણ ઘટે તે લેજો રે, પોઠી હમારા જાવા દેજો રે.
જેવા વાડીના ફુલાં મરવા રે, તેવા પોઠી હમારે ભરવા રે.

ઉર વનમાળા સોહિયે માવને, રમતો માજમ રાતડલી;
બાંધવ શ્રીબળદેવનો બળિયો, ઘેર ઘેર કરે સઉ વાતડલી. ભજરે.
પીડા રે પરવરીઓ કાનડ, વાયે મધુરી વાંસડલી;
કે'નરસંઇયો સેવો નંદનો નંદન, કા'ઢે કુળની કાસડલી. ભજરે.

પદ ૧૩ મું–રાગ પ્રભાત.

જશોદા તારા કા'નુડાને, સાદ કરીને વાર રે;
આવડી ધુમ મચાવે વૃજમાં, નહીં કોઈ પૂછનાર રે. જશોદા.
શીંકુ તોડયું ગોરસ ઢોળ્યું, ઉઘાડીને દ્વાર રે;
માખણ ખાધું ઢોળી નાખ્યું, જાન કીધું આ વાર રે. જશોદા.
ખાંખા ખોળા કરતો હીંડે, બિહે નહીં લગાર રે;
મહી મથવાની ગોળી ફોડી, આ શાં કહિયે લાડરે! જશોદા.
વારે વારે કહું છું તમને, હવે ન રાખું ભારરે;
નિત્ય ઉઠીને એમ કયમ સહિયે, વશી નગ્ર મોઝારરે. જશોદા.
મારો કા'નજી ઘરમાં હુતો, કયારે દીઠો બા'ર રે;
દહી દૂધનાં માટ ભર્યાં છે, બીજે ચાખે ન લગારરે. જશોદા.
શાને કાજે મળીને આવી, ટોળી વળી દશ બાર રે;
નરસંઇયાનો સ્વામી સાચો, જૂઠી વૃજની નાર રે. જશોદા.

પદ ૧૪ મું–થાળ.

જમો જમોરે નાના બાળકડા, માતા જશોદાજીના લાડકડા;
રોપ ન કીજે શામળિયા વા'લા, તારી જનુની કરે કાલાવાલા. ટેક.
મધુરસ કોળિયો મૂકે મુખમાં, તેને હળવે હળવે લીજેરે;
કઢીયેલ દૂધમાં સાકર ભેળી; તેનો એક ઘુંટડો પીજેરે. જમો.
ઇશારો કરી બળભદ્ર દેખાડે, જા પેલો ખાઈ જાયરે;
મુકુટ શિરોમણિ જનની વા'લાની, એવાં એવાં વચને વાયરે! જમો.
કૌતક જુએ ત્યાં વૃજની નારી, તન મન પ્રાણ નિવારેરે;
નરસંઇયાના સ્વામિનું સુખ દિઠડે, અતિ આનંદે ઓવારેરે. જમો.

પદ ૧૫ મું–રાગ આરતી.

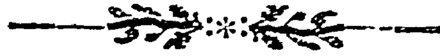
જય જય નટવર વેષા, આરતી ઉતારું જદુવર જગદીશા. જયદેવ જયદેવ.
મોર મુકુટ મુસ્તક પર રાજે, કંઠે વનમાળા; (૨)
શ્રવણે કુંડળ લળકે, સંગ લીએ બૃજ બાલા. જયદેવ જયદેવ.
નૃત્ય કરે નારાયણ વૃંદાવન, ઘુઘરડી ઘમકે; (૨)
નાચે રાધા માધવ, પાયલ ઠમ ઠમકે. જયદેવ જયદેવ

ધમધમ ધમ ઘુઘરડી ધમકે, તાળ પખાજ વાજે;(૨)
સુંદર સ્વર અતિ સારો, ઉંચે સ્વર ગાજે. જયદેવ જયદેવ.
તાતા થેઈ તાતા થેઈ, શબ્દ થાય આજે; (૨)
નુપૂર ભ્રકુટી વિરાજીત, કૌસ્તુભમણિ રાજે. જયદેવ જયદેવ.
ઉંચે સ્વર ગાજે ગિરધારી, ઉંચે સ્વર ગાજે; (૨)
મન મોહનની શોભા, મનમથ બહુ લાજે! જયદેવ જયદેવ.
રાસ રચ્યો વૃંદાવન, જોવાને જઇએ; (૨)
માધવ મુખ નિરખીને, નરસંઈ દીવડિયો લઇયે. જયદેવ જયદેવ.

* નરસિંહ મેહેતાના આ કાવ્ય ભાગમાં, જે જે પદપર ફુદડી કીધી છે, તે તે પદો નરસિંહ મેહેતાનાં છે, એ માટે મને સમ્પૂર્ણ શંકા છે. પૂર્વભાગોમાં છપાયલાં પદોની ભાષા ને એ પદોની ભાષામાં મોટો ફેર પ્રત્યક્ષ છે.

દામોદરાશ્રમ.

આ સાધુ વેદાન્તી કવિ ક્યારે થયો તે ચોક્કસ નથી. કોઈનું કહેવું એવું છે કે, એ સિદ્ધપુરનો રહીશ હતો ને બિંદુસરોવરપર રહેતો હતો, અને ભાલણના થયા પછી ૫૦ વર્ષ પછી થયો હતો. બીજી તપાસ કરતાં એમ જણાવવામાં આવે છે કે, એ ચાંદોદ પાસે કલ્યાણીમાં, આજથી લગભગ સવાસો વર્ષપર થયો હતો. એ શંકરમતાનુયાયી હતો.

અક્ષર અનુભવ પ્રદીપિકા.

ચોપાઈ.

પ્રથમ આદ્ય અક્ષર ઓમકાર, તેનું વર્ણન કરું વિસ્તાર;
થયો અકાર ઉકાર ને મકાર રૂપ, અર્ધ માત્રા તે બ્રહ્મ સ્વરૂપ.
વ્યાહૃતિ ગાયત્રી વેદની માત, તે પ્રણવથી ઉપન્યું સાક્ષાત;
બાવન અક્ષર વાણી ઉચ્ચાર, પડશાસ્ત્ર ઉપનિષદ સાર.
થઈ વાણી વૈખરી જેવો અરણવ, સર્વનું સિદ્ધાંત એક પ્રણવ.

કકા કેવળ બ્રહ્મ જ એક, ચૈતન્ય નહિ, નહિ રૂપ રેખ;
છે અનુભવ રૂપ નથી આકાર, કકા કેવલ નિર્વિકાર.
ખખા ખોજ તે બ્રહ્મની કરો, મિથ્યા મોહ અભિમાન પરહરો;
આ સંસાર છે રંગ પતંગ, ખખા ખરો સદ્ગુરુનો સંગ.
ગગા ગુરુના મુખનું વચન, સાંભળતાં શીતલ થાય મન;
તેનાં વચનની રાખી ટેક, ગગા ગુરુ ગોવિંદ છે એક.
ઘઘા ઘણું કહે શું થાય, ક્ષણ ક્ષણમાં આયુષ વહી જાય;
જેમ ઉગ્યો આથમશે તે સુર, ઘઘા ઘર મૂકીને જાવું જરુર.
ઙઙા ગુણ ગોવિંદના ગાવ, નિર્મળ ચિત્ત સેવો ગુરુના પાવ;
ભાવે કરી શ્રી હરિને ભજો, ઙઙા ગુણ દોષને તજો.
ચચા ચિત્તમાં કરો વિચાર, આવ્યો છે ઉત્તમ અવતાર;
પ્રપંચ તજીને સમરો હરિ, ચચ્ચા ચતુરાઈ ત્યારે ખરી.
છછા છે ને નથી સંસાર, અભ્ર છાયું છે ગગનાકાર;
ક્ષણમાં થાય ક્ષણમાં વેરાય, છછા નકરો સંસાર જણાય.
જજા જાણો જગ પ્રપંચ, અવિદ્યા શક્તિ સર્વે સંચ;

ત્રણ ભુવન ને ચૌદ જ લોક, જજા જગમાં હરિજન કોક.
ઝઝા ઝાલો તે નર નાવ, જો ભવસાગર તરવાનો છે ભાવ;
મન કર્મ વચને સત્સંગ કરો, ઝઝા ઝટ વચન શિર ધરો.
ઞઞા અજ્ઞાન માયાતણું, કુસંગે કર્મ કરે કાં ઘણું;
જો સાચા ગુરુનો સત્સંગ થાય, તો ઞઞા અવગુણ દિલના જાય.
ટટા ટેક રાખીને સ્મરો હરિ, આ અવસર નહિ આવે ફરી ફરી;
પ્રલય થાય પૂર્વનાં પાપ, ટટા ટળે ત્રિવિધિ તાપ.
ઠઠા ઠરવાનો આવ્યો ઠામ, હરિ ભજતાં ન બેસે દામ;
શુદ્ધ મન રાખી સ્મરો હરિ, ઠઠા ઠામે બેસો ઠરી.
ડડા ડહાપણ તે નરનું ખરું, જેણે જીવનું તપાસ્યું ઝોસરું;
તે નર મટીને શિવ જ થાય, ડડા ડહાપણડાહ્યા નરકે જાય.
ઢઢા ઢાળો તે સત્સંગે ઢળે, સુબુદ્ધિ આવી કુબુદ્ધિ ટળે;
ઉદય થાયે આત્માનુભવ જ્ઞાન, ઢઢા પાસે છે શ્રીભગવાન.
ણણા ઋણાર્બંધ પૂર્વનું પૂણ્ય, અખંડ લાગી જો અનુભવ ધૂન્ય;
અનહદ નાદ અંતર ગડગડે, ણણા નાદની ખબર ન પડે.
તતા નાદમાં લાગી તાલી, સુરતી નુરતી જોયું ન્યાળી;
ગગન ગુફામાં આતમદેવ, તતા તેની કરો નિત સેવ.
થથા સ્થિર છે આત્મારામ, અચલ અવિનાશી એનું નામ;
રહે છે પરાપારની તૂર્યાતીત, સ્થીર છે કેવળ બ્રહ્મ અદ્ભુત.
દદા દુર્લભ કૈવલ્યપદ કહાવે, શ્રુતિ સ્મૃતિ પુરાણ બહુ ગાવે;
કૈવલ્યપદ જાણે કલેશ જ ટળે, દદા દેહ અહંકાર ગયે બ્રહ્મમાં ભળે.
ધધા ધી નિર્મળ થઈ જ્યારે, તે નર તદરૂપ થાયે ત્યારે;
શીતલ સ્વભાવ સહેજ આનંદ, નિર્મળ ધી થયે પૂરણ ચંદ.
નના નિર્મલ જેવું આકાશ, તેવું રૂપ છે સર્વાવાસ;
નામ રૂપ ગુણ આત્માને નથી, વેદ શાસ્ત્ર ઉપનિષદ કહે કથી.
પપા પરમાત્માને નથી અવેવ, ધ્યાન ધરે મુનિવર સુર દેવ;
સૂત્ર મણિ સરખા સર્વમાં રહે, પપા પૂરણ બ્રહ્મ તેને કહે.
ફફા ફૂલમાં વાસના જેમ, અંતઃકરણમાં આત્મા તેમ;
કલ્પાંત કાળે તેનો નહિ નાશ, ફફા સ્ફૂર્યા છે જેમ આકાશ.
બબ્બા બોલણહારને જાણજો, રાગ દ્વૈષ કો ન આણજો;
પરિબ્રહ્મને અલ્યા સઘળે પેખ, બબ્બા બોલણહારો દેખ.
ભભા બ્રહ્મ સનાતન અગમ્ય, જેને નેતિ નેતિ ગાય નિગમ;
જથા અતુલ સમુદ્રનું નીર, ભભા બ્રહ્મસાગર ગંભીર.
મમા મહાજન જાણે (જો) બ્રહ્મનો મર્મ, તે ન જન કરે કદીયે શર્મ;

પ્રકટ્યો પ્રેમ મલ્યું અનુભવ સુખ, મમા મન તૃપ્ત થયું ભાગી ભૂખ.
યયા આત્મા જાણે અભિમાન જ ટળ્યું, જેમ જળમાંહે લવણ જ ગળ્યું;
અહંકૃતી નહિ અંતર લવલેશ, યયા એવો આતમ ઉપદેશ.
રરા હૃદયકમળમાં રચના ઘણી, વૈરાગ્ય વિવેક ચિંતામણી;
આતમ જ્ઞાન થયું ઉદ્યોત, રરા પ્રેમની પ્રકટી જ્યોત.
લલ્લા લક્ષ લાગ્યું ચિત લીન થયું, સ્થૂલ સૂક્ષ્મનું કારણ ગયું;
પરાપાર ને તૂર્યાતીત, લલ્લા લાગી બ્રહ્મસું પ્રીત.
વવા વાસુદેવ તે હર ને હરિ, અનુભવ વિચાર દિલમાં લે કરી;
જીવ દશા આત્મજ્ઞાને જાય, વવા વિશ્વ બધું શિવરૂપ થાય.
શશા શિવરૂપ સદા તે નર, ત્રિગુણાતીત અખંડ અમર;
વિચારી જોતાં નથી કાંઈ જીવ, શશા જ્યાં જોઈયે ત્યાં શિવ શિવ.
ષષા ષડશાસ્ત્ર ઉપનિષદ વેદ, અનુભવિયા જાણે એનો ભેદ;
સિદ્ધાંત સર્વમાં શિવનું નામ, ષડ ઉર્મી રહિત શિવસુખધામ.
સસા સત્સંગ શાસ્ત્ર ઉપદેશ, અભ્યાસ કરતાં થાય આત્મામાં પ્રવેશ;
સમ દમાદિક ઈંદ્રિયો દમી, સસા ષડ વિકાર ઉર્મી સમી.
હહા હરિ સર્વરીમાં સર્વ પ્રાણી, સદ્‌ગુરુ કૃપાએ રચના જાણી;
નથી કાંઈ આવ્યું ને નથી કાંઈ ગયું, હહા હું તું તેમ જથારથ થયું.
અકાર અક્ષર જેમ પ્રણવ કે'વાય, તેમ આત્મ સત્તાએ માયા ચૈતન્ય થાય;
તે આત્મ ચૈતન્ય જાણે જન કોક, આત્મા સત્ય બીજું સહુ ફોક.
આ છે બાવન અક્ષર વાણી ઉચાર, પ્રણવ જાણે આવ્યો પાર;
સ્વીકાર થયો અક્ષરનો અંત, કકાનો અનુભવ જાણે કોઈક સંત.
વેદશાસ્ત્ર શ્રુતિનો એ સાર, અનુભવ દૃષ્ટિયે કરો વિચાર;
પ્રણવ ને પરિબ્રહ્મ એકરૂપ, અનુભવે નર થાએ તદ્રૂપ.
તદાકાર તત ક્ષણમાં થયો, મોક્ષ અને આનંદ જ ભયો;
સદ્‌ગુરુ કૃપાએ અનુભવ છંદ, દામોદરાશ્રમને મન આનંદ.
કકાનો અનુભવ કરશે જે જન, તેનુ સદા હરિમાં રહેશે મન;
(અર્થ)વિચારતાં અનુભવ ઉદે થશે, સંચિત ક્રિયમાણના દોષ જ જશે.
અદ્વૈત ચિદાનંદ ગુરુ બ્રહ્મપુરણ, ઓળખાવ્યો કકામાં મરમ;
સાક્ષાત્ બ્રહ્મવિદ્યા અનુસાર, આત્મા અનુભવ લક્ષ અપાર.
પૂર્વ જન્મનું પુણ્ય જ હોય, તે નર જાણે કકો સોય.

——०——

અનુભવ ચિન્તામણિ.
પદ. રાગ ટોડી.

હરિ ભજવાની રે, વેળા વહી જાય છે રે, અંતરમાંથી તજ તું આળસ નિદ્રા અજ્ઞાન;
તુંને માત ઉદરનું રે, દુઃખ ગયું વિસરી રે, તારે હવે તરુણી ઉપર બહુ તાન. ૧
અલ્યા નવ માસ સુધી રે, ઉદરમાં તું રહ્યો રે, ત્યાં ઉંધે મસ્તકે ધરતો હુતો ધ્યાન;
જઠરાગ્નિમાંથી રે, જેણે તુંને જાળવ્યો રે, તે વેળાએ તુંને તારા તનનું નો'તું ભાન. ૨
એ સંકટ વેળાએ રે, હરિએ તારી સાહે કરી રે, તે હરિને કાં વિસારી બેઠો છું હેવાન;
તે સમે તેં કહ્યુંતું રે, વચન ગર્ભ વાસમાં રે,તેનું ભજન કર ભાઈ કાં રે ચુકુ અવસાન. ૩
યોની યંત્રમાંથી રે, જ્યારે આવ્યો બારણે રે, તે સમે ગઈ તારી સુધ બુદ્ધિસાન;
જનેતાને તનની રે, શુદ્ધિ નહી હુતિ રે, પુત્ર એવું સુણાવ્યો શબ્દ કાન. ૪
ઉંઆં ઉંઆં કરતાં રે, પિતાને ગઈ વધામણી રે, તેણે રે સાંભળી કીધાં ગંગાસ્નાન;
માનુનીઓ મંગળ ગાઈ રે, આનંદ ઓચ્છવ કર્યો રે, આપ્યાં વિપ્રને દ્રવ્ય વસ્ત્ર ગૌદાન. ૫
તુંને શરીરની શુદ્ધ આવી રે,દુઃખ ગયું વિસરી રે, ક્ષુધા વ્યાપી કરવા લાગ્યો પય પાન;
હાલો હાલો કરીને રે, જનની ઉલાવે ઘણું રે, જનની જાણે પુત્ર જીવન મારો પ્રાણ. ૬
જનુનીને હેતે રે, ભાન ભૂલી ગયો રે, ઉદરમાં તારા હેતુ હતા શ્રી ભગવાન;
હેતુ જાણીને હરિનું રે, સ્મરણ કરો રે, કહું છું સત્ય વચન સિદ્ધાંત ધરજે કાન. ૭
જેણે તુંને છોડવ્યોરે, ગર્ભવાસથી રે, તે સમે તું ત્યાં બહુ થાતો તો હેરાન;
વર્ણવી ન જાયે રે, એ દુઃખની વારતા રે, અગણિત મહિના મેરુ તોલ સમાન. ૮
સંક્ષેપમાં કહી રે, તુંને વર્ણવી રે, થોડા કહ્યાથી ઘણું ઘણું કહ્યું જાણ;
અધમ ઉદ્ધારણ રે, ભગવત છે ખરો રે, જેનાં વેદ શાસ્ત્ર કરે છે વિખાણ. ૯
બાલ અવસ્થામાં રે, બેઠાં રહેવાય નહિ રે, આઠ પહોર સુતામાં મૂર્ખા તારા જાય;
માંકડ ચાંચડ રે, ચટકા તુંને બહુ ભરે રે, મુખ ઉપર માખીઓ બણબણ થાય. ૧૦
બાલ અવસ્થામાં રે, બહુ દુઃખ વેદના રે, મુષક ને માંજાર કરડી રે ખાય;
ભાન આવે તો રે, માડી તારી રક્ષણ કરે રે, નહિ તો વેં વેં કરતો તરફડતો મરી જાય. ૧૧
એમ કરતાં રે, શીશુ અવસ્થા ગઈ રે, ત્યાં થઈ અવસ્થા સુંદર કુમાર;
કુમાર અવસ્થામાં રે, કાંઈ સમજ્યો નહિ રે, નહિ વિદ્યા અવિદ્યા અન્ય વિચાર. ૧૨
જોતાં જોતાં રે, જોબન જોદ્ધો થયો રે, અતિ ઘણું અવિદ્યા જોબનનું જોર;
હરે ફરે ને આરડે રે, જોબનના જોરમાં રે, અંતરમાં નહિ જ્ઞાન અંશ અંકોર. ૧૩
જોબન અવસ્થા રે, જાતાં વાર લાગી નહિ રે, આવી અવસ્થા રે મૂર્ખા તરુણ;
તરુણ અવસ્થામાં રે, તેં કાંઈ લહ્યું નહિ રે, ન ગાયા શ્રી હરિના રે ગુણ. ૧૪
તરુણ અવસ્થામાં રે, તીર્થ વ્રત કીધાં નહિ રે, ન કીધાં જપ તપ સત્સંગ વિચાર;
આયુષ્ય સઘળું રે, એમ વહી ગયું રે, ભોગવતાં સંસારના વિષય વિકાર. ૧૫
તરુણ અવસ્થામાં રે, તે ન વિચાર્યું રે, હવે કર સ્મરણ ને ગોવિંદના સુણું ગાન;
અલ્યા વૃદ્ધ અવસ્થા રે, તારી થાશે નહિ રે, હવે તું મૂકી દે મોહ મમતા અભિમાન. ૧૬

કાળા મટીને રે, તારા ધોળા કેશ થયા રે, અંતે નિશ્ચે મરવું છે નિદાન;
અતિ દુઃખ આગળ રે, મુઆ પછી છે ઘણું રે, ત્યારે નથી કાંઇ ઠરવા કેરું થાન. ૧૭
આયુષ્ય જોઇને રે, હવે તું વૃદ્ધ થયો રે, શરીર થયું સીથલ જેવી વાંકી કમાન;
થર થર ધ્રુજે રે, તોએ તૃષ્ણા ઘણી રે, તજ તૃષ્ણા રાખ્ય હૃદયામાં જ્ઞાન. ૧૮
અલ્યા વેદના વીતી રે, તોએ નથી જાણતો રે, કાં જાણી જોઇને થાઉં છું અજાણ;
સદ્‌ગુરુ શાસ્ત્રનો રે, સત્સંગ કરો રે, બુઢાપણમાં બેરા થાશે કાન. ૧૯
તેની ચિંતા રે, તારા ચિત્તમાં નથી રે, શું બેસી રહ્યો છું ગદ્ધો બંદીવાન;
આ ઉત્તમ અવસર રે, વહી જાય છે રે, તારું જાય આયુષ્ય ને થાય હાણ. ૨૦
ઉત્તમ કુળમાં રે, અવતાર ધારીયો રે, કરવો સત્સંગ શાસ્ત્ર પ્રમાણ;
દામોદરાશ્રમને રે, પૂર્વના પુન્ય થકી રે, લાધી સદ્‌ગુરુની સેવા સાન. ૨૧
સદ્‌ગુરુએ રે, મારી સાહે કરી રે, આપ્યું અભયપદ નિર્વાણ;
અજ્ઞાન રજની ટળી રે, પ્રેમ પ્રભાત થયું રે, ઉદય થયો અનુભવરૂપી ભાણ. ૨૨
જાગ્રત થયો રે, સ્વપન સમી ગયું રે, ઓળખી લીધાં કૈવલ્યનાં એંધાણ;
એ રે અનુભવથી રે, ઓળખીએ જીવનમુકતને રે, સત્ય વચન વેદ શાસ્ત્ર પ્રમાણ. ૨૩
ઓલખીને તેનો રે, સતસંગ કરો રે, બ્રહ્મવેત્તાનાં વચન ભવસાગરનું નાવ;
એ નાવે બેસી રે, ભવસાગર ઉતરો રે, આવ્યો ઉત્તમ મનુષ્યા દેહનો દાવ. ૨૪
ઉત્તમ અવતાર રે, અલ્યા આ મનુષ્યનો રે, નહિ આવે રે તજને ભગ તું વારંવાર;
મનુષ્ય દેહ ધરીને રે, હરિનું સ્મરણ જીવ ન કરે રે, તેને ધરવા પડશે લક્ષ ચોરાસી અવતાર. ૨૫
વીશ લક્ષ અવતાર રે, લેવા વૃક્ષના રે, વિધ વિધ વનસ્પતિ ભાર અઢાર;
દશ લક્ષ અવતાર રે, પંખી સમસ્તના રે, કરવો વૃક્ષ વિશ્રામ, નહિ ઘર ને બાર. ૨૬
ત્રીશ લક્ષ અવતાર રે, પશુના લેવા પડે રે, દેહે ધરવાં ચાર પગ ને બે કાન;
ક્ષુધા તૃષા વેઠવી રે, ભય પામી ઘણું રે, ભટકવું નિત્યે રાનો રાન. ૨૭
નવ લક્ષ અવતાર રે, જલજંતુ તણા રે, જેમાં અવતરવું જળમાં, કરવો જળમાં વાસ;
એકાદશ અવતાર રે, ન્હાના કીટ તણા રે, ઉત્પત્તિ થાય ક્ષણમાં, ક્ષણમાં નાશ. ૨૮
પછી લક્ષ ચાર રે, અવતાર મનુષ્યના રે, ધરવાં તનુ ઉંચ નીચ અનુક્રમ;
પ્રારબ્ધ પ્રમાણે રે, સુખ દુઃખ ભોગવે રે, કરે અનેક ઉપાય મનોરથ શ્રમ. ૨૯
અંડજ ને જરાયુ રે, ઉદ્‌ભિજ સ્વેદજને રે, અવતાર ઈમ ભોગવવા ચોરાશી લક્ષ;
ઉત્પત્તિ થાતી રે, જીવની ચાર પ્રકારની રે, પશુ પંખી માનવ ત્રિજો જળ જંતુ વૃક્ષ. ૩૦
ચોરાશી લક્ષ અવતારમાં રે, ઉત્તમ દેહ મનુષ્યનો રે, જેને વેદ શાસ્ત્રનો અધિકાર;
ઉત્તમ કુળમાં રે, તું અવતરી રે, મૂર્ખા ઘડી ન કીધો સત્સંગ શાસ્ત્ર વિચાર. ૩૧
એ વાતે નર પશુ રે, લક્ષ ચોરાશી ભોગવે રે, સહન કરે સંસારનાં દારુણ દુઃખ;
કરે કલ્પના રે, કલેશ મનમાં ઘણી રે, તોએ ના આવે રે હરી વિના કદી સૂખ. ૩૨
દેહ દારુણ દુઃખ રે, કોઇને કહી નવ શકે રે, વેઠે તાઢ તડકો તૃષા ભૂખ;
ભય પામી ભડકી રે, ઉઠે નિદ્રા થકી રે, સ્વપ્નામાંહે ન દેખે માગ્યું સૂખ. ૩૩

એમ અનંત કાળના રે, જીવ અથડાય છે રે, તોએ નથી સમજતા મૂરખ મનમાંહી;
તોએ નથી તજતા રે, વિષય વાસના રે, નથી કરતા સત્સંગ લવ લેશ કાંઈ. ૩૪
પ્રપંચ કરીને રે, નિત્યે પેટ ભરે રે, કરે વેપાર આહાર નિદ્રા મૈથુન;
વિષયાનંદ સુખ ભોગવે રે, પ્રભુ નામ છોડીને રે, તેનું નામ તે પામર જન. ૩૫
સ્વાર્થમાં તે પોતે રે, સમજે ઘણું રે, પરમારથ નહિ જાણે લવલેશ;
ધન અર્થ કામને રે, ધાતા બહુ પરે રે, મૂર્ખ ન સમજે મોક્ષનો ઉપદેશ. ૩૬
એ લક્ષણ જાણો રે, પામર જનતણાં રે, * * * *
શાં શાં દૃષ્ટાંત રે, કહું ઘણાં ઘણાં— * * * * * ૩૭
હવે કહું છું લક્ષણ રે, વિષયી જન તણાં રે, સંક્ષેપમાં સમજો ઘણું ઘણું;
પામર ન સમજે રે, વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ કશું રે, માટે તેનું નામ તે કહ્યું છે પામર પશુ. ૩૮
વિષયી સમજે રે, વેદ શાસ્ત્રને વિષડા રે, નથી તેનો તેને લવરે વિશ્વાસ;
મનમાં અધિક રે, વિષય વાસના રે, તેને તે તો ભોગવવાની આશ. ૩૯
અવરને ઉપદેશે રે, પણ વિષય અધિક આચરે રે, પોતે પ્રપંચમાં બન્યો,રે ભરપૂર;
પરનિંદા પર દારા રે, ભોગવે ભાવે કરી રે, દુષ્ટ હૃદય કઠણ અતિ ને ક્રૂર. ૪૦
દયા દાન જપ તપ રે, તીર્થ સેવા નવ કરે રે, મનકામના માટે કરે સકામી કર્મ;
સ્વારથમાં સુરતી રે, સદા નિરંતર રહે રે, ઘડી એક ન સંભારે પરિબ્રહ્મ. ૪૧
મનમાં ઈચ્છા રે, ધન ધામ કામની રે, મોક્ષ ઉપદેશ નહિ લગારે મન;
સંક્ષેપે કહું છું રે, શાણા સમજજો રે, એવાં લક્ષણ હોય તે વિષયી જન. ૪૨
હવે વર્ત્તમાન કહું છું રે, મુમુક્ષુ નરતણું રે, તે શ્રવણે સાંભળતાં જાય અજ્ઞાન;
મુમુક્ષ અધિકારી રે, ત્રણ પ્રકારના રે, ઉત્તમ મધ્યમ અને કનિષ્ટ જાણ. ૪૩
કનિષ્ટ મુમુક્ષુ રે, અધિકારી કર્મનો રે, કર્મ થકી માને તે નિજ કલ્યાણ;
તે રે ન સમજે રે, મર્મ મોક્ષ ધર્મનો રે, પછી હોય તેને ક્યાંથી કલ્યાણ. ૪૪
કર્મ નેહે કરે રે, કર્મ ન સાંપડે રે, માને હું છું દેહ અધ્યાસી જીવ;
કર્મજડ થઈને રે, નિષ્કર્મ કરે રે, ન જાણે કે મ્હારું સ્વરૂપ તો છે શિવ. ૪૫
દામોદરાશ્રમરે, કર્મનો ત્યાગીરે, લગની લાગી છે એક બ્રહ્મ;
અજ્ઞાનફૂટામાંથીરે, છુટ્યો બાપડોરે, તે મન જીતીરે મારે સઘળા ભ્રમ. ૪૬

શ્લોક.

કર્મ કરતાં રે, અંતઃકરણ નિર્મળ ત્યારે થાય,
તે કર્મ કરે ને મોક્ષ મર્મ સમજાય;
કર્મજડ કર્મના ફળ રૂપને ભજે,
જે જે કર્મ કરે તે બ્રહ્માર્પણ, નિષ્કામી થઈ તજે. ૪૭
એમ કરતાં ઉપાસનાની વાત લાગે સારી,
કરે ઈશ્વરની ઉપાસના, તેને કહીયે અધિકારી;
મધ્યમ અધિકારી ને ધ્યેય ધાતા ત્રિપુટી રે' છે,
શાસ્ત્રમાં મધ્યમ મુમુક્ષુ તેને કહે છે. ૪૮

હવે ઉત્તમ અધિકારીનું રૂપ કહું છું,
ધ્યે ધ્યાતા ત્રિપુરા રહિત હું છું;
હું નથી ધ્યે ધ્યાતા ધ્યાન દ્રષ્ટા દ્રશ્ય દૃષ્ટિ,
હું નથી કાર્ય કારણ વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ. ૪૯

રાગ ફેર.

હું તો નિશ્ચે છું ચિદ઼ ઘન આત્મા, એવું અંતરમાં ઉદે થયું અનુભવ જ્ઞાન;
હું તે છું સાક્ષી તત્ત્વ ચોવીશનો, ધ્યેયમાં ધ્યાતાપણું સમ્યું ધરે પોતાનું ધ્યાન. ૫૦

રાગ ફેર.

એવું જ્ઞાન થાય તે નર ઉત્તમ અધિકારી,
* * * *

હવે મુકતતણો મહિમા કહું છું ચિત્તધરો,
સંતજન સર્વનો વિચાર જ કરો;
એ વિચારથકી દૃઢ જ્ઞાન અંતરમાં થશે,
ધ્યેય ધ્યાતા દ્વૈત સશય સત્સંગે જશે. ૫૧
સદ્ગુરુ કૃપાએ મારો સંશય ગયો,
બ્રહ્માનંદ ભાસ્યું કૈવલ્ય મોક્ષ થયો;
મુકત પુરુષ સદા રહે છે મન મગન,
સહજ સમાધી સતચિત્ત આનંદ ઘન. ૫૨
ત્યાં ત્રિપુટીનથી ત્રિગુણ નથી, ન દ્વૈતાદ્વૈત,
આપોઆપ છે એક આત્મા પુરુષોત્તમ તૂર્યાતીત;
કૈવલ્યધામ છે ત્યાં મુકત પુરુષનું મન મલ્યું,
પુરુષોત્તમ ભેટી મનવાસના તત્ક્ષણમાં ટલ્યું. ૫૩

વળણ.

લીન થયું મન વાસના, પુરુષોત્તમ પ્રત્યક્ષ મલ્યા;
કહેવું ને ગ્રહેવું કાંઈ નથી, જેમ જળ તોરંગ જળમાં ભળ્યા. ૫૪

રાગ ચાલુ.

એ સિદ્ધાંત કહું છું વેદવેદાંત ઉપનિષદ જોઈ,
સદા રહેવું દેહાભિમાન હું પદ ખોઈ;
એ લક્ષણ છે જીવન મુકતનાં રે ભાઈ,
કહે છે વેદ વેદાંત ઉપનિષદ ગાઈ. ૫૫

વલણ.

દારુણ દુઃખ જન્મ મરણનું, તે સત્સંગથી સહેજે ટળે;
અનુભવ ચક્ષુ ઉઘડે, લક્ષ લાગે આતમ સ્વરૂપમાં, ત્યાંથી ચળાવ્યો નવ ચળે. ૫૬

રાગ ચાલુ.

જીવન મુક્તના હૃદયમાં છે અખંડ હરિ; અનુભવ રૂપે દિવ્ય દેહજ ધરી;
માટે હરિજન છે હરિરૂપ પ્રત્યક્ષ દેવ, સાક્ષાત અનુભવમૂર્તિ, અંતરમાં નહિ અહમેવ. ૫૭
એવા મુકત પુરુષનાં છે મધુરાં વચન, તે સાંભળતાં શીતળ થાય મન;
એવા મુકત પુરુષની મુજપર થઈ છે દયા, તેના સત્સંગથકી મારા સર્વે સંશય ગયા. ૫૮
સદ્‌ગુરુએ વચન સમસ્યાએ કહ્યું, તે શ્રવણ કરી હૃદયામાં ગ્રહ્યું;
હૃદય ભીતર જોયું મેં ધસી, પ્રેમ પુરુષોત્તમ રહ્યા રોમ રોમ વસી. ૫૯
છે અદ્વૈત અનાદિ પુરુષોત્તમ દેવ, તજો તનમાંથી દ્વૈતભાવ અહમેવ;
છે પુરુષોત્તમ પુરાણ ઉત્તમ પરબ્રહ્મ અદ્વૈત એક, છે મિથ્યા વર્ણાશ્રમ અભિમાનટેક. ૬૦
મુજને પુરુષોત્તમ મલીયા આવ્યો પાર, કર્યો દામોદરાશ્રમે આત્મ વિચાર;
આત્મ વિચારે અનુભવ ઉદે થયો, જન્મ મરણનો મારો સંશય ગયો. ૬૧

સપ્તવાર.

પદ રાગ ગરબી.

આદિત્યે આદ્ય પુરુષ રે, અનુભવીયા અંતરમાં;
શુદ્ધ વિચારે શોધતાં રે, વસ્તુ લાધી છે ઘરમાં.
સોમે સોહં શબ્દ જ રે, અનહદ અંતરમાં બોલે;
મારી સુરતા સદા રે'છે તેમાંરે, દિલથી અળગી ના ડોલે.
મંગળે મન સ્થીર થયું રે, એક રસ રમું એમાં;
સહજ સમાધી રે છે રે, જરા નથી સંશય તેમાં.
બુધે બુદ્ધિજન જો જો રે, સદા અંતર તપાસી;
રહ્યા રોમ રોમમાં વ્યાપી રે, અંતરમાં તે અવિનાશી.
ગુરુ કૃપાએ સદ્‌ગુરુ મલીયારે, અનુભવ આપ્યું છે જ્ઞાન;
સચ્ચિદાનંદ સુખ આવ્યું રે, ગયું ધ્યેય ધાતા ને ધ્યાન.
શુક્રે સિદ્ધાંત વસ્તુ રે, મલી સત્સંગ જ કરતાં;
ઉપનિષદ ને વેદાંતનો રે, અર્થ રુદીયામાં ધરતાં.
શનૈ શનૈ માર્ગે ચાલવું રે, ધીરજતા ખુબ દિલ ધરીએ;
સદ્‌ગુરુ કૃપાએ સહુ જે રે, આ દુઃખ ભવસાગર તરીયે.
છે સપ્તવાર સિદ્ધાંતી રે, ઉપનિષદ એવું કે' છે;
દામોદરાશ્રના અંતરમાં રે, અખંડ અનુભવ રે' છે.
દામોદરાશ્રમ દીસે નહિ જોતાં, છે કેવળ બ્રહ્મ અદ્વૈત જ રે;
જન્મ મરણથી ટળ્યો રે, નિજની પ્રતિત જ રે.

સપ્ત ભૂમિકા.

પદ.

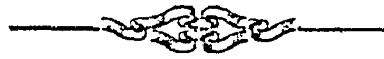
પ્રથમ ભૂમિકા વર્ણવું, શુભ ઇચ્છા એવું નામે કરી;
નિત્યાનિત્ય વિવેક પ્રકટે પુરુષને, અંતરમાં ઓળખવા શ્રીહરિ. ૧
તે નર સુબુદ્ધિ રાખીને સત્સંગ કરે, મનના મેલ ત્યારે ટળે;
વૈરાગ્ય અંતરમાં અનુભવે, શાસ્ત્ર સમાગમ સદ્દગુરુ મળે. ૨
હવે બીજી ભૂમિકા કહું છું જાણજો, શુદ્ધ વિવેક વિચારણા;
સદ્દગુરુ મુખે શ્રવણ કરે, નિત્ય મનન નિદિધ્યાસન ધારણા. ૩
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસન નિત્યનું, રાખે વિશ્વાસ શાસ્ત્ર ગુરુતણો;
એમ દિવસે દિવસે અભ્યાસ કરતાં, અનુભવ વાધે અતિ ઘણો. ૪
હાવે ત્રીજી ભૂમિકા તે તનુ માનસા, અખંડ આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન;
તદાકાર તદ્દવત થઈ રેહ, નહિ લવલેશ દેહાભિમાન. ૫
સાકાર નિરાકાર એક છે, બીજો નથી કોઈ જોતાં અન્ય;
છે અદ્વૈત આત્મા એક રસ પૂરણ, અનુભવીયા વિચારો મન્ય. ૬
હાવે સત્યાપત્તિ ભૂમિકા તે ચતુર્થી, અંતરમાં રે' અખંડ;
વસ્તુ વિચારે સ્વપ્નવત્ સંસાર ભાસે, નિશ્ચે આત્મ સ્વરૂપ બ્રહ્મંડ. ૭
અદ્વૈત બ્રહ્મ હું છું એક પૂરણ, એવો અંતરમાં દૃઢ અનુભવ થાય;
સચ્ચિદાનંદ સુખ રહે સહેજે સદા, તે નર બ્રહ્મવિદ્દ કહેવાય. ૮
પંચમી ભૂમિકા અસંસક્તિ, એનો અર્થ અનુભવમાં આણજો;
તારતમ્યતાયે કહ્યું છે આણું, એક એકથી અધિક જાણજો. ૯
અખંડ લક્ષ આત્મ સ્વપ્નનો, સહેજ સમાધી રહે સદા;
સમાધી ઉતરે વૈચ્છાયે, બ્રહ્મવિદ્દવર તેને કહીએ તદા. ૧૦
છઠ્ઠી ભૂમિકામાં શરીરની શુધ નહિ, પદાર્થ ભાવની નામે કહી;
તુર્યાતીત તત્ત્વદર્શી તેનું નામ બ્રહ્મવિદ્દ વરી પાનક (?) સહી. ૧૧
પોતાની સમાધી પોતા થકી નવ ઉતરે, બીજા થકી ઉતરે ખરી;
* * * * ૧૨
સપ્તમી ભૂમિકા તે તુરીયાગામિમની, વેદ વેદાંતમાં કહેવાય છે;
અખંડ સમાધિ રે' આનંદ ઘન સદા, સુખે પ્રાણવાયુ દેખાય છે. ૧૩
ધ્યે નહિ ધાતા નહિ એવું અદ્વૈત, સ્વરૂપ કૈવલ્ય ધામ છે;
ઉનમૂનિ અવસ્થાનો અનુભવ જાણે, બ્રહ્મવિદ્દ વરિષ્ટ તેનું નામ છે. ૧૪

શિવ અનુભવ પ્રદીપિકા.

પદ.

શિવનું સ્વરૂપ સનાતન વર્ણવું, માંહી છે નિરાલમ્બ નીજજ્ઞાન;
સદ્‌ગુરુ શંકરની કૃપા થકી, હું ધરું નિરંતર તેનું ધ્યાન.
શિવનું ધ્યાન નિરંતર, સ્મરણ સદા, ધ્યેતા એક રસ કરી;
વક્તા વ્યાપક છે શિવમય-ઉચ્ચાર કરવો, શિવ અંતરમાં ધ્યાન ધરી.
જ્ઞાતા જ્ઞાન જ્ઞેય શિવજી આપે હવા, છે ત્રિપુર રહીત ત્રિલોચન;
શિવમય છે આ જગત્ સર્વે, અનુભવીયા વિચારો મન.
શિવવિના નથી ઠામ ઠાલો, શિવ છે સચ્ચિદાનંદ સુખ રૂપ;
ત્રિગુણી માયાને આધાર શિવનો, શિવ છે અનંત બ્રહ્માંડના ભૂપ.
સ્વતંત્ર શિવજી વ્યાપી રહ્યા, જળ સ્થળ સ્થાવર જંગમ માંહીં;
માટે જીવ નથી છે શિવ સદા, શિવ વિના બીજો પદાર્થ ન કાંઈ.
શિવ–બ્રહ્મ વ્યાપક સર્વમાં, ત્રિલોક સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ;
દૃષ્ટિ પદાર્થ નીધી શિવ વિના, શિવ છે વિશ્વરૂપ કાળના કાળ.
વાચા રંભણ છે આ વિશ્વ સઘળું, સનાતન શિવ અનુભવે લહ્યા;
વિશ્વહર્તા વિશ્વકર્તા છે એ, એક વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યા.
સામર્થ્ય શિવનું છે અતિ ઘણું, મહિમા મુખે કહ્યો નવ જાય;
અગમ અગોચર અતૂલ પરાક્રમ, જેને નિગમ નિરંતર ગાય.
બ્રહ્મા ઉમાપતિનું સ્મરણ કરે, અને વિષ્ણુ ધરે છે ધ્યાન;
સનકાદિક શિવ શિવ વાણી વદે, નારદ કરે શિવ ગુણ ગાન.
શુક વામદેવ સરખા મહાઋષિ, તે શિવ શિવ કરતા શિવરૂપ થયા;
ગંધર્વ દેવ ઋષિ દાનવ મનુષ્યના, હૃદયમાં શિવ વ્યાપિ રહ્યા.
આત્મ સ્વરૂપે વસી રહ્યા શિવ, વિશ્વનાથ વિશ્વની માંહી;
શિવની સત્તાએ સત્ય ભાસે, પંચભૂત કોશ ન કાંઈ.
પંચભૂતના પુતળામાં વિરાજે, છે શિવ સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મ;
સાક્ષીવત્ રહે છે શરીરમાં, શિવને ન લાગે કાળ ને કર્મ.
કાર્ય કારણ શિવજી આપ કર્તા, કાર્ય કારણથી ન્યારા રેહ;
ઉત્પત્તિ પ્રલયમાં આવે નહિ, ઉપનિષદમાં એમ જ કેહ.
નામ રૂપ ગુણ રચના રચી, જેવો વિદ્યા સુત વિલાસ;
જગત વસ્તુ જોતાં નથી, છે અદ્વૈત બ્રહ્મ શિવ, શિવ અવિનાશ.
જેમ સુવર્ણનાં અનેક આભુષણ થયાં, તેમ વિશ્વ ઉત્પત્યું શિવથી;
બીજો પદાર્થ નથી શિવવિન, વેદ કે' ઉપનિષદમાં મથી.
સુવર્ણ રૂપે શિવજી સત્ય છે, તેમાં આભુષણ તે આરોપણ કર્યું;

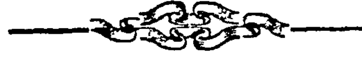
તેમ વસ્તુ વિચારે આ વિશ્વ નથી,છે સનાતન શિવરૂપ સભર ભર્યું.
સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ વિલસ્યું, જડ દુઃખ મિથ્યા અંતરમાંથી ગયું;
દામોદરાશ્રમ આનંદ ઉદે થયો, સિદ્ધાંત ઉપનિષદનું લહ્યું.
ઉપનિષદ અહરનિશ ગાય છે, શિવ સનાતન બ્રહ્મને;
અગમ અગોચર શિવરૂપ, તે ગોચર થયું દામોદરાશ્રમને.

દ્વાદશ મહિના.

ચૈત્રમાસે ચિત્ત નિર્મળ થયું મ્હારું રે, શાસ્ત્ર સદ્ગુરુનું વચન લાગે સારું રે;
વિવેક વૈરાગ્યની વાત મુજને ભાવે રે, સદ્ગુરુ ઉપર સ્નેહ મુજને આવે રે.
વૈશાખે વૈરાગ્ય વ્યાપ્યો તનમાં રે, છે સ્વપ્નાવત્ સંસાર મુજ મનમાં રે;
સત પુરુષનો સંગ નિરંતર કરીએ રે, સન્માર્ગનો ઉપદેશ હૃદયમાં ધરીએ રે.
જેષ્ટમાસે યોગ બન્યો છે સારો રે, મહાપદાર્થ મનુષ્યા દેહ ઉતરવો આરો રે;
સમુદ્રરૂપી સંસાર તેથી ઠરીયે રે, છે સદ્ગુરુ શબ્દનું નાવ, બેસી તરીયે રે.
આષાડે ઉતરો પાર, ભવસાગરમાંથી રે, ચાલો થઈએ અભેપદમાં નિવાસી રે,
અભય પદનો અનુભવ, જીવન્મુક્ત જાણે રે, નિગમ નિરંતર ગાય, મહિમા વખાણે રે.
શ્રાવણ માસે સત્સંગ, મહાપદ લાધ્યું રે, તૂર્યાતીત પરાપાર, ત્યાં ચિત્ત બાંધ્યું રે;
નિઃસંશય નિર્વિકાર નિરંતર રહું છું રે, આ છે પ્રત્યક્ષ બ્રહ્મ ઉપદેશ મુમુક્ષુને કહું છું રે.
ભાદરવે પરિબ્રહ્મ સર્વજ્ઞે ભાસે રે, છે આત્મ સ્વરૂપ એકરસ પ્રત્યક્ષ પાસે રે;
અનુભવ અમૃત રસ પીવાય તે પીજે રે, એક નારાયણનું નામ નિરંતર લીજે રે.
આવ્યો અશ્વિન માસ શોભા સારી રે, ઈશ્વરની માયાએ લીલા વિસ્તારી રે;
શરદઋતુનો ચંદ્ર નિર્મળ રહે છે રે, ઘેરે ઘેર આનંદ થાય, કીર્તન કરે છે રે.
કાર્તિકે કરીયે કૃષ્ણ કીર્તન ભજીયે રે, રાખીએ દઢ વિશ્વાસ હુંપદ તજીયે રે.
આઠ પહોર આનંદ નિત્યે રહીયે રે, હરિ ભજતાં હરિરૂપ નિશ્ચે થઇએ રે.
માગશરે સ્થીર થઈ મન સંશય ભાગ્યો રે, અખંડ સચ્ચિદાનંદ રૂપ લક્ષ મુજ લાગ્યો રે;
અનુભવનો લક્ષ અનુભવીયા જાણે રે, એનાં ઉત્તમ હોય આચર્ણ શાસ્ત્ર પ્રમાણે રે.
પોષે પુરુષોત્તમરાયે દર્શન આપ્યું રે, મારું જન્મ મરણ મહાદુઃખ દારિદ્ર કાપ્યું રે;
પ્રકટ થયો છે પ્રેમ અનુભવ વાણી રે, છે જીવનમુકતનાં ચિહ્ન ઓળખવા અંધાણી રે.
માહે કહણુ છે મર્મ કોઈ એક જાણે રે, તેને ઉદે થાય અનુભવ જ્ઞાન 'તત્'ને ટાણે રે;
તે નરને ત્રિવિધિ તાપ તનમાં નોય જ રે, અનુભવીયા આનંદરૂપ, સદા હોય જ રે.
ફાલ્ગુન માસે મન પ્રફુલ્લ સુખ શાતા રે, અખડ રે' છે અદ્વૈત નથી ધ્યેય ધાતા રે;
સહેજ સમાધીનું સુખ અંતર આવ્યું રે, ગાટે ઉપન્યું અદ્વૈતજ્ઞાન, દ્વૈત સમાવ્યું રે.
આ છે અધ્યાત્મ દ્વાદશ માસ, જે કોઈ ગાશે રે, તેને આત્મજ્ઞાન અનુભવ, નિશ્ચય થાશે રે;
ઉત્તમ અધિક માસ, શાસ્ત્ર કહે છે રે, પુરુત્તષોમ રણનુંમ ર હૃદયમાં રહે છે રે.

અધિક માસે અખંડ ધ્યાન જ ધરવું રે, પુરુષોત્તમનું પૂજન નિરંતર કરવું રે;
પ્રેમેશું પૂજન નિત્ય કરે છે રે, દામોદરાશ્રમ અખંડ ધ્યાન ધરે છે રે.

પંદર તિથિઓ.

પડવે પ્રકટ થયો છે પ્રેમ કે, આનંદ ઉલટ્યો રે લોલ;
અનુભવિયું આત્મ જ્ઞાનકે, દ્વૈત ભાવ મટી ગયો રે લોલ.
અવિનાશી આત્મ સ્વરૂપકે, ઉપનિષદ કહે રે લોલ;
મારા અંતરમાં અખંડ કે, લક્ષ તેમાં રહે રે લોલ.
જોતાં બીજે બીજો નથી કોઈ કે, એક અવિનાશી રહ્યો રે લોલ;
અનંત બ્રહ્માંડનો આધાર કે, સદા સુખવાસી કહ્યો રે લોલ.
સુખે સચ્ચિદાનંદમાં વાસ કે, અખંડ અનુભવ તણો રે લોલ;
કર્મ કાળનો ભય કે, તેને નથી ભણ્યો રે લોલ.
ત્રીજે ત્રિગુણ રહિત તદાકાર કે, તત્ત્વ વિચારીયું રે લોલ;
છે તત્ત્વાતીત કૈવલ્યધામ કે, ચિત્ત મ્હારું લીન થયું રે લોલ.
* * * * *

રહે છે અતિ ઘણો આનન્દ કે, સુખ નવ જાયે કહ્યું રે લોલ.
ચોથે ચેતો ચિત્તની માંહ કે, અવસર આવીયો રે લોલ;
કરવો સત્ પુરુષનો સંગ કે, આત્મ વિચારીયો રે લોલ.
આત્મ વિચાર કરતાં કર્ણ કે, નિર્મળ થાય સહી રે લોલ;
તનમાંથી ત્રિવિધિ તાપ કે, નિશ્ચય નાશે કહી રે લોલ.
પંચમીયે પંચભૂતથી થયું કે, આ તન જાણજો રે લોલ;
તેમાં ચોવીસ તત્ત્વનો ભાગ કે, અધિષ્ઠાતા મન આણજો રે લોલ.
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર કે, સૂક્ષ્મ તહીં રહ્યું રે લોલ;
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ ને ગંધ કે, વાસના ઉપજાવે કહ્યું રે લોલ.
દશ ઇંદ્રિયો ને દશ દેવ કે, વાસના સંગે રહ્યાં રે લોલ;
પંચ પ્રાણ ને પંચ કોશ કે, તેથી આત્મ અસંગ કહ્યો રે લોલ.
છે પષ્ઠીએ સાક્ષીરૂપ કે, તૂર્યાતીત જાણજો રે લોલ;
અવસ્થા ચારથી અળગો તેહ કે, કેવળ અદ્વૈત આણજો રે લોલ.
સત્સંગે આત્મ સ્વરૂપ ઓળખાય કે, નિશ્ચે જાણજો રે લોલ;
તે દેહે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કે, સાયુજ્યપદ માણજો રે લોલ.
સપ્તમીએ સનાતન કે, કહે ઉપનિષદ એવું રે લોલ;
સાક્ષાત્ ભાસ્યું બ્રહ્મ સ્વરૂપ કે, તનકું તદ્‌વત તેવું રે લોલ.
છે સચ્ચિદાનન્દ અદ્વૈત કે, સઘળે પૂરણ રહ્યું રે લોલ;

આકાશવત્ અખંડાનંદ કે, અનુભવ સ્ફુર્યું રે લોલ.
અષ્ટમીયે અદ્વૈતરૂપ કે, કેવળ બ્રહ્મ જાણીયે રે લોલ;
તે અનુભવે ઓળખાય કે, મર્મ મા આણીયે રે લોલ.
માંહે બીજો છે એક મર્મ કે, સમજવા સારખો રે લોલ;
આત્મા છે ચિદ્દ્ઘન સાક્ષીરૂપ કે, અનુભવે નિરખો રે લોલ.
નવમીએ નવો જૂનો ન થાય કે, પૂરાતન પોતે રહ્યો રે લોલ;
આદ્ય પુરુષ અખંડાનંદ કે, સિદ્ધાંત જાણી લહ્યો રે લોલ.
ઉપનિષદ્ અહોનિશ ગાય કે, પુરાતન પોતે રહ્યો રે લોલ;
છે અદ્વૈત બ્રહ્મ એક કે, જેમ જલના પાત્રને કહ્યો રે લોલ.
દશમીએ છે નિર્દોષ કે, અખંડાનંદ કહ્યું રે લોલ;
બિંબ પ્રતિબિંબ દૃષ્ટાંત કે, જો જે ચંદ્રે રહ્યું રે લોલ.
દીશે ચંદ્ર એક ના અનેક કે, ભ્રાંતે ચિત્ત ચઢયું રે લોલ;
બિંબ પ્રતિબિંબથી અળગો ચદ્ર કે, માયા ગુણ દોષે લહ્યું રે લોલ.
એકાદશીએ અખંડ સુરતી લાગી કે, જીવ ચૈતન્ય એક થયું રે લોલ;
ભાસ્યું બ્રહ્મરૂપ ચિદ્દ્ઘન કે, ભ્રાંતિ ભાગી ગઈ રે લોલ.
ભાસ્યું બ્રહ્મરૂપ ચિદ્દ્ઘન કે, સાક્ષી રૂપ થયું રે લોલ;
જ્યાં જોઇએ ત્યાં ભરપૂર કે, આત્મા અનુભવ્યું રે લોલ.
દ્વાદશીએ આત્મ સ્વરૂપ કે, દર્શન આપીયું રે લોલ;
મારું જન્મ મરણ મહાદુઃખ કે, દારિદ્ર કાપીયું રે લોલ.
થયું સચ્ચિદાનંદ સુખ કે, પુણ્ય પ્રકટીયું રે લોલ;
અંતરમાં વ્યાપ્યો વૈરાગ્ય કે, તે મેં અનુભવ્યું રે લોલ.
ત્રયોદશીએ તે ધૂન્યમાંહી કે, નિરંતર લક્ષ લાગીયો રે લોલ;
અનુભવીયા નિર્ગુણ બ્રહ્મ કે, સંશય ભાગીયો રે લોલ.
નિશ્ચે થયો તે નિર્ધાર કે, સાચું હું કહું રે લોલ;
જેણે નથી જાણ્યા નિર્ગુણ બ્રહ્મ કે, તે કાચું સહુ રે લોલ.
ચતુર્દશીએ ચૈતન્ય વિણ કે, ઠામ ઠાલો નથી રે લોલ;
વ્યાપી રહ્યા છે વિશ્વમાંહી કે, આત્મારામ કથી રે લોલ.
આત્મા છે અનુભવઘન કે, જીવનમુકત જાણતા રે લોલ;
તેની શાસ્ત્ર પુરે છે સાખ કે, વેદ વખાણતા રે લોલ.
પૂર્ણિમાએ પૂર્ણ બ્રહ્મનો કે, મહિમા છે ઘણો રે લોલ;
વાણીએ વર્ણવે વેદ વેદાંત કે, મહીમા તે તણો રે લોલ.
છે ગુણાતીત ગોવિંદ કે, ગુણ ભંડારના રે લોલ;
તેમાં સગુણ ધરે છે રૂપ કે, કરવા કાજના રે લોલ.
જ્યાં નથી પો'ચતું વાણી મન કે,(ત્યાંથી)મન વાણી આવતી રે લોલ;

એ છે અટપટો અનુભવ ખેલ કે, તે જુક્તિ જાણતી રે લોલ.
છે નિશ્ચે નિર્ગુણ બ્રહ્મ કે, પંચભૂતનું તન નથી રે લોલ;
દામોદરાશ્રમ આવ્યો અનુભવ લક્ષ કે, તે જીવનમુક્તમતી રે લોલ.

પદ સંગ્રહ.

પદ ૧ લું.—રાગ પ્રભાતિ.

અનુભવ રવિ ઉદે થયો, અતરમાં કોટી કિરણો પ્રકાશી રે;
અજ્ઞાન રજની અલોપ થઇ ક્ષણમાં, ભાસ્યા સચરાચર અવિનાશી રે.
જળ થળ સ્થાવર જંગમમાં, ચૈતન્ય રહ્યું છે વ્યાપી રે;
સદ્‌ગુરુએ આત્મ સ્વરૂપ દેખાડયું, દિવ્ય ચક્ષુ આપી રે.
બ્રહ્મા કીટ પતંગ અણુમાં, છે વ્યાપક વસ્તુ એક જ રે;
નથી બીજો નિશ્ચે કરી કહું છું, એક થયો છે અનેક જ રે.
જેમ સવિતા એક જલને જોગે, બિંબ પ્રતિબિંબ થાય જ રે;
તેમ છે જીવ ઇશ્વર બ્રહ્મ સનાતન, ત્રિગુણાત્મક કે'વાય જ રે.
બ્રહ્મ છે અક્ષરાતીત અનીર્વચનીય, તેનો લક્ષ અંતરમાં ધારો રે;
આત્મા છે વિશ્વરૂપ વિશ્વમાં વ્યાપી, રે' છે વિશ્વથી ન્યારો રે.
છે અગમ અગોચર અનુભવ ગમ છે, જુઓ ઉપનિષદ વિચારી રે;
દામોદરાશ્રમ છે અખંડાનંદ અદ્વૈત, રે' છે નિર્મળ નિર્વિકારી રે.

પદ ૨ જું.—રાગ ધોળ.

અતિ આનંદરૂપ છે આતમા, કરે છે અનુભવ ક્રીડા રે;
તેને પામર વિષયી જન નથી પ્રીછતાં, રહે છે બધરૂપ બીડ્યા ને સીડ્યા રે. અતિ.
જેમ દાદુર વસે પોયણા પીઠમાં, કમલની વાસના ન જાણે રે;
તેમ જીવન્મુક્તના લક્ષણ નથી જાણતાં, વિષયી પામર એ પ્રમાણે રે. અતિ.
જેમ વિહંગમ નિવાસી આકાશનાં, પૃથ્વી પાવ ન ધરે રે;
તેમ જ્ઞાનીનો દેશ ઘણું ગૂઢ છે, અનુભવીયા જ્ઞાની અનુસરે રે. અતિ.
તેમ જ્ઞાની પુરુષ રે છેઆ સંસારમાં નિર્લેપ નિર્દોષ રે;
આત્મા લાભે રહે છે આનંદમાં, સુખીયા સહજ સમાધિ સંતોષ રે. અતિ.
અવિદ્યાને આવરણે અંતરાય નહિ, નિર્બંધ નિરાધાર ખેલે રે;
એવા છે જીવન મુક્ત જોગીયો ઉપદેશ આપી આત્મ સ્વરૂપમાં એકરસ ભેળે રે. અતિ.
એવા સત્પુરુષની સત્સંગતથી, અનુભવ જ્ઞાન ઉદે થાય રે;
દામોદરાશ્રમ તેના દર્શનથી, દોષ દુષ્કૃત સર્વે જાયે રે. અતિ.

પદ ૩ જું–રાગ ધોળ.

રહે છે આઠે પહોર આનન્દમાં, જીવન્મુક્ત યોગી રે;
સેહેજ સમાધીનું સુખ અનુભવે, અમૃત રસના ભોગી રે. રહે છે.
ષડ્ ઉર્મિય શોકાદિક વ્યાપે નહિ, તનમાં ત્રિવિધ તાપ ન લાગે રે;
મન પવન બહુ સ્થીર કરી, ચતન્ય થઈને જાગે રે. રહે છે.
રે' છે દૃઢ વિજ્ઞાન ઘન વિચારમાં, ત્યાંથી વૃત્તિ ડોલાવી ન ડોલે રે;
સહેજ સમાધીમાં રહે સદા, વચન જથારથ બોલે રે. રહે છે.
સંભવ નહિ પોતા શરીરનો, તો તેને વિધિનિષેધ કયાંથી રે;
એક રસરૂપ રે' છે આત્મસ્વરૂપમાં, ઉરમૂનિઉં સ્થાન નહિ ફરે ત્યાંથી રે. રહે છે.
એવા જીવનતણો શુદ્ધ ભાવે, સુસત્સંગ કીજે રે;
દામોદરાશ્રમ સદ્‌ગુરુની દયાથી, અખંડાનન્દ અભેપદ લીજે રે. રહે છે.

પદ ૪ થું–રાગ ધોળ.

સદ્‌ગુરુએ મુજને સમજાવીયો, સૂક્ષ્મ વેદનો ભેદ રે;
અદ્વૈત આતમ સ્વરૂપ ઓળખાવીયું, રે કીધો દ્વૈતનો ઉચ્છેદ રે. સદ્‌ગુરુ.
તત્ત્વજ્ઞાનથી ત્રિવિધિ તાપ હર્યા, અંતરમાં બ્રહ્માનન્દ ભાસ્યું રે;
અનુભવ રવિ ઉદે થયો, જ્ઞાન તિમીર ત્યાં ત્રાસ્યું રે. સદ્‌ગુરુ.
મુજને હારદ સમજાવીને, હું પદ કીધું વેગળું રે;

* * * *

સાક્ષીવત્ થઈ શરીરમાં રહ્યો છું, વિદેહી રહ્યો છું છતી દેહમાં રે;
તૂર્યાતીતનો અનુભવ કરુ છું રે, એવો અનુભવ સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં રે. સદ્‌ગુરુ.

* * *

સદ્‌ગુરુ મલીયા દામોદરાશ્રમને દયા કરી, અતિ આનન્દના લોઢ વલીયા રે. સદ્‌ગુરુ.

પદ ૫ મું–રાગ ધોળ.

અનુભવ સાગર ઉલટયો, આવી છે આનન્દની રેલ રે;
તે રેલમાં વિશ્વાભિમાની આત્મા, કરે છે આનન્દ કેલ રે. અનુભવસાગર.
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તી એ ત્રણ, અવસ્થા કહેવાય રે;
આત્મા એક તે ત્રણ રૂપ ધરે, નેત્ર કંઠ હૃદયામાં આવે ને સ્થિર થાય રે. અનુંભવસાગર.
તેને ત્રિવિધિ તાપ વ્યાપે નહિ, નહિ આધિ વ્યાધિની પીડા રે;
પ્રેમ આનન્દની છોલમાં, કરે છે આનન્દ ક્રીડા રે. અનુભવસાગર.
એ અનુભવ અગમ અગોચર છે ઘણો, તે સદ્‌ગુરુ કૃપાએ સુગમ થાયે રે;
દામોદરાશ્રમ દીસે નહિ, વિશ્વાનર ચૈતન્ય વ્યાપી રહ્યો રે. અનુભવસાગ

પદ ૬ ઠું–રાગ ધોળ.

સત્સંગ વિના કરે જાગ જગનાદિક ગૌદાન રે,
સત્સંગ વિના કરે પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા તીર્થ સ્નાન રે;
સત્સંગ વિના કરે યોગ અષ્ટાંગ સમાધિ ધ્યાન રે,
તેથી આત્મ સ્વરૂપ ન ઓળખે રે. સત્સંગ.
સત્સંગ વિના વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ અઢાર રે,
સત્સગ વિના કરે જાપ નિરાહાર રે;
સત્સંગ વિના તજે રાજ પાટ નિરધાર રે,
તેથી અહંતા વાધે અતિ ઘણી રે. સત્સંગ.
સત્સંગવિના શાસ્ત્ર શ્રવણ કરે ને કરાવે રે,
શ્રોતા સમજાવી નિયમ ધરાવે રે;
સામ સામો સંવાદ કરી, સામાને હરાવે રે,
તોયે તે મોક્ષનો મર્મ સમજે નહિ રે. સત્સંગ.
નથી જાણતા મૂર્ખ મોક્ષનો મર્મ રે,
કરે છે ધર્મ અર્થ માટે શ્રમ રે;
નથી કરતા પરમારથ નિષ્કામી કર્મ રે,
તેનાં સર્વે સુખ સાધન સત્સંગ વિના રે. સત્સંગ
છે સર્વેથી સાધન મોટું સત્સંગ ભાઈ રે,
કહે છે વેદ ઉપનિષદ ગાઈ રે;
દામોદરાશ્રમ થયો સત્સંગ, આનંદ વધાઈ રે,
સદ્‌ગુરુ શંકરની કૃપા થકી રે. સત્સંગ.

પદ ૭ મું–રાગ કાલેરો.

મોટાપણું તું મૂકી દે જે, તું છોટો થાને ભાઈ રે;
મોટાપણમાં મહાદુઃખ છે, છે છોટાપણ સુખ દાઈ રે. મોટા.
વિદ્યાનો વૈભવ તેનું અભિમાન, વળી દ્રવ્ય સ્ત્રી સુત દારા રે;
પ્રતિગ્રહ કરી તેનું પેટ ભરું છું, ત્યારે સહુકો કે' છે સારા રે. મોટા.
વળી રાજ્યાસન માન પંડિતાઈને પૂચ્છતા, તેનો ગર્વ આવેછે અંતરમાં રે;
નઠારાં દાન નર્કનાં સંગી, તે તું લે છે જમણા કરમાં રે. મોટા.
અલ્યા ભણેલો જાણીને ભજે છે સહુકો, તેમ તેમ તુજને આવે છે અભિમાન રે;
તું પ્રતિગ્રહ કરી અંતરમાં પ્રસંન થાયછે, તારી ગઈ છે બુદ્ધ શુદ્ધ સાન રે. મોટા.
તારે મોટો ભે છે મૃત્યુનો માથે, તેથી તું તન મનમાં નથી ડરતો રે;
મોટો જાણીને સવિતા સુત નહિ છોડે, કરશે લક્ષ ચોરાશી અવતાર ધરતો રે. મોટા.
અલ્યા તું મેલ પડતી પંડિતાઈ તારી, તું જાને વેદાંત વિચારી રે;
દામોદરાશ્રમ એ છે સિદ્ધાંત સૂક્ષ્મ વેદનું, લે રદીયામાં ધારી રે. મોટા.

પદ ૮ મું–રાગ કાલેરો.

લક્ષ ચોરાસી અવતાર મધ્યે, મોટો દેહ મનુષ્યનો કા'વે રે;
તેમાં મોટો દેહ વિપ્રનો, તે વારમવાર નહિ આવે રે. લક્ષ ચોરાસી.
તું કર આત્મ વિચાર મુકી દે મમતા, આ અવસર આવ્યો છે સારો રે;
તું ભણેલો થઈને કાં ભૂલો પડું છું, ભાઈ અખંડ આત્મ સ્વરૂપ વિચારો રે. લક્ષ ચોરાસી.
ઉપનિષદનો વિચાર કરતાં, અંતરમાં ઉદે થઈ અનુભવ વાણી રે;
ધ્યાતાપણું જઈ ધ્યેયમાં મળીયું, જેમ લવણ પુતળી થાય પાણી રે. લક્ષ ચોરાસી.
એવો અદ્વૈત લક્ષ આવ્યો અંતરમાં, ચૈતન્યમાં ચિત્ત પ્રોયું રે;
દામોદરાશ્રમ દીસે નહિ જોતાં, લાધ્યું (આત્મ) સ્વરૂપ આપોપું ખોયું રે. લક્ષ ચોરાસી.

પદ ૯ મું–રાગ કાલેરો.

આ સમસ્યા છે સૂક્ષ્મ વેદની, સદ્‌ગુરુએ મુજને આપી રે;
ત્રિગુણાતીત કીધો તતક્ષણમાં, સંચિત ક્રિયમાણ કાપી રે. આ સમસ્યા.
રહી પ્રારબ્ધની પીડા શરીર સમ્બન્ધી, તેથી ઉપજે છે આધી વ્યાધિ રે;
તેનો ઉદ્વેગ નથી આવતો અંતરમાં, અખંડ રે' છે સહેજ સમાધી રે. આ સમસ્યા.
આ અનુભવ છે અપૂર્વ ભારી, અનુભવ જાણે છે વીરલા યોગી રે;
જાણે તે નર જીવનમુક્ત કહાવે, કાં ભોગી કે જોગી રે. આ સમસ્યા.
જોગી ભોગી નથી જીવની જાત જોતાં, જેમ છે તેમ સમજીને રહેવું રે;
દામોદરાશ્રમ દીસે નહિ જોતાં, એવું સમજીને મૂન્ય ગ્રહેવું રે. આ સમસ્યા.

પદ ૧૦ મું-રાગ કાલેરો.

વાણીનું મુન્ય તે મુન્ય ન કહાવે, મુન્ય સદા સ્વસ્વરૂપ માં લીન રહેવું રે;
વર્જીત કરવું વૃથા ભાષણને, સત્ય સિદ્ધાંત વચન જથારથ કહેવું રે. વાણીનું.
અનુભવીયાંનું એ છે મુન્ય, તેના સાક્ષી છે ચારે વેદજ રે;
એવા મુનિ નારદ સનકાદિક, તેનો વ્યાસ મુનિ જાણે ભેદજ રે. વાણીનું.
વૈખરી વાણી ત્યાં ના પોંહચે, ત્યાં સદા સુરતી લીન રેછે રે;
ચારે વેદ ષડશાસ્ત્રમાં, તેનું નામ મુન્ય કહે છે રે. વાણીનું.
ઉત્તમ અધિકારીને ઉપદેશ કરવો, આત્મવિદ્યા વિસ્તારી રે;
દામોદરાશ્રમ દેહાતીત રહેવું, પરાપાર વિચારી રે. વાણીનું.

પદ ૧૧ મું-રાગ કાલેરો.

જન્મ મરણ કાળકર્મનો, પરાપાર ભય નથી ભાઈ રે;
અભય આનંદ લોકમાં નિવાસ કીધો, અનહદ નોબત બજાઈ રે. જન્મ મરણ.
કૈવલ્ય ધામ તેનું નામ છે, ત્યાંથી થાય છે અનુભવ વાણી રે;
તે વાણી નવ પોં'ચે, છે અટપટો ખેલ જુક્તિ જાણી રે. જન્મ મરણ.

આ ધ્યેય ધાતા તો આરું રહ્યું, એથી આઘો છે અનુભવ દેશજ રે;
સદ્ગુરૂ શંકરની કૃપા થકી, કીધો ત્યાં પ્રવેશ જ રે. જન્મ મરણ.
સદ્ગુરુ કૃપાએ આત્મ સ્વરૂપ લાધ્યું, પરાપાર તુર્યાતીત જ રે;

* * * *

પદ ૧૨ મું–રાગ રામગ્રી.

પૂર્વ જન્મનું રે પુન્ય ઉદે થયું, મલીયા સદગુરુ નાથ સંગ;
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસન થઈ, થઈ વાસના અલંગ. પૂર્વ.
સમાધી સાધન શમી ગયાં, ભાસ્યા સઘળે રે બ્રહ્મ;
ત્રિવિધિ તાપ સંતાપ લાગે નહિ, દગ્ધ થયાં ત્રિવિધિ કર્મ. પૂર્વ.
અનુભવ લક્ષ અનુભવીયા લહે, સદા રહે છે રે મગ્ન;
તે દેહે વિદેહી જાણવો, પરાપાર સૂરતી રમ્ય. પૂર્વ.
એવા જગતમાં જીવન મુક્ત જોગીયા, તેનો ધન્ય ધન્ય અવતાર;
દામોદરાશ્રમને ગુરુ કૃપા થઈ, આપી કૈવલ્ય પદ્દી સાર. પૂર્વ.

પદ ૧૩ મું–રાગ પ્રભાતિ.

મોહ નિદ્રા મગ્ન થઈને સુતા છો પ્રાણી રે;
અંધ થયા સ્રીને સંગે, અવિદ્યાએ આંખ છેરાંણી રે.
તારે દારુણ દુઃખ મૃત્યુંનું માથે, તે તું ભૂલી ગયો છું ભાઈ રે;
તારું જોબન જાશે જરા આવશે, મૃત્યું લેશે સાહી રે. મોહ.
માટે તજ વિષયાનંદ સુખ, તેમાં દુઃખ ઘણું છે રે;
તું જોને અંતરમાં વિચારી રે, ચોરાસી ફરતાં શી ગતિ થાશે તારીરે. મોહ.
અંડ જરાયુ ઉદ્ભિજ સ્વેદજ, તેમાં અવતરવું ને મરવું રે;
મહા દુઃખ છે તેને સુખ માનીને, ફોકટ સંસારમાં ફરવું રે. મોહ.
સંસાર તજીયે સત્સંગ કરવો, સન્માર્ગ અનુસરીયે રે;
દામોદરશ્રમ સદ્ગુરુ કૃપાયે, સુખે ભવસાગર તરીયે રે. મોહ.

પદ ૧૪ મું–રાગ પ્રભાતિ.

કોણ તું જીવ આવ્યો છું ક્યાં થકી, કયું આશ્રમ કઈ જાત તારી;
તું નથી જીવ તું સદાશિવ છું, તું તારું સ્વરૂપ જોની વિચારી.
તું ઉપન્યો છું ઈશ્વિર થકી, અંશ ઈશ્વિર તણો, આશ્રય તારું તે, કહું છું મર્મ;
જો તું તારા સ્વરૂપને ઓળખ્યું, તો તારે નથી મરણ જન્મ કાળ કર્મ.
પૃથ્વી અપ તેજ વાયુ તે પણ તું નથી, કહું છું આરાની ઉપમા નિર્લેપ કા'વે;
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ તે પણ તું નથી, વેદ શાસ્ત્ર એવું પ્રસિદ્ધ ગાવે.
મન બુદ્ધિ ચિત અહંકાર તે તું નથી, તું સાક્ષી સત્વ રજ થકી પ્રથમ રહ્યો છું;
વાણી વિચારથી રૂપ છે વેગળું, તું પ્રત્યક્ષ પરાપારનો અનુભવ કહું છું.

વિશ્વ તેજસ તે પ્રાજ્ઞ તે તું નથી, કાર્ય કારણ વિચારી જોતાં;
હું હું કરું છું નિશ્ચે તું તું નથી, હું પદ તજે તું હરિ રૂપછું પરાપાર ચિત પ્રોતાં.
તું છું ચિદઘન આત્મા સાક્ષી સર્વ તત્વનો, તું જોની અનુભવી અંતરમાં સ્વરૂપ તારું;
દામોદરાશ્રમે અભેપદ અનુભવ્યું, તૂર્યાતીત કૈવલ્ય ધામ ન્યારું

પદ ૧૫ મું–રાગ કાફી.

હે અજ્ઞાની અંધ, એક ઘડી ગોવિંદના ગુણ ના ગાયો;
વનીતા વિષયાનંદ કરી, નિરંતર તું દુષ્ટ કામે ધાયો. ટેક.
ધન દારા સુત સહોદર નથી તારું, મોહ પામી કહ્યું મારું મારું;
અલ્પ સુખ માટે પ્રભુ કાં વિસારું; રે અજ્ઞાની૦
મારું મારું કરતાં તું મરી જઇશ, કુટુંબનો ભાર ફોકટ વહીશ;
તારી સત્સંગ વિના સુધ બુધ ગઇશ; રે અજ્ઞાની૦
સુધ ગઈ ને સુકૃત નવ કીધું, નિમીષ માત્ર હરિનું નામ નવ લીધું;
જનની ભારે મારી કાર્ય ન સીધ્યું; રે અજ્ઞાની૦
તને ઘણું ઘણું શું કહું વળી રે વળી, ગયું જોબન જરા ને આવી પલી;
તૃષ્ણા વિષયોમાંથી નારે તારી મતિય ટળી; રે અજ્ઞાની૦
તૃષ્ણા અધર્મ તજઓ અભાગી, મુકી મોહ નિદ્રા જોને જાગી;
કર સતસંગ તૃષ્ણાને ત્યાગી; રે અજ્ઞાની૦
લોભ તૃષ્ણા તજી સત્સંગ કરીએ, સનાતન ધર્મને અનુસરીએ;
દામોદરાશ્રમ કહે ભવસાગર તરીએ; રે અજ્ઞાની૦

પદ ૧૬ મું.

કહું છું પોકારી, અનુભવ અભેપદ આવો તેને આપું;
અજ અમર કરી, જન્મ મરણના સંશય સર્વે કાપું. ટેક.
પ્રથમ સમદમાદિક સાધન કરવું, અખંડ આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવું;
ઉદે થાય અનુભવ ટળે અવતરવું મરવું; કહું૦
તારું દુઃખ દારિદ્ર ત્રિ(વિનુ)ધિ નાદો ટળે, બ્રહ્મ રોમે રોમે પરજલે;
અંતરથી વાસનાનું મૂળ ગળે; કહું૦
જીવ કહ્યું માનીશ તો, કાર્ય થશે તારૂં. નિજાનંદ સુખ નથી તુંજથી ન્યારૂં;
તું તજ જીવ ભાવ કે નિજાનંદ સુખ મારૂં; કહું૦
નિજાનંદ રૂપ નિશ્ચે રાખ અખંડ મનમાં, વિષય તૃષ્ણા નહિ વ્યાપે તનમાં;
તારું ચિત્ત મળી જાશે ચૈતન્યઘનમાં; કહું૦
અમો અનુભવ જ્ઞાન અમ્રત પીધું છે, દુર્લભ મરજીવા થઇને લીધું છે;
ગુરુ કૃપાએ દામોદરાશ્રમનું કાર્ય સીધ્યું છે; કહું૦

પદ ૧૭ મું–રાગ દેશી.

આત્મા છે આનંદઘન રસ રૂપ, તેનો નિશ્ચે કહું છું નિરધાર કરી;
છે અકળ સ્વરૂપ એનું, નથી નપુંસક ન નર નારી. ટેક.
આકાશ સરખો ન કહેવાય એને, શબ્દ ગુણ વાણી વળગ્યાં છે જેને,
અનીરવચનીય ઉપનિષદ કે' છે તેને; આત્મા૦
આત્માને શબ્દાતીત શાસ્ત્રમાં સિદ્ધાંત કહ્યો, જુઓ અંતરમાં રોમ રોમ વ્યાપી રહ્યો;
અદ્વૈતાનંદ ઇશ્વિર મટી જીવ થયો; આત્મા૦
આત્મા સ્વરૂપ પંચભૂતમાં રહ્યું છે વ્યાપી, રે' છે ગુણાતીત ત્રિગુણી માયાને સત્તા આપી;
તે માયાએ પીંડ બ્રહ્માંડ રચના થાપી; આત્મા૦
જુઓ અનુભવીયા અંતરમાં વિચારી, આત્મ સ્વરૂપમાં પિંડ બ્રહ્માંડ રચના સારી;
તે છે નિર્લેપ ને નિર્વિકારી; આત્મા૦
આત્મ સ્વરૂપ અખંડાનંદ ઉપનિષદમાં કહ્યું, તેનું દામોદરાશ્રમને દર્શન થયું;
ગુરુ કૃપાએ ઉપનિષદનું સિદ્ધાંત લહ્યું; આત્મા૦

પદ ૧૮ મું.

જુઓ રુદીયા કમળ મધ્યે, આત્મારામ રહ્યા કલ્લોલ કરી;
અનુભવ ઘન સ્વરૂપ છે એનું, સાક્ષાત્ જુઓ અંતરમાં ધ્યાન ધરી. ટેક.
આત્માને નથી રૂપ રંગ ગુણ ચરીત્ર નામ, નથી નિલો પીળો રક્ત ઉજ્વળ શામ;
છે અનુભવરૂપ કૈવલ્ય ધામ; રુદીયા.
મુજપર સદ્‌ગુરુની થઈ છે દયા, આત્માસાક્ષીરૂપે તૂર્યાતીત લહ્યા;
આત્મ સ્વરૂપ અનુભવતાં ત્રિવિધિ તાપ ગયા; રુદીયા.
આત્મ સ્વરૂપ જાણે તે જીવ ભાવ તજે પ્રાણી, તે નરને ઉદે થાય અનુભવ વાણી;
એવું કે' છે વેદ શાસ્ત્રમાં વખાણી; રુદીયા.
આત્મારામ ગગન ગુફામાં વિરાજે, ત્યાં અનહદ નાદ નિરંતર ગાજે;
ત્યાં તાલ મૃદંગ ભેરી વાજાં વાજે; રુદીયા.
અખંડ સંભળાય છે અંતરમાં અનહદ નાદ, તેનો અનુભવીયા પુરુષ જાણે છે સ્વાદ;
તે નર ન લોપે શાસ્ત્રની મરજાદ; રુદીયા.
તે નરના ઉત્તમ આચરણ વેદ ધર્મ શાસ્ત્રવિધ તેની સેવા કરે નવ નિધ અષ્ટમાસિદ્ધ;
એવા અનુભવીયા ગુરુ હમને મલીયા, કૃપા કીધ; રુદીયા.
અદ્વૈતાનંદ રવિ ઉદે થયો અંતરમાં જોયું જાગી, અનુભવ પ્રકાશ અનહદ નોબત વાગી;
દામોદરાશ્રમ બ્રહ્માનંદ ભાસ્યું, ભેદાભેદ ભ્રાન્તિ ભાગી; રુદીયા.

પદ ૧૯ મું–રાગ દેશી.

દેહ દેવળ મધ્યે, આત્મા દેવ વિરાજે તેનું તમે દર્શન કરો;
પ્રેમસુ પૂજન કરી, એ છે આદ્ય પુરુષનું ધ્યાન ધરો. ટેક.

હરિહર બ્રહ્મા ધ્યાન ધરે છે એનું, ઈશ્વરી માયામાં ચૈતન્ય છે જેનું;
ત્રિલોકમાં તત્ત્વ વ્યાપી રહ્યું એનું; દેહ.
આત્મા છે અદ્વૈતાનંદથી ધ્યેય ધાતા, કહું છું વેદશાસ્ત્રમાં વિખ્યાતા;
છે સ્થીર પૂરણ નથી આવતા ને જાતા; દેહ.
આત્માને અવસ્થા રહિત ઉપનિષદ ગાવે, છે સાક્ષી સ્વરૂપ તૂર્યાતીત કા'વે;
આત્મા દિવ્ય ચક્ષુએ નિરખવામાં આવે; દેહ.
પિંડ બ્રહ્માંડમાં પરાક્રમ છે આત્માતણું, એને શું શું વર્ણન કરી કહું ઘણું રે ઘણું;
આત્મા વિના ઠાલો ઠામ નથી એકે અણું; દેહ.
આત્મા છે નિર્ગુણ તેનો લક્ષ છે નિગમને, તે પ્રમાણે અનુભવ થયો છે અમને;
આત્મા છે કૈવલ્ય સ્વરૂપ કહું છું તમને; દેહ.
અમો છિયે કૈવલ્યપદના નિવાસી, રહીયે છિયે આઠે પો'ર અનુભવ ઉદાસી;
આત્મ સ્વરૂપ જોયું અખંડાનંદ અવિનાશી; દેહ.
આત્માને નથી જન્મ મરણ દુઃખ રોગ જરા, નથી દેહ, છે વિદેહ, રે' છે પરાપરથકી પરા;
દામોદરાશ્રમ દેખ્યા આત્મસ્વરૂપ, અનુભવ ભંડાર ભર્યા; દેહ.

પદ ૨૦ મું–રાગ દેશી.

તન વાડીમાં છે મન વેલી, તેનાં સંકલ્પ વિકલ્પ પુષ્પ થયાં,
તેમાં વાસના છે વિધ વિધની; તન. ટેક.
વાડીને પાળે છે મોહરૂપી મદોન્મત માલી, તેણે વિષય રૂપી જળ પાઈને મન વેલી પાળી;
વેલી વિસ્તાર થઈ બહુ માયા જંજાલી; તન.
અજ્ઞાનપત્ર છવાયાં છે બહુ ઘોર ગંભીર, તેમાં ગુરુ ગમ વિના ગુંચાઈ પડ્યા છે મોટા વીર;
શુદ્ધ વિચારે કરી વેલી અળગી રાખો મનમાં ધીર; તન.
છે મનોમય સંકલ્પ સૃષ્ટી ચૌદ લોકની માયા, જુઓ વિચાર કરી કરી પંડિત ડાહ્યા;
તજો અભિમાનયું ગ્રંથજાળમાં ગુંચાયા; તન.
પંડિતાઈનું અભિમાન કરો છો ઈશ્વર ભૂલી, કર સ્મરણ ઈશ્વરનું કાં તુંડી ફુલી;
હરિ સ્મરણ વિના જાઈશ ડુલી; તન.
મનવેલી માયા જાળ કરો અળગી, શું લોભ માયામાં રહ્યા છો વળગી;
તારી બુદ્ધિ રવિતાપે રહી સળગી; તન.
તું તજ તૃષ્ણા શ્રવણ કર નિગમ વાણી, શીતલ થાશે બુદ્ધિ સમશે ત્રિવિધિ તાપણી;
સદ્ગુરુના સત્સંગથકી પવિત્ર થાય પતીત પ્રાણી; તન.
શિક્ષા સદ્ગુરુ શાસ્ત્રની હૃદયે ધરીયે, શુદ્ધ વિચારે વાસના વેલી અળગાં કરીએ;
દામોદરાશ્રમ તત્ વચનને અનુસરીએ; તન.

પદ ૨૧ મું–રાગ દેશી.

આનંદભુવનમાં અખંડ રહીયે નિવાસ કરી;
પિંડ બ્રહ્માણ્ડમાં પૂરણ દેખીયે અદ્વૈતાનંદ હરી. ટેક.

પૂરણ પુરુષોત્તમ પિંડ બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યા, અકળ અવિનાશી લક્ષ્યાર્થ અનુભવથી લહ્યા;
મુને સત્સંગ કરતાં ગુરુની થઈ રે દયા; આનંદ.
સદ્ગુરુએ સહજ સાહે કરી મારી, ભવસાગરમાંથી લીધો ડુબતાં ઉગારી;
એ છે નિર્મળ મન નિરવિકારી; આનંદ.
નિરંતર લક્ષ નિજાનંદમાં રેહ છે, વિજ્ઞાનવાણી પરાપારનો ઉત્તર કેહ છે;
અંતરમાં પુરુષોત્તમ દર્શન દે છે; આનંદ.
પુરુષોત્તમસું પ્રીત થઈ લીન મન વાણી, જેમ લવણ જળમાં ગળીને થાય પાણી;
તેમ હું રહ્યું છે આત્મ સ્વરૂપ જથાર્થ જાણી; આનંદ.
જથાર્થ ઉદ્દેશ થયો, બ્રહ્માગ્નિ વાસના બીજ બળીયું, ઉલટયો અનુભવસાગર બ્રહ્મમાં રસ મલીયું;
મારું જન્મ મરણ જરા દુઃખ ટલીયું; આનંદ.
એવું બ્રહ્માનંદ સુખ ભોગવે અનુભવીયા જોગી, એ સુખનો અનુભવ ના તે વિજોગી;
તે નર નિરંતર જરા મરણ જન્મ દુઃખના રોગી; આનન્દ.
બ્રહ્મવેત્તા પુરુષને સાક્ષાત બ્રહ્મરૂપ જાણો, કહું છું જથારથ એ અનુભવમાં આણો;
દામોદરાશ્રમ સુખરૂપ સદા સાયુજ્યપદી માણો; આનંદ.

પદ ૨૨ મું.

સનાતન શિવનું ધ્યાન ધરતાં, અજ્ઞાન અંતરમાંથી ગયું;
તૂર્યાતીત પરાપાર પરબ્રહ્મ, કૈવલ્યપદનું જ્ઞાન થયું.
હું નહિ, તું નહિ, તે નહિ, ત્યાં તો સાક્ષાત્કાર છે શ્રીહરિ;
સાક્ષીરૂપે સર્વમાંહિ, જુઓ અનુભવ વિચાર કરી.
અનુભવ વિચાર એવો છે ભાઈ, મારું અખંડ અનુભવમાં મન મળ્યું;
આત્મ સ્વરૂપ એક રસ જોતાં, ધ્યે ધ્યાતા ત્રિપુટી દ્વૈત ટળ્યું.
દ્વૈત અદ્વૈતનો લક્ષ કરે તે, સાક્ષી શુદ્ધ અદ્વૈત ખરું;
સદ્ગુરુ કૃપાએ સ્વસ્વરૂપ લાધ્યું, દ્વૈતનું આવ્યું લવરું.
શુદ્ધ સ્વરૂપ લાધ્યું સંશય ભાગ્યો, મને અદ્વૈતાનંદ અનુભવ થયો;
ભાસ્યું બ્રહ્મ સનાતન સ્વરૂપ, બીજો નથી આવ્યો ને નથી ગયો.
છે જ્ઞાન ઘન એક રસ પુરણ, ચરાચર ચૈતન્ય રૂપે જાણિયું;
છે સૂત્રમણિ એક આત્મા, એ દૃષ્ટાંત ઉરમાં આણિયું.
પય મધ્યે જેમ સરપી રે' છે, જેમ સુગંધ પુષ્પમાંહે ભરી;
તેમ શરીર મધ્યે રે' છે આતમા, તમે જુઓ અનુભવ ચક્ષુ કરી.
આત્મા અનુભવનેત્રે આવે, ઓળખી લો પ્રમાણ હરિ;

તેને દેહ અધ્યાસી નથી દેખતા, અજ્ઞાન ચર્મ ચક્ષુએ કરી.
અગમ અગોચર ઉપનિષદ કે' છે, સ્વરૂપ જોવા ગુરુને જવું;
શિવ રૂપ થઇનિ શિવ મૂર્તિનું, ધ્યાન અંતરમાં આણવું.
સ્વતંત્ર શિવજી વ્યાપી રહ્યા છે, નથી જીવ નિશ્ચે જાણજો;
દામોદરાશ્રમ અણુજીતું આરોપણ, અદ્વૈત શિવ અનુભવ આણજો.

પદ ૨૩ મું.

મારે શિવ શિવ એવું સ્મરણ અંતરમાં, નિરંતર ધૂન લાગી રહી;
સદાશિવને ભાવે ભજતાં, જીવનો નિશ્ચય શિવ થાય સહી.
શિવરૂપ થાય શ્રી ગુરુ કૃપાએ, ગુરુ ને શિવ કાંઈ ભિન્ન નથી;
(માટે) ગુરુ શ્રી ને શિવરૂપ જાણવા, એ સિદ્ધાંત હું કહું છું કથી.
સિદ્ધાંતનું સિદ્ધાંત જાણજો, શિવને સદ્ગુરુ એક સ્વરૂપ;
તેમ જીવ શિવ એક રૂપ છે, જેમ પય મધ્યે છે તૂપ.
તેની પ્રકારે તદ્વત્ તેવા, હરિજનના હ્રદયે રહ્યા હરિ;
સત્સંગે શાસ્ત્રાર્થ સ્વરૂપ લાધ્યું, શુદ્ધ વિચાર અનુભવે કરી.
અષ્ટાંગ જોગ સાધન કર્યું નથી ધ્યાને સ્વસ્વરૂપ દર્શન;
નિરંતર ધૂન ઊંઢ નાદની, તે સાંભળીને રહું છું પ્રસન્ન.
એક અપૂર્વ વસ્તુ અંતરમાં, સાક્ષાત્ જ્યોતિ પ્રણવ;
દિવ્ય ચક્ષુ હોય તે નર દેખી, એને વિજ્ઞાને થાયે વરણવ.
નાદનું સુખ અંતરમાં હતું, નિરંતર સંભળાય નાદની ધૂની;
અનંત વસ્તુ દીઠી અંતરમાં, તેનો મર્મ સમજીને રહું છું મૂનિ.
મુનિ રહું છું મર્મ સમજીને, અખંડ અનુભવ આનંદ ગાન;
દામોદરાશ્રમને લક્ષ લાગ્યો, સદ્ગુરુનું ધરતાં ધ્યાન.

પદ ૨૪ મું.

લક્ષ લાગ્યો ને સંશય ભાગ્યો, સહજ સમાધીનું સુખ ઉપન્યું;
દિવ્ય ચક્ષુએ દર્શન થાય છે, અદ્વૈત આત્મ સ્વરૂપનું.
સુરતી લીન થઈ આત્મ સ્વરૂપમાં, મનના સંકલ્પ ગયા સમી;
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસ કરતાં, પરાપાર સૂરતી ત્યાં રમી.
સદ્ગુરુ શાસ્ત્રનો સત્સંગ કરતાં, જ્ઞાન વસ્તુ અંતરમાંથી જડી;
અનુભવ જ્ઞાન ઉદે થયું ત્યારે, અનહદ નોબત ગડગડી.
અનહદ નાદ શ્રવણ કરતાં, પ્રેમ અનુભવ આવ્યો અંગમાં;
લીન થયું મન ન વાસના, રહું છું અનુભવના રંગમાં.
આઠ પહોર દિવસ ને રજની, રહું છું પ્રસન્ન ચિત પ્રેમ મગનમાં;
સહજ સમાધીમાં સ્વરૂપ લાધ્યું, જ્ઞાનઘન(ના) ગગનમાં.

પદ ૨૧ મું–રાગ દેશી.

આનંદભુવનમાં અખંડ રહીયે નિવાસ કરી;
પિંડ બ્રહ્માણ્ડમાં પૂરણ દેખીયે અદ્વૈતાનંદ હરી. ટેક.

પૂરણ પુરુષોત્તમ પિંડ બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યા, અકળ અવિનાશી લક્ષ્યાર્થ અનુભવથી લહ્યા;
મુને સત્સંગ કરતાં ગુરુની થઈ રે દયા; આનંદ.
સદ્ગુરુએ સહજ સાહે કરી મારી, ભવસાગરમાંથી લીધો ડુબતાં ઉગારી;
એ છે નિર્મળ મન નિરવિકારી; આનંદ.
નિરંતર લક્ષ નિજાનંદમાં રેહ છે, વિજ્ઞાનવાણી પરાપારનો ઉત્તર કેહ છે;
અંતરમાં પુરુષોત્તમ દર્શન દે છે; આનંદ.
પુરુષોત્તમસું પ્રીત થઈ લીન મન વાણી, જેમ લવણ જળમાં ગળીને થાય પાણી;
તેમ હું રહ્યું છે આત્મ સ્વરૂપ જથાર્થ જાણી; આનંદ.
જથાર્થ ઉદ્દેશ થયો, બ્રહ્માગ્નિ વાસના બીજ બળીયું, ઉલટયો અનુભવસાગર બ્રહ્મમાં રસ મલીયું;
મારું જન્મ મરણ જરા દુઃખ ટલીયું; આનંદ.
એવું બ્રહ્માનંદ સુખ ભોગવે અનુભવીયા જોગી, એ સુખનો અનુભવ ના તે વિજોગી;
તે નર નિરંતર જરા મરણ જન્મ દુઃખના રોગી; આનન્દ.
બ્રહ્મવેત્તા પુરુષને સાક્ષાત બ્રહ્મરૂપ જાણો, કહું છું જથારથ એ અનુભવમાં આણો;
દામોદરાશ્રમ સુખરૂપ સદા સાયુજયપદી માણો; આનંદ.

પદ ૨૨ મું.

સનાતન શિવનું ધ્યાન ધરતાં, અજ્ઞાન અંતરમાંથી ગયું;
તૂર્યાતીત પરાપાર પરબ્રહ્મ, કૈવલ્યપદનું જ્ઞાન થયું.
હું નહિ, તું નહિ, તે નહિ, ત્યાં તો સાક્ષાત્કાર છે શ્રીહરિ;
સાક્ષીરૂપે સર્વમાંહિ, જુઓ અનુભવ વિચાર કરી.
અનુભવ વિચાર એવો છે ભાઈ, મારું અખંડ અનુભવમાં મન મળ્યું;
આત્મ સ્વરૂપ એક રસ જોતાં, ધ્યે ધ્યાતા ત્રિપુટી દ્વૈત ટળ્યું.
દ્વૈત અદ્વૈતનો લક્ષ કરે તે, સાક્ષી શુદ્ધ અદ્વૈત ખરું;
સદ્ગુરુ કૃપાએ સ્વસ્વરૂપ લાધ્યું, દ્વૈતનું આવ્યું લવરું.
શુદ્ધ સ્વરૂપ લાધ્યું સંશય ભાગ્યો, મને અદ્વૈતાનંદ અનુભવ થયો;
ભાસ્યું બ્રહ્મ સનાતન સ્વરૂપ, બીજો નથી આવ્યો ને નથી ગયો.
છે જ્ઞાન ધન એક રસ પુરણ, ચરાચર ચૈતન્ય રૂપે જાણિયું;
છે સૂત્રમણિ એક આત્મા, એ દૃષ્ટાંત ઉરમાં આણિયું.
પય મધ્યે જેમ સરપી રે' છે, જેમ સુગંધ પુષ્પમાંહે ભરી;
તેમ શરીર મધ્યે રે' છે આતમા, તમે જુઓ અનુભવ ચક્ષુ કરી.
આત્મા અનુભવનેત્રે આવે, ઓળખી લો પ્રમાણ કરિ;

પૃષ્ઠ ૬૫ થી ૬૯૫

માર્કંડેય પુરાણ વિનાનો બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ ૭ મો.

ખુલાસો

બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ ૭માં પ્રેમાનંદ ભટ્ટ કૃત માર્કંડેય પુરાણ પૃષ્ઠ ૬૫ થી શરૂ થાય છે અને તે ૬૯૫ પૃષ્ઠ પર પૂરું થાય છે. આ માર્કંડેય પુરાણની ઘણી માંગણી થવાથી અમે બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ ૭ માંથી તે છૂટું પાડી સ્વતંત્ર પુસ્તક તરીકે સન ૧૯૩૯ માં પ્રગટ કર્યું છે, એટલે તેટલા પૃષ્ઠો આ ગ્રંથમાંથી કમી કર્યાં છે.

૬૯૬ પૃષ્ઠથી કવિ ભીમની રસિક ગીતા શરૂ થાય છે...

જુઓ પૃષ્ઠ ૬૯૬.

ત્યાં લીન થયું ચિત્ત લક્ષ લાગ્યો, તૂર્યાતિત કૈવલ્યધામમાં;
દામોદરાશ્રમનો નિવાસ નિરંતર, અનુભવઘન આત્મારામમાં.

પદ ૨૫ મું.

આત્મા આનંદ ઉદે થયો, અને જાતિ જાણી જીવની;
પૂર્વ જન્મના પુન્ય થકી, કૃપા દૃષ્ટિ થઈ સદાશિવની.
શિવ અખંડાનંદ પૂરણ બ્રહ્મ છે, તેનો મહિમા અપરંઅપાર;
આ વિશ્વ રહ્યું છે શિવને આધારે, સદાશિવ નિર્ગુણ નિરાધાર.
શિવ છે નિરાધાર નિર્ગુણ ચૈતન્ય, પિંડ બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યા;
દૃષ્ટિ અગોચર ધ્યેય ધાતાથી અળગા, ઉપનિષદમાં એવા કહ્યા.
શ્રુતિ સ્મૃતિ શિવને ગાય છે, અનીરવચનીય એવું કરી;
આત્મા સ્વરૂપે અંતરમાં રહ્યા, જુઓ અનુભવ નેત્ર ઉર ધરી.
અનુભવ વિચાર ઉદે થવાનો, દૃઢ વિશ્વાસ શાસ્ત્ર સદ્ગુરુ તણો;
નિત્યાનિત્ય વિચાર કરતાં, અનુભવ વાધે અતિ ઘણો.
એવું ઉત્તમ સાધન આદર કરીને, કીધાં સર્વે શુદ્ધ વિચારથી;
અશ્રુત આત્મ સ્વરૂપને ઓળખ્યું, આવે વિજ્ઞાન વાણી પરાપારથી.
પૂર્વનું પુન્ય ઉદય થયું, અને કૃપા દૃષ્ટિ થઈ શિવની;
દામોદરાશ્રમ શુદ્ધ વિચાર કરતાં, જાતિ જાણી આ જીવની.

સુજ્ઞ વાંચનારાઓને નિવેદન

બૃહત્કાવ્યદોહનના સાતમા ભાગમાં મહાકવિ પ્રેમાનંદનું રચેલું માર્કણ્ડેય પુરાણ (પાના ૬૪ થી ૬૯૫ સુધી) મોટો ભાગ રોકતું હતું. તે ઉપરાંત માર્કણ્ડેય પુરાણ જેવા મહાન ગ્રન્થ વિશે સ્વતંત્ર કશું લખવામાં આવેલું ન હોવાથી અમે તે ગ્રન્થ જૂદો પ્રકટ કર્યો છે, અને તેની સાથે આખા પુરાણનો અધ્યાયવાર અને કડવાવાર સમજુતી સાથે સાર આપ્યો છે. એ ઉપરાંત મહાકવિ પ્રેમાનંદના માર્કણ્ડેય પુરાણના કર્તૃત્વ વિશે ઉઠાવાયલી શંકાનો ખુલાસો, શામળભટ્ટના શિવપુરાણ સાથે થયેલી ખોટી સરખામણીનો ઘટસ્ફોટ, પુરાણી–પ્રેમાનંદના ઝઘડાનું સ્વરૂપ, માર્કણ્ડેય પુરાણના રચના કાળનો વિચાર, મૂળ માર્કણ્ડેય પુરાણ સંબંધી વિચાર, પ્રેમાનંદની ઉચ્ચ કાવ્યશક્તિની ખુબીઓ ઇત્યાદિ બીજી પણ પ્રેમાનંદ કવિ વિશેની કેટલીક ત્રુટક માહિતી મજકુર માર્કણ્ડેયપુરાણની નવી આવૃત્તિમાં છાપી છે. આ કારણોસર તે ગ્રન્થ અમે આ સાતમા ભાગથી જૂદો પાડી છપાવ્યો છે. માર્કણ્ડેય પુરાણના અભ્યાસીઓએ અને કાવ્યપ્રેમીજનોએ આ સાતમો ભાગ અને માર્કણ્ડેય પુરાણ બન્ને ગ્રન્થો સંઘરવા જેવા છે.

–પ્રકાશકો

વ્રજ જન મ્હારા વા'લા, સગા મુને સાંભરે; ઓધા તમે જઈને આવો, ગોપીજન શું કરે. ૯
મથુરાં કંસ મારી, એમ કહી આવીયા; વ્રજ જન વાટ જુએ, કહેશે શે ન આવીયા? ૧૦
તમો પ્રવીણ છો મોટા, એવું અવડાવજો; અધીરા ધીર દેજો, સર્વે સમજાવજો. ૧૧
તમો સહુ જાણુ છો ઓધવ, તો તમને કહું; વ્રજની ઉંચી દિશા કો, કેમ નવિ લહું. ૧૨
મ્હારી ભલામણ દેજો, નંદજી તાતને; મારો પ્રણામ કેહજો, જશોદા માતને. ૧૩
સાંભળી સુખ થાએ, મમ ગુણ ગાયને, અમારો જઈ કુશળ કહેજો, વ્રજ જન સાથને. ૧૪
ઘણું સંતોષે દેજો, દિવસ બે ચાર રહી; ઓધા તમે સિઘ્ર થાઓ, વ્રજ ચાલો વહી. ૧૫
ઓધવજી રથ બેસી, વ્રજ દિશે પરવર્યાં; સાંજ સમે ગોકુળ પહોતાં, નંદ ગ્રહે ઉતર્યાં. ૧૬
ઓધવને નંદ મળ્યા, ઘણું હેતે કરી; જસોદાને કુશળ કહ્યું, અતિ રુડા હરિ. ૧૭

જસોદા વચન.

"આવ્યા અક્રુર સાથે, તે તો અમ વારતાં; ખભા દુખાણા હશે, કંસને મારતાં! ૧૮
અમે હરિ દોહિલા કીધા, અમથી શું સરે; કહેજો તારા વિપ્ર મુને, તુને ખંમા કરે. ૧૯
એકવાર દુધ ઢોળ્યું, શીંકુંમિ આડે ચડ્યો; ત્યારે અનુખળે બાંધ્યો, ઘણું ત્રાંસો પડ્યો. ૨૦
ઉઠો કૃષ્ણ ગાયો જાઓ ચરાવા, કેહેતી હું ત્રાડીને; હવે નહિ વન મેહલું, પોઢા જગાડીને. ૨૧
ઓધા અમે પુત્ર સાટે, કામ દીધાં કાંઈ; રખે જાણે ધેન ચરાવે, તેણે આવે નહિ? ૨૨
ઓધા અમે આણી આંખે, ક્યારા સુખ દેખશું; દાડેલા ત્યારે ઓધા, લેખે કરી લેખશું. ૨૩
કહેજો જઈ કૃષ્ણજીને, કામ કોઈ નહિ દીઉં; હરિ હિયામાં ઘાલી, મળી મીઠડા લીઉં. ૨૪

બૃહત્
કાવ્ય દોહન

(વિભાગ ૨ જો)

ભીમ

રસિક ગીતા*

રાગ દેશી

સકળ વૈષ્ણવ જન, તમને પ્રણવું; મુને શુધ બુધ દેઓની, વ્રજ ગુણ વરણવું. ૧
હું તો કાંઈ લ્હેતો નથી, અબુધ આધીન છું; મહાશઠ મુરખ જસો, તમારો દીનાં† છું. ૨
અમને પોતાનો જાણી, કંઇ જો દયા કરો; વ્રજ ગુણવંત થાઉં, એવું કાંઈ અનુગ્રહો. ૩
તમારું નામ લઈ, કવિ પગલે ચડું; તમો ભગવત્ય દીન વાંછે, થાએ અમારું ભલું. ૪
એટેવી મત્ય મારે નથી. જેહેવા ગુણ ગાજે છે; ગીતા રસ ગ્રંથ ગાઉં, તેહેની તુને લાજે છે. ૫
એક સમે કૃષ્ણ ઓધવ, એહા વાનો કરિ: ઓધે એમ મન્ય જાણ્યું, અમ મન મોટા હરિ. ૬
એવું અભિમાન જ્યારે. ઓધે મન આણિયું; હવે એહને ગોકુળ મેહલું, હરિયે એમ જાણિયું.
વળતાં શ્રીકૃષ્ણ કહે, ઓધવ સાંભળો; વ્રજ જન વલખતા મેલાં, રથ બેસી પળો. ૮

---

* એક પ્રતમાં 'ભીમ ગીતા' પાઠ છે. 'હરિલીલા ષોડશ કળા'નો કર્તા ભીમ અને રસિક-ગીતાનો કર્તા ભીમ, એ એક જ છે કે જૂદા છે. એ આ કાવ્યની રચના ઉપરથી નિશ્ચય થઈ શકે એમ નથી. રસિક ગીતાનો કર્તા ભીમ, વલ્લભસંપ્રદાયી અને વલ્લભાચાર્યના પુત્ર વિઠ્ઠલનાથનો સેવક છે અને વિઠ્ઠલનાથને જ શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર માને છે. કાવ્યના પ્રારંભમાં 'શ્રીજી સદા સહાય છે' એવો લેખ છે. એની ત્રણ પ્રત મળી છે. પ્રત ૧ લી, ૧૮ મા શતકના પ્રારંભમાં લખાયલી છે. તે રા. રા. તનસુખરામ મનસુખરામ પાસેથી; બીજી પાટણથી રા. બા. છગનલાલ ઠાકોરદાસ મોદીએ મેળવેલી; અને ત્રીજી ઉધડીયાના મેહેતાજી રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ પાસેથી. મેહેતાજીવાળી પ્રતમાં ૧૨૨ મી કડીથી ૧૩૧ મી કડી સુધીનો ભાગ નથી. બીમાં જ છે. રા. રા. તનસુખરામવાળી પ્રતમાં લખ્યા સાલ નથી. રા. બા. છગનલાલની પ્રતમાં ૧૮૪૯ના જેઠ સુદ ૮ ને રવિવાર અને રા. છગનલાલ મેહેતાજીવાળી પ્રતમાં લખ્યા સાલ વિ. સંવત ૧૮૩૦ ભાદરવા સુદ ૯ ને વાર બુધ છે.

† દાસ.

જહાં રસ પ્રીત નો'યે, જોગને પરવરે; ઓધા કેમ સીંગને* વને, અજા† આવી ચરે ? ૬૬
ઓધવજી તમે આવ્યા, નીતિ ધર્મ ઝેણમાં; અમે ઘણું લાભ લાભ્યાં, પંચ રસ પ્રીતમાં. ૬૭
અમે હરિ પ્રીતે પામ્યાં, પ્રીતપણું જાણીએ; ત્રેહે શો પ્રીત વિના, હૃદે કેમ આણીએ ? ૬૮
આઘ વિચારીએ ઓ, અમે આહીરડાં; અમે રસ પ્રીત રીઝું, અઆચારી નેરડાં ! ૬૯
અમો રસ ગાન ગાતાં, ત્યારે હરિ નાચતા; અમે સરવે ચરણે સેવી, રમી હરિ રાચતા. ૭૦
હોએ ગુણવંત તેહેને, વિયોગત આવડે; નહિ કુળ રીત નથી, શાખી તો નાવડે. ૭૧
સરવસ એહેને સોંપુ, શાખુ શી સાંધનાં; ઓધા મન અનેક હોએ, કીને આરાધનાં, ૭૨
ઓધા હરિને એટલા દહાડા, જોઈ છાના રાખતાં; એક તમ આગળ કહું છું, રખે કેને દાખતા. ૭૩
અમારો નાથ ઓધા, મથુરાં નથી ગયો; તેને દૃષ્ટ ન દેખે, આંખોમાં છપી રહ્યો. ૭૪
સ્વરૂપ સંબંધ નહિ, જુઓ પોથાં કથી; વ્રજમાં વિહાર કરે, તમે દીઠો નથી? ૭૫
ઓધવજી નંદનંદન, વદન વિલાસતાં; વ્રજમાં વિહાર કરે, તમે નથી ભાળતા ? ૭૬
તમે ચિત્રિત દીઠો, ઓધાં અલામેલશું (?); દીઠો હોએ તેમ જાણે, વેણ વિલાસશું. ૭૭
તમે જાણો કંસ માર્યો, તે કેશવ કસ્યો; અમારો વેણ વ્હાલો, વિઠલો મન વસ્યો. ૭૮
જેનુ જાણે તેનુ જાણે, સઘળે રે'રો સખે,‡ અમો વ્રજ નારી વિના, એહને કોણ ઓળખે ? ૭૯
ઓધા હરી રસિક રમણ, વ્રજ બીયા કહાં વશે; અમારી વ્રજ એહેવી, આકર્ણિયે§ આવશે. ૮૦
ઓધવજી સાંભળો નિ઼હ,¶ સંબંધની વાતડી; એણે હરીએ રાસ રચ્યો, શરદની રાતડી. ૮૧
એણે હરીએ વેણુ વાઈ, વિંદ્રાવન તેડીયા; મધુરો નાદ સુણી, ક્ષણ તવ હેડીઆ.** ૮૨

અરે શિવ ચાર સેવો, વદ્યોગત વેદની; કહું છું એ વાત મ્હેલો, વેંધાણા ખેદની. ૩૫
તમો સર્વે વિચાર લેવો, જોગ ધ્યાને કરી; તમને સહી મળશે, કેવળ શ્રી હરિ. ૩૬

ગોપી વચન.

ઓધવજી વખ કથા, લાવ્યા જડ જોગની; વ્રજમાં વાત કીજે, ભલી રસ ભોગની. ૩૭
ઓધવજી એક વેળા, હરિ અનુધામમાં; અમે ભજુ કેવળ હરિ, મહારસ કામમાં. ૩૮
અમે હરિ જન ટળી, થાઉં અબધુતરિ; કેમ ખર કંધ ચડુ, ગજથી ઉતરી? ૩૯
પ્રગટ સ્વરૂપ મહેલી, જોઉં પુરાણુમાં; તજી કોઈ સુખ સજ્યા, સુએ સ્મશાણમાં? ૪૦
જોગ ત્યાં એવો જેવો, ઉધારો દોકડો; અમે ત્યાંહાં વ્રજવાસી, રાખું હરિ રોકડો. ૪૧
ભગત સુહાગ આગળ, જોગ શું બાપડો; ભીનો ત્યારે ઉબટી જાએ, કસુંબી કાપડો; ૪૨
જોગ ત્યાં આંઠવો* રે, ઓધા ઉતાર્યોરે ઉતરે; ભગત સુહાગ ભલો, ચડી મન ન ઉતરે. ૪૩
બ્રહ્મ જ્ઞાન કવિ, સહાંસો† જેને વિખે; તે તો હરિ કીંહાં ન પામે, વિધાતા ન લેખે. ૪૪
બ્રહ્મજ્ઞાન તેને જોને, જેને સુભ્રાંત છે; અમારો કૃષ્ણ વર, ભવો ભવ ખાંત છે. ૪૫
અમો હરિ મનની મીટે, દીન થઈ મીઠડાં; તમે જુઓ દેવ ચક્ષે, લાગે અહિ મીઠડાં. ૪૬
અમારી ભગતિ રેહેજો, સદા વ્રજવાસની; ઓધા જઈને કાશી કરો, સેવા વિશ્વનાથની. ૪૭
ઓધવજી વેદ શું જાણે, અમારી વાતમાં; વેદ ત્યાં દૂર દેખાડે, હરિ અમારા હાથમાં. ૪૮
વેદ ત્યાં એવો જેવો, તડી‡ પગ ભાંજીએ; ગજ ચડી સુઆન§ ભસે, તેથી કેમ લાજીએ? ૪૯
ઓધવજી વેદ કહે, તે તો તમે કરો; અમારી વિહાર લીલા, વ્રજમાંથી ન પરો.¶ ૫૦
ઓધવજી હોએ તે જાણે, પ્રાણની પ્રીતડી; અમો તો વ્રજવાસી, રાખું રસ રીતડી. ૫૧
તેણે અમે વાત કરું, ગ્રેહ વિવેકની; ઓધવજી લહેતા નથી, સંબંધ સ્નેહેકની. ૫૨
જેહને ઠકરાત હોએ, તેહને નવ ભીખવું; ઓધવજી પ્રેમનું લક્ષણ, ન આવે શીખવું. ૫૩
તમો મહા ભગત ઓધા, કહું છું તે માટે; જેહે હરિ ભગત નો'યે, જોગ તેહને ઘટે. ૫૪
જેમ કાંઇ સમુદ્રમાંહે, નદીના જળ ભળે; તે કેમ ટાળ્યાં ટળે, જેહેનાં જેશું જૈ મળે. ૫૫
મથુરામાં જોગ ઘટે, સંધી‖ને શીખવે; અમે તેના સનેહી, ઉવેળે** ઉખલે. ૫૬
ઓધા હરિએ મનજાણ્યું, એને કેમ અનુસરું; એવી અવિચારી વાતે, અમે લાજી મરું. ૫૭
તમારો વાંક નહિ, ઓધવ સાંભળો; કુસંગા સંગ કીધો, થીઓ રસ કરમળો. ૫૮
જેહવાં રંગપાસ હોએ, તેવી રંગ ચોળ ના; ઓધા રંગ ઉબટી જાએ, કુંડાં કેકોળનાં. ૫૯
સાહી કરી કંસ માર્યો, કીધી ધન કુંબડી; હવે કહે જોગ રુડો, કાંહીથી ઉપનીજી. ૬૦
અમશું નેહ ધરી, ઘણું હરિ ગાજતાં; ઓધા હવે એવું કીધું, આવે નહિ લાજતાં? ૬૧
ઓધવજી આવજો તેડી, અમે કાંઈ નહિ કહું; અમે એક આશાબંધુ, રાહોલાં†† થઈ રહું. ૬૨
વ્રજ વધુતા હસ્તિ તજી, ચડો ભલે તેજીએ;‡‡ જયારે જેશું પ્રીત કીજે, તેથી નવ લાજીએ. ૬૩
અમારું નામ લેજો, શું પ્રીત લજાવતાં; મથુરાંમાં કુબજા વલવ,§§ કોઈ નથી કાહાવતાં. ૬૪
પ્રીત તરવાર બાંધી, પગ પાછો ભરે; ઓધા તે પે મરણ ભલું, જીવીને શું કરે? ૬૫

---

* માકણા-કપડેરો. † સંશય ‡ તડાઈ.-વાંકા થઈ. § સ્વાન-કુતરું. ¶ દૂર મ થાઓ. ‖ ખુંધી-કુબ્જા. ** ઉકસેલી કાઢવું. †† ઓશિયાળા. ‡‡ ઘોડો. §§ વલ્લભ-વહાલા.

જેશુ જેમ હતાં, તેશું તેમ મળ્યા; દેહીના દુઃખ ભાગીયાં, મન માગ્યા ફળ્યા. ૧૨૬
અતિ આનંદ ઓચ્છવ, વ્રજ વધામણાં; ભગવત વિગત કરી, મહા કળીકાળમાં. ૧૨૭
વ્રજમાં ભગતિ ઘણી, એ સર્વે જાણે સહી; વલ્લવ એ રસીકજન, તેણે લીલા કરી. ૧૨૮
કીદ્ધાં રસ પ્રીત નહોતી, વ્રજથી પરવરી; જેણે વિઠ્ઠલેશ જાણ્યા, તેના પાપ થાએ અરી. ૧૨૯
ગેશું એના ચરણ સેવા, બુદ્ધિ મહાદેવરે; વ્રજ જન સદા ભજે, મહારસ કામરી. ૧૩૦
જુગો જુગ રાજ કરો, ગોકુળ ગામરી; માહા રસ સિંધુ માંહે, ચરકલે ચાંચ ભરી. ૧૩૧
તેણે કોઠ થોડું ન થાએ, વ્રજની લીલા વિસ્તારી; વ્રજની ઉંચી દીશા, શોક નહિ મન ધરી. ૧૩૨
તે માંહેથી કણુ કણી લઈ, રસિક ગીતા કરી; તમારા વ્રજ જન, તેહેને વશ સદા હરી. ૧૩૩
તેહેનો હું દાસ થાઉં, પૂરો મન આશ છે; જે ગાએ રસીક ગીતા, તેહને પ્રભુ સાહે છે. ૧૩૪
વલ્લવ પ્રતાપ સદા, વ્રજ વધામણાં; જુગો જુગ રાજ કરો, ભીમ લીએ ભામણાં. ૧૩૫

મીરાંબાઈ.*

કૃષ્ણ કીર્તન.

પદ ૧ લું.

અરે મેં ઇ સર્વ જોયું, કહે ઓધવ કદી; જેવા હરિ તમને વા'લા, તેવા કોહોને નથી. ૯૭
તમારા ભાવ આગળ, બીજા સઉ જતી;* કોઇહુને કૃપા થાશે, તમ પરતાપથી. ૯૮
ઓધવ કહે મોકલ્યો જોવા, જોવા કુશળ ખેમની; અરે ધન ધન રે ગોપી, તમારા પ્રેમની. ૯૯
ઓધવ કહે કેમ થઉં, વ્રજ પદ રજ વંદના, હરિ મુને ભગતિ દીજે, ગોપીની અઈશના. ૧૦૦

કવિ વચન.

ઓધવે રથ હાંકયો, વ્રજ પ્રણામ કરી; આવ્યા શ્રી કૃષ્ણ કને, પ્રેમે મથુરાં પુરી. ૧૦૧
ત્યાંહાં હાંરેથી કૃષ્ણે કહ્યું, ઓધવજી કેમ છે; જસોદા નંદ બાવો, સહુ વ્રજ ખેમછે? ૧૦૨

ઓધવ વચન.

ઓધવજી કહે સાંભળો પ્રભુ, ગોપી કથા વળી; તમારા સ્નેહ સંબંધે, સર્વે વ્રજ સાંકળી. ૧૦૩
જેણે તમો દીઠા, તેવા તમો તંમ છો; તમારા વ્રજ જન, તેણે તમે ધંન છો. ૧૦૪
કોયે ગત કળી ન જાયે, ગોપીના પ્રેમની; વેદ શીર ત્રાસ વાંહો, છકી રસ પ્રેમની. ૧૦૫
વેદ એહેને શું વંદે, વ્રેહે વિખ પરજળી; ગોપી જન સુભટ શુરા, અબલા મહાબળી. ૧૦૬
તે તો ત્રિલોકમાં નહિ, જે ગોકુળ ગલી; પ્રભુ તમે પ્રકટ વસો, વૈકુંઠ છે વેગલી. ૧૦૭
સુખ સનકાદિક ગાએ, સુણો હો હરિ; કહો કોણ ભગતિ કેહેવી, ગોપીની બરોબરી. ૧૦૮
શુક મુનિ વાસ† મળી, વિધિ કહે વેદમાં; તે તો ગોપીએ દુર કર્યાં, ભીની રસ ભેદમાં. ૧૦૯
હું મહા મૂઢ મતિ પ્રભુ, વ્રજ નિંદા કરી; માહા અપરાધ પડ્યો, જીભ્યા પાપે કરી. ૧૧૦
મેંહે તો કોઈ લહુ નહિ, માહા કર્મ જડ હતો; વ્રજપદ રજ વંદી, હવે થાઉં છતો. ૧૧૧
વિધિ કર્મ સંગ દોષે, એહેવું મન જાણતો; પ્રભુજી તમને વલવ, તેને વીખ આણતો. ૧૧૨
તેને તમે તેહવું કરો, જેએ જીહાં આચરે; પ્રભુ સતસંગ વિનાં, જીવ ભુલા ભરે. ૧૧૩
તમને તેવા જાણે, જેહેને સતસંગ છે; જેહનું એક મન હરિ, તેહને મન રંગ છે. ૧૧૪
જેહેને વશ છો તમો, તેહને મન પ્રીત છે; ધિક વ્રજ જન વિના, સહુ પશુ રીત છે. ૧૧૫
તમારી ભગતિ નહિ, ગોપીજન વિના; પ્રભુ તમે કેમ ખમો, વ્રહે વ્રજ નારનાં. ૧૧૬
જેવા તમે વ્રજને વા'લા, એવા કેને કહો; વ્રજજન દોહલા થાશે, વ્રખે અળગા રહો. ૧૧૭

કવિ વચન.

ઓધવે વ્રજનું કહાવ્યું, હરિએ સર્વ મન ધર્યું; એહને સ્વરૂપ ધામ, કર્મ જડ શું કરું. ૧૧૮
અન્ય ઉપાસી જન, તેણે વરો થીઓ; વ્રજના વા'લા હતા, ત્યાંકા મેલી ગયો. ૧૧૯
જે જન અનમી હું તો, તેણે ગોકુળ લહ્યા; પ્રભુ કર્મ જડથી બીહીના, તેણે છાના રહ્યા. ૧૨૦
વળી માહા રસીકજન, થઈ વ્રહે વ્યાપની; પ્રભુજીએ એમ જાણ્યું, દીવાની આમ દી. ૧૨૧
તેણે હેત વલવકુળે, વ્રહે ધારી આવીયાં; મળી વ્રજ નાર તીહાં, મોતીડે વધાવીયાં. ૧૨૨
ગોપીજન નાચે ગાયે, મન પોહોતી રળી; ફરી રસમાં રમાડી, વ્રજ વેળા વળી. ૧૨૩
તીલક છાપા માળા, સાધી ને પ્રકાશીયું; પ્રગટ્યા શ્રીવિઠ્ઠલેશ, ગોકુળ ફરી વાસીયું. ૧૨૪
અરે સખી કદાન પામ્યા, ભલે આવ્યા ફરી; મહા ધન વ્રજ જન, તેહેને વશ સદા હરિ. ૧૨૫

---

* તેમટા-ખરા નહિ, પરંતુ જેવાના બાવા. † વ્યાસ.

વીખના પ્યાલા પી ગયાં ને ભજન કરે રાઠોડ;
તારી મારી નહિ મરું, મને રાખણવાળો ઓર. ઓ રાણાજી૦ ૫
રાઠોડાંની દીકરી ને, સીસોદાંને સાથ;
લઇ જાતી વૈકુંઠડે, મારી પ્રથમ ન માની બાત. ઓ રાણાજી૦ ૬
મીરાં દાસી રામકી ને રામ ગરીબ નિવાજ;
મીરાંકી લજ્યા રાખજો, મારી બાંહે ગ્રહ્યાની લાજ. ઓ રાણાજી૦ ૭

પદ ૨ જું.

સુંદીર શ્યામ શરીર, મારે દીલ સુંદીર શ્યામ શરીર. ટેક.
કોઇને ભાવ ભવાની ઉપર, કોઇને વા'લા પીર; મારે૦ ૧
ગંગારે કોઇને ને જમનારે કોઇને, કોઇને અડસઠ તીર; મારે૦ ૨
કોઇનેરે હસ્તી કોઇનેરે ઘોડા, કોઇને તે મહેલ મંદીર; મારે૦ ૩
મીરાંબાઈ કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, હરિ હળધર કેરા વીર. મારે૦ ૪

પદ ૩ જું.—રાગ માઢ.

બંસીવાલા આજો મોરા દેશ;
આજો મારા દેશ, હો બંસીવાલા આજો મોરા દેશ;
તોરી સામળી સુરત હદ વેશ, બંસીવાલા આજો મોરા દેશ. ટેક.
આવન આવન કેહ ગયે, કર ગયે કોલ અનેક;
ગણતાં ગણતાં ઘસ ગઈ જીભા, હારી આંગળીઓની રેખ. બંસી૦ ૧
એક બન ઢુંઢી સકલ બન ઢુંઢી, ઢુંઢો સારો દેશ;
તોરે કારણ જોગણ હોઉંગી, કરુંગી ભગવો વેશ. બંસી૦ ૨
કાગદ નાહિ મારે સાહી નાહિ, કલમ નહિ લવલેશ;
પંખીનું પરમેશ નહિ, કીન સંગ લખું સંદેશ. બંસી૦ ૩
મોર મુગટ શીર છત્ર બિરાજે, ગુગરવાળા કેશ;
મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, આવોની એણે વેશ. બંસી૦ ૪

પદ ૪ થું.*

શાને રોકોછો વાટમાં, જવાદો મને શાને રોકોછો વાટમાં;
જળ ભરવા જમનાજીના ઘાટમાં, જવાદો મને શાને રોકોછો વાટમાં. ટેક.
આજ અમારે પ્રભુ કામનો દીન છે, હરિ મારે જાવું સહીયરોના સાથમાં; જવાદો૦ ૧
મારા સમ મારી ગાગર નહાની, હાંરે એણે વચન આપ્યુંતું મારા હાથમાં; જવાદો૦ ૨
વંદ્રાવનની કુંજગલનમાં, હાંરે ભલો તપાસ્યો આ લાગમાં; જવાદો૦ ૩
તે માટે કા'ન કાલા શું થાવ છો, હાંરે સૌ પેખે સહીયરોના સાથમાં; જવાદો૦ ૪
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, હાંરે પ્રભુ આવ્યા છો મારા હાથમાં; જવાદો૦ ૫

* આ પદની ને બૃહત્કાવ્ય દોહન ભા. ૫ માંના મીરાંના સંગ્રહના ૨૧ માં પદની પ્રથમ કડી એક સરખી છે.

પદ ૧૪ મું.

ચઢીને કદંબ પર બેઠો રે, વા'લો મારો ચીર તો હરીને. ચઢીને૦ ટેક.
માતા જસોદાનો કુંવર કનૈયો, નાગરનંદાજીનો બેટો રે. વા'લો૦ ૧
મોર મુગટ શીર છત્ર બિરાજે, પહેર્યો છે પીળો લપેટો રે. વા'લો૦ ૨
નહાયાં ધોયાં અમે કેમ કરી આવીએ, નાખોને નવરંગ રેંટો રે. વા'લો૦ ૩
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, કો ઉતારોને એને હેઠો રે. વા'લો૦ ૪

પદ ૧૫ મું.

રામ રમકડું જડિયું રે, રાણાજી, મને રામ રમકડું જડિયું. ટેક.
રુમઝુમ કરતું મારે મંદિરે પધાર્યું, નહિં કોઇને હાથે ઘડિયું રે. રાણાજી૦ ૧
મોટા મોટા મુનિજન મથી મથી થાકયા, કોઈએક વિરલાને હાથે ચડિયું રે. રાણાજી૦ ૨
સુન શિખરના રે ઘાટથી ઉપર, અગમ અગોચર નામ પડિયું રે. રાણાજી૦ ૩
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, મારુ મન શામળીયાશું જડિયું રે. રાણાજી૦ ૪

પદ ૧૬ મું.

નાખેલ પ્રેમની દોરી, ગળામાં અમને નાખેલ પ્રેમની દોરી. ટેક
આણી કોરે ગંગા વા'લા, પેલી કોરે જમનાં, વચમાં કાનુડો નાખે ફેરફેરી. ગળામાં૦ ૧
વૃંદારેવનમાં વહાલે ધેન ચરાવી, વાંસળી વગાડે ઘેરી ઘેરી. ગળામાં૦ ૨
જળરે જમનાના અમે પાણીડાં ગયાં'તાં, ભરી ગાગર નાંખી ઢેરી. ગળામાં૦ ૩
વૃંદારેવનમાં વાહલે રાસ રચ્યોરે, કાનડ કાળા ને રાધા ગોરી. ગળામાં૦ ૪
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, વાહલા ચરણુંદી દાસી પીયારી તેરી. ગળામાં૦ ૫

પદ ૧૭ મું.

કાનુડે ન જાણી મોરી પીર;
બાઈ હું તો બાળ કુંવારી રે, કાનુડે ન જાણી મોરી પીર. ટેક.
જલરે જમનાં અમે પાણીડાં ગયાં'તાં વાહલા, કાનુડે ઉડાડ્યાં આછાં નીર;
ઉડ્યાં ફરરરરરરરરરે. કાનુડે૦ ૧
વૃંદારે વનમાં વા'લે રાસ રચ્યો છે, સોળસેં ગોપીનાં તાણ્યાં ચીર;
ફાટયાં ચરરરરરરરરરે. કાનુડે૦ ૨
હું વરણાગી કાહાના તમારારે નામની રે, કાનુડે માર્યાં છે અમને તીર;
વાગ્યાં અરરરરરરરરરે. કાનુડે૦ ૩
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, કાનુડે બાળીને ફૂંકી ઉંચે ગીર;
રાખ ઉડે ફરરરરરરરરરે. કાનુડે૦ ૪

પદ ૧૮ મું.

કાહાનો માગ્યો દે, ધુતારો માગ્યો દે, વર તો રાધાનો, મને કાહાનો માગ્યો દે. ટેક.
વૃંદારેવનમાં જે દી રાસ રમ્યા'તા, સોળસેં ગોપીમાં ઘેલો કાહાન. વર તો૦ ૧

પદ ૯ મું.

ગાગરીયાં બેડાં ઢળશે ઉઢાણી મારી આપો, ગાગરીયાં બેડાં ઢળશે. ટેક.
સાવ સોનાની મારી જડિત્ર ઉઢાણી વા'લા, સોનેરી તાર મારો ખરશે; ઉઢાણી૦ ૧
કંસ તે રાયનું કૂડું છે રાજ વા'લા, કંસને કેહવું જ પડશે; ઉઢાણી૦ ૨
જળરે જુમનાંનો વા'લા મોટો છે આરો રે, નિત્ય ઉઠી ના'વા જાવું પડશે; ઉઢાણી૦ ૩
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ વા'લા, ગોપીનો સ્વામી મુજને મળશે; ઉઢાણી૦ ૪

પદ ૧૦ મું.

વાટ જુવે છે મીરાં રાંકડીરે, ઉભી ઉભી અરજ કરેછે દીનાનાથ રે. ટેક.
મુનિવર સ્વામી મારે મંદિર પધારો રે, વા'લા સેવા કરું દીન રાતડી રે; ઉભી૦ ૧
ફુલના તે હાર ને ફુલના તે ગજરા રે, ફુલના તોરા ને ફુલ પાંખડી રે; ઉભી૦ ૨
પાંચે પકવાન મીઠાઇઓને મેવા રે, ઘેબર જલેબી તલ સાંકળી રે; ઉભી૦ ૩
લવિંગ સોપારીને પાનનાં બીડલાં રે, એલચી દોડા ને તજ પાંખડી રે; ઉભી૦ ૪
સાવ સોનાનાં વા'લા સોગઠાં ઢળાવું રે, રમવા આવો તો જાય રાતડી રે; ઉભી૦ ૫
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, જોતાં ઠરે છે મારી આંખડી રે; ઉભી૦ ૬

પદ ૧૧ મું.

રામનામ સાકર કટકા, હાંરે મુખ આવે અમી રસ ઘટકા;
હાંરે જેને રામ ભજન પ્રીત થોડી, તેની જીભલડી લ્યોને તોડી. ૧
હાંરે જેણે રામતણા ગુણ ગાયા, તેણે જમના માર ન ખાયા;
હાંરે ગુણ ગાયછે મીરાં બાઈ, તમે હરિ ચરણે જાઓ ધાઈ. ૨

પદ ૧૨ મું.

બોલમાં બોલમાં બોલમાં રે, રાધાકીસન વિના બીજું બોલમાં. ટેક.
સાકર સેરડીનો સ્વાદ તજીને, કડવો લીંબડો ઘોળમાં રે; રાધાકીસન૦ ૧
ચાંદા સૂરજનું તેજ તજીને, આગીયા સંગાથે પ્રીત જોડમાં રે; રાધાકીસન૦ ૨
હીરા માણેક ઝવેર તજીને, કથીર સંગાથે મણિ તોળમાં રે; રાધાકીસન૦ ૩
મીરાં કે પ્રભુ ગીરધર નાગર, શરીર આપ્યું સમ તોલમાં રે; રાધાકીસન૦ ૪

પદ ૧૩ મું.*

ક્યારે આવશે ઘેર કાનરે, જોસીડા જોસ જુઓને. ટેક.
દેહીઓ અમારી વા'લા દુર્બળ થઈ છેરે, થઈ ગઈ થાકેલી પાણ રે; જોશીડા૦ ૧
વંદા તે વનમાં વા'લે રાસ રચ્યો છેરે, સહસ્ર ગોપીમાં એક કા'ન રે. જોશીડા૦ ૨
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ભાવે મળ્યા ભગવાન રે; જોશીડા૦ ૩

* આ પદની ને શાંતિદાસના એક પદની પ્રથમ પંક્તિ એક જ છે.

સંસાર સાગર મહાજળ ભરીયો રે વા'લા, તારે ભરુંસે અમે તરીએ રે. બીજાું૦ ૨
સાધુ જનને ભોજન જમાડીએ વા'લા, જાૂઠું વધે તે અમે જમીએ રે. બીજાું૦ ૩
વૃંદા તે વનમાં રાસ રચ્યોરે વા'લા, રાસ મંડળમાં તો અમે રમીએ રે. બીજાું૦ ૪
હીર ને ચીર મને કામ ન આવે વા'લા, ભગવાં પહેરીને અમે ભમીએ રે. બીજાું૦ ૫
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણ કમળમાં ચિત્ત ધરીએ રે.* બીજાું૦ ૬

પદ ૨૨ મું.

નાગર નંદારે બાળમુકુંદા, છોડી દ્યોને જગના ધંધા† રે; નાગરનંદા;
મારી નજરે રહેજો રે નાગરનંદા. ટેક.
કામ ને કાજ મને કાંઈ નવ સૂઝે, ભૂલી ગઈ છું મારા ઘર ધંધા રે. મારી૦ ૧
આડું અવળું મેં તો કાંઈ નવ જોયું, જોયા જોયા છે પુનમ કેરા ચંદા રે. મારી૦ ૨
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, લાગી છે મોહની મને ફંદા રે. મારી૦ ૩

પદ ૨૩ મું.

દવતો લાગેલ ડુંગરમે, કહોને ઓધાજી હવે કેમ કરીએ;
કેમ તે કરીએ, અમે કેમ કરીએ, દવતો લાગેલ ડુંગરમે. કહોને૦ ટેક.
હાલવા જઈએતો વહાલા હાલી ન શકીએ, બેશી રહીએ તો અમે બળી મરીએ રે; કહોને૦ ૧
આરે વરતીએ નથી ઠેકાણું રે વહાલા હેરી, પર વરતીની પાંખે અમે ફરીએ રે. કહોને૦ ૨
સંસાર સાગર મહાજળ ભરીયો વહાલા હેરી, બાંહેડી ઝાલો નીકર બૂડી મરીએ રે. કહોને૦ ૩
બાઇ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર હેરી, ગુરુજી તારે તો અમે તરીએ રે. કહોને૦ ૪

પદ ૨૪ મું.

જ્ઞાન કટારી મારી, અમને પ્રેમ કટારી મારી. ટેક.
મારે આંગણેરે રામજી તપસીઓ તાપેરે, કાને કુંડળ જટાધારી રે; રાણાજી, અમને જ્ઞા૦‡ ૧
મકનોસો હાથી રામજી, લાલ અંબાડીરે, અંકુશ દઈ દઈ હારી રે; રાણાજી૦ ૨
ખારા સમુદ્રમાં અમૃતનું વહેળીયું રે, એવી છે ભક્તિ અમારી રે; રાણાજી૦ ૩
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણ કમળ બલિહારી રે; રાણાજી૦ ૪

પદ ૨૫ મું.

તમે જાણીલ્યો સમુદ્ર સરીખા, મારા વીરા રે, આ દીલ તો ખોલીને દીવા કરો રે, હોજી. ટેક.
આ રે કાયામાં છે વાડીઓ રે હોજી, માંહે મોર કરે છે ઝીંગોરા રે. મારા. આ૦ ૧
આરે કાયામાં છે સરોવરરે હોજી, માંહે હંસ તો કરે છે કલ્લોલા રે. મારા. આ૦ ૨
આરે કાયામાંછે હાટડાંરે હોજી, તમે વણજવેપાર કરોને અપરંપારા રે. મારા. આ૦ ૩
બાઈમીરાંકે પ્રભુગીરધરના ગુણ હોજી, દેજો અમને સંત ચરણે વાસેરા રે. મારા. આ૦ ૪

પદ ૨૬ મું.

કૃષ્ણ મેરે નજરકે આગે ઠાડે રહો રે. ટેક.
મેં જો બૂરી સામ ઔર ભલી હે, ભલીકી બુરી મોરે દીલ રહો રે. કૃષ્ણ૦ ૧

---

* બીજી પ્રત-'ચરણકમળમાં ચિત્ત પેરે.' † તોફાન. ‡ અહીં ખરું જોતાં પ્રેમ જોઈએ, પણ મૂળ પ્રતમાં જ્ઞાન હોવાથી તે રહેવા દીધું છે.

પ્રીતકો પૈંડો* બહુત કઠીન હે, ચાર કહી દશ ઔર કહો રે. કૃષ્ણ૦ ૨
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, પ્રીત કરો તો મેરા બોલ સહો રે. કૃષ્ણ૦ ૩

પદ ૨૭ મું.

ચરણ રજ મહિમા મેં જાની. ટેક.
યેહી ચરણસેં ગંગા પ્રકટી, ભગીરથ કુલ તારી. ચરણ૦ ૧
યેહી ચરણસેં વિપ્ર સુદામા, હરિ કંચન ધામ દીની; ચરણ૦ ૨
યેહી ચરણસેં અહલ્યા ઉધારી, ગૌતમકી પટરાની. ચરણ૦ ૩
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, યેહી ચરણ કમળમેં લપટાની. ચરણ૦ ૪

પદ ૨૮ મું.

રાધા પ્યારે દે ડારોજી બંસી હમારી; રાધા. ટેક.
યે બંસીમેં મેરા પ્રાન બસતહે, વો બંસી લેઈ ગઈ ચેરી. રાધા૦ ૧
ના સોનેકી બંસી ના રૂપેકી, હરે હરે બાંસકી પેરી. રાધા૦ ૨
ઘટીએક મુખમેં ઘટીએક કરમેં, ઘટીએક અધર ધરી. રાધા૦ ૩
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણ કમળપર બરોરી. રાધા૦ ૪

પદ ૨૯ મું.

માઈ મોરે નયન બસે રઘુબીર. ટેક.
કર સર ચાપ કુસમસર લોચન, ઠાડે ભયે મન ધીર. માઈ૦ ૧
લલિત લવંગ લતા નાગર લીલા, જબ પેખો તબ રણબીર. માઈ૦ ૨
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, બરસત કાંચન નીર. માઈ૦ ૩

પદ ૩૦ મું.

બાઈ મેને ગોવિંદ લીન્હો વણમોલ. ટેક.
કોઈ કહે હલકા કોઈ કહે ભારે, લીયોજી તરાજુ તોલ. બાઈ૦ ૧
કોઇ કહે સસ્તા કોઈ કહે મેહેંગા, કોઈ કહે કા'ન અનમોલ. બાઈ૦ ૨
બિંદ્રાબનકી કુંજ ગલનમેં, લીહ્નો બજાકે મેને ઢોલ. બાઈ૦ ૩
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, પૂર્વ જનમકો દીયો બોલ. બાઈ૦ ૪

પદ ૩૧ મું–રાગ ઝીંઝોટી–પ્રભાત.

અબ તો મેરા રામ નામ, દુસરા ન કોઈ. ટેક.
માતા છોડી પિતા છોડે છોડે સગા ભાઈ, સાધુ સંગ બેઠ બેઠ લોકલાજ ખોઇ. અબ તો૦ ૧
સંત દેખ દોડ આઈ જગત દેખ રોઈ, પ્રેમ આંસુ ડાર ડાર અમરબેલ બોઈ. અબ તો૦ ૨
મારગમેં તારણ મીલે સંતરામ દોઈ, સંત સદા શીશ રખું રામ હૃદય હોઈ. અબ તો૦ ૩
અંતમેંસે તંત કાઢયો પીછે રહી સોઈ, રાણે મેલ્યા બીખકા પ્યાલા, પીબત મસ્ત હોઈ. અબ તો૦ ૪
અબ તો બાત ફેલ ગઈ, જાણે સબ કોઈ, દાસ મીરાં લાલ ગીરધર, હોનીસો હોઈ. અબ તો૦ ૫

---

* માર્ગ.

પદ ૩૨ મું.

કાયકું ન લીયો તબ તું, કાયકું ન લીયો, રામજીકો નામ તબ તું કાયકું ન લીયો. ટેક.
નવ નવ માસ તુંને ઉદરમેં રાખ્યો, ઝુલણે ઝુલાયો તુને પારણે પોઢાયો. રામજીકો૦ ૧
રતનસો જતન કરી તુને રાખ્યો, બડોરે ભયો તબતે કુલ લજાયો. રામજીકો૦ ૨
ગુનકાકો બેટા ગલીમાંહી ડોલે, પિતાબીન પુત્ર એ ગુનકાકો કહાયો. રામજીકો૦ ૩
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ તિહારા ભજનબીના, આવો રુડો મનખો તે એળે ગુમાયો. રામજીકો૦ ૪

પદ ૩૩ મું.

મેને સારા જંગલ ઢૂંડારે, જોગીડા ન પાયા. ટેક.
કાનુ બીચ કુંડળ જોગી ગલે બીચ શેલી, ઘરઘર અલેક જગાયા રે. જોગીડા. ૧
અગર ચંદનકી જોગી ધુણી ધખાઈ, અંગ બીચ ભભુત લગાયા રે. જોગીડા. ૨
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, શબ્દકા ધ્યાન લગાયા રે. જોગીડા. ૩

પદ ૩૪ મું.

કવન ગુમાન ભરી, બંસી તું કવન ગુમાન ભરી. ટેક.
અપને તનપર છેદ પરેચે, બાલા તું બિછરી. બંસી૦ ૧
જાત ભાત સબ તોરી મેં જાનું, તું બનકી લકરી. બંસી૦ ૨
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, રાધાસેં કીયું ઝઘરી. બંસી૦ ૩

પદ ૩૫ મું.

દર્દ ના જાને મેરા કોઈ રે, મેં તો દર્દે દીવાની. દર્દ ના.
ઘાયલકી ગત ઘાયલ જાને, જા શિર બીતી હોઈ રે; મેં૦
જલ બિના જેસી મછલીહી તલપે, શો ગત મેરી હોઈ રે. મેં૦
સૂલિ ઉપર સેજ હમારી, તાપર રહેવું સોઈ રે. મેં૦
મીરાંકો દુઃખ જબ મીટેગો, બૈદ શામરો વોહી રે. મેં૦

પદ ૩૬ મું.

અબોલા સીદ લોછો, મારા રાજ, પ્રાણજીવન પ્રભુ મારા; અબોલા૦
અમે તો તમારાં તમે તો અમારા, ટાળી દોષ શીદ દો છો રે, મારા રાજ. અબોલા૦
અમે તો તમારી સેવા કરીએ, સુખ લેઇને દુઃખ દોછો રે, મારા રાજ. અબોલા૦
જેણે પોતાની માસી મારી, તેનો શો વિશ્વાસ રે, મારા રાજ. અબોલા૦
અમૃત પાઇને ઉછેર્યાં વાહલા, વિખડાં ઘોળી ઘોળી શીદ પાઓ છો રે, મારા રાજ. અબોલા૦
ઉંડા કુવામાં ઉતાર્યાં વાહલા, વરત વાઢી શું જાઓ છો રે, મારા રાજ. અબોલા૦
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, ચરણ કમળ ચિત્ત રોહો છો રે, મારા રાજ. અબોલા૦

પદ ૩૭ મું.

તેરો કહાન કાલો માઈ મેરી રાધે ગોરી, હો માઈ તેરો કહાન૦
એસી રાધે રૂપ બની, કંચનસી દેહ ઠાની, એસો કારે કાંહાંન પર, કોટી રાધે વારી હો. માઈ૦

ગોકુલ ઉજાર કીની, મથુરા બસાય લીની, કુબજાકુ રાજ દીનો, રાધેકો બિસારી હો. માઈ૦
બિનતિ સુનો વ્રજરાય, લાગુગી તુમાહરે પાય, મીરાં પ્રભુસે કહીયો જાય, સેવક તુહારી હો. માઈ૦

પદ ૩૮ મું.

ભજી લોની સંતો, ભજી લોની સાધો, રામજી બીના કેસો જીવણ રે, હો જી. ટેક.
તનનો બનાવું તંબુરો, જીવનો તાર તણાવું રામ;
બન બન બાજે ઘૂઘરા, જીવને લાડ લડાવું રામ. ભજી૦
આંગણે આંણીઆરા આટલા (?), મંદિર લીપ્યાં ના દીસે રામ;
શેર અનાજને સેવતાં, જીવડો જાતાં ના હીસે રામ. ભજી૦
કાયાને આણાં આવીયાં, જમ પાછા ના ફરે રામ;
સાત સાહેલીના ઝુમખમાં, જીવને આગળ વરાવે રામ. ભજી૦
તલ તલ દેહ હોમીયાં, જરા આજ્ઞા ન મોડું રામ;
જીવડો જાય તો જાવા દેઉં, હરિની ભક્તિ ના છોડું રામ. ભજી૦
નદીરે કિનારે * * નયણે નીર વહેવડાવું રામ;
કાયાની કરું વાડી હું, નદીરે કિનારે ચંપો રોપાવું રામ. ભજી૦
કહાનજીના હાથની રેખા અડે, બીન ચંપે કળિયો આવે રામ;
દાસ મીરાંબાઈની વિનતિ, ઠાકોર દાસી તુજ કહાવું રામ. ભજી૦

પદ ૩૯ મું.

પીયા કારણ રે પીળી ભઈ રે, લોક જાણે ઘટ રોગ;
છપ છપલાં મેં કંઈ કિરું, મોઈ પીયુને મીલન લીયો જોગ રે.
નાડી વૈદ્ય તેડાવીયા રે, પકડ ધંઘોળે મોરી બાંહ;
એ રે પીડા પરખે નહિ, મોરે કરક કાળજડાની માંહ રે;
જાઓ રે વૈદ્ય ઘેર આપને રે, માહારું નામ ના લેશ;
હું રે ઘાયલ હરિ નામની રે, માઈ કેડો લેઈ ઓષદ ના દેશ રે.
અધરસુધા રસગાગરી રે, અધરરસ ગોરસ લેશ;
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, ફરીને અમી રસ પીવેશ રે.

પદ ૪૦ મું.

સોકલડાનું સાલ મારે મોટું, હોજી રે ઘરમાં સોકલડીનું સાલ મારે મોટું૦
હમોને હમારે રે મૈયર વળાવો વહાલા, હાવે રહેવાનું મારે ખોટું, હોજી૦
કુવેરે પડીશું અમો વખડાં રે પીશું, હાવે જીવ્યાનું આળ શિર ચોંટું. હોજી૦
સાસુ હઠીલી મારી નણદી ઠગારી વહાલા, નાનાં દીએરીયો મેણું મોટું. હોજી૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર વહાલા, ચરણ કમળ ચિત્તને ઓટું. હોજી૦

પદ ૪૧ મું.

જેને મારા પ્રભુજીની ભક્તિ ના ભાવેરે, તેને ઘેર સીદ જઈયે;
જેને ઘેર સંત પ્રાહુણો ના આવે રે, તેને ઘેર સીદ જઈએ. ટેક.

સસરો અમારો અગ્નિનો ભડકો, સાસુ સદાની સૂળી રે;
એનીપ્રત્યે મારૂં કાંઈ ના ચાલે રે, એને આંગણીએ નાખું પૂળારે. તેને૦
જેઠાણી હમારી ભમરાનું જાળું, દેરાણી તો દિલમાં દાઝી રે;
નાહાની નણંદ તો મોં મચકોડે, તે ભાયગે અમારે કર્મે પાજી રે. તેને૦
* * * * તે બળતામાં નાંખે છે વારી રે;
મારા ઘર પછવાડે સીદ પડી છે, બાઈ તું જીતી ને હું હારી રે. તેને૦
તેને ખૂણે બેસીને મેં તો ઝીણું કાંત્યું, તે નથી રાખ્યું કાંઈ કાચું રે;
દાસી મીરાંબાઇ ગિરધર ગુણ ગાવે, તારા આંગણીઆમાં થેઈ થેઈ નાચું રે. તેને૦

પદ ૪૨ મું.

શ્યામ રે રંગે રાચૂં, રાણાજી, કહાન સંગે રાચૂં, રાણાજી.
તાલ પખાજ વેણા જ વાજે, ઘૂઘરા બાંધીને હું નાચૂં; રાણાજી૦
કોઈ કહે મીરાં ભઈ રે બાવરી, કોઈ કહે જોગણ મદમાતી. રાણાજી૦
વિખના પ્યાલા રાણાજીએ ભેજ્યા, પીતાં આવે મુને હાંસી. રાણાજી૦
અપની રે કુળકી શાખા મટ ગઈ, મટ ગઈ જમરેકી ફાંસી. રાણાજી૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, જન્મો જન્મકી તેરી દાસી. રાણાજી૦

પદ ૪૩ મું.

આદ્ય વેરાગણ છું, રાણાજી, મે આદ્ય વેરાગણ છું. ટેક.
મીરાં બાંધે ઘૂઘરા રે, હાથ લીયે કરતાલ;
અમો રે ગિરધર આગળ નાચીશું રે, ગુણ ગાઇશું રે ગોપાલ. રાણાજી૦
વિખના પ્યાલા રાણે મોકલ્યા રે, દીજો મીરાંકે હાથ;
કર ચર્ણામૃત પી ગયાં રે, અમે રે વાસી શ્રી રઘુનાથ. રાણાજી૦

પદ ૪૪ મું.

લગ રહેના, લગ રહેના, હરિ ભજનસેં લગ રહેના, લગ રહેના. ટેક.
સાહેબકા ઘર દૂર હે રે, જેસી લગી ખજૂર; ચઢે તે ચાખે પ્રેમ રસ, પડે ચકમાચૂર. ભજન૦
કયા બકતરકા પહેરના રે, કયા ઢાલોકી ઓથ; શૂરે પૂરેકા પારખારે, લઢે ધણીસેં જોર. ભજન૦
કાહન કટારી વડી રે, ગુરુ ગોવિંદ તલવાર; ધનુષ્યરૂપી ભાલા બાંધકે, કણુ ના લાગે હાર. ભજન૦
હાડ ચામકી દેહ બની રે, નવ નાડી દશ કોર; મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, લગી મર્મકી ચોટ. ભ૦

પદ ૪૫ મું-રાગ-પ્રભાત.

જાગોરે અલબેલા કા'ના, મોટા મુગટ ધારી રે;
સહુ દુનિયા તો સુતી જાગી, પ્રભુ તમારી નિદ્રા ભારી રે. જાગોરે.
ગોકુળ ગામની ગાયો છૂટી, વણજ કરે વેપારી રે;
દાતણ કરો તમો આદ દેવા, મુખ ધુઓ મોરારી રે. જાગોરે.
ભાત ભાતનાં ભોજન નીપાયાં, ભરી સુવર્ણ થાળી રે;
લવંગ સોપારી ને એલચી, પ્રભુ પાનની બીડી વાળી રે. જાગોરે.

પ્રીત કરી ખાઓ પુરુષોતમ, ચવડાવે વ્રજની નારી રે;
કંસની તમે વંશ કાઢી, માસી પુતના મારી રે. જાગોરે.
પાતાળે જઈ કાળી નાગ નાથ્યો, અવળી કરી અસવારી રે;
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, હું છું દાસી તમારી રે. જાગોરે.

પદ ૪૬ મું.

શું કરું રાણાજી, મારું ચિતડું ચોરાયે, મારું મનડું વેંધાયે. શું કરું૦
કરવાં ન સુઝે અમને ઘરનાં રે કામ, ભોજન ના ભાવે નયણે નિદ્રા હરામ. શું કરું૦
જળ જમનાને કાંઠે ઉભા બળી ભદ્ર વીર, બંસરી બજાવે વહાલો જમનાને તીર. શું કરું૦
ઉભી બજારે ગજ રથ ચાલ્યો રે જાય, શ્વાન ભસે તો તેની સંખ્યા ના થાય. શું કરું૦
ઝખરે મારે રે પેલા દુર્જન લોક, ચિતડું ચોટયું તો તેની શીખામણ ફોક. શું કરું૦
જયાં શામળીયો ગિરધારી ત્યાં મારી આશ, હરખી નિરખી ગાય મીરાં દાસ. શું કરું૦

પદ ૪૭ મું.

કઠણ લગનકી પ્રીત રે, હરિ લાગી સોઈ જાને. કઠણ૦
પ્રીત કરી કછુ રીત ના જાણી, છોડ ચલે અધબીચ; હરિ૦
દુઃખકી વેળા કોઈ કામ ન આવે, સુખકે સબહે મિત, હરિ૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, આખરી જાત આહીર; હરિ૦

પદ ૪૮ મું.

કોઇ ના જાણે હરિયા, તારી ગતિ કોઈ ના જાણે. હરિયા૦
મીટ્ટી ખાત મુખ દેખા જશોદા, ચૌદ ભુવન ભરીયા. તારી૦
પડી પાતાળ કાળી નાગ નાથ્યો, સૂર ને શશી ડરીયા. તારી૦
ડુબત વ્રજ રાખ લીયો હે, કર ગોવર્દ્ધન ધરીયા. તારી૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, શરણે આયે સો તરીયા. તારી૦

પદ ૪૯ મું.

કાળાનાં કઠણ હૈડાં રે, ઓધવજી, એવાં કાળાનાં કઠણ હૈડાં રે. ટેક.
ટીટુડીનાં ઈંડાં ઉગાર્યાં, મંજારીનાં રાખ્યાં છઈયાં રે; ઓધવ૦
ગ્રેહથી ગજરાજ ઉગાર્યો, ગોકુળમાં ચારી ગઈયાં રે; ઓધવ૦
ગોકુળ સઘળું રેલતું રાખ્યું, ગોવર્દ્ધન કર ધરીયા રે. ઓધવ૦
મીરાં ગાવે ગીરધરના ગુણ, મેંતો તારે લાગું પૈયાં રે. ઓધવ૦

પદ ૫૦ મું.

ઉઢાણી મોરી આલોં રે, ગાગરીયાં બેઢાં ઢરશે. ઉઢાણી૦ ટેક.
જળ જમનાં જળ ભરવા ગયાતાં, ચીર ખસ્યો ને બેહું પડશે. ઉઢાણી૦
સાસુ હઠીલી મારી નણદી ધૂતારી, નાંધડો દીયરીઓ મૂજને વઢશે. ઉઢાણી૦
મીરાં ગાવે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત હરશે. ઉઢાણી૦

પદ ૫૧ મું.

ચાલોની જોવા જઇયે રે, આ મોરલી વાગી. ચાલો૦
ભર નિદ્રામાં હું રે સુતીતી, ઝબકીને જોવા જાગી. ચાલો૦
વૃંદાવનને મારગ જાતાં, સામો મલ્યો સુહાગી. ચાલો૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ લેહે લાગી. ચાલો૦

પદ ૫૨ મું.

એરે મોરલી વૃંદાવન વાગી, વાગી છે જમનાને તીરે રે. એરે૦
મોરલીને નાદે ઘેલાં કીધાં, મને કાંઈ કાંઈ કામણ કીધાં રે. એરે૦
જમનાને નીર તીર ધેન ચરાવે, કાંધે કાળી કાંબળી રે. એરે૦
મોર મુગટ પિતાંબર શોભે, મધુરીસી મોરલી બજાવે રે. એરે૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ બલીહારી રે. એરે૦

પદ ૫૩ મું.

બહીયાં જો ગ્રહી રે, મેરી સુદ્ધ ન રહી રે, કાહના બહીયાં જો ગ્રહી રે. ટેક.
ઝગમગ જ્યોત જડાવકો એનો, ગજ મોતિયનકી સેર લટકી રહી રે. કાના૦
મેં દધી બેચન જાતી ગોકુળમે રે, પકડોરી પાલવ મેરો જલકો મહીરે. કાના૦
જાઈ પોકારું કંસકી આગે રે, તેરી નગરીમેં મેરે બસવો નહિ રે. કાના૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, ઝગડત ઝગડત સારી રેન બીત ગઈ રે. કાના૦

પદ ૫૪ મું.

શામરેકી દૃષ્ટિ માતું પ્રેમકી કટારી હે, માઈ શામરેકી દૃષ્ટિ માતું. ટેક.
ચાંદા ત્યાં ચકોર બસે, દીપક જળે પતંગ, જળ બિના મરે મીન, એેસી પ્રીત પ્યારી હે. શામરેકી૦
ગોકુલ ગામ ઉજારી કીનો મથુરામે સાહેર લીનો, કુબજાકુ રાજ દીનો, રાધે તો બીસારી રે. શામરેકી.
કુબજાકુ કહીયો જાય, બિનતિ સુનત બ્રજરાય, ઇતની અરજ હમારી, મીરાં તો તુમ્હારી હે. શામ૦

પદ ૫૫ મું.

હાંરે મેં તો કીધી છે ઠાકોર થાળી રે, પધારો વનમાલી રે વનમાલી. હાંરે મેં૦
પ્રભુ કંગાલ તોરી દાસી, હાંરે પ્રભુ પ્રેમના છો તમે પ્યાસી; દાસીની પૂરજો આશી. પધારો૦
પ્રભુ સાકર દ્રાક્ષ ખજૂરી, માંહે નથી બાસુદી કે પૂરી; મારે સાસુ નણદીની સૂલી. પધારો૦
પ્રભુ ભાત ભાતના લાવું મેવા, તમે પધારો વાસુદેવા; મારે ભુવનમાં રજની રહેવા. પધારો૦
હાંરે મેં તો તજી છે લોકની શંકા, પ્રીતમકા ધરહે બંકા; બાઈ મીરાં એ દીધા ડંકા. પધારો૦

પદ ૫૬ મું.

માર્યાં રે મોહનાં બાણ, ધૂતારે મને માર્યાં મોહનાં બાણ. ટેક.
ધ્રુને માર્યાં પ્રહ્લાદને માર્યાં, તે ઠરી ના બેઠા ઠામ. ધૂતારે૦
શુકદેવને ગર્ભવાસમાં માર્યાં, તે ચારે યુગમાં પરમાણ. ધૂતારે૦

હિરણ્યકશ્યપ મારી વા'લે ઉગાર્યો પ્રહ્‌લાદ, દૈત્યનો ફેડ્યો છે ઠામ; ધૂતારે૦
સાયર પાજ બાંધી વા'લે સેન ઉતારી, રાવણ હણ્યો એક બાણ. ધૂતારે૦
મીરાં કે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, હમને પાર ઉતારો શ્યામ. ધૂતારે૦

પદ ૫૭ મું.

ચાલ સખી વૃન્દાવન જઈયે, જીવણ જોવાને, મહીની મટુકીઓ માથે લઈ,***જીવણ૦
શ્યામ સુંદરને ભાવે ભેટજો, તેણે દુઃખડાં સહુ શમાવશે રે;
મીરાંબાઈ કે પ્રભુ ગિરધર નાગર, માવજી મારગમાં આવશે રે. ચાલ૦

પદ ૫૮ મું.

મારે ઘેર આવો રે સુંદર શ્યામ, સોલે શણગાર પેરી શોભતા રે;
મોતિડે માંગ ભરાવે, વેણી ગુંથાવું શોભે ઢલકંતી, હું તો ઉભી રાજદ્વાર. મારે૦
ઉંચી હું ચઢું ઉચેરડી રે, જોઉં પાતળિયાની વાટ;
વેગે પધારો મારા હો સાએબા, તારે બેસણે માંડું પાટ. મારે૦
મોર મુગટ શોહામણો રે, ગળે ગુંજાનો હાર;
મુખ મધુરી તારે હો મોરલી રે, તારી ચાલ તણી છે બલીહાર. મારે૦
દાસ મીરાંબાઈ ગિરધર નાગર, હર્ખી નિર્ખી ગુણ ગાય;
કલીયુગમાં અમે અવતરીયાં, મને રાખોની ચર્ણે કરો સા'ય. મારે૦

પદ ૫૯ મું.

કાંકરી મારે ધૂતારો કા'ન, પાણીલાં કેમ કરી જઈયે. કાંકરી૦
આ કાંઠે ગંગા વહાલા, પેલી કાંઠે જમનાજી, વચમાં ગોકુળીઉં ગામ. પાણીલાં૦
સોના ઉઢાણી મારું રૂપાનું બેઢું વા'લા, હળવે ચઢાવત કા'નો કરે કામ. પાણીલાં૦
મારે મંદિરીએ મારી સાસુ રહે છે વા'લા, સામા મંદિરીએ મારો શ્યામ. પાણીલાં૦
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ભાવે ભેટો ભગવાન. પાણીલાં૦

પદ ૬૦ મું-રાગ મલાર.

બોલે ઝીણા મોર, રાધે તારા ડુંગરીયાપર બોલે ઝીણા મોર. ટેક.
*એ મોરહી બોલે બપૈયાહી બોલે, કોયલ કરે ઘન શો'ર. રાધે૦
* * * ભલી વીજળી ચમકે, બાદળ હુવા ઘન ઘોર. રાધે૦
ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે, ભીંજે મારા સાલુડાની કોર. રાધે૦
બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, પ્રભુજી મ્હારા ચિતડાનો ચોર. રાધે૦

પદ ૬૧ મું-રાગ કલ્યાણ.

હાંરે નંદકુંવર તારું નામ સાંભળીને, આશ ભર્યાં હમે આવ્યાં;
ગાય દો'તાં દોહણીરે ભૂલ્યાં, વાછરડાં ધવડાવ્યાં. નંદકુંવર૦
પીપલે પીપલે પાણી ભરતાં, ઠીકરીમાં ઘી તાવ્યાં;
નંદકુમારે જઇને વિણા વજાડી, શા અર્થે બોલાવ્યાં. નંદકુંવર૦

---

* બીજી પ્રતમાં આ પ્રમાણે છે. "દાદુર મોર બપઇયા બોલે, કોએલ કરે ઘન સોર."

માય બાપની લજ્યા મેહલી, સહીયેરે સમજાવ્યાં;
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત ચલાવ્યાં. નંદકુંવર૦

પદ ૬૨ મું.

કોને કોને કહું દિલડાની વાત, વારે વારે કોને કોને કહું. ટેક.
પાંડવની પ્રતિજ્ઞા પાળી, દ્રૌપદીની રાખી લાજ રે;
સુદામાની વેળા વારી, ઉગાર્યો પ્રહ્‌લાદ રે. વારે વારે૦
વૃંદાવન તમે વાહલે ઉગાર્યું, સુંદરીને કાજ રે;
પહેરી સજી મહેલે પધારો, રીઝે મારો નાથ રે. વારે વારે૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, * * * *
તમને ભજીને હું તો થઈ છું રે, અણિદિન રળિયાત રે. વારે વારે૦

પદ ૬૩ મું.

આંખડલી વાંકી રે, અલબેલા તારી આંખડલી વાંકી. ટેક.
ચારવણીમાં મ્હારાં ચિત્ત ચોરી લીધાં, નેણે મોહની નાંખી. અલબેલા૦
નેણ કમળના ભલકા ભારે, એણે માર્યા તાકી તાકી રે. અલબેલા૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, નીત ચરણ કમળની દાસી રે. અલબેલા૦

પદ ૬૪ મું.

મોરલીએ મોહ્યાં મોહન, તારી મોરલીએ મન મોહ્યાં. ટેક.
થારે કારણ શામળીયા વાહલા, ત્રણ ભુવન મેને જોયાં રે. મોહન૦
થારા સરખા પ્રભુ નવ કોઈ દીઠા, ત્રણ ભુવન મનડે ન મોહ્યા રે. મોહન૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત પ્રોયાં રે. મોહન૦

પદ ૬૫ મું.

લીધાં રે લટકે, મ્હારાં મન લીધાં રે લટકે. ટેક.
ગાત્ર ભંગ કીધાં ગિરિધારીએ, જો માર્યાં ઝટકે. મ્હારાં૦
મન રે મારું મોરલીસે મોહ્યું, પેલા વાંસ તણે કટકે. મ્હારાં૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, હો રંગ લાગ્યો ચટકે. મ્હારાં૦

પદ ૬૬ મું.

ઝગડો લાગ્યો શ્રી જમનાજી આરે, અલ્યા તારે ને મારે શું છે. ઝગડો૦
વૃંદાવનના મારગ જાતાં, હાંરે આગળ આવી કાં ઘેરે. ઝગડો૦
વૃંદાવનની કુંજ ગલીમાં, પાલવ આવી કાં ઝેરે. ઝગડો૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ગોપીઓને લાડ લડાવે. ઝગડો૦

પદ ૬૭ મું—રાગ કાલેરો.

વ્રજમાં કયમ રે'વાશે, ઓધવના વા'લા, વ્રજમાં કયમ રે'વાશે. ટેક.
આઠ દહાડાનીં અવધ કરીને ગયાછે વા'લા, ખટ માસ થયા છે હરિને. ઓધવના૦

વૃંદાવનની કુંજ ગલીમાં વા'લા, બેઠા છે મુખ મોરલી ધરીને. ઓધવના૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ વા'લા, અમો રહ્યાં છે આંસુડાં ભરીને. ઓધવના૦

પદ ૬૮ મું.

શામળે મેલ્યાં તે વિસારી, ઓધવને વા'લે શામળે તે મેલ્યાં વિસારી. ટેક.
પ્રીત કરીને પાલવ પકડો વા'લા, પ્રેમની કટારી મુને મારી. ઓધવને૦
ગોકુળથી મથુરામાં ગયા છો વા'લા, કુબ્જાસેં લાગી છે તાલી. ઓધવને૦
મીરાંબાઇકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ વા'લા, ચરણ કમળ બલીહારી. ઓધવને૦

પદ ૬૯ મું.

કાનુડે કામણ કીધાં, ઓધવને વા'લે, કાનુડે કામણ કીધાં. ટેક.
વૃંદાવનમાં ધેન ચરાવે વા'લો, મોરલીએ મનડાં ગોપી વિંધાં. ઓધવ૦
જળ જમના ભરવાને ગયાં'તાં, તાં પાલવ પકડી મન લીધાં. ઓધવ૦
* * * * રાધાનો કંથ કામણગારો. ઓધવ૦
મીરાંબાઇકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ વા'લા, ભવ સાગરથી હમને તારો. ઓધવ૦

પદ ૭૦ મું.

વ્રજમાં કેમ રે'વાશે, ઓધવના વા'લા, વ્રજમાં કેમ રે'વાશે. ટેક.
જે રે દા'ડાના જીવન ગયા છો વા'લા, દુઃખડાં કાંને કહેવાશે. ઓધવ૦
બળવંત થઇને વાહી શું મૂકો વા'લા, બરદ તમારું જાશે. ઓધવ૦
મીરાંબાઇકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ વા'લા, ગોપીકા અરજ કરાંશે. ઓધવ૦

પદ ૭૧ મું.

આવજો મ્હારે નેડે, ઓધવના વા'લા, આવજો મ્હારે નેડે. ટેક.
મારે આંગણીએ આંબો મોર્યો વા'લા, કાનુડો આવીને સાર્યો વેડે. ઓધવ૦
અમો જળ જમના ભરવા ગયાંતાં વા'લા, કાનુડો પજ્યોછે મ્હારી કેડે. ઓધવ૦
મીરાંબાઇકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ વા'લા, હરિ મળવા મન હેરે. ઓધવ૦

પદ ૭૨ મું.

મળ્યો જટાધારી, જોગેશ્વર બાવો, મળ્યો રે જટા ધારી. ટેક.
હાથમાં ઝારી હું તો બાળ કુંવારી વા'લા, દેવલ પૂજવાને ચાલી. જોગેશ્વર૦
સાડી ફાડીને કફની કીધી વા'લા, અંગપર વિભૂતિ લગાડી. જોગેશ્વર૦
આસન વાળી બાવો મઢીમાં બેઠો વા'લા, ઘેર ઘેર અલખ જગાડી. જોગેશ્વર૦
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ વા'લા, પ્રેમની કટારી મુને મારી. જોગેશ્વર૦

પદ ૭૩ મું.

નાગર નંદારે મુગટ પર વારી જાઉં, નાગર નંદા. ટેક.
વનસ્પતિમેં તુલસી બડી હેં, નદીયનમેં બડી ગંગા; નાગર૦

સબ દેવનમેં શિવજી બડે હેં, તારનમેં બડા ચંદા. નાગર૦
સબ ભક્તમેં ભરથરી બડે હેં, શરણ રાખો ગોવિંદા; નાગર૦
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત ફંદા. નાગર૦

પદ ૭૪ મું–રાગ મારૂ.

કોણ ભરે રે પાણી કોણ ભરે, જમનાનાં પાણી કોણ ભરે;
ઘર મ્હારું દૂર ગાગર શિર ભારી, અરે ખોટી થાઉં તો ઘેર નણદી વઢે. જમના૦
શિર પર કળશ કળશ પર ઝારી, ઝારીપે બેઠી ઝારી મોજ કરે. જમના૦
આણી તીરે ગંગા પેલી તીરે જમના, વચમાં કાનુડો રંગ રાસ રમે. જમના૦
સાવ સોનાનો મારો ઘાટ ઘડુલો, ઉઢણીએ તો રત્ન કનક જડે. જમના૦
મીરાંકે કહે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત ધ્યાન ઠરે. જમના૦

પદ ૭૫ મું.

લેશે રે મહીડાંકેરાં દાણ, આ તો મોહું, લેશે તે મહીડાં કેરાં દાણ. ટેક.
અમો અબળા કંઈ સબળ સુંવાળાં વા'લા, આવડી શી ખેંચાતાણ. આ તો૦
નંદના ઘરનો ગોવાળીયો રે, ઓળખ્યા વિના રે ભ્રખુભાણ. આ તો૦
મધરાતે મથુરાથી રે નાઠો, તે તો અમને નથી રે અજાણ. આ તો૦
વૃંદાવનને મારગે જાતાં, તું તો શેનું માગે છે રે દાણ. આ તો૦
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ચરણ કમળનું ચિત્તડામે ધ્યાન. આ તો૦

પદ ૭૬ મું–રાગ મારૂ.

લાલને લોચનીએ દિલ લીધાં રે, માડી મારાં, લાલને લોચનીએ દિલ લીધાં રે. ટેક.
જંત્ર ભાંગી વહાલો મુજ પર ડારે વહાલો, વેળા કવેળાનાં કામણ મને કીધાં રે. માડી૦
જળ જમનાનાં જળ ભરવા ગયાંતાં વહાલા, ઘુંઘટડામાં ઘેરી લીધાં રે. માડી૦
ચુંન ચુંન કલીયાં વાળી સેજ બનાવું વહાલા, ભ્રમર પલંગ સુખ લીધાં રે. માડી૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળમેં ચિત્ત ચોરી લીધાં રે. માડી૦

પદ ૭૭ મું.

આવો રે સલુણા મારા મીઠડા મોહન, આંખડલીમાં તમને રાખું રે. ટેક.
હરિ જેરે જોઈયે તે તમને આણી આણી આપું, મીઠાઈ મેવા તમને ખાવા રે. આવો૦
ઉંચી ઉંચી મેડી સાહેબા અજબ ઝરુખા, ઝરુખે ચઢી ચઢી ઝાંખું રે. આવો૦
ચુંન ચુંન કળીયાં વાળી સેજ બીછાવું, ભમર પલંગપર સુખ વારી નાંખું રે. આવો૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, તારા ચરણ કમળમેં મન રાખું રે. આવો૦

પદ ૭૮ મું–રાગ મલાર.

ગોવિંદાને દેશ, ઓધા મુને લેઈ જા જેરે, ગોવિંદાને દેશ. ટેક.
મને રે મોહનજીએ મેલી રે વિસારી, કરકું મોરા કરમકી રેખ. ઓધા૦
હાર તજુંગી, શણગાર તજુંગી, તજુંગી કાજલકી રેખ. ઓધા૦

ચીરને ફાડી વા'લી કફની પેરુંગી, લેઉંગી જોગનકો બેશ. ઓધા૦
ગોકુળ તજુંગી મેં મથુરા તજુંગી, તજુંગી મેં વ્રજ કેરો દેશ. ઓધા૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત સંગ રહેશ. ઓધા૦

પદ ૭૯ મું–રાગ સારંગ.

કામ છે, કામ છે, કામ છે, ઓધા નહિ રે આવું મારે કામ છે, શામળીઓ ભીને વાન છેરે. ઓધા.
આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમના, વચમે ગોકુળીઉં ગામ છે રે. ઓધા૦
સોનું રૂપું મારે કામ ન આવે, તુલસી તીલકપર ધ્યાન છે રે. ઓધા૦
આગલી પરસાળે મારો સસરો જી પોઢે, પાછલી પરસાળે સુંદર શ્યામ છે રે. ઓધા૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળમાં મોરો વિશ્રામ છે રે. ઓધા૦

પદ ૮૦ મું.

મને મેલી ના જાશો માવા રે, આ વ્રજમાં કેમ વસીએ વા'લા રે, મેલી ના જાશો.
જે જોઇએ તે તમને આણી આપું વા'લા, મીઠાઈ મેવા ખાવા રે. મેલી૦
આ બીજાં ઘણાં ઘણાં તમને વાનાંરે કરતી, નહિ દેઉં તમને જાવા રે. મેલી૦
કુબ્જા ઠારી અરજ કરુંછું, એટલી અરજ મોરી માનો વ્રજબાવા રે. મેલી૦
જળ જમના રે જળ ભરવા ગયાં'તાં વહાલા, સુંદર ગયાંતા ન્હાવા રે. મેલી૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ વહાલા, શામળીયો ચિત્તથે મનાવા રે. મેલી૦

પદ ૮૧ મું.*

કાગદ કોણ લઇ જાય રે, મથુરામાં લખીએ, પ્રીત થોડી થોડી થાય રે; મથુરામાં૦
પ્રીત તમોને મલવાને તલખે, ને જશોમતી અન્ન ન ખાય રે; મથુરામાં૦
વૃંદાવનની કુંજ ગલીયનમે, રોતાં રજની જાય રે; મથુરામાં૦
મીરાંબાઇક પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત ચાહે રે; મથુરામાં૦

પદ ૮૨ મું.

કેહી જઈ કરું રે પોકાર, કારી મુને ઘાવ લાગોથે, મેં કેહી જઈ કરુ પોકાર; કારી રે.
પીઉજી હમારો પારધી ભયોથે, મેં તો ભઈ હરણી શીકાર રે. કારી મુને.
દૂરસેં થો આઇ ગોળી લગ ગઈ શીરુથે, નીકર ગઈ પારમ પાર રે. કારી મુને.
પ્રેમની કટારી મુને ખેંચ કર મારી થી, થઈ ગઈ હાલ બેહાલ રે. કારી મુને.
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, હો ગઈ પારમ પાર રે. કારી મુને.

પદ ૮૩ મું–રાગ ઠુમરી.

ઝુલત રાધા સંગ, ગિરિધર ઝુલત રાધા સંગ. ટેક.
અબીલ ગુલાલકી ધુમ મચાઈ, ડારત પીચકારી રંગ. ગિરિધર૦
લાલ ભયો વૃંદાવન જમના, કેસર ચુવત અનંગ. ગિરિધર૦

---

* આ પદને મળતું બૃ. કા. ના ભાગ બીજામાં પદ ૧૯ મું છે, તેમાં ને આમાં થોડોક ફેર છે, તેથી એ પુનઃ દાખલ કીધું છે.

નાચત તાલ આધારે, સુર સુંદરી ડારીડારી બાજે તાલ મ્રદંગ. ગિરિધર૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ, ચરણ કમલકુ વેહત ગંગ. ગિરિધર૦

પદ ૮૪ મું–રાગ જેજેવંતી.

*શામરેકી દૃષ્ટ માનું પ્રેમકી કટારી થે. ટેક.
લગત બેહાલ ભઈ, ગોરસકી શુદ્ધ ન રહી, તનહુથે વ્યાપો કામ, મનુ મતવારી થે, શા૦
ચકોર ચાહત ચંદ, દીપક જલે પતંગ, જલ બીન મીન મરે, એસી પ્રીત ચારી થે. શા૦
સખી મીલ દોઉ ચાર, મનથે કર્યો બેચાર, મેં તો વાકુ જાન્યો નાહિ, કુંજકો બિહારી થે. શા૦
તું મોહોસું જાના શામ, મેરે તો તુહારો ધ્યાન, અશરણ શરણ પ્રભુ, મીરાં દાસ તુહારી થે. શા૦

પદ ૮૫ મું–થાળ.

વિઠ્ઠલ વહેલા આવો રે, વાટડી જોઉં, હર્ખી નરખી મન મોહ્યું રે, વાટડી જોઉં. ટેક
વહાલા મારા રસોઈ બનાવી છે સારી, કીધી છે સુંદર ધારી રે. વાટડી૦
વહાલા મ્હારા કંસાર પીરસ્યો છે પ્રીતે, પ્રભુ જમો પૂરણ પ્રીતે રે. વાટડી૦
વહાલા મારા દાળ ભાત ને કઢી, વડી સામગ્રી સર્વે કીધી રે. વાટડી૦
વહાલા મારા રાઈતાં શાક પાપડ છે સારા, તમો જમો પ્રિતમ મારા રે. વાટડી૦
વહાલા મારા શરમાશો નહિ વારુ, કંઈ કહેજો ખાટું ખારું રે. વાટડી૦
વહાલા મારા કનકની ઝારી ભરી લાવું, તમને આચમન લેવરાવું રે. વાટડી૦
વહાલા મારા મુખવાસ લાવી છું સારો, તમે ઉઠો સેજે પધારો રે. વાટડી૦
વહાલા મારા હેતે રહો મુજ પાસ, ગુણ ગાય તોરી મીરાં દાસ રે. વાટડી૦

પદ ૮૬ મું.

કાંની મખે દેખન જાઉં, સ્યામળો વેરાગી ભયો રે. ટેક.
કોરી મટુકીમાં મહી ઝમાવું, ગુવાલેન હોકર જાઉં રે. સ્યામળો૦
કોરી છાબડીયામાં ફુલ ભરાવું, માલણ હોકર જાઉં રે. સ્યામળો૦
ગોરે ગોરે અંગપર વિભૂત લગાવું, જોગણ હોકર જાઉં રે. સ્યામળો૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગીરધર નાગર, સ્યામ સુંદર પાર પાવું રે. સ્યામળો૦

પદ ૮૭ મું–રાગ મારુ.

કર્મકી ગત ન્યારી, સંતો કર્મકી ગત ન્યારી.
બડે બડે નેન દીયે મરઘનકુ, બન બન ફરત ઉધારી રે. સંતો૦
ઉજ્વળ બરન દીની બગલનકુ, કોયલ કર દીની કારી રે. સંતો૦
ઓર નદીયન જળ નિર્મળ કીનો, સમુદર કર દીની ખારી રે. સંતો૦
મુરખકુ ઉત્તમ રાજ દીયત હો, પંડિત ફરત ભીખારી રે. સંતો૦
મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, રાણોજી તો કાન બચારી રે. સંતો૦

પદ ૮૮ મું–રાગ કલ્યાણ.

મેરો મન હર લીનો રાજા રણછોડ, રાજા રણછોડ, પ્યારા રંગીલા રણછોડ. મેરો મન૦
કેશવ માધવ શ્રી પુરુષોતમ, કુબેર કલ્યાણકી જોડ. મેરો મન૦

---

*આ પદની અને ૫૪ માં પદની પ્રથમ તુક અને કેટલાક બોલની મતલબ સરખી જ છે

શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ બિરાજે, મુખ મોરલી ધનઘોર. મેરો મન૦
મોર મુગટ શિર છત્ર બિરાજે, કુંડળકી છબ ઓર. મેરો મન૦
આસપાસ રત્નાગર સાગર, ગોમતીજી કરે કલોલ. મેરો મન૦
ધજા પતાકા બહુ ત્યાં ફરકે, ઝાલર કરત ઝકઝોલ. મેરો મન૦
સબ ભકતકે ભાગ્યહી પ્રકટે, નામ ધર્યો રણછોડ. મેરો મન૦
જે કોય તેરો નામ સુણાવે, પાવે યુગલ કીશોર. મેરો મન૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, કર ગ્રહો નંદકીશોર. મેરો મન૦

પદ ૮૯ મું–રાગ કલ્યાણ–સાખી.

[ગોડી તો અબ મીટ ગઈ, જબ અસ્ત ભયો હે ભાણુ;
રાત ઘટીકા દો ગઈ, જબ પ્રકટ્યો રાગ કલ્યાણ.
કલ્યાણ કલ્યાણ સબકો કહે, મેં કયા કહું કલ્યાણ;
જા ઘેર સેવા શ્યામકી, તા ઘેર સદા કલ્યાણ.
સુખ ઉપજે દુઃખ મીટ ગયું, ચો–દશ ભયો ઉજીયાર;
અંગો અંગથી ઉલટ ભયો, જબ પ્રકટયો રાગ કલ્યાણ.
કલ્યાણ રાગ સો મહાબલી, સબ રાગકો રાખત માન;
સિંહલ દેશકી પદ્મની, જપતી રાગ કલ્યાણ.]

પદ ૯૦ મું–રાગ કલ્યાણ.

ગાવે રાગ કલ્યાણ, મોહન ગાવે રાગ કલ્યાણ.
આપ ગાવે ને આપ બજાવે, મોરલીશું મિલાવે તાન. મોહન૦
મોર પીંછ શિર મુગટ બિરાજે, કુંડળ ઝળકે કાન. મોહન૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ગોપીએ તજીયા ધ્યાન. મોહન૦

પદ ૯૧ મું–રાગ કાફી.

વારો જશોદા તારા દાણીને, આળીગારો આળ કરે છે. ટેક.
લાડકવાયો બાઈ લાભ જ તમને, તેથી ઘણો રાધા રાણીને. આળીગારો.
જળ જમના જાતાં માર્ગે, પાલવ ગ્રહ્યો મારો તાણીને. આળીગારો.
એક વાર સાંખ્યું બીજી વાર સાંખ્યું, શરમ તમારી ઘણી આણીને. આળીગારો.
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત માનીને. આળીગારો.

પદ ૯૨ મું–રાગ કાફી.

ગોરસ લીજે નંદલાલ, રસમાં ગોરસ લીજે. ટેક.
મેં હું બ્રખુભાણ નંદની, તુમ હો નંદાજીકે લાલ. રસમાં૦
મોર મુગટ મુકતાફળ કુંડળ, ઉર વૈજયંતિ માળ. રસમાં૦
મેં દધી બેચન જાતી બ્રન્દાબન, રોકત હે બિન કાજ. રસમાં૦
બાઈ મીરાંકે, પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, બાંહ ગ્રહેકી લાજ. રસમાં૦

પદ ૯૩ મું–રાગ કાફી.*

જળ ભરવા કેમ જાઉં, કા'નો મારી કેડે પડ્યો રે.
સાવ સોનાનો મારો ઘાટ ઘડુલો વા'લા, ઉઢણીએ રતન જડાવું. કા'નો મારી૦
મારગમાં વા'લો પાણીલાં માગે, સહીયર દેખતાં કેમ પાઉં. કા'નો મારી૦
નાથજી હમારા નિર્લજ થઈ બેઠા વા'લા, હું નિર્લજ કેમ થાઉં. કા'નો મારી૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ વા'લા, હરિ ચરણે ધ્યાન ધરાઉં. કા'નો મારી૦

પદ ૯૪ મું–રાગ કાફી.

ભૂલી મોતનકો હાર, સખી તટ જમના કિનારે.
એક એક મોતી મારું લાખ ટકાનું વા'લા, પરોવ્યું સુવર્ણ કેરે તાર. સખી તટ૦
સાસુ હમારી અતિ વઢકારી વા'લા, નણદલ વિખડાંનું ઝાર. સખી તટ૦
પરણ્યો હમારો પરમ સોહાગી, માર્યાં છે મોહનાં બાણ. સખી તટ૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત ધ્યાન. સખી તટ૦

પદ ૯૫ મું–રાગ કાફી.

ઉઠ તો ચલે અબધૂત, મઢીમાં કોઈ ના બિરાજે, ઉઠ ચલે અબધૂત.
પંથી હતો તે પંથે લાગ્યો, આસન પડ રહી બિભૂત. મઢીમાં૦
ચેલો સાથી કોઈ ના સુધર્યો, સબહી નીવડ્યા કપૂત. મઢીમાં૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, તૂટ ગયો ગયે ધર સૂત. મઢીમાં૦

પદ ૯૬ મું–રાગ ગોડી.

ઓ આવે હરિ હસતા, સજની, ઓ આવે હરિ હસતા.
મુજ અબલા એકલડી જાણી, પિતાંબર કેડે કસતા, સજની૦ ઓ૦
પચરંગી પાઘ કેસરીયારે વાઘા, ફુલડાં મેહેલે તોરા;
મારે આંગણીએ દ્રાખ બીજોરાં, મેવલે ભરાવું તારા ખોળા, સજની૦ ઓ૦
પ્રીત કરે તેની પુઠ ન મેલે, પાસેથી સે નથી ખસતા;
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, હરિ વા'લો હૃદય કમળમાં વસતા, સજની૦ ઓ૦

પદ ૯૭ મું–રાગ કલ્યાણ.

આંખલડી વાંકી, અલબેલા તારી આંખલડી વાંકી. ટેક.
નેન કમળનો પલકારો રે ભારે, તીર માર્યાં તાકી. અલબેલા૦
વૃંદાવનને મારગ જાતાં, તન રે જોયાં ઝાંખી. અલબેલા૦
ચાળવણીયામાં વા'લે ચિત્ત હરી લીધાં, મોહનલાલે ભૂરકી નાંખી. અલબેલા૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત રાખી. અલબેલા૦

પદ ૯૮ મું–રાગ મારુ.

મેલાને માવા, મારગડો મેલોની માવા. ટેક.
ઘાટે ને ઘાટે રોકો શામળીયા, હરિ મારા પાલવડા શાવા. મારગડો૦

*આ પદના અથવાળું પદ શાતદાસનું છે. જુવો બૃ૦ કા૦ દોહન ભાગ ૧ લો, પદ ૧૦ મું.

રસિયાજી શું સ્હોર કરો છો, જીવણ દો જાવા. મારગડો૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ગુણ તો ગોવિંદના ગાવા. મારગડો૦

પદ ૯૯મું–રાગ મારુ.

હરિ માયા શીદને લગાડી, ધૂતારે વા'લે માયા શીદ લગાડી. ટેક.
માયા લગાડી વા'લા મેલી ના જાશો, એવા ન થાઓ નાથ અનાડી. ધૂતારે૦
વૃંદા તે વનમાં ગૌધન ચારતાં, હાંરે મધુરસી મોરલી વગાડી. ધૂતારે૦
વૃંદાવનને મારગ જાતાં વા'લા, ફૂલની તે વાડીઓ ભેલાડી. ધૂતારે૦
હાથમાં દીવડો મે બાળ કુંવારી વા'લા, હાંરે દેવળ પૂજવાને ચાલી. ધૂતારે૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ બલિહારી. ધૂતારે૦

પદ ૧૦૦ મું–રાગ મારુ.

નારે આવ્યા વ્રજમાં ફરીને, ઓધવજી વા'લો, નારે આવ્યા વ્રજમાં ફરીને.
આઠ દિવસની અવધ કરીને, નારે જોયું વ્રજમાં ફરીને. ઓધવજી૦
ઓધવ સાથે સન્દેશો કહાવ્યો, કાગળ ના લખ્યો રે ફરીને. ઓધવજી૦
કુબજારે સાથે સ્નેહ કરીને, વા'લો રહ્યા ત્યાં રે ઠરીને. ઓધવજી૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચિત્ત મારાં લીધાં હરીને. ઓધવજી૦

પદ ૧૦૧ મું–રાગ ધનાશ્રી.

મને મલીયા મિત્ર ગોપાળ, નહિ આઉં સાસરીએ. ટેક.
સંસાર મારુ હો સાસરું ને વૈકુંઠ મારો વાસ રે;
લક્ષ ચોરાસી મારો હો ચુડલો રે, હાંરે મેં તો વર્યા ગોપાળ લાલ નાથ. નહિ જાઉં૦
સાસુ હમારી સુષુમ્ણા રે, સસરો પ્રેમ સતોષ રે;
જેઠ જુગોજુગ જીવજો રે, હાં રે પેલો નાવલીયો નિર્દોષ. નહિ જાઉં૦
ઓઢું તો નવરંગ ચુંદડી રે, નહિ ઓઢું કાંબળ લગાર રે;
ઓઢું પ્રેમરસ ચુંદડી રે, હાં રે મારાં પાપ નિવારણ કરનાર. નહિ જાઉં૦
દીએરને દોનું હે દીકરી રે, દોનું રાજકુમારરે;
એકને સત્યયુગ મોહી રહ્યો રાણા, દુજી રહી બ્રહ્મચાર. નહિ જાઉં૦
એકકનો ગુરુ ગોવિંદજી હોરે, દુજીકો હે સંસારરે;
રાજા છાંડો ચિત્રકુટને રે, હાંરે વા'લા ગામડાં સોલ હજાર. નહિ જાઉં૦
અપના પિયાકુ જાઈને કહેજો, ઘણા દહાડાનો ઘરવાસ રે;
બેઉ કર જોડી હો વિનવેંર, હાંરે ગુણ ગાય મીરાંબાઈ દાસ. નહિ જાઉં૦

પદ ૧૦૨ મું–રાગ ધનાશ્રી.

કામ નહિ આવે તારે કામ નહિ આવે, પ્રભુ વિના તારે કામ નહિ આવે.
રચિ રચી મનનો ભોજન બનાયો, તા પરે તન તાપ કર લગાયો રે. હરિ વિના૦
રજ જલ કરી એહી પુતર જાયો, ક્ષણું ક્ષણું વાકું લાડ લડાયો રે. હરિ વિના૦

તરીયા કહે તોરી સાથ ચલુંગી, લુંટી લુંટી વાકો ધન ખાયો રે. હરિ વિના૦
કાઢ કાઢ કરે ઘરથી બાહરી, ક્ષણુંરે રહેવા ન પાયો રે. હરિ વિના૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણે રહી ચરણ ન ધરાયો રે. હરિ વિના૦

પદ ૧૦૩ મું–રાગ ગુર્જર.

લેને તુરી લકડીરે, લેને તુરી કામલી, ગાયો તો ચરાવવા નહિ જાઉં માવડલી. લેને૦
માખણ તો બલભદ્રને ખાયો, હમને પાયો ખાટી હો રે છાશલડી. લેને૦
વૃન્દાવનને મારગ જાતાં, પાઉંમે ખુંચે ઝીણી કાંકલડી. લેને૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત રાખલડી રે. લેને૦

પદ ૧૦૪–મું રાગ કેદારો.

વાગે છે રે, વાગે છે, પેલા વનડામાં મીઠી વેણું વાગે છે, દુર્જનનો ડર લાગે છે. પેલા૦
સાસુ સુતી મારી સુખ નિદ્રામાં, જાઉં તો રે નણદલ જાગે છે. પેલા૦
સસરો હમારો પરમ સોહાગી, દીયેરીઓ છણછણો દિલમાં દાઝે છે. પેલા૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ, જન્મ મરણ ભે ભાગે છે. પેલા૦

પદ ૧૦૫ મું–રાગ કેદારો.

એક દિન મોરલી બજાઈ, કનૈયા એક દીન મોરલી બજાઈ.
મોરલીના નાદે મેરો મન હર લીનો, ઓમકી સુરતા ઉડાઈ. કનૈયા૦
ગૌઓ તો સબ ઘાસ ના ખાયે, * * * * કનૈયા૦
શર્વરી તો વળી સ્તંભ ભઈ હે, ચંદ્ર ગયો છુપાઈરે. કનૈયા૦
મેઘ ઘટા ઘટ થઈ રહી છે, બાદરી કારી ગૈ વાહી રે. કનૈયા૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત ધાઈ રે. કનૈયા૦

પદ ૧૦૬ મું–રાગ મારુ.

આરત તોડી રે પ્રીયા મોરી આરત તોડી રે;
આરત તોરા નામની કી, મળજો સાંજ સવેરી રે; પ્રીયા૦
શ્રાવણ ભાદરવો ઉલટ્યો રે, વૃખાઋતુ આગી રે,
વીજ ઝબાઝબ હો રહી રે, મેહ ઝડી લાગી રે; પ્રીયા૦
આ તનકો દીવડો કરું રે, મનસા કરું બત્તી રે,
તેલ જલાવું પ્રેમના રે, નીશદીન પ્રેમકું રોતી રે; પ્રીયા૦
પટીયાં પાડું પ્રેમનાં રે, મોતી માંગ સમારું રે,
પ્રીયા તોરે કારણે રે, ભરજોબન વારું રે; પ્રીયા૦
તમ હો પુરણ પુરાણા રે, પુરણ સુખ દેજો રે,
મીરાંબાઈ વ્રેહની બ્યાકુળી, અપની કર લેજો રે; પ્રીયા૦

પદ ૧૦૭ મું–રાગ મારુ.

રાખો રે સ્યામ હરી લજ્જા મોરી, રાખો સ્યામ હરિ. ટેક.
ભીમકી બેઠ, અર્જુનકી બેઠ, તેણે મારી ગરજ ન સરી. લજ્જા૦

દુષ્ટ દુર્યોધન ચીરને ખેંચાવે, સભા બીચ ખડી રે કરી. લજ્જા૦
ગરુડ ચઢીને ગોવિંદજી રે આવ્યા, ચીરના તો વા'ણ ભરી. લજ્જા૦
બાઈ મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણે આવી તો ઉગરી. લજ્જા૦

પદ ૧૦૮ મું–રાગ મારુ.

માર્યાં છે મોહનાં બાણ, વા'લીડે અમને માર્યાં છે મોહનાં બાણ.
તમારી મોરલીએ મારાં મનડાં વિંધાયાં, વિંધાયાં તન મન પ્રાણ. વા'લીડે૦
વૃન્દાવનને મારગ જાતાં, હાં રે મારો પાલવડો મો તાણ. વા'લીડે૦
જળ જમના જળ ભરવા ગયાં'તાં, કાંઠલે ઉભો પેલો કા'ન. વા'લીડે૦
મીરાંબાઈકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળ ચિત્ત આણ. વા'લીડે૦

પદ ૧૦૯ મું–રાગ મારુ.

વારે વારે કહોને કહીએ દિલડાની વાતો, વારે વારે કહોને કહીયે;
આગે તમે બોલડા બોલ્યા મારા રાજ; વારે વારે૦
તે બોલડા સંભારી મને કહેતાં આવે લાજ;
પાંડવોની પ્રતિજ્ઞા પાળી, દ્રૌપદીની રાખી લાજ. વારે વારે૦
સુદામાની વેળા વારી, ઉગાર્યો પ્રલ્હાદ;
પ્રજાપતિએ નીમામાં પૂર્યાં, માંહે દેવતાનો વાસ. વારે વારે૦
માંજારીનાં બચ્ચાં રે રાખ્યાં, એવા શ્રી મહારાજ;
વૃન્દાવનથી સાલુડા લાવ્યા, રાધાજીને કાજ. વારે વારે૦
પહેરી ઓઢી મહેલે આવ્યાં, રીઝયા શ્રી મહારાજ;
બાઈમીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, સોહાગી બની સજી સાજ. વારે વારે૦

પદ ૧૧૦ મું–રાગ મારુ.

નાવ રીસાયો રે, બે'ની મારો નાવ રીસાયો રે. ટેક.
ચોરામાં જોયો ને ચૌટામાં જોયો, ફળીયાં જોયાં ફરી ફરીને. બે'ની૦
હાથમાં દીવલડો ને ઘેર ઘેર જોતી, જોતી અતિ ઘણું રોતી. બે'ની૦
બાઈમીરાંક પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, ચરણ કમળે ચિત્ત દેતી. બે'ની૦

પદ ૧૧૧ મું.

કનૈયા બલ જાઉં, અબ નહિ બસું રે ગોકુલમે; કનૈયા બલ જાઉંરે.
કાળી હોડે કામળી રે, કાળા હેરે કહાન, બૃંદાબનકી કુંજ ગલનમે, ખેલત ગોપી તજ માનરે. ક૦
ઘેર આઈ ગોવાલન, ઘેર આયે ગોવાળ, હરિ હજુ નહીં આયે રે, મેરો મદન ગોપાલ. કનૈયા૦
સોનેકી બંસરિયાં, રૂપેકી જંજીર, ગાવે ને બજાવે કાનજી, ત્રટ જમનાકે તીર. કનૈયા૦
જમનાકે નીરે તીરે, બગલા બનાવું, બંગલાકી ભીતે ભીતે, બેરબેર પ્રેમ ચણાઉં. કનૈયા૦
મીરાંકે પ્રભુ, ગિરધર પ્યારે લાલ, અબ કોઈ મત પડો રે, મેરે ખ્યાલ. કનૈયા૦

પદ ૧૧૨ મું-હોરી.

ઝટ દ્યો મેરા ચીર, મોરારી મોરારી રે, ઝટ દ્યો મેરા ચીર.
લે મેરા ચીર કદમ ચઢબેઠો, મેં જલ બીચ ઉઘાડી, હાંરે લાલા, મેં જલ બીચ ઉઘાડી,
ઉભી રાધા અરજ કરત હે, હો ચીર દીઓ ગિરધારી;
પ્રભુ તોરે પાય પરુંગી. ઝટ દ્યો૦
જો રાધા તેરા ચીર ચહાવત હો, જલસે હોજા ન્યારી; હાંરે લાલા, જલસે૦
જલસે ન્યારી કા'ના કબુએ ના હોવુંગી, તુમ હો પુરુષ હમ નારી;
લાજ મોકુ આવત ભારી. ઝટ દ્યો૦
તુમ તો કુંવર નંદલાલ કહાવો, મેં બ્રખુભાન દુલારી; હાંરે લાલા, મેં૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ, તુમ જીતે હમ હારી;
ચરન પર જાઉં બલિહારી. ઝટ દ્યો૦

પદ ૧૧૩ મું.

ભજન ભરોસે અવિનાશી, મેં તો ભજન ભરોસે અવિનાશી. ટેક.
જપ તપ તીર્થ કછુએ ન જાણું, ફરત મેં ઉદાસી રે; મેં તો૦
મંત્ર ને જંત્ર કછુએ ના જાણું, વેદ પઢ્યો ન ગૈ કાશી; મેં તો૦
મીરાંકે પ્રભુ ગિરધર નાગર, ચરણ કમળકી હું દાસી; મેં તો૦

મોતીરામ.

નરસિંહ મેહેતાના પિતાનું શ્રાદ્ધ.

પદ ૧ લું-રાગ કાફી.

નરસિંહ મહેતો કહે છે રે, પ્રભુજીને ક્રોધ કરી;
દાસ કેરી વિનતિ રે, કેમ નહિ સાંભળો હરી. ટેક.
જો તમારે ઘટ પડે તો, ઉછીના આપો મહારાજ;
પગારમાંથી કાપી લેજો, રાખો હમારી લાજ;
સર્વે ઠપકો તમને રે, જુઓ મન વિચાર કરી. નરસિંહ૦
થોડા માંહે શું સંતાપે, નથી ઝાઝાનું કામ;
નારે કે'જે તું નહિ બને તો, દર્શન દે ન ધરી હામ;
શરમ શાને લાગે રે, કહું છું હું તો વાત ખરી. નરસિંહ૦
નારે કહેથી રીસ નહિ રાખું, ને નહિ ઝાલું તારો હાથ;
દ્રવ્ય માટે તેં હેત ઉતાર્યું, હાંસી થાશે સાક્ષાત;
કહેશે જમવ તેડી રે, ભૂખ્યાં કાઢ્યાં પાછાં ફરી. નરસિંહ૦

શા માટે તું સુઈ રહ્યો છે, સેવકનું પાણી જાય;
જાગ જદુવીર મહેર કરીને, શું રાધાજી ચાંપે પાય;
દાસ મૂક્યો વહેતો રે, લંપટે વા'લી કીધી સુંદરી. નરસિંહ૦
શા માટે તું વાર લગાડે, વણસે છે મારું કામ;
હસવું થાય છે તારા મનમાં, મારે મરવાનો ઠામ;
નરસિંહ મે'તો બોલ્યો રે, દુઃખ આવી રહ્યાં ઠરી. નરસિંહ૦
તારો વિશ્વાસ મનમાં રાખી, શ્રાધ માંડ્યું મેં તો ઘેર;
વખત જાય ને વાર લગાડે, શે નથી કરતો પેર;
નોંતરાં દીધાં જ્યારે રે, સર્વે બોલ્યા અહંકાર ભરી. નરસિંહ૦
વાર લગાડી ઘે'લાં કાઢો, તેણે શું સર્યું તારું કાજ;
મોંમાં મારીને લેવા બેઠો છું, ગમે તો લેજે વ્યાજ;
મોતિરામ કહે છે રે, પ્રભુજીને ધ્યાન ધરી. નરસિંહ૦

પદ ૨ જું–રાગ કાફી.

ચમકીને હરિ ઉઠ્યા રે, નરસૈંયાનું દુઃખ જાણી;
રુદીયામાં દર્શન દીધું રે, એવા છે સારંગપાણી. ટેક.
મોર મુગટ પિતાંબર શોભે, ચાર ભુજા તત્કાળ;
સો રૂપીયા પાસે મૂક્યા, આણી અંતરમાં વહાલ;
ધન ધન મહેતો કહે છે રે, મારું તમે રાખ્યું પાણી. ચમકીને૦
શંખ ચક્ર ને ગદા બિરાજે, પદ્મ શોભે કુંડળ કાન;
નમી નમીને મે'તો ચર્ણે લાગે, ન જોઇયે આવડું માન;
હરિ તો શરમાયા રે, નીચું ઘાલ્યું દુઃખ આણી. ચમકીને૦
ઘણી ઘણી સ્તુતિ કીધી, પ્રભુ થયા રે વિદાય;
નારી પાસે મે'તોજી આવ્યા, હર્ખ્યા ઘણું મનમાંય;
રૂપૈયા પાસે મૂક્યા રે, ગમે તેવું કરો રાણી. ચમકીને૦
કરજોડીને નારી કહેછે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
સાચું સગપણ હરિની સાથે, હાવે તો થાશે શ્રાદ્ધ;
મને આશા નહોતી રે, મોકલશે સારંગપાણી. ચમકીને૦
વ્હેલા લાવો સ્વામી મારા, જે જોઇયે તે નિર્ધાર;
વધારે વધારે સર્વ લાવજો, ખૂટે નહિ ભર્તાર;
કાંઈ ઘણું તે તો રે, લખાવવા બેઠી નાર શાણી. ચમકીને૦
સંભારીને સર્વ લખાવ્યું, નથી ભૂલી કાંઈ વાત;
મોંઘું મળે પણ સારું લાવજો, કુપાત્ર નાગરી ન્યાત;
દેશ સારે આવો રે, જ્યાં તાજી કરી લોગ ઘાણી. ચમકીને૦

બજારમાં સહુ લેવા ચાલ્યા, નરસિંહ મહેતો સાક્ષાત;
એને માથે ગાજી રહ્યો છે, મોતિ કેરો નાથ;
સારવાને સારુ રે, સર્વે મૂકજો આણી. ચમકીને૦

પદ ૩ જું–રાગ કાફી.

કેડ બાંધી ચાલ્યા રે, નરસિહ મહેતો સહુ લેવા;
સર્વે ખર્ચી નાંખ્યું રે, નથી ઘરમાં દીધું રહેવા. ટેક.
કાગળ વાંચી છેકુ મૂકે, લેઈ વસ્તુ નિર્ધાર;
જેમ સોદાગર હોંસે હોરે, આણીને હર્ખ અપાર;
મજૂર આઠ કીધા રે, ગાંસડા ઉપાડે તેવા. કેડ બાંધી૦
ખાંડ સાકર ને બદામ એલચી, જાયફળ જાવંત્રી સાર;
ખસખસ કોપરું સાંતરવાને, પરતાં લીધાં નિર્ધાર;
રુડી રીતે લીધાં રે, મન ગમતા મેવા. કેડ બાંધી૦
મજૂર માથે લેઈ કરીને, ઘેર આવે રુડી પેર;
લોક દેખીને અચરત પામે, શું છે મહેતાજીને ઘેર;
સર્વે રસ્તે પૂછે રે, નથી ઉભા રહેતા કહેવા. કેડ બાંધી૦
કાગળ વાંચીને સર્વે લાવ્યા, નરસિહ મહેતો તેણી વાર;
ગોવિંદજીએ ગમતું કીધું, ધૃત ભૂલ્યા નિર્ધાર;
હાથે શ્રાદ્ધ કરવું રે, પ્રભુ બેસશે સારવા. કેડ બાંધી૦
માણેક મહેતીએ સર્વે જોયું, તપાસીને સાક્ષાત;
એક વસ્તુ નથી જણાતી, ધૃત ભૂલ્યા છે મારા નાથ;
સ્વામી પ્રત્યે બોલી રે, કરજોડીને લાગી કહેવા. કેડ બાંધી૦
રસોઈ સામગ્રી કરવા માંડો, ઘીનો નથી અટકાવ;
સારી રીતે પાક બનાવો, આણી અંતરમાં ભાવ;
વાર ઘણી લાગે રે, હજુ નથી કરી સેવા. કેડ બાંધી૦
શાક સમારે નરસિહ મે'તો, તરત કર્યું તૈયાર;
માણેક મહેતીએ રસોઈ બનાવી, હર્ખ ધરી અપાર;
મોતિરામ કહે છે રે, પાછળથી જાશે ઘી લેવા. કેડ બાંધી૦

પદ ૪ થું–રાગ કાફી.

વહેલા ઘી લેઈ આવો રે, સ્વામી સાચી વાત કહું છું;
રસોઈ સર્વે કીધી રે, હવે ઘીની વાટ જોઉં છું. ટેક.
સર્વે ન્યાત જમવાને આવશે, હવે નથી કંઈ વાર;
શ્રાદ્ધ સારતાં વિલમ્બ લાગશે, વહેલા આવજો ભર્તાર;
રખે વાર લાગે રે, આવતા સુધી ખોટી થાઉં છું. વહેલા ઘી૦

ઘી લેવા મહેતોજી ચાલ્યા, નેસ્તી કેરે હાટ;
મહેતાજીનો તે પરમ સ્નેહી, બેસાડ્યા માંડીને વાત;
મહેતાજીને કહે છે રે, હું તો તમ સાથે રહું છું. વહેલા ઘી૦
હરિ ગુણ સંભળાવો મે'તા, આણી અંતરમાં ઉલ્લાસ;
વાણી તમારી ઘણી રસાળી, સાંભળવા ઇચ્છે દાસ;
પ્રભુ ગુણ પ્રીતે રે, સાંભળી ઘણો ખુશી થાઉં છું. વહેલા ઘી૦
એવું સાંભળી હર્ખ્યા મેહેતો, ખુશી થયા તેણી વાર;
પ્રભુની ઉપર તમો પ્રીતિ રાખો છો, ધન તમારો અવતાર;
નરસિંહ મે'તો બોલ્યા રે, હવે હરિના ગુણ ગાઉં છું. વહેલા ઘી૦
ગુણ ગાવા મે'તાજી બેઠા, આણી અંતરમાં વહાલ;
ઘરની વાતો પડતી મૂકી, ભૂલી ગયા તત્કાળ;
મહેતાજી મન સમજે રે, હરિ રસ પી ને પાઉં છું. વહેલા ઘી૦
ગુણ ગાવા ગોવિંદ કેરા, લોક મલે જેમ જેમ;
લોક દેખી મે'તાજી મનમાં, હર્ખે ઘણું તેમ તેમ;
મહેતો નથી કે'તા રે, હું તો હાવે ઘેર જાઉં છું. વહેલા ઘી૦
એહેવા હરિ જન પ્રભુને વા'લા, સદા કરે તેની વહાર;
એક ઘડી ગોવિંદ ન ભૂલે, તેને કેમ વિસારે કર્તાર;
મોતિરામ કહે છે રે, હરિ દર્શન ચહાઉં છું. વહેલા ઘી૦

પદ ૫ મું—રાગ કાફી.

મે'તી મન વિચારે રે, કેમ સ્વામી આવ્યા નહિ;
રસ્તા સામું જોતી રે, વાટ જુએ ઉભી રહી. ટેક.
હમણા આવશે નાત સર્વે, જમવા કારણ નિર્ધાર;
વાટ જુએ ને દુઃખ ધરે છે, કેમ લાગી હશે વાર;
એટલે સર્વે આવ્યાં રે, નરનારી જમવા સહી. મે'તી૦
શુકલ સાધુ સર્વે આવ્યા, જેઠાણી ને વળી જેઠ;
આવે તેને આદર આપે, એટલે આવ્યા છે નાત શેઠ;
આવો કહી બેસાડે રે, મનમાં ચિંતા લાગી રહી. મે'તી૦
માન આપીને સહુને કેહે છે, રસોઇને નથી વાર;
ઘી લેવા મહેતો ગયા છે, આવતા હશે ભર્તાર;
પછી જમવા બેસો રે, કરજોડીને બોલે સહી. મે'તી૦
માંહો માંહી નારી વાત કરે છે, આપણે શે'લાં આવ્યાં નિર્ધાર;
શ્રાદ્ધ જાણીને સહુ વે'લાં આવ્યાં, લાગશે હજી ઘણી વાર;
ઘરમાં પાણી ભરવું રે, સાસુની વાણી સાચી થઈ. મે'તી૦

એક કહે મારે ઘણું કામ છે, બીજી બોલે છે એમ;
કામ તો આપણે રોજ લાગ્યું છે, બેસો ધરીને પ્રેમ;
મહેતાનું મુખ જોતાં રે, પાપ સર્વે જાશે વહી. મે'તી૦
શુકલ સાધુ પૂછવા લાગ્યા, ક્રોધ આણીને ભરપૂર;
દિન રહ્યો થોડો ને વેળા વટેછે, થાય ઘણું અસૂર;
પિતૃ જાશે પાછા રે, સાંજે પિંડ લેશે નહિ. મે'તી૦
અવળા સવળી ન્યાત બોલેછે, સર્વે કરે છે ઉપહાસ;
માણેક મે'તી સહન કરે છે, પામે ઘણું મન ત્રાસ;
મોતિરામ કહે છે રે, હાંસી કરે સગાં થઈ. મે'તી૦

પદ ૬ ઠું—રાગ કાફી.

ઝવેર ભાભી બોલ્યાં રે, સાંભળો તમે સઉ સુંદરી;
મુખ મરડીને કહે છે રે, મનમાં ઘણો ગર્વ કરી. ટેક.
નગરમાંથી ઘી મલતું નથી, રાયે દીધી છે આણ;
ગામમાં તો બંધી થઈ છે, સાચું માનો નિર્વાણ;
પરદેશે પધાર્યો રે, ખોળી કાઢશે ગામમાં ફરી. ઝવેર૦
નહિ મલે તો દૂધ લેઇને, આધરકરશે સાક્ષાત;
દહી થયા પછી વલોવી નાખશે, સાંભળો મારી વાત;
પરમ દહાડે લાવશે રે, માખણને તાવી કરી. ઝવેર૦
ત્યાં સુધી બારણે બેસો, લાંઘવા સારુ નિરધાર;
કોઈ કહે મહેતો નાશી રે છુટયા, એમ આડું બોલે સઉનાર;
કોઈ કહે ઘી ઢોળાયું રે, પગ ગયો હશે સરી. ઝવેર૦
કોઈ કહે મે'તો યજ્ઞ કરેછે, તેણે લાવતાં લાગે વાર;
કોઈ કહે ભાઈ ભૂલ પડી છે, રૂપૈયા એક હજાર;
તેણે વાર લાગે રે, આવશે તેનો હિસાબ કરી. ઝવેર૦
હાંસી કરીને બીજો બોલે, અમથું તે કેમ ખવાય;
સર્વે મલીને હરિ ભજો તો, સહેજે કાર્ય થાય;
ઘેરથી ઘી લેઈ આવોરે, પછી જમો પેટ ભરી. ઝવેર૦
ઘી લાવતાં છોવાયું હશે, તે બદલવા ગયા નિર્ધાર;
નહિ બદલાય તો કાશીએ જાશે, ધોશે ગંગા મોઝાર;
પાવન કરી લાવશે રે, ત્યાં સુધી બેસો ઠામે ઠરી. ઝવેર૦
સારવાને છેક સાંજ પડી ગઈ, ને જમતાં પડશે રાત;
એના પૂર્વજને રાંતે ભાવે, એમ કરે સઉ વાત;
મોતિરામ કહે છે રે, હરિ ચર્ણે શિપ ધરી. ઝવેર૦

પદ ૭ મું–રાગ કાફી.

વાર શાને લાગી રે, એમ સઉ ચિંતા કરતા;
આ મહેતાજી આવ્યા રે, મોટાં મોટાં ડગ ભરતા. ટેક.
હાંસી કરીને નાગર બોલ્યા, સર્વે જમ્યા ભરપૂર;
હાથ ફેરવો પેટ જ ઉપર, જરા નથી રે કસૂર;
એમ આડું બોલે રે, જરા નથી ઓસરતા. વાર શાને૦
સાંજ પડી હાવે શું થાશે, ને છોરું કરે છે પોકાર;
આંખડીએ અંધારાં રે આવે, ભાભી બોલ્યાં બીજીવાર;
ધ્યાન મહેતા કેરું રે, કેમ તમે નથી ધરતા. વાર૦
ન્યાત જમાડવા શંખ જ ફુંકચો, ભૂખે મુઆં ઘણી વાર;
ઘેર જઇને ચાલો રસોઈ કરીએ, મુખે દે છે ગાળ;
લાજ એને શાની રે, દહાડી એવાં ફેલ કરતાં. વાર૦
કાળું મોં લેઈ ક્યાં સંતાયો, ફજેતી ઘરની થાય;
રુડો હોય તો નામ વધારે, ધિક્ક પડો એની કાય;
એનાથી પક્ષી સારાં રે, સુખે તે તો ચારો ચરતાં. વાર૦
એવું સાંભળી માણેક મે'તી, થાયે ઘણું ઉચ્ચાટ;
બહાર આવે ને ઘરમાં રે પેસે, જુએ પતિની રે વાટ;
સ્વામી વહેલા આવી રે, કેમ નથી દુઃખ હરતા. વાર૦
માણેક મે'તીએ મેણાં ખાઈ, સહન કર્યું રે અપાર;
પ્રભુ સાંભળીને અરજ કરે છે, સાહે કરો કર્તાર;
લાજ મારી જાશે રે, કેમ નથી વહારે ચઢતા. વાર૦
રુદન કરીને આંસુડાં ભરતી, જપે હરિનું નામ;
પ્રભુ વિના કોણ શોક નિવારે, કહે છે મોતિરામ;
હરિ શોધી કાઢો રે, સ્વામી મને નથી જડતા. વાર૦

પદ ૮ મું–રાગ કાફી.

ઘણા શોકથી નારી રે, પ્રભુજીની સ્તુતિ કરતી;
નેત્રે આંસુ આવે રે, ઘરમાં બહાર ફેરા ફરતી. ટેક.
ઘણી ફજેતી થઈ છે મારી, મેણાં દે છે સઉ ન્યાત;
અણઘટતું તે સર્વે બોલે છે, હવે કરવી પડશે ઘાત;
ઝેર ક્યાંથી લાવું રે, નથી માગ દેતી ધરતી. ઘણા૦
છેલ્લી વહેલી વિનતિ મારી, સાંભળજો દીનાનાથ;
અવગુણ મારા મનમાં ન લાવો, જમવા આવી છે સઉ ન્યાત;
પ્રભુને સંભારી રે, ઘણું ઘણું તે તો રડતી. ઘણા૦

દુર્બળ જાણી દયા આણો, સાહે કરોની મોરાર;
હાંસી કરે છે તમારા જનની, કેમ કરો છો વિચાર;
અગ્નિ અંગે લાગી રે, પ્રભુ મને રાખો બળતી. ઘણા૦
કીર્તન કરી છાના રહે મે'તો, નેસ્તી બોલે તેણી વાર;
બેસો મહેતાજી ઘણો છે દા'ડો, ગાવોની ગુણ કર્તાર;
હરિના ભજનમાં રે, મારી તો સુરતા વરી. ઘણા૦
તમારું કીર્તન રુડું લાગે, વાણીયો કહેતો જાય;
રીઝ પામીને નરસિંહ મે'તો, તેમ તેમ હરિના ગુણ ગાય;
શ્રાધ કેરી વાતો રે, મહેતાને નથી સાંભરતી. ઘણા૦
ઘણા હેતથી ગાવા માંડ્યું, ત્યારે વિચાર્યું શ્રી મહારાજ;
એને જઇને કોણ ઉઠાડે, વણસે ભક્તનું કાજ;
ઘેર નારી રુએ રે, તે તો ઘણું ઓસરતી. ઘણા૦
દાસ તણી મન ચિંતા પેઠી, એવા શ્રી ભગવાન;
દાસ મોતિરામ કહે પોકારી, સાંભળજો સહુ કાન;
હરિને ભજો ભાવે રે, બીજી વાતો મૂકી પડતી. ઘણા૦

પદ ૯ મું–રાગ કાફી.

નરસિંહ મે'તા કેરોરે, વેશ પ્રભુ પોતે ધરતા;
દાસ ઓધવ પ્રત્યે રે, હરિ મુખ ઓચરતા. ટેક.
ઓધવ અક્રૂર પ્રત્યે બોલ્યા, પોતે શ્રી મહારાજ;
ઝારી ને મોહર પિતાંબર લાવજો, રાખવા ભક્તની લાજ;
જૂનાગઢમાં જઈશું રે, રખે તમો બેસી રહેતા. નરસિંહ૦
ટીલું કરીને ટોપી ઘાલી, છાપાં છાપ્યાં કાય;
દેવ દેખીને વિસ્મય પામ્યા, આ તે શું કહેવાય;
તાંબડી કરમાં ઘીની રે, ચાલે મોટાં ડગ ભરતા. નરસિંહ૦
ધસીને મંદિરમાં પેઠા પોતે, સર્વે તજ્યો અહંકાર;
મહેતીના કરમાં તાંબડી આપી, જાણે આવ્યા ભર્તાર;
હરિ મહેતા રૂપે રે, શુક્લને ચર્ણે નમતા. નરસિંહ૦
ગોરને હરિ ચર્ણે લાગ્યા, દીધાં સર્વને માન;
ભાભી નીચું જોવા લાગી, ઝાંખી પડી નિર્વાણ;
શુક્લ રીસે બોલ્યા રે, મહેતાજીની સાથે વઢતા. નરસિંહ૦
આવડી વાર તે ક્યાં લગાડી, શું ગયો હતો પરગામ;
હરિ કહે ભાઈ ગયા હમો, કરવા ભક્તનું કામ;
મહેતા જેવું બોલે રે, તેવું પ્રભુ ઓચરતા. નરસિંહ૦

મર્મ કોઈ જાણે નહિ, ઓળખ્યા નહિ ભગવાન;
શુક્લ કહે શું બેસી રહ્યા છો, વહી રે ગયા મધ્યાહ્ન;
મહેતાજી ઉતાવળ રે, કેમ તમે નથી કરતા. નરસિંહ૦
કઈ વારનો બેસી રહ્યો છું, ખોટી કરે શા માટ;
જેના રે પુત્ર સાંજે રે સારે, તેમાં ઉઠી છે વાટ;
હર્ષ ઘણો મનમાં રે, મોતિરામ દાસ ધરતા. નરસિંહ૦

પદ ૧૦ મું–રાગ કાફી.

જમવાને તેડી રે, કેમ વેશ માંડ્યા તમે;
ભૂખે સહુ મરે છે રે, પાછાં ઘેર જઇશું અમે. ટેક.
જેમ જેમ સાંજ પડે છે રે, મે'તા તારે તો વહાણું વાય;
નાગરી ન્યાતમાં શારે પૂજેતા, કયાં સુધી ખોટી થાય;
જોની મન વિચારી રે, એવા ચાળા નહિ રે ગમે. જમવાને૦
એમ સર્વનાં વચન સાંભળી, વિચારે શ્રી ભગવાન;
સર્વનાં પાણી ઉતારી નાખું, પાછા કરું મધ્યાહ્ન;
ઉંચી દૃષ્ટિ જોયું રે, પ્રભુજીએ તેણે સમે. જમવાને૦
પાછો ભાણ પૂર્વે સંચર્યો, ક્ષણું ન લાગી વાર;
વાદળામાં સૂરજ પેઠો, ફેરા ફરે કર્તાર;
ઘરમાં બહાર પેસે રે, તે તો દેખી નવ રે ખમે. જમવાને૦
મહેતા પ્રત્યે સર્વે બોલે, તેં હરિ ભજીને અક્કલ ખોઈ;
આવો નિર્લજ ના જાણ્યો મે'તો, છોરુ મરે છે રોઈ;
સર્વને ખાડા પડીયા રે, અલ્યા હમણાં સુરજ આથમે. જમવાને૦
તવ હસીને બોલ્યા મે'તો, હજુ નથી થયા રે બપોર;
એમ ઉતાવળ શાને કરો છો, શીદ કરો છો સોર;
રાંધતાં શું રડો છો રે, ગરીબ જાણી સર્વે દમો. જમવાને૦
ખરા મધ્યાહ્ને શ્રાધ સારતાં, પિતૃ તૃપ્ત થાય;
વહેલું સારતાં જાય અવસ્થા, પિતૃ નિર્મુખ જાય;
જુઓ ગોર વિચારી રે, એમ કહીને હરિ નમે. જમવાને૦
બાકી સર્વની છે તૈયારી, મધ્યાહ્ન થયા તેણી વાર;
તે સારું અમો ફેરા ફરીયે, જમવાને કંઈ નથી વાર;
મોતિરામ બોલ્યા રે, વહાલો મ્હારો કયમ રે ખમે. જમવાને૦

પદ ૧૧ મું–રાગ કાફી.

સુણી મેહેતાની વાણી રે, નાગરા બોલ્યા ઘણું ક્રોધ કરી;
પગથી જ્વાળા ઉઠી રે, આવી તે તો શીશે ચડી. ટેક.

અલ્યા ભક્ત કે ભીખારી તું તો, બારણે દહાડો નથી ઠોર;
આવડું જુઠું તું શાને બોલે છે, કેમ બકે છે બપોર;
બુદ્ધિ ત્હારી નાઠી રે, નથી તેનો વિચાર કરી. સુણી૦
એવું સાંભળી બોલ્યા રે કેશવ, વહેલું સરાવો શાને કાજ;
મનસુખો કરીને સર્વ આવ્યા છો, લેવા હમારી લાજ;
બારણે દહાડો જુઓ રે, પછી ગાંડો કહેજો ફરી. સુણી૦
ત્યારે નાગર બોલ્યા સર્વે, ખરા ખોટાની નાંખો સર્ત;
હરિ કહે અમે જૂઠા રે પડીયે, ભક્તિનું ફળ આપું તર્ત;
તમો જૂઠા પડશો રે, ટીપણાં બોળું કહે છે હરિ. સુણી૦
બહાર નીકળીને જોવા રે આવ્યા, પરઠીને એવી હોડ;
સૂરજે કોર તે વેળાએ કાઢી, જાણે નથી રે બપોર;
મનથી ઝાંખા પડીયા રે, પાણી સહુનાં ગયાં ઉતરી. સુણી૦
નીચી રે દૃષ્ટે જોવા રે લાગ્યા, હોડ કરી આબરુ ખોઈ;
આપણે હાથે ધૂળ જ ઘાલી, નાંખશે ટીપણાં ધોઈ;
જમવા આવ્યા વહેલા રે, આપણ સહુની બુદ્ધિ બળી. સુણી૦
મહેતો કહે કયમ નીચું રે ઘાલ્યું, સાંજ પડી કે બપોર;
બાપ દાદાનું પાણી રે ખોયું, કયાં ગયું બોલવાનું જોર;
જનોઇ તોડી નાંખો રે, કે નહિ બોલો ફરી. સુણી૦
શા માટે તમે ગાળો દીધી, ઠાલી કરી માથા ફોડ;
થયું સર્વનું મ્હોહું રે કાળું, શું આવીતી પેટમાં ધાડ;
મોતિરામ કહે છે રે, સહુનાં મોહડાં ગયાં ઉતરી. સુણી૦

પદ ૧૨ મું-રાગ કાફી.

બહુ કરજોડી રે, મહેતાને સૌ વિનતિ કરે;
ગદગદ કંઠ થયા રે, જાણે નેત્રે આંસુ ઝરે. ટેક.
નાક લીટીઓ સર્વે તાણી, ત્યારે ઉતર્યું હરિનું ઝેર;
નરસ્યા માથાના વૈકુંઠપતિ, રુડી કરી છે નાગરાની પેર;
કયારે બપોર થાશે રે, ભૂખે સહુનાં છોરુ રડે. બહુ૦
નર નારી સહુ દિન જુએ છે, કયારે મધ્યાહ્ન થાય;
આંખડીએ અંધારાં રે આવે, ઉભા નહિ રે થવાય;
તપે તડકો ઝાઝો રે, જાણે બાળી ભસ્મ કરે. બહુ૦
કર્યાં વારના ખોટી થઇયે છીએ, હજુ ના સુવો ખૂટે દિન;
ઉદર સહુનાં ચોટી ગયાં છે, ભમે છે સહુનાં મન;
સોહું હોય તો કરડે રે, પ્રભુ સહુને જુએ નજરે. બહુ૦

બકરી થઇને સર્વે બેઠા, મળ્યા માથાના મોરાર;
બોલે પોતાના બાંધી રે લીધા, ઉનાર્યો સહુનો અહંકાર;
ઘેર પાછાં જઈએ રે, તો સર્વે આપણી હાંસી કરે. બેહુ૦
વણ અપરાધે ભક્તને ભાંડ્યો, તેનું નડીયું આ પાપ;
બાલક બાપની આગળ રડે છે, કહે છે ખાવાનું આપ;
સમજાવીને રાખે રે, એમ બાંધી લીધાં હરે. બેહુ૦
છોકરાંને રડતાં જોઇને, ખાવાનું આપ્યું હરિએ હાથ;
એટલે તેમને થઇ છે દીવાળી, હોળી ગણે માબાપ;
છોકરાં મેથી ચોરી રે, લેઇને છાનું મુખમાં ધરે. બેહુ૦
ટગમગ સહુ જોઈ રહ્યા છે, જાણે વાચા રે નથી રે લગાર;
ચિત્રામણ સરખાં દેખાવા રે લાગ્યાં, એવા હરિ કર્તાર;
મોતિરામ કહે છે રે, પ્રભુ મ્હારો કયમ વિસરે. બેહુ૦

પદ ૧૩ મું–રાગ કાફી.

ન્યાતને વશ કીધી રે, પ્રભુ દીન દયાળ હરિ;
બેઠા બગાસાં મારે રે, સહુનાં મુખ ગયાં ઉતરી. ટેક.
પેટમાં તો ખાડા પડીયા, વળી બોલે છે મંજાર;
બીજા દિવસના બપોર થયા, ત્યારે હરિ થયા રે તૈયાર;
અબોટ ચોકા કીધા રે, સારવાની સામગ્રી ધરી. ન્યાતને૦
આનંદ સર્વે મનમાં પામ્યા, હાવે નથી કાંઈ વાર;
ન્હાવા કારણ પ્રભુ પધાર્યા, સેવા તણો મન વિચાર;
મહેતાજીની રીતે રે, સેવા કરશે પોતે હરિ. ન્યાતને૦
ન્હાવા કારણ પ્રભુ પધાર્યા, ગોરને કેહે છે સહુ નેટ;
વહેલા વહેલા ઉતાવળ કરજો, સહુનાં ચોંટી ગયાં છે પેટ;
ઉતાવળ કરીને રે, ઉઠાડજો પોસો ભરી. ન્યાતને૦
ગોર કહે મેહેતો આગળ, મ્હારું ના ચાલે લગાર;
સેવા કરીને પ્રભુ પધાર્યા, સારવા બેઠા જગ કર્તાર;
જનોઈ કોટે ઘાલી રે, તરભાણામાં દૂધડાં ભરી. ન્યાતને૦
શાસ્ત્ર પ્રમાણે હરિ સારે છે, પિતૃનો કરવા ઉદ્ધાર;
પાંચ મહોર તો દક્ષણા મૂકી, ગોર હર્ખે છે અપાર;
ધનવંત મહેતાં દીસે રે, જેને માથે ગાજે હરિ. ન્યાતને૦
નાગર સર્વે અચરત પામ્યા, ઉતર્યા સર્વના અહંકાર;
પિંડ મૂકે છે વાંકે હાથે, પોતે દેવ મોરાર;
એક મહોર મૂકી રે, દક્ષણા તો પિંડતણી. ન્યાતને૦

તે દેખીને ભાભી ચમકી, એ તે શું કહેવાય;
આટલું ધન તે કયાંથી લાવ્યો, દેખીને નહિ રે ખમાય;
મોતિરામ કહે છે રે, મનમાં તે તો બહુ રે બળી. ન્યાતને૦

પદ ૨૪ મું–રાગ કાફી.

શ્રાદ્ધ સાર્યું હરિએ રે, પ્રભુજીએ પુત્ર થઈને;
પિતૃ વૈકુંઠ પામ્યા રે, ઘણી આશિષ દેઈને. ટેક.
ભોજન વેળા થઇ છે હાવે, પંકત પાડો નિર્ધાર;
પીતાંબર પહેરી રે, કછોટો વાળ્યો પોતે દેવ મોરાર;
ઓધવ અર્જુન ફેરી રે, વાટ જુએ ઉભા રહીને. શ્રાદ્ધ૦
સંભારતામાં આવી પહોંચ્યા, ત્રણ જણ સંગાત;
ઝારી ને મોહોર પિતાંબર લાવ્યા, આવી ચર્ણે લાગ્યા દાસ;
દેખી વિસ્મય પામ્યા રે, નાગર સર્વ રહ્યા જોઈને. શ્રાદ્ધ૦
રુડી રીતે થાલ બેસાડી, સામા સામી આસન;
ઘણી વાતે તજવીજ રાખે, આવ્યા ઉદ્ધવ અર્જુન;
તેને હરિ કહે છે રે, તમે વહેલા આવો ન્હાઈને. શ્રાદ્ધ૦
સ્નાન કરીને આવ્યા ત્રણે, પહેરી પીતાંબર તેણી વાર;
ફેંટ અંગુઠા બાંધ્યા કસીને, રૂપતણો ભંડાર;
દેખીને ગર્વ તૂટ્યા રે, એવા સમર્થ જોઈને. શ્રાદ્ધ૦
મહેતાને માથે આવા રે ગાજે, ખપ ન પડે લગાર;
હનુમાન વીર તો આવી રે પો'ચ્યા, ઉભા રહ્યા છડીદાર;
સંભાળ રાખે સહુની રે, પ્રભુજીની આજ્ઞા લેઈને. શ્રાદ્ધ૦
પાટે બેસવા સુદામોજી આવ્યા, ધ્રુ અમરિષ ને પ્રહ્લાદ;
તેને રે જોઈ સહુ વિસ્મય પામ્યા, ભલો મહેતાજીનો સાથ;
પ્રભુ આદરભાવે રે, બેસાડે છે માન દેઈને. શ્રાદ્ધ૦
હર્ષ ધરીને મન સંગાતે, ફેરા ફરે યદુરાય;
સુર નર દેખી વિસ્મય પામ્યા, દાસ મોતિ ગુણ ગાય;
દેવ સર્વે મલીયા રે, જુએ અંતરિક્ષ રહીને. શ્રાદ્ધ૦

પદ ૨૫ મું–રાગ કાફી.

કારગી સભા બેઠી રે, જાણે મ્હોટા યજ્ઞ કરે;
જાણે આ તો સ્વપ્નું રે, એમ સહુને ભ્રાન્તિ પડે. ટેક.
નાહી ધોઈ સહુ થાલે રે બેઠા, ઓળખ્યા નહિ દીનાનાથ;
ગોર ગોરાણી જમવા બેસાર્યાં, હર્ષ ધરીને મન સાથ;
તીલક સહુને કીધાં રે, દક્ષણા આપી કાર્ય સારે. કારગી.

સો મહોર સોનાની આપી, પાંચ વસ્ત્ર નિર્ધાર;
ઝારી ને પીતાંબર આપ્યાં, પોતે દેવ મોરાર;
નમી ચર્ણે લાગ્યા રે, ગોર ધણી આશિષ ભણે. કારમી.
રુડો રુડો સર્વે કહે છે, મહેતો હરિનો જન;
ભાભી જોઈ બળવા લાગી, ક્યાંથી લાવ્યો આ ધન;
સનેપાત થયો રે, દેખી શુધ સાન ટળે. કારમી.
ઓદ્ધવ અર્જુન તત્પર થઇને, પત્રાલી કાઢી તત્કાળ;
પત્રાલી પહોંચી સહુને ત્યારે, દડીયા લીધા છે દયાળ;
તે તો સહુને પહોચ્યા રે, સામગ્રી તો કાઢી હરે. કારમી.
લૂણ રાયતાં ને રાયતી કેરી, મુરબ્બો પાપડ આદા ચીરી;
કુંમર કસીને જળ ભરાવ્યું, એવા છે શ્યામ શરીરી;
સાત વાંની કેરાં રે, કાઢી પ્રભુ આગળ ધરે. કારમી.
નરમ શાક છે સુરણ કેરું, તે તો થઇ ગયું છે એકરસ;
લીલવા વેંગણ ચીભડાં આરીયાં, કારેલાં કંટોલાં મસ મસ;
વાલ પત્રવેલીયાં રે, તે તો ભાંણે અદકાં ભરે. કારમી.
કોળું તુરીયાં એકઠાં કીધાં, મેથી ગલકાં ને ચોળી સાર;
ગુવારફળી ને મોગર જુદાં, વટાણા શીંગ છે અપાર;
મોતિરામ કહે છે રે, ઉપરથી મસ મરી ફરે. કારમી.

પદ ૧૬ મું–રાગ કાફી.

ઘણો શ્રમ લેઇને રે, પીરશે દીનોનાથ હરિ;
જોઇ જોઇ ઝાંખા પડીયા રે, રાંધ્યું હશે કેમ કરી. ટેક.
ભજીયાં ભાવે તેટલાં ઘુઘરા સાંગરી ઘુઘરા ને દૂધી સાર;
નીકાની કાચલી ને વડાં દહીનાં, મગ ચણા હીંદડાં* અપાર;
મૂકો મૂકો કહે છે રે, તેલના તો દડીયા ભરી. ઘણો૦
ખડબૂચાં ને પેંડોરાં કોહળું, ભાજી છે વાંની રે સાત;
નાગર કહે છે શ્રાદ્ધ ના જાણો, ઓચ્છવનો દિન આજ;
દ્રાક્ષ જાંબુ મૂકયાં રે, ફાલસાં મૂકે રે હરિ. ઘણો૦
છૂટી ખાંડ ને રાયણ મૂકી, જોઇને બાળક થાય રળિયાત;
નહોતું તે તો હરિએ નીપાવ્યું, દયા કરે છે દીનોનાથ;
દાસ કંમર બાંધી રે, પીરશે છે રે પ્રીત કરી. ઘણો૦
શાક મૂકયાં સહુને ઝાઝાં, તેનો કહેતાં ન આવે પાર;
દૂધપાક ને પોળી કાઢી, પ્રભુ કરે છે વિચાર;
પકવાન કેરુ રે, મેણું દીધું પેલું સુંદરી. ઘણો૦

* ઇંદડાં—ઢોકળાં.

તે નારીનું મેહેણું રહેશે, દાસ દુભાશે મનમાંહ;
છપ્પન ભોગ તો તર્ત નીપજાવ્યાં, પીરસવા માંડ્યાં ત્યાંય;
મહેતી વિસ્મે પામી રે, ભાભી નીચું જુએ ખરી. ધણો૰
નાગર સર્વે એમ બોલે છે, પેલી બોલી તે પાળ્યું આજ;
ધન્ય બોલ તો તેનો રે થયો, રુડું મહેતાજીનું કાજ;
ઘેબર ખાજાં લાડુ રે, પીરસે છે વિવેક કરી. ધણો૰
જલેબી લાડુ પુરી ને દહીથરાં, કળી લાડુ છે અપાર;
શીરોપૂરી ને ગોળ જ પાપડી, ઉપર ધારી છે સાર;
મોતિરામ કહે છે રે, માલપૂડા વેડમી કરી. ધણો૰

પદ ૧૭ મું–રાગ કાફી.

છપ્પનભોગ જેવું રે, દીનાનાથે આધ કર્યું;
નાત નીચી પાડી રે, સહુને માથે પાણી ફર્યું. ટેક.
સુંદર પાકનો પાર ના આવે, ઘુઘરા સંજોરી છે સાર;
પેંડા બરફી ને સૂતરફેણી, ઉપર સેવીયા ને કંસાર;
કોપરાપાક મૂકયો રે, અમૃતપાકે મનડું ઠર્યું. છપ્પન.
જેને જેવું જોઈયે તેવું મૂકે, ભાણું ભરીને નિર્ધાર;
બીરંજ બાસુદી માવો શોભે, શીખંડ મગદલ સાર;
ખાંડ પુરે છે છૂટી રે, મુરબ્બુ ને મેસુર ખરું. છપ્પન.
પકવાન સંપૂર્ણ આવી રે પહોંચ્યાં, જાણે માંડ્યાં છે હાટ;
એવી રે રીતે જમવા બેઠાં, શી કહું મુખે રે વાત;
અગીયાર બાજી ભરીયોરે, શાં શાં મુખે વખાણ કરું. છપ્પન.
અન્નપૂર્ણા આવી રે વસીયાં, લુંટાણું ખૂટે ન લગાર;
અગણિત વસ્તુએ ભરીયું ભાણુ, કહેતાં ન આવે પાર;
મહેણું હરિએ ટાળ્યુંરે, દાસ કેરુ કારજ સર્યું. છપ્પન.
દૂધ રે પાક ને પૂરી રે મૂકયાં, ઘી પીરસાવ્યું વડા ભાઈ;
સર્વે વસ્તુ આવી રે ચૂકી, પછી તે જય રે બોલાઈ;
ચાલતું સર્વે કીધું રે, દાસ કેરું દુઃખડું હર્યું. છપ્પન.
ટોપલા લઈને વારે વારે, પીરસે છે દેવ મોરાર;
શુંરે જોઈયે છે, શો ભાવ તમારે, પ્રભુ કરે છે પોકાર;
જેને જોઈયે તેવું રે, પ્રભુજી તો મૂકે ખરું. છપ્પન.
શીતલ જળ તો સહુને ભરાવે, ઓધવ અર્જુન ભ્રાત;
ધંન ભાગ્ય એ નાગરી નાતનાં, જમ્યા હરિને હાથ;
મોતિરામ કહે છે રે, પ્રભુજીને વિનતિ કરું. છપ્પન.

પદ ૧૮ મું–રાગ કાફી.

ધંન ધંન સર્વે કહે છે રે, મહેતાજીનાં વખાણ કરે;
આવું કયારે જમશું રે, દેખી સહુનાં મનડાં ઠરે. ટેક.
નમી નમીને નાગર કહે છે, ટળ્યો હમારો ગર્વ;
ઓછી વાત શું મનમાં લાવો છો, છીયે તમારાં સર્વ;
આટલું કયારે કીધું રે, સહુને મન તો ભ્રાંતિ પડે. ધંન ધંન૦
માણેક મહેતી શું સુઘડ દીસે છે, જેણે રાંધ્યા છે સુંદર પાક;
ઝવેર મે'તીનું મોંઢુ રે બાળો, વઢાવ્યું નાતમાં નાક;
વારે વારે પીરસે રે, ટોપલા લેઇને ફેરા ફરે. ધંન ધંન૦
છાંડયું લેઇને છબીલાએ, દાળ કઢાવી નિર્ધાર;
ભાત કાઢીને છાસ જ પીરસે, પોતે દીન દયાળ;
સહુની આજ્ઞા લીધી રે, ભાઇઓ હું તો તમ આશરે. ધંન ધંન૦
દાવ રે જોઇને જેઠાણી સાથે, મે'તી બોલ્યાં રે તેણી વાર;
ભાભીજી તમો શ્રીમંત થઇને, શો વાળ્યો ઉજેશકાર;
નામ અમે બોળ્યું રે, ટીલાં તાણી ભજન કરે. ધંન ધંન૦
શ્રી હરિ કહે છે મે'તી પ્રત્યે, એ નીચની સામું શા જાય;
આપણા રંકની વહારે રે ધાયા, કુડને કુહાડીનો ઘાય;
તેણે નીચું ઘાલ્યું રે, મનમાં તે તો ઘણું ઓસરે. ધંન ધંન૦
અહંકારના બોલ રહ્યા રે મુખમાં, એમ કહીને વારે ભગવાન;
માણેક મે'તી ત્યારે ચર્ણે લાગી, તમે વધાર્યું મ્હારું માન;
આવડી આશા નહોતી રે, સ્વામી સાચું કહું છું ખરે. ધંન ધંન૦
અરે ઘેલી ચિત્ત રાખો તો, પાસે છે દેવ મોરાર;
અકલકળા કોઈ ના જાણે, એવા છે હરિ કર્તાર;
જમી સર્વે ઉઠયારે, મોતિરામ વિનતિ કરે. ધંન ધંન૦

પદ ૧૯ મું–રાગ કાફી.

પાન ફોફલ આપેરે, વહાલો મ્હારો ગિરિધારી;
ઉદ્ધવને કહે લાવો રે, મહોર પિતાંબર ઝારી. ટેક.
ઝારી મહોર પિતાંબર સાથે, દક્ષણા આપે યદુરાય;
ભાભી દેખી ભડકયાં મનમાં, આ તે શું કહેવાય;
આવડું ધન કયાંથી રે, જુએ મન બળી વિચારી. પાન૦
ન્યાત શેઠને પાસે રે તેડ્યા, દક્ષણા આપવી છે આજ;
ધંન ધંન શેઠીઓ મુખે બોલે છે, રુડું કરો છો કાજ;
હરિ જન સાચા રે, સદા સાહે મોરારી. પાન૦

ભાઈ ભોજાઈ સહુ વિસ્મય પામ્યાં, ક્યાંથી કાઢ્યું એ ધન;
આપણું સર્વે છૂટી પડીયું, રુડો હરિનો જન;
સહુને હેઠા પાડ્યા રે, ન્યાત કરી ઘણી સારી. પાન૦
રીસ કરીને રાઢ વધારી, હાથે મેં દક્ષણા ખોઇ;
ઢચુપચુ મનમાં કરે છે, મહેણાં દીધાં શું જોઇ;
દક્ષણા હરિ વહેંચે રે, લેવા ઉભાં નર નારી. પાન૦
દક્ષણા લેઇને નર નારી સર્વે, મંદિર પોતાને જાય;
ભાઈ ભોજાઈ ને ભક્ત સંગાતે, જમવા બેઠા જદુરાય;
માણેક મે'તી પાસે રે, બેઠા પ્રભુ મોરારી. પાન૦
જમી કરીને ઉઠ્યા સાથે, ખાધાં ફોફલ પાન;
ભાઈ ભોજાઇને દક્ષણા રે આપી, પોતે શ્રી ભગવાન;
બંસીધર બોલ્યા રે, સદા મહેતા સુખકારી. પાન૦
ભાઈ કહે ભોજાઇએ મે'ણાં દીધાં, તે ક્ષમા કરજો મારા ભ્રાત;
એમ કહી મંદિર ચાલ્યા, નરનારી બેહુ સાથ;
મોતિરામ કહે છે રે, બેઠાં સહુ પરવારી. પાન૦

પદ ૨૦ મું–રાગ કાફી.

વિદાય સહુને કીધાં રે, એવી હરીએ લીલા કીધી;
કોઇએ ન ઓળખાયા રે, માણેક મે'તી ઘણું રીઝી. ટેક.
ન્યાત સર્વે જાતાં જાતાં, વખાણ કરે છે આખી વાટ;
જુએ તો મહેતા કીર્તન કરે છે, નેસ્તી કેરે હાટ;
નરનારી વિસ્મય થઇને રે, ઉભાં સહુ કહેવા વિધિ. વિદાય૦
આટલી વારમાં ક્યાંથી રે આવ્યા, અમે પહોંચ્યા નથી ઘેર;
આજ તમે યશ ભલો રે લીધો, ઘણી કરી છે મહેર;
તમે ભક્ત સાચા રે, આપો સહુને નવે નિધિ. વિદાય૦
પકવાન જમાડ્યાં રુડી રીતે, શોભા તણો નહિ પાર;
દક્ષણાએ દારિદ્ર ભાગ્યાં, ઝારી પિતાંબર સાર;
વળી સોના કેરી રે, મહોરો સહુને દીધી. વિદાય૦
એમ કહીને સર્વે ચાલ્યાં, મહેતો વિમાસે મન;
જમ્યા વગર એ તો ભૂખ્યાં રે ચાલ્યાં, ભંગાણ પડયું કીર્તન;
મન સાથે વિચારે રે, મહેતાજીને આવી સુધી. વિદાય૦
વહેલા વહેલા ઘી ભરી આપો, જાવું છે મારે ઘેર;
બેઠામાં તો બગાડ થયો, શી કરવી તેની પેર;
ભૂખ્યાં સર્વે ચાલ્યાં રે, હાવે કેમ થાય સિદ્ધિ. વિદાય૦

એટલે વાણીએ ઘી ભરી આપ્યું, લઇને આવ્યા મે'તો ઘેર;
હરિ જોઇને અલોપ થયા, શી રીતે થઈ તેની પેર;
મહેતે ધૃત કેરી રે, કરમાં તાંબડી લીધી. વિદાય૦
મંદિરમાં મહેતો પેઠા જ્યારે, માણેક મે'તી પૂછે વાત;
ન્યાતનાં સર્વે જમી ગયાં છે, વળી ઘી કેમ લાવ્યા નાથ;
મોતિરામ કહે છે રે, મનમાં તે તો ઘણું બીધી. વિદાય૦

પદ ૨૧ મું–રાગ કાફી.

મહેતો વળતું બોલ્યા રે, હવડે આવ્યો ઘી લેઇને;
જમી કયારે ગયાં રે, સાર્યા વિના કેમ કરીને. ટેક.
સાર્યા વિના શી રીતે જમીયાં, ઘેલી દીસે છે નાર;
મે'તી કહે છે મારા સ્વામીજી, એમ શું બોલોછો ભર્તાર;
મહોરે વર્ષાદ વરસ્યો રે, ખુશી થયાં સહુ ખાઇને. મહેતો૦
ભાત ભાતનાં ભોજન પીરસ્યાં, પકવાન રુડી પેર;
એટલામાં કેમ વિસરી ગયાં, ઘણી કરી લીલા લહેર;
શ્રાદ્ધ તમે સાર્યું રે, મહોરો દક્ષણા દેઇને. મહેતો૦
મહેતો કહે હું હવણાં આવું, તારા સમ નિર્વાણ;
નેસ્તીને હાટે હું તો કીર્તન કરતો, તેં ઓળખ્યા નહિ ભગવાન;
પ્રભુ પોતે આવ્યા રે, મહેતો બોલ્યા ખુશી થઇને. મહેતો૦
એવું સાંભળીને માણેક મે'તીએ, ધસવારે માંડ્યા હાથ;
ધન્ય ભાગ્ય છે સ્વામી તમારું, શ્રાદ્ધ સાર્યું દીનાનાથ;
ચર્ણે લાગી નારી રે, વિનતિ કરે ઉભી રહીને. મહેતો૦
શ્રાદ્ધ સાર્યું હરિએ પોતે, જમાડી સર્વે ન્યાત;
ઘેર જ્યારે આવ્યા મે'તો, ત્યારે જાણી વાત;
નેસ્તીકેરે હાટે રે, કીર્તન ગાતાતા જઇને. મહેતો૦
સઘળી વાર્તા મે'તી કહે છે, જે આવ્યાતા જગદાધાર;
બે ચાર મિત્ર સાથે આવ્યાતા, પોતે દેવ મોરાર;
બપોરને માટે રે, હોડ કરી સામા થઇને. મહેતો૦
ન્યાત શુકલ સહુ હારી બેઠા, રીઝ્યા શ્રી ભગવાન;
ઝારી મહોર ને પીતાંબર આપ્યાં, સહુને જમાડ્યાં પકવાન;
મોતિરામ કહે છે રે, મારું મન રહ્યું મોહીને. મહેતો૦

પદ ૨૨ મું–રાગ કાફી.

નરનારી પાસે બેઠાં રે, ખુશી થઇને વાતો કરે;
પાર કોઈ નવ પામે રે, દાસ કેરાં દુઃખડાં હરે. ટેક.

હાવે ભાભીએ પીતાંબર જોયું, ફાટેલું છે નિરધાર;
બંસીધરને કહેવા રે લાગી, જુઓ કેવો કર્યો ખાર;
 લોક પનોતાં કીધાં રે, વહાલા સાથે વેર ધરે. નરનારી૦
જઇને બારણે ઝાંસી આવું, ક્રોધ કરી નિર્ધાર;
પીતાંબર લાવી ઉમરે મૂક્યાં, બોલી વચન અહંકાર;
 લેની તારાં પાછાં રે, મહેતાજી તો મનમાં ડરે. નરનારી૦
બાપ હતા તેને સારાં આપ્યાં, અમને આપ્યાં ઉતાર;
ઝારી મહોર સહુ પાછાં રે લાવું, આજથી નહિ વહેવાર;
 ભીખારીને આપો રે, બાપને તો પહોંચે ખરે. નરનારી૦
નરસિંહ મહેતો વાત વિચારે, આ તો કાં મલીયો જોગ;
વગર લેવેદેવે આ તો, આવીને મલીયા ભોગ;
 કરનારો છે બીજો રે, ઘણું દુઃખ મનમાં ધરે. નરનારી૦
કરનારો તો કરી ગયો છે, હવે કેમ મટે રે જંજાળ;
નરસિંહ મહેતો ધ્યાન ધરીને, સ્મરે છે શ્રી ગોપાળ;
 માણેક મે'તી રુએ રે, ઘણાં નયણે આંસુ ઝરે. નરનારી૦
દેવકીનંદન બાળમુકુંદન, છેછોડી વેગળા રહ્યા;
થોડા સારુ ખાંપણુ ન રાખો, અબોટીયાની કરો દયા;
 ભાઈ ને ભોજાઈ રે, તેનું મારે મહેણું ઠરે. નરનારી૦
એટલા સારુ કહેવત રહેશે, વિચારો સુંદરસ્યામ;
દાસની ઉપર દયા કરો ત્યારે, પાર પડે સહુ કામ;
 બેહુ કરજોડી રે, મોતિરામ વિનતિ કરે. નરનારી૦

પદ ૨૩ મું–રાગ કાફી.

બહુ વિનતિ કીધી રે, ત્યારે હરિએ કરુણા કરી;
દાસનું દુઃખ જાણ્યું રે, દયા મન માંહે ધરી. ટેક.
અંતરિક્ષથી અબોટીયાં નાખ્યાં, ચોકમાં તેણી વાર;
કસબી કોર ને કીર્મજી રંગે, કિંમતનો નહિ પાર;
 મહેતાજીએ લીધાં રે, ધન ધન પ્રભુ પાગે પડી. બહુ૦
ભાભીના હાથમાં આપ્યાં પિતાંબર, ક્ષમા કરજો રે અપરાધ;
તમ પ્રતાપે પામ્યો છું હરિને, સર્યું છે મારું કાજ;
 ચારે લેઇને જાઓ રે, મારે કામ નથી જરી. બહુ૦
તે જોઇને હરખ્યાં ભાભી, લીધાં આશીષ ઘણી દેઈ;
ઘણું જીવો તમે દીયેર દીકરા, ઘણું ઘણું ખુશી થઈ;
 નામ તો વધાર્યું રે, ઘણું તે તો હર્ષે ભરી. બહુ૦

થોડે દહાડે દ્વારકા પહોંચ્યા, ગોમતીમાં કર્યું સ્નાન;
દ્વારકાની શોભા જોતાં, ઇંદ્રપુરી મૂકે માન;
જડાવ સોના કેરા રે, ચળકે હીરા રત્ન મણિ. સુદામાજી૦
સુદામાનું રૂપ દેખીને, બાળક પુઠે રે પલાય;
નારી જોઈ જોઈ હાસ્ય કરે છે, રુડા દીશે છે વરરાય;
ધંન નારી એની રે, સેવા કરશે સ્વામી તણી. સુદામાજી૦
કૃષ્ણજીનું ધામ પૂછતાં, આવી ઉભા ઋષિરાય;
મહેલ મેડીની શોભા દેખી, હર્ખ્યા ઘણું મનમાંય;
મોતિરામના સ્વામી રે, ધન્ય કરતાર ધણી. સુદામાજી૦

પદ ૫ મું–રાગ કાફી.

દરવાને અટકાવ્યા રે, ઋષિ આવી ઉભા તહીં;
કહાં પધારો યોગી રે, આજ્ઞા વિના જવાય નહિ. ટેક.
દાસી જોડે સમાચાર કહાવ્યો, ઋષિજીએ તેણી વાર;
પ્રભુની પાસે જઈ કરીને, મારા કહેજો નમસ્કાર;
સુદામાજી આવ્યા રે, પ્રભુ તમને મળવા સહી. દરવાને૦
સુખશય્યાએ હરિ પોઢ્યા છે, પટરાણી પાસે છે આઠ;
શામળિયાને રીઝવા સારુ, રુડો કરે છે ઠાઠ;
સેવા કરવાને રે, સર્વે પાસે આવી રહી. દરવાને૦
એક તો બીડીઓ વાળી આપે, બીજી ચાંપે છે પાય;
ત્રીજી બેઠી ચમર કરે છે, ચોથી ઢોળે છે વાય;
પાંચમી પાણી પૂછે રે, છઠ્ઠી બાપ ઝાલી રહી. દરવાને૦
ફુલ ગજરા સાતમી આપે છે, આઠમી ધરાવે છે હાર;
ગાન તાન ત્યાં થઈ રહ્યું છે, દાસી આવી તેણી વાર;
મોતિરામના સ્વામીને રે, સુદામાની વાત કહી. દરવાને૦

પદ ૬ ઠું–રાગ કાફી.

કોઈ ઋષિ બહાર આવ્યા રે, પ્રભુ તમને મળવાને;
ઓળખમાં નથી આવ્યા રે, લોક મળ્યા જોવાને. ટેક.
જટા ભસ્મ ને કમંડલ ઝાલ્યું, પૂછ્યું નથી મેં તો ગામ;
વિનય કરીને તમને કહાવ્યું છે, મારું વિપ્ર સુદામો નામ;
દર્શન કરવા આવ્યો રે, ત્રિવિધિ તાપ ટળવાને. કોઈ૦
સુદામાની વાત સાંભળી, ચમકી ઉઠ્યા જદુરાય;
લાંબે ડગલે ચાલવા લાગ્યા, પિતાંબર ભોંય અટવાય;
પગમાં પડે આંટી રે, નથી બ્હીતા પડવાને. કોઈ૦

ઉદ્ધવ અક્રુર બેહુ ઉંચે ઝાલે, પિતાંબર બેહુ સાથ;
સુદામાને જોઈ કરીને, ભેટયા ભરીને બાથ;
નેત્રે આંસુ આવ્યાં રે, નથી રહેતાં શમવાને. કોઈ૦
બેલડીએ વળગાડી તેડી રે લાવ્યા, જ્યાંહાં છે પોતાનો સાથ;
સુખ સજ્યાએ શયન કરાવે, મોતિ કેરા નાથ;
પંખો કરમાં ઝાલ્યો રે, વાવલીઓ ઢોળવાને. કોઈ૦

પદ ૭ મું–રાગ કાફી.

સુદામાજી પ્રત્યે રે, બોલ્યા સુંદર શ્યામધણી;
દુબરા* શાને પડીયા રે, કહોની વાત દિલ રે તણી. ટેક.
કાઈ દુશમન માથે દાવો કરેછે, કે દેવાતણો પરિતાપ;
ભક્ષ ભોજન કે વસ્ત્ર જ નથી, એવડો શો છે સંતાપ;
કંઈ રોગે સુકાયા રે, કે ભાભી મારી વઢકણી. સુદામાજી૦
એવું સાંભળી સુદામાજી બોલ્યા, શું રે પૂછો છો જદુરાય;
અંતરગતના જાણ તમો છો, સર્વે સમજો છો મનમાંય;
સુદામો વિચારી રે, છુપાવે ગાંઠ તાંદુલ તણી. સુદામાજી૦
હસી ખુશી થઈ શામળિયાએ, તાણી લીધા છે તાંદુલ;
મિત્ર કેરી ભેટ જોવાને, છોડી નાંખ્યાં રે પટકુલ;
સ્વાદ મૂકયો સામો રે, નારી સહુ હર્ખે ઘણી. સુદામાજી૦
એક મુઠડીએ ઝુંપડી ઉરાડી, કીધાં કનકનાં ધામ;
બીજી મુઠડીએ રિદ્ધ સિદ્ધ આપી, કહે છે મોતિરામ;
પોતાના જેવી રે, રચના તો સર્વે બની. સુદામાજી૦

પદ ૮ મું–રાગ કાફી.

સુદામાના તાંદુલ રે, આરોગે પ્રભુ હર્ખે ધરી;
દુ:ખ સર્વ નાઠાં રે, જ્યારે હરિએ કૃપા કરી. ટેક.
ત્રીજી મુઠી ભરી મારે વહાલે, આણી અંતરમાં વહાલ;
નારીને બાલક પોતાના જેવા, થઈ ગયાં તતકાળ;
ચોથી ભરી જ્યારે રે, વૈકુંઠ પુરી ઠરી ઠરી. સુદામાના૦
વળી મૂઠી ભરી મારે વા'લે, નારીઓ સહુ આપવાય;
રુક્મિણીજીએ ઉઠી કરીને, ઝડપીને ઝાણી† બાંય;
શું આપો છો અમને રે, નથી જોતા વિચાર કરી. સુદામાના૦
ચાર પાંચ દહાડા આહુણા રાખ્યા, ઋષિ કીધારે વિદાય;
સુદામાજી મનમાં વિચારે, એનાથી શું રે અપાય;
કરપીને ધન વહાલું રે, ન રાખી રીત સ્નેહ તણી. સુદામાના૦

---

* દુબળા. † ઝાલી.

કોઇ એક ગો દોહતાં મૂકી, પય ઉભરાતું અન્નજી;
કોઈ એક પાક કરતાં ચાલી, કોઈ પ્રીસતી અન્ન. વાંસલી૦
કોઈ એક બાળકને પય પાતી, કો સેવે પતિ પાયજી;
નાહાતી જમતી કો લીપતી, વિસરી ના રહેવાય. વાંસલી૦
કોઇએક લોચન આંજતી, ને કોઇએ આંજ્યું એકજી;
પદ આભૂષણ વિપરીત પે'રી, ભૂલી સર્વ વિવેક. વાંસલી૦
પે'રી ચીર ચર્ણજ ઓઢયાં, મન પો'ત્યું પીયુ ચર્ણજી;
પતિ પિતાનું ના કરે વાર્યું, ચાલી શ્રી હરિ શર્ણ. વાંસલી૦
કોઈ એકને નીજ પતિએ રોકી, તેણે કીધું ધ્યાનજી;
ગુણમય દેહ તજીને પામી, નટવર શ્રી ભગવાન. વાંસલી૦
વ્રજનારી નીજ પાસે જોઇને, બોલ્યા સુંદર શામજી;
રણછોડના સ્વામી અંતરજામી, પૂરણ સર્વે કામ. વાંસલી૦

પદ ૨ જું–ગરબો.

સાંભળો સહુ વ્રજની નાર કે, બોલ્યા શ્રી હરિ રે લોલ૦
મોટા ભાગ્યતણી તમો નાર કે, આવ્યાં સુખે કરી રે લોલ૦
વનમાં શા કાજે આવ્યાં કે, જે કહો તે કરું રે લોલ૦
વ્રજમાં કુશળ છે સર્વ સાથ કે, કારણ કહો ખરું રે લોલ૦
અર્ધ નિશાએ આવ્યાં કેમ કે, અબળા વેગે કરી રે લોલ૦
આ રજની ઘોર ભયાનક જીવ કે, જાઓ પાછાં ફરી રે લોલ૦
માત તાત ને બાળક ભ્રાત કે, વાટ જોતાં હશે રે લોલ૦
જઇને પૂરો તેમની આશ કે, સહુ સુખીયાં થશે રે લોલ૦
કુસુમ સહિત વન ચંદ્રપ્રકાશ કે, ત્રિવિધિ પવન વહે રે લોલ૦
પાસે યમુનાં શીતલ નીર કે, પલ્લવ નિત્ય રહે રે લોલ૦
હાવું જોયું વ્રજ વેગે જાઓ કે, સેવો નીજ પતિ રે લોલ૦
અન્યથા લાગે તમને દોષ કે, સાંભળો શુભ મતિ રે લોલ૦
વાછરુ બાળક જુએ વાટ કે, પય પાઓ જઈ રે લોલ૦
મુજ આત્મા સંતોષ્યો નાર કે, મુજ સેવા થઈ રે લોલ૦
સેવો પતિ પતિનો પરિવાર કે, એ ધર્મ કુળ સતી રે લોલ૦
શીળ રહિત દુર્ભાગી રોગી કે, નિર્ધન નીજ પતિ રે લોલ૦
તે નવ તજવો એ ધર્મ નાર કે, સ્વર્ગ કામે કરી રે લોલ૦
લાગે તમને થાશે પાપ કે, જાઓ પાછાં ફરી રે લોલ૦
જારતણું સુખ કુળવંતી કે, નિંદિત છે ઘણું રે લોલ૦
સ્વર્ગ ન પામે અપયશ થાય કે, દુઃખ પામે ઘણું રે લોલ૦
જો વળી કહેશો અમારે પ્રીત કે, તુમસુ છે ઘણી રે લોલ૦

તે વેગળેથી વાધે હેત કે, રીત પૂર્વતણી રે લોલ૦
શ્રવણ કરતાં ધરતાં ધ્યાન કે, નામ કિર્તન કરી રે લોલ૦
તેહેવી ભાવના પાસે થાય કે, જાઓ પાછાં ફરી રે લોલ૦
એહેવાં વચન સુણી વ્રજનાર કે, મુખ સુકી ગયાં રે લોલ૦
નીચે મુખ મેહેલે નિઃશ્વાસ કે, લજ્યામય થયાં રે લોલ૦
ચર્ણે પૃથ્વી લખતી જાય કે,* વ્યાકુળ થઈ જુએ રે લોલ૦
મેશ મલિન લોચન જળ ધાર કે, કુચ કુંકુમ ધૂએ રે લોલ૦
મહા દુઃખ પામી ઉભી નાર કે, ત્યાં બોલે સહી રે લોલ૦
માધવ મિત્રતણી એ વાણી કે, શત્રુ સમ કહી રે લોલ૦
બોલી વચન ધરીને ધીર કે, કાંઈ કોપે કરી રે લોલ૦
કહે કેમ રણછોડ કેરા નાથ કે, જાઓ પાછાં ફરી રે લોલ૦

પદ ૩ જું—ગરબો.

કહે ગોપીજન સાંભળો શ્રી હરિ શું બોલ્યા મહારાજજી; શ્રી હરિ શું બોલ્યાજી.
અમો સર્વે સાથ તજીને, મૂકયા પતિ પરિવાર જી;
તે માટે અમને ના તજશો, પ્રાણનાથ લગાર. શ્રી હરિ૦
તમો આદિ પુરુષ પુરુષોત્તમ, ધર્મના જાણનહાર જી;
પતિ પુત્રની સેવા કરવી, કહો છો ધર્મ એ સાર. શ્રી હરિ૦
તમે કહો છો ધર્મ એ સાચા, અમો માનું એમ જી;
સુત સુહૃદ સ્વામી તણા, છો તમે આતમારામ. શ્રી હરિ૦
તે તમને સેવતાં સ્વામી, સેવા સહુની હોય જી;
એહેવા ધર્મને પાળતાં પ્રભુ, દોષ ન કાઢે કોય. શ્રી હરિ૦
જે શાસ્ત્ર દર્શી મોટા કવિજન, જાણે વેદ વિધાન જી;
નેહ કરે છે રતી તંત્ર સાથે, સર્વોત્તમ ભગવાન. શ્રી હરિ૦
પતિ સુતાદિક છે દુઃખદાયક, તે થકી શું થાય જી;
તે માટે તમો પ્રસન્ન થાઓ, વરદાયક જદુરાય. શ્રી હરિ૦
આશ અમારી ઘણા દિવસની, મા છેદો મહારાજ જી;
હે કમળ લોચન છો દુઃખ મોચન, પ્રસન્ન થાઓ આજ. શ્રી હરિ૦
કોણ રીતે અમો વળિયે પાછી, શીતળ સઘળાં ગાત્રજી;
કર ચર્ણ મન તમો પાસેથી, ન ચળે કિંચિત્ માત્ર. શ્રી હરિ૦
જો અમારું મન સુખથી મંદિર, જાતું નથી સત્ય જી;
તે તમો મનતણું રાખો, ભાંગી સઘળી ગત્ય. શ્રી હરિ૦

* * * * *

તુમ અધર અમૃત સીંચી, શીતળ કરીયે શ્રી અવિનાશી. શ્રી હરિ૦

* પગની આંગળીવડે પૃથ્વીપર લીટા તાણવા.

હે કમળલોચન ચર્ણ તમારાં, શીતલ છે અતિ સાર જી;
તે પરમ છે આનંદકારી, સુંદર સુખના ગાર. શ્રી હરિ૦
તમારા પદ કમળ મૂકીને, સુણો સારંગપાણ જી;
અન્યની પાસે નથી મન ઠરતું, સત્ય કહું નિર્વાણ. શ્રી હરિ૦
શ્રી હરિ વનચર મધ્યે વસો પણ, પદની શોભા સાર જી;
તમારા પદનું સૌભાગ્ય જોતાં, ના રુચે પરિવાર. શ્રી હરિ૦
શ્રી લક્ષ્મીના કટાક્ષને, બ્રહ્માદિક કરતાં કષ્ટ જી;
તો એ શ્રી સામું ના જુએ, અમર સામું દૃષ્ટ. શ્રી હરિ૦
તે તમારા હૃદય ઉપર, વસે કમળા વાસ જી;
તોએ તુલસી પાસે પદ દાસી, થવાને મન આશ. શ્રી હરિ૦
મોટા ભક્ત સેવિત પદ દુર્લભ, તે પામ્યાં અમે આજ જી;
કહોની કોણ પ્રકારે મૂકિયે, સાંભળો શ્રી વ્રજરાજ. શ્રી હરિ૦
તે માટે અમને પ્રસન્ન થાઓ, દુઃખભંજન ઇશ જી;
અમો તજી ગૃહ શર્ણ તમારે, આવ્યાં છું જગદીશ. શ્રી હરિ૦
આલક આવૃત ચપળ કુંડળ, વદન કમળ પ્રસન્ન જી;
અધર અમૃત હાસ્ય વિચિક્ષણ, સહિત મુખ દર્શન. શ્રી હરિ૦
મોરલી જન સુણતાં ભૂલ્યાં, ત્રણલોક મોઝારજી;
ધર્મ મૂકી સત્ય મૂકી, કોણ ચળે નહીં નાર. શ્રી હરિ૦
સર્વ લોકની સુંદરતા લેઈ, પ્રકટ્યા પુરુષપુરાણ જી;
પુલકિત પશુ પંખી મૃગ તરુવર, સુણતાં મોરલી ગાન. શ્રી હરિ૦
આદિ પુરુષ જેમ અમર રક્ષક, તમો વ્રજરક્ષક નાથ જી;
તમો અમ દાસી તાપ સમાવો, મેહેલો મસ્તક હાથ. શ્રી હરિ૦
દીનવાણી ગોપીની જાણી, યોગેશ્વર ભગવાન જી;
રણછોડના સ્વામીશું રમતાં, ગોપી મન પ્રસન્ન. શ્રી હરિ૦

પદ ૪ થું–ગરબો.

સકળ સુંદરી ટોળે મળીને, ચારુ ચતુર વિચિત્ર જી;
હંસાલોચન વદન વિકસ્યાં, મળીયા માધવ મિત્ર. શ્રી હરિ રાસ રમે૦
મુગ્ધાતણી મંડળીમાં મોહન, મંદ મંદ મુસકાય જી;
દંતતણે કિરણે કરીને, દિશા ઉજ્વળ થાય. શ્રી હરિ૦
જામની મધ્યે કનક વર્ણી, કામિનીઓ ચોપાસ જી;
ઉડગણ મધ્યે શોભે શ્રી હરિ, જાણે ઈંદુપ્રકાશ. શ્રી હરિ૦
ગોપી ગીત કળા કરી ગાયે, ગાતા શ્રી ભગવાન જી;
વિજયંતિ વનમાળ બિરાજે, શ્યામ તનુ શ્રી વાન. શ્રી હરિ૦

પાછાં શ્રી યમુના ત્રઠ આવ્યાં, ગોપી સુંદરશ્યામ જી;
ત્રઠની વેલુ સુંદર શોભે, જોતાં અતિ અભિરામ. શ્રી હરિ૦
શીતલ સુરભ મંદ મારુત, ત્રિવિધ અતિ સુખકંદ જી;
પદ્મ પરાગ પરસીને આવે, ઉપજે અતિ આનંદ. શ્રી હરિ૦
કર પ્રસારણ કરે કો સાથે, કોશું આલિંગન દેતા જી;
કોહોના કર ગ્રહીને કોહોના, કેશપાસ ગ્રહી લેતા. શ્રી હરિ૦
અંગોઅંગ અડી કોહોને, કેહને દે નખ દંત જી;
લીલા રાસ વિલાસની રમતાં, ગોપી શ્રી ભગવંત. શ્રી હરિ૦
કામઅધિક ઉપજાવ્યો હરિયે, હરિથી પામી માન જી;
નીજ આત્માને ધન્યજ માન્યો, રૂપનું થયું અભિમાન. શ્રી હરિ૦
હરિએ હૈયાની તતક્ષણ જાણી, જે દ્રષ્ટા પુરુષપુરાણ જી;
ગર્વ ટાળવા રણછોડના પ્રભુ, થયા અંતરધ્યાન. શ્રી હરિ૦

પદ ૫ મું.

અંતરધ્યાન હરજી હવારે, ગોપી પામી અતિ ગ્લાન;
જેમ હસ્તી તજે હસ્તણી રે, તેમ તજી શ્રી ભગવાન.
હરિનું જોવું ને વળી બોલવું, આ તે પ્રેમ સહિત મુખ હાસ્ય;
તેણે તાણ્યું મન નવ ઠરે, વળી કીધા વિહાર પ્રકાશ.
આત્મા શ્રી હરિને સોંપી કરીરે, પછે કીધાં કૃષ્ણ ચરિત્ર;
લજ્યા મૂકી સર્વ સુંદરીરે, કંઈ મળવાને મોહન મિત્ર.
મૂર્ત્તિ તન્મયતા થઈ માનુની રે, હરિ તુલ્ય કરે રે વિહાર;
આ હું હરિ એહેવું કહેતી હવી રે, મનમાં થઈ કૃષ્ણાકાર.
વિહ્વળ હરિ વિરહે ટોળે મળી રે, ગાય ગોવિંદના ગુણ ગ્રામ;
પૂછતી હીંડે છે દ્રુમ વેલડી રે, કહું દીઠા સુંદર શ્યામ?
જેમ આકાશ વ્યાપી રહ્યું રે, તેમ શ્રી હરિ અંતર બહાર;
માટે પૂછે છે વૃક્ષને જઇને રે, કંહી દીઠા નંદ કુમાર.
સુણ પીપલ આંબ અશોક તું રે, કહું દીઠો હમારો ચોર;
હાસ્ય વિલોકન આંડાંઇએ ગયો રે, મંન તાણી નંદ કીશોર.
તુલસી સાંભળ કલ્યાણી સદા રે, કાંઇ તારો વલ્લભ જેહ;
દીઠા હોય તો સાચું કહો તમો રે, નાથ અમારો તેહ.
સાંભળ સેવંત્રી ચંપક મોગરા રે, વળી કદમ ચંમેલી જાય;
કુસુમ લેતાં કર પરસ્યાં તમો રે, કંહુ દીઠા જાદવરાય?
યમુના ત્રઠ વસન સહુ સાંભળો રે, અતિ ઉપકારી છો વૃક્ષ;
દુઃખીયાંને મન મોદ પમાડીયે રે, દેખાડી શ્રી હરિ દક્ષ.
પૃથ્વી તેં તપ શું કીધું ઘણું રે, હરિ મૂકે તુંપર પાય;

તુજને હરિ પદને સંગે કરી રે, તારું રોમાંચિત અંગ થાય.
પૃથ્વી વામનજીએ ભરી રે, વળી ઓદ્ધારી શુકર રૂપ;
તાહારે સંબંધ હરિસુ કહે ખરું રે, કંહુ દીઠા યાદવ ભૂપ.
એહવે મૃગ ટોળુ જઈ પૂછતી રે, તમને નમિયે બોલો સત્ય;
એક સુંદરી સાથે શ્રી હરિ રે, કંહુ જાણો તેહેની ગત્ય.
અમને મૂકી તેહેને લેઈ ગયો રે, તેહેને કંઠ ધરી કુંદમાળ;
કુચ કુંકુમ ને પરસી વાસના રે, માટે જાણું છું નિર્ધાર.
તરુ તમો ફળભારે હરિને નમ્યા રે, દીઠી તુલસી માળ બળવીર;
એક ભુજ પ્રિયાને કંઠે ધર્યો રે, બીજે કમળ ફરે એ ધીર.
સખીઓ પૂછો આ વન વેલડી રે, નીજ પતિનો એહેને સંગ;
એહેને પુલકાવળી થઈ અંગમાં રે, આપણુ પતિને બક્ષિસું અંગ.
વળતી હરિલીલાને આચરે રે, ગોપી થઈ અચ્યુતરૂપ;
અબળા એક થઈ પુતના રે, બીજી બાળા કૃષ્ણ સ્વરૂપ.
એક ગોપી બાળક પેરે થઈ રે, બીજી શકટને અનુસાર;
બાળક થઈ તેણે ગાડુ હણ્યું રે, એક તૃણવત થઈ નાર.
બાળક થઈ તૃણને હણ્યો રે, કોઇ એક થઈ બળરામ;
વત્સાસુર રૂપે કોઈ એક થઈ રે, તેને તે માર્યો સુંદરશ્યામ.
એહેવાં ચરિત્ર વિવિધ રીતે કર્યાં રે, કાંઈ કહેતાં ના આવે પાર;
જે જે લીલા શ્રી હરિએ કરી રે, તે તે કીધી સર્વ નાર.
એહેવે પગલાં દીઠાં હરિતણાં રે, કૃત કૃત્ય થઈ સહુ નાર;
ચિહ્ન સહિત ઘણું છે શોભતાં રે, જુઓ જાય છે નંદકુમાર.
વિચ વિચ પગલાં કો અબળાતણાં રે, એણે અરાધ્યા છે ઈશ;
એહેને કંઠે ભુજ આરોપીને રે, આપણુ તજ્યાં શ્રી જગદીશ.
સજની આ પદ રજ મહા ધન્ય છે રે, જાયે બ્રહ્મા લક્ષ્મી ઈશ;
વચ્ચે પગલાં આ અબળાતણાં રે, ઘણું પીડે પ્રકટે રીસ.
હાવુ વીનતા પદ દીસે નહિ રે, જુઓ હરિ પદ ઉંડ્યા નાર;
થાકી જાણીને સ્કંધે ધરી રે, જુઓ કામી નંદ કુમાર.
વળી આ કુસુમ પડ્યાં જુઓ સુંદરી રે, હરિએ ભરીયાં તેને શિષ;
ભાયેગ કોણ હશે તે નારનું રે, આપણુ તજ્યાં છે જગદીશ.
પછે ગોપી તે હરિને કહે રે, મન પામી હરિથી માન;
ખાંધે લો એહેવું હરિ સાંભળી રે, ત્યાંહાંથી હવા અંતરધ્યાન.
વિરહ તાપ તેહેને અતિસે થયો રે, તેણે શોધ્યા પ્રાણઆધાર;
આવી સહુ તેને મળી સુંદરી રે, કહ્યો પોતાનો પ્રકાર.
સર્વે મળી તે માધવ ખોળીયા રે, જ્યાંહાં સુધી ચંદ્ર પ્રકાશ;

તીમીર દેખી પાછી ફરી રે, આવી યમુના ત્રેઠ સુખ રાશ.
તે ચેષ્ટિત તદરૂપે થઈ રે, ગુણ ગાતી અવિનાશ;
ભૂલી દેહ ગેહ પરિવારને રે, ગુણ ગાયે રણછોડ દાસ.

પદ ૬ ઠું.

જોયા વન વન પ્રત્યે શ્યામ કે, શ્યામા સહુ મળી રે લોલ૦
કંહુ નવ દીઠા પ્રાણ આધાર કે, પાછી સહુ વળી રે લોલ૦
આવી રવિતનયા ઉપકંઠ કે, નિરાશા સૌ થઈ રે લોલ૦
કરવા લાગી કૃષ્ણ કિર્તન કે, પ્રાર્થનામયી રે લોલ૦
વ્રજમાં જય વર્ત્યો મહારાજ કે, તુમ જન્મે કરી રે લોલ૦
કમળાજીએ કીધો નાથ કે, નિરંતર મંન ધરી રે લોલ૦
શ્રી વલ્લભ તેહેના નાથ કે, ખોળે દશ દિશા રે લોલ૦
તમારા સાંભળો શ્રી મહારાજ કે, પ્રાણ તુમમાં વસ્યા રે લોલ૦
શરદની સરસી રજની શોભાય કે, લે તેને હરિ રે લોલ૦
એહેવા નયન સુરતના નાથ કે, અમો ઘાયલ કરી રે લોલ૦
મૂલ્ય વિનાની છું અમો દાસ કે, અવધ કંઈ નહીં રે લોલ૦
આજલગી રાખ્યાં બહુ વાર કે, કહું તમને સહી રે લોલ૦
વિખ જળ ને વરસાદ કે, અગ્નિ ભય કરી રે લોલ૦
વિદ્યુત વિશ્વ અસુરથી નાથ કે, રાખ્યાં ફરી ફરી રે લોલ૦
વૃષભાસુર આદિ વરસાત કે, રક્ષા કાલિથી અમો રે લોલ૦
એમ કીધી ઘણી ઘણી વાર કે, મૂકયાં કેમ તમો રે લોલ૦
કેવળ યશોદાના સુત નો'ય કે, સાંભળો શ્રી હરિ રે લોલ૦
જીવ સર્વના સરખા શ્યામ કે, મને મન ધરી રે લોલ૦
વિશ્વની રક્ષા કરવા માટ કે, બ્રહ્માજીએ પ્રારથ્યા રે લોલ૦
પ્રકટયા યાદવકુળ મોઝાર કે, સત કહું સર્વથા રે લોલ૦
જે કર કમળા તમારો કંથ કે, પૂરે કામના રે લોલ૦
તે કર મૂકો અમારે શિશ કે, આપે સુખ ધામના રે લોલ૦
વળી કમળાજીએ ઝાલ્યો હાથ, પ્રણત પીડા હરે રે લોલ૦
વ્રજ જનની આરત હણનાર, ગર્વ જે જન કરે રે લોલ૦
તમારું હસું અમારે મૃત્યું કે, અમારે માર છે રે લોલ૦
અમો ભજું અનુદિન નાથ કે, તમ સૈંકો નાર છે રે લોલ૦
જોવા કમળ સરીખું સુખ કે, આશા છે ઘણી રે લોલ૦
તે દેખાડી ટાળો દુઃખ કે, પીડા અમતણી રે લોલ૦
જે કો પદ શર્ણાંગત જાય કે, અઘ તેનાં હરે રે લોલ૦
જ્યાં છે કમળાજીનો વાસ કે, પશુ પાછળ ફરે રે લોલ૦

ફણીની ફણીએ આરોપ્યા જેહ કે, કૂચ ઉપર ધરો રે લોલ૦
શોષી મદન વ્યથા મહારાજ કે, સહુ સુખીયાં કરો રે લોલ૦
વાણી મધુર તમારી નાથ કે, બુદ્ધિનું મન હરે રે લોલ૦
કમળ નયન તેણે થઈ દાસ કે, ઘણી પીડા કરે રે લોલ૦
કથા તમારી અમૃત રૂપ કે, જીવણ તુમ તણી રે લોલ૦
કવિજન વંદિત અઘહણનાર કે, શ્રવણ મંગળ ઘણી રે લોલ૦
વ્રજથી પધારો જ્યારે વંન કે, પશુ આગળ કરી રે લોલ૦
તે દુઃખ અમને કોમળ ચર્ણ કે, ખૂંચશે કાંકરી રે લોલ૦
સાંજ સમે છાયું મુખ તુમ શ્યામ કે, અલકે કરી રે લોલ૦
ધુસરુ ગોરજથી કંઈ લાગે કે, બહુ શોભા ભરી રે લોલ૦
તે દેખી દીપંતા કામ કે, વાધે અતિ ઘણો રે લોલ૦
સંગત ના કરો અમસુ નાથ કે, ન લેશ કપટતણો રે લોલ૦
જે પદ પ્રણતાનાં પૂરે કામ કે, વિધિ પૂજે વળી રે લોલ૦
સેવે સુખ હોય નિર્ધાર કે, મહી મંડળ બળી રે લોલ૦
તે પદ કમળ અનુપમ સાર કે, ઉર ઉપર ધરી રે લોલ૦
ટાળો નાથ અમારા તાપ કે, નવ જન્મીએ ફરી રે લોલ૦
સુરત વધારી સમાવો શોક કે, રસ મોરલીતણે રે લોલ૦
અધર લલિત મુખ ચુંબિત મીઠો કે, અમૃતપે ઘણો રે લોલ૦
દિન દિન પ્રત્યે વનમાં જાઓ કે, ઘડી યુગ થાય છે રે લોલ૦
અલકે આવૃત વદન નિહાલી કે, વિરહે દુઃખ જાય છે રે લોલ૦
વદન જોવંતાં નયન નિમેષ કે, થાયે ફરી ફરી રે લોલ૦
બાહેર અંતર અમ એક કે, જડ બુદ્ધિએ કરી રે લોલ૦
મૂક્યા પતિ પુત્ર પરિવાર કે, આવ્યાં તમ ભણી રે લોલ૦
રમવા આવ્યાં છું મહારાજ કે, આશા છે ઘણી રે લોલ૦
અંતરજામી પામ્યાં મોહ કે, તુમ ગાને કરી રે લોલ૦
તમ પાખે કો મૂકે નાર કે, આવી નિશા હરિ રે લોલ૦
સુરત સમેનાં વચન સુહાસ્ય કે, પ્રેમે વિલોકવું રે લોલ૦
તે સભારી ઉપજે કામ કે, મીઠું બોલવું રે લોલ૦
વ્રજ વનવાસીનાં દુઃખ હરવા કે, તુમ અવતાર છે રે લોલ૦
કામ રોગ હરવા તુમ પાસ કે, ઓષદ સાર છે રે લોલ૦
શ્રી હરિ વિસ્મય આવે એક કે, પદ કોમળ ઘણું રે લોલ૦
અમ અપરાધ શું માનો નાથ કે, કૂચ ખુન્યા તણું રે લોલ૦
તે પદ ફરતા અટવી માંહે કે, દુઃખ મન કેમ સહે રે લોલ૦
તન ધંન જીવન છો મહારાજ કે, બ્રહ્મ પૂરણ કહે રે લોલ૦

એ વિધિ કીધું ગોપી ગાન કે, નવ દીઠા હરિ રે લોલ૦
રુદન કરે હરિ દર્શન આશ કે, મધુર કંઠે કરી રે લોલ૦
જાણી દીન થઈ સર્વ નાર કે, બળ એકો નહિ રે લોલ૦
મધ્યથી પ્રકટયા રણછોડ નાથ કે, જોવા સહુ સખી રે લોલ૦

પદ ૭ મું.

કામ પૂરણ કૃષ્ણ પ્રકટયા, તાંહાંથી આનંદ કરી જી;
હર્ખીત હસતું વદન પંકજ, પિત અંબર ધારી. શ્રી હરિ પ્રકટ થયા.
ઉર વનમાળ ને નેણ વિશાળ, મન્મથને કરે મોહ જી;
સાક્ષાત મનતણા મન્મથ, નિગમ ના સંદેહ. શ્રી હરિ૦
તેને આવ્યા નિહાલી નીજ પ્રાણ, પ્રિય સુખ ધામ જી;
સ્નેહે સરસ્યાં નયન હર્ખ્યાં, જોતાં સુંદર શ્યામ. શ્રી હરિ૦
આનંદી એક કાળે ઉડી વાધ્યો અધિક સનેહ જી;
ઉપમા અન્ય કહે કેમ, તેહેની પ્રાણ આવે જેમ દેહ. શ્રી હરિ૦
કોઈ એક હરિના કર અંબુજ, બે હાથે ઝાલે નાર જી;
કોઈ નાર હર્ખે કરી કર, લેઈ ધરે સ્કંધ મોઝાર. શ્રી હરિ૦
કોઈનાર અંજલીમાં તાંબુલ, ગૃહતી અર્થીત સાર જી;
કોઈ તાપ ટાળવા પદ અંબુજ, ધરતી હૃદયમોઝાર. શ્રી હરિ૦
કોઈએક ભ્રકુટી વક્ર કરીને, ઓષ્ટે ચાંપે દંત જી;
અન્ય નિમેષ રહિત રુપ નિર્ખે, ચર્ણ પામી જેમ સંત. શ્રી હરિ૦
કોઈએક નયન દ્વારઉરઆણી, ચિંતવે આનંદ ગૂઢ જી;
પરમ તત્વ પામી તે મુક્તા, જેમ કોઈ યોગારૂઢ. શ્રી હરિ૦
વિરહ તાપ તજી સુખ પામી, જેમ સંત સંગે કલ્યાણ જી;
શોક રહિત શ્યામાની મધ્યે, શોભા શ્રી ભગવાન. શ્રી હરિ૦
પછે જમુના ઉપકંઠે આવ્યાં, સાથે લેઈ વ્રજનાર જી;
ભ્રમર ગુંજીત ફુલ્યાં શોભે, મુચકુંદ ને મંદાર. શ્રી હરિ૦
સરદ શશીકિરણે તમ નાઠયું, થયો અતિ ઉદ્યોત જી;
જમના તટ શોભા ઘણી સુંદર, વાલુકા પરમ વિદ્યોત. શ્રી હરિ૦
પોતાતણાં ઉતારી અંબર, લેઈ પાથર્યા નાર જી;
તે મધ્યે કૂચ કુંકુમ રંગે, લલિત શોભા સાર. શ્રી હરિ૦
પટકુળનું આસન કરી, ચહુપાસે ઉભી નાર જી;
તે આસન ઉપર શોભે ઘણું, પ્રાણનાથ આધાર. શ્રી હરિ૦
યોગીજનના હૃદય કમળમાં, જેહેનું છે આસન જી;
તે ઈશ્વર અબળા મંડળીમાં, બેઠા છે ધન્ય ધન્ય. શ્રી હરિ૦

ગોપીકાની સભા મધ્યે, વિરાજે યદુવીર જી;
ત્રિલોક શોભા સમેટીને, ધર્યું શામ શરીર. શ્રી હરિ૦
હાસ્ય લીલા વિલોકન, ભ્રુભંગ દેઈ દેઈ માન જી;
કામ દીપંન દેવકી સુત, રીજવ્યા ગૃહી પાન. શ્રી હરિ૦
કોઈ એક કોપ કરીને, ગોપી પૂછ્યું હરિને જેહ જી;
તેહેનો ઉત્તર કહ્યો વિવેકે, વિસ્તારી હરિ તેહ. શ્રી હરિ૦
તમને પ્રીત ઘણી ઉપજાવા, હું થયો અંતરધ્યાનજી;
જેમ નિર્ધનને ધન આવે ને, ગયે ઘણી પ્રગ્લાન. શ્રી હરિ૦
પછે પ્રીત હોયે ધન ઉપર ઘણી, ઘણી તેહેને નાર જી;
તેમ મેં તમને પ્રીત થવાને, અદૃશ્ય રહિત નિર્ધાર. શ્રી હરિ૦
મુજ માટે ગૃહ તજી વન આવ્યાં, મૂકી સ્વજન પરિવારજી;
તે હું તમને કેમ તજું, હું સત્ય કહું નિર્ધાર. શ્રી હરિ૦
તમારી પાસે હું તો કેમ, થાઉં અંતરધ્યાનજી;
તુમ પ્રથમ વાચક સાંભળી, તેણે થયો તુષ્ટમાન. શ્રી હરિ૦
તે માટે તમો અબળા મુજને, ઘણાં વલ્લભ મન જી;
રીસ ના કરશો નારી મુજને, તમો છો ધન ધન. શ્રી હરિ૦
મુને તમો ઉપકારી ગોપી, તેઓના પ્રતિઉપકાર જી;
અમરતણે આશે કરીને, કરૂણા આવે અપાર. શ્રી હરિ૦
તમો મહા * * * વેગે છે દીન નારજી;
મુજને આ ભજવા વન આવ્યાં, ધરી પ્રેમ અપાર. શ્રી હરિ૦
હું એક મારું ચિત્ત તો તમો, ઘણી મધ્યે લગ્ન જી;
વિવિધ પ્રેમે વિસ્તર્યું, નવ એક મધ્યે લગ્ન. શ્રી હરિ૦
તે માટે હું તમારો રણીયો, રહ્યો છું ઘણું નાર જી;
તમારા ઉપકારથી મુને, કર્યો રણને પાર. શ્રી હરિ૦
તમારા આચરણથી હું, રણીયો છું નિર્ધાર જી;
રણછોડના સ્વામી એમ બોલ્યા, શો કરું પ્રતિકાર. શ્રી હરિ૦

પદ ૮ મું.

સુણ સાહેલી, શ્રી યમના ત્રઠ સુંદર રાસ રમાડે;
પુણ્ય પૂર્વતણે, વ્રજ વીનતાને વિઠ્ઠલ મોદ પમાડે. ટેક.
એણી રીતે ગોપી જન, સુણી હરિનાં સાર વચન;
તન્યો વિરહ થયો ઉત્પન્ન. સુણ૦
પછે માંડ્યો સુંદર રાસ, સંગે રમતા શ્રી અવિનાશ;
વ્રજ વાનતા છે ચોપાસ. સુણ૦
દર્પે હસતી ત્યાં મૃગ નયણી, કરે નૃત્ય અલૌકિક સુખ દયણી;
આન્યો આન્ય ભુજ અર્દ્ધ થઇ શ્રેતિ (?). સુણ૦

અખંડિત મંડળી હરિ ગોપી, રચી રચના યોગેશ્વરે સોંપી;
એક એક કૃષ્ણ બબે ગોપી. સુણ૦
કામિની પાસે કર કંઠ ધરી, નભ આવર્યું દેવ વિમાન કરી;
દેવ દંપતી નિર્ખે મોદ ભરી. સુણ૦
જોઈ કૃષ્ણ લીલા અતિશય હર્ખ્યાં, વળી દુંદુભિ કુસુમ ઘણાં વરખ્યાં;
ગાંધ્રવ અપ્સરા ચિત્ત આકર્ખ્યાં. સુણ૦
હરિ કરહી કીંકણી નાદ, સ્વર વ્યાપી રહે નેપુર પાદ;
કળા ગાન કરે સુંદર સાદ. સુણ૦
વિવિધ વાજીંત્ર વગાડે ઘણાં, નામ ગણે કો તે તણાં;
ભૂલ્યા ગાંધ્રવ જોઈ પોતાપણાં. સુણ૦
યુવતી હરિ મંડળી વિરાજે, જેમ હિમમણી માળા રાજે;
જેમ હિમ જડિત મર્કત છાજે. સુણ૦
પદ માંડતી છંદે કર ચાલે, ભ્રૂભંગ મુક્તી કરી ભાળે;
શુભ્ર ગલ કપોલ કુંડળ હાલે. સુણ૦
ઉર અચર * ઉડે સ્વેદ સુખે, કટીમેખલા સીથલ પ્રેમ સુખે;
એવી કૃષ્ણ વિચે હરિ મીટ નરખે. સુણ૦
જેમ મેઘ માળ મધ્યે નારી, વિદ્યુત પેરે ચમકે ભારી;
જ્ઞાન ગરજ સ્વેદ કણ વારી. સુણ૦
નૃત્ય કરતી અબળા ઉંચ જ્ઞાને, બહુ રાગ રંજિત કંઠ માને;
હરિ અંગ સ્પર્શ સંભોગ ધ્યાને. સુણ૦
એક એક નારી સંગે ગાય, જુજવી જાતિના સ્વર થાય;
સ્વર પુરે પુરુષોત્તમ રાય. સુણ૦
હરિ વખાણે ધન ધન નારી, ગાવા તમ સરખું નહીં ભારી;
તેહેને માન ઘણું દે ગિરધારી. સુણ૦
હરિ રાગ સહિત મોરલી વાય, રમતાં શ્રમ સુંદરીને થાય;
હરિ સ્કંધે વળગીને ગાય. સુણ૦
એક યુવતી કંઠ કર મૂકયો હરિ, અતિ કોમળ સૌરભ્ય લેપ કરી;
લેતા હરિ સુવાસ સુભાગ ભરી. સુણ૦
કર ચુંબન કરી રોમાંચ થઈ, નૃત્ય કરતી કુંડળ જ્યોતમયી;
ઝળકે મણિ કાન્તિ કપોલ હરિ. સુણ૦
નીજ ગલ કપોલ અડાડી કરી, તાંબુલ ચર્વીત લે આપે હરિ;
અન્ય ગાતી નચાવતી ભાવ ધરી. સુણ૦

* અચર-સં. અચલ=વસ્ત્ર.

કહી કીંકણુ રવ નેપુર પાયે, નૃત્ય કરતી નાર શ્રમિત થાયે;
હરિ હાથ ધરે સ્તન શ્રમ જાયે. સુણ૦
જે લક્ષ્મીજીના પ્રાણ પ્રીયે, તે ગોપી પામી સુધ હીયે;
હાર ગ્રહી રૂપ સુધાને પીયે. સુણ૦
નીજ નારનું ગાંધ્રવ કિન્નરને, થયો મોહજીત વાજીંત્ર ધને;
દીવ્ય ગાયન હરિ ગોપીસુ સુણે. સુણ૦
સોહે કેશતણાં ભૂષણ સાર, મુખ સ્વેદ કપોલ સૂક્ષ્મ આગાર;
કીંકણી નેપૂરના રણકાર. સુણ૦
પડે કેશમધ્યેથી કુસુમમાળ, નૃત્ય કરતી સમે હદે નંદલાલ;
આલિંગન કટાક્ષ કરે વા'લ. સુણ૦
જેમ બાલક નીજ પ્રતિબિંબ દેખી, કરે ક્રિડા તેથું વિશેખી;
તમ અકળ ગતિ હરિની પેખી. સુણ૦
અંગ સંગે મોદ અપાર, વ્યાકુળ ઈંદ્રિસે કરે વિહાર;
કેશ સીથલ પટકુલ સાર. સુણ૦
કંચુકી છૂટી ભૂષણ માળ, સંભાળવા સમર્થ નહિ બાળ;
એવી ધીર મતિ સંગ નંદલાલ. સુણ૦
કૃષ્ણ ક્રિડાને જોઈ સુરનારી, કામે પીડિત થઈ છે ભારી;
નભ થકિત ઈંદુ નિશી અજુઆળી. સુણ૦
જેટલી ગોપી તેટલા શ્યામ, રમ્ય લીલાજ પૂરણ કામ;
ફળ વ્રતતણું પામ્યાં વામ. સુણ૦
ઉડગણ ઈંદુ પ્રકાશ, થીર થઈ નિર્ખે સુખરાસ;
થીર રજની થઈ ખટમાસ. સુણ૦
વિહાર ઘણો શ્રમિત બાળ, કર કમળે લૂછે નંદલાલ;
કુંડળ જ્યોતિ મોતિ માળ. સુણ૦
ગલ કેશ પાસ સુંદર હાસ્ય, માન દે કીર્તિ કરી પ્રકાશ;
નખ દાંતે પામી સુખ રાસ. સુણ૦
હાવે ગોપીનો ખોવા તાપ, કર લાધ્યાં કુસુમ પડે અણમાપ;
* * * * સુણ૦
કુચ કુંકુમ રંગિત વનમાળા, ગુણ ગાતા અલિ ઉડે કાળા;
જેમ ગાંધ્રવ ગાયે હરિ જશ બાળા. સુણ૦
જેમ ઉન્મત્ત માતંગ કીરણી સાથે, તેમ જળ ક્રીડા કીધી નાથે;
મર્જાદ રહિત લીલા પાખે. સુણ૦
યદુપતિ યુવતી જળમાં ક્રીડે, મુખ મુસકાતી નયન સરે પીડે;
નભ કુસુમ વૃષ્ટિ વેદ રેડે. સુણ૦

વન કુસુમ સુગંધી પવન વા'તો, તે ચોદશ સુરમ્ય લેઈ જાતો;
નારી સહિત હરિ રંગે રાતો. સુણ૦
શશી કિરણ નિશા શોભે સબળી, રમાડી હરિ યુવતી સઘળી;
કરી લીલા વચન પોતાનું પાળી. સુણ૦
કર્યો શરદ સમયે શૃંગાર, રમ્યાં યુવતી નંદકુમાર;
આ લીલા કરી જીત્યો માર. સુણ૦
વિમુખને હરિ ભક્તિ થાવા, શૃંગાર રચ્યો વિષય જાવા;
વૈષ્ણવને નીત નીત ગાવા. સુણ૦
ઘેર ગોપ મોહ્યા હરિની માયા, નીજ નીકટ જાણી નીજ જાયા;
નવ કરી ઇરીસા હરિએ વા'યા. સુણ૦
બ્રહ્મ મુહૂર્ત શ્રી હરિએ જાણી, ઘેર જાઓ નારી, બોલ્યા વાણી;
અણ ઇચ્છતિ ઘેર જવા તારુણી. સુણ૦
હરિને વલ્લભ ઘણી વ્રજ વામ, જઈ પો'તી તે નીજ ધામ;
એમ રાસ લીલા કીધી શ્યામ. સુણ૦
શ્રદ્ધા કરીને સાંભળે ગાય, કહે રણછોડ હરિ ભક્તિ થાય;
કંદર્પ પરાંગત તત્ક્ષણ જાય. સુણ૦

—※※※※※※※※※—

કૃષ્ણ જીવનના મહિના.

પ્રથમ ગણપતિને નમું રે, સ્મરું શારદા માય;
બુદ્ધિ અનોપમ આપજો, ગાઉં હરિનો મહિમાય. કૃષ્ણ જીવન કયારે આવશે.
જોઉં મ્હારા વ્હાલાની વાટ, વહેલેરા વળજો રે વિઠલા;
સુનો જમનાનો ઘાટ, સુની મથુરાની વાટ. કૃષ્ણ૦
આષાડ આવ્યો હો સખી, મેહુલો કરે ઘન ઘોર;
બપૈયા પીયુ પીયુ કરે, મધુરા બોલે છે મોર. કૃષ્ણ૦
લીલા તે ચણિયા પહેરીને, મનમાં પામી છું ધીર;
ત્રેહ ઘણો મુને વ્યાપિયો, ના આવ્યા હલધર વીર. કૃષ્ણ૦
વીજલડી ચમકારા કરે, લેવા મારા પ્રાણ;
બુંદ પડે વરસાદનાં, વાગે કાયામાં બાણ. કૃષ્ણ૦
શ્રાવણ વરસે સરવડે, ભરીયાં નદી ને નવાણ;
જમનાનાં નીર કેમ ઉતરશે, એવાં કયાં થકી વા'ણ. કૃષ્ણ૦
હું કાં ના સરજી પંખણી, મથુરામાં રે જાત;
દર્શન કરત દયાળનાં, ગુણ ગોવિંદના ગાત. કૃષ્ણ૦
જન્મ તણો દિન આવીયો, રોહિણીનો રે જોગ;
વ્રત કરી હમે માગીશું, એવા હરિસું ભોગ. કૃષ્ણ૦

ભાદરવો ભર ગાજીયો, ગાજ્યાં સાહેર નીર;
કૃષ્ણ વિના રંગ મહેલમાં, કેમ રાખીયે ધીર. કૃષ્ણ૦
સુરત ભૂલી રે શામની, ના આવ્યા નંદ કિશોર;
અબળા થઈ હમો શું કરું, નહિ પુન્યનું જોર. કૃષ્ણ૦
પોળીયા હું તુંને મોકલું, જારે હરિની રે પાસ;
વિનતિ કરજે વર્ણ તણી, પુરેશ અબળાની આશ. કૃષ્ણ૦

આંસો તે માસે દીવાલડી, શીલો* પૂનમ ચંદ;
રાસ રમાડ્યાં રંગસું, તે શું ભૂલ્યા ગોવિંદ. કૃષ્ણ૦
રત્નતણા રે દિવા બળે, ગોપી ગરબે રે ગાય;
તાલ વજાડતા ત્રિકમજી, ઉલટ અંગ ન માય. કૃષ્ણ૦
શ્યામ વિના હું તો શું કરું, શોભિતા શણગાર;
દીવાળી દુઃખમાં ગઈ, કૃપા કરોને મોરાર. કૃષ્ણ૦

કાર્તક માસે કહાનજી, જાણ્યું આવશે ઘેર;
વેરણ વિધાતા મારી થઈ, ભલાં સાધીયાં વેર. કૃષ્ણ૦
દેવદીવાળી હું શી કહું, દીપક ચંપક હાર;
ચંદ્રવા ઓપે ઘણું, ન આવ્યા જગદાધાર. કૃષ્ણ૦
હંસને સરોવર ઘણા, સરોવરને નહિ કોઈ;
હેવું ગણીને મ્હારા નાથજી, ગોકુળ સામું રે જોઈ. કૃષ્ણ૦

માગશર માસે મેલી ગયા, કમલાના રે કંથ,
મથુરામાં જઈને મહાલીયા, કુબજાસું રે ચંત. કૃષ્ણ૦
મોર પુકારે રે મેઘને, ઉંચો ચઢીને આડ;
એમ શું કરવા રે શામળા, રાંક સાથે શી રાડ. કૃષ્ણ૦
જોબન આંબો મોરીયો, તે કેમ જાળવ્યો જાય;
ભોગી વિના ભોજન કશાં, જાણજો મનમાંહ. કૃષ્ણ૦

પોસ માસે તે પીયુ ના આવીયા, હૃદય કઠણ કઠોર;
નવનેજાં પાણી ચઢે, પત્થર નવ ભીંજે કોર. કૃષ્ણ૦
માસી મારી ધાવીને, મામો માર્યો રે કંસ;
એમ તમે હમને મારીયાં, વનમાં વગાડયોરે વંસ. કૃષ્ણ૦
દીપકને ભ્રમર તજી, દેખી નેહે વ્યાકુળ;
પ્રથમ પહેલી પ્રીતડી, મોંઘી પામશું રે મૂલ. કૃષ્ણ૦

માઘ માસે મન માહરું, ચિત્ત ચઢયું ચકડોળ;
શ્યામ સુંદર ઘણું સાંભરે, બીજા સાંભરે બોલ. કૃષ્ણ૦

* ખીલ્યો.

હરિ રે વિના હૈયાં તપે, હાડ ધ્રુજે અંગ;
સર્વે મળી શું કીજીયે, ડસીયો કૃષ્ણ ભોરંગ. કૃષ્ણ૦
ગિરિ ગોવર્દ્ધન કર ધર્યો, પીધો દાવારે નળ;
રાસ રમાડી રંજાડી રાધિકા, ન વળે કાંઈ કળ. કૃષ્ણ૦
ફાગણ ફુલ્યો રે ફૂલડે, ખરીયાં તરવરનાં પાન.
એવું જાણીને મ્હારા નાથજી, રાખો અબળાનાં માન. કૃષ્ણ૦
ફાગતણી ઇચ્છા ઘણી, ના આવ્યા દિન દયાળ;
મોતીની થાળ વધાવીને, કોડે આરોપું માળ. કૃષ્ણ૦
કેસરકેરાં છાંટણાં, કરી આવે જદુરાય;
અબીલ ગુલાલ ઉડે ઘણાં, રંગ રેલ મચાય. કૃષ્ણ૦

ચૈત્ર માસે ચિંતા ઘણી, સૂના લાગે રે દિન;
ચંપકવર્ણી રે રાધિકા, દુર્બળ દીસે રતન. કૃષ્ણ૦
ઉંચે ચઢું રે મહેલમાં, જોઉં મ્હારા વા'લાની વાટ;
પડવું વિચારે પ્રેમદા, ટાળવાને ઊચાટ. કૃષ્ણ૦
ફૂલ ચંપકનાં ચોસરાં, લાગે સર્પ સમાન;
કોયેલ બોલે કોડશું, ગોકુળ ન આવ્યા કા'ન. કૃષ્ણ૦

વૈશાખે વિઠ્ઠલ વિના, વૃંદાવનનું શું કામ;
જમનાને તીરે હો સખી, આવ્યા સુંદર શ્યામ. કૃષ્ણ૦
વા વાયા ચોદિશના, માંહે ચંદન વાય;
જેરે અંગે અડે માહરે, પ્રાણનાથ વ્રેહ ન સખાય. કૃષ્ણ૦
જાુઈ જાવંત્રીનાં ચોસરાં, ફુલ્યાં કેસર અપાર;
જો રે મુખે ભમરા ભમે, જોવા આવો મોરાર, કૃષ્ણ૦

જેઠ માસે જાદવપતિ, ઝૂરે ગોકુળ નાર;
જળ રે વિના જેવી માછલી, દાઝે જળથી રે બા'ર. કૃષ્ણ૦
એક દિવસ અહિયાં રહી, જાજો જદુનાથ;
ભૂલા રે પડશો ભૂધરા, હમો આવશું રે સાથ. કૃષ્ણ૦
જોર નથી મહારા નાથજી, ના આવ્યો દુઃખનો અંત;
સુખ સઘળાં અસ્ત થઈ ગયાં, મથુરામાં રે ચંત. કૃષ્ણ૦
કઠણ વચન રાધાતણાં, પોહોત્યાં કૃષ્ણની પાસ;
પ્રેમે પ્રભુજી પધારીયા, પૂરી અબળાની આશ. કૃષ્ણ૦
કૃષ્ણજીએ પૂરીયા, રાધાજીનાં કોડ;
જે ગાયે તેનો પૂરજો, રંગમોહ રણછોડ. કૃષ્ણ૦

પદ સંગ્રહ.

પદ ૧ લું.

મોતિડાંની લહેરે તે લેહેરો જાય,
સામા સામી ભાવતી જોડી હો; ગીત મધુરાં ગાય. ટેક.
નેંન નચાવે નાર નવરંગી હો, મોહન મોરલી વાલ્ય. ગીત૦
અરસ્પરસ રંગભેર રમતાં હો, રાધા મોહન રાય. ગીત૦
રણુછોડના સ્વામી સંગ રમતાં હો, ઉલટ અંગ ના માય, ગીત૦

પદ ૨ જું.

કીધાં કામણગારે કહાન, ઘેલાં રે કીધાં. ટેક.
ઘેલાં રે કીધાંને મન હરી લીધાં, એ તે શા તમારાં સાન. ઘેલાં૦
નાહાની તે વયમાં નંદ કુંવરજીરે, આ શાં અતિસેં તાન. ઘેલાં૦
તમારું જોઈ રંગ રસિયા રે, ગઈ મારી સુધ ને સાન. ઘેલાં૦
રણુછોડના સ્વામી સંગે રે રમતાં, હા વાળ્યાં હમારાં વાન. ઘેલાં૦

પદ ૩ જું.

શ્યામ હમારી સેજે, ભલે આવ્યા શ્યામ હરિ સેજે. ટેક.
જેવા આવ્યા રે તેવા મન ભાવ્યા રે, હું ચહાતી' તી એજ;
આવો બેસો આસન આપું રે, આ શાં અતિસે તેજ. ભલે૦
મોહન તારા મુખને કાજે હો, તન મન ધન વારેજ;
રણુછોડના સ્વામી સંગે રમતાં હો, ના દેશો મુજને છેદ. ભલે૦

પદ ૪ થું.

વહાલા તારું વહાલપણું જાણ્યું. ટેક.
શું કરવાને સાંઈડું લીધું, શામળિયા રે બીજું શું માણ્યું;
અમ સંગાતે અલબેલાજી હો, એકપણું શેં જાણ્યું. વહાલા.
ઓછે રે અદકું અદકે ઓછું હો, એહવું મન આણ્યું;
રણુછોડના સ્વામી સંગે રમતાં હો, મળ્યું તે માણ્યું. વહાલા.

પદ ૫ મું.

જાવા નહિ દેઉં, શું છે તમારું જોર; ઘેરી ને ઘર ભીતર રાખે, નવલ નંદ કીશોર. જાવા૦
ઘણા દિવસની ગુન્હામત લેઈશું રે, છો માહારા ચિતડાના ચોર. જાવા૦
પૂજા તમારી ખુશમાં કરીશું રે, કરીશું પાધરા દોર. જાવા૦
રણુછોડના સ્વામી સંગે રમતાં હો, છોજી મારા કાળજડાની કોર. જાવા૦

પદ ૬ ઠું.

શે ના બોલો આનંદમાં નંદલાલા, શે ના બોલો. ટેક.
કહો કંઈ કાયદો મુને ધારણા હો, નેહ વધારણ વાહલા. શે ના૦

આદેશ આદેશ પામી તમથી રે, જોઈ તમારી ચાલ. શે ના૦
પ્રાણ હમારા તલફે પીયુજી હો, તમારે મન છે ખ્યાલ. શે ના૦
રણછોડના સ્વામી સુંદર વર હો, નજર કરો તો થઉં ન્હાલ. શે ના૦

પદ ૭ મું.

જમના હું ગઈ રે, મુજને મારગ મળિયો માવ;
દીઠી દૂરથી રે, દિલમાં પડ્યો હરિનો દાવ.
આજ હું એકલી રે, સંગે નહિ સહિયરનો સાથ;
આવ્યા અમો ભણી રે, હરિએ ઝાલ્યો મારો હાથ.
વિઠ્ઠલ વાટમાં રે, મુજને રંગે રોકી રેહે;
બોલે બેસ તું રે, વચને વચને ઉપજે નેહે.
માહાવો મીઠડો રે, મુજને વાહાલો છે મોહન;
અળગો નવ કરું રે, રુદિયામાંથી જગજીવન.
દેખી દયાળને રે, ઉલટ વાધ્યો અંગો અંગ;
રણછોડ રસ પીએ રે, એ છે રસિયાજીનો રંગ.

પદ ૮ મું.

સહિયર શું કરું રે, જીવણ ઉભો જમના તીર;
જાલમ જોર છે રે, નથી ભરવા દેતો નીર.
સહુ જન દેખતાં રે, હરિએ કીધું મારું મૂલ્ય;
હું હળવી પડી રે, એ શું શામળિયાનું શૂળ.
ગોકુળ ગોપીઓ રે, જોયો ધૂતારાનો ખ્યાલ;
એ હળવે ભરે રે, અમસું કરતો આવે આળ.
વારુ નવ કરે રે, દમતો આવે દિનો દિન;
કહો કોણ કહી શકે રે, મધુગર મતવાલો મોહન.
જગમાં જાગતો રે, ભૂધર ભાળો છો ભરપૂર;
રણછોડ રસ પીએ રે, નીત નીત નયણે નિર્ખે નૂર.

પદ ૯ મું.

પ્રેમી જન પીએ રે અમૃત રસને રે, જઈ જઈ વૃંદાવન મોઝાર. પ્રેમી૦
સુરનર બ્રહ્મા રે પુરુષ પામે નહિ રે, નિત્ય નિત્ય ઝીલે એ વ્રજની નાર. પ્રેમી૦
રાધા ને માધવ રે વળગ્યાં બેલડી રે, શ્રી વૃંદાવનમાં થઈ રહ્યો થેઈ કાર. પ્રેમી૦
ઓપી ને ઓપી રે ગોવિંદજીની ગોઠડી રે, ત્યાં હરિ રાસ રમવાને જાય. પ્રેમી૦
કોણ કોણ રીઝે રે કયાં રંગમાં રે, રણછોડ રીઝી હરિ ગુણ ગાય. પ્રેમી૦

પદ ૧૦ મું.

મારું મન મોહ્યું રે મીઠડા લાલસું રે, વા'લાજીને શું કહીયે વળી વળી વાત;
સુખ દુઃખ કહીયે રે, આપણી દેહનાં રે, રહીયે સખી શામળીયાની સાથ. મારું મન૦

આળને કરતો રે, આવે વા'લો અમભણી રે, જોની બેનીસહુમાં રુડો શ્યામ;
મોરલીને નાદે રે, ચિત્ત મારું ચોરીયું રે, જોની બે'ની એ કાળાનું કામ. મારું મન૦
મેણાં મને દેશે રે, બેની મારે સાસરે રે, કહેશે એને ગિરધરસુ ઘરવાસ;
હાવે મારું ઘરમાં રે, ચિત્ત નથી ગોઠતું રે, વા'લા વિના થોડો થોડો જીવ થાય. મારું મન૦
મારે તો પ્રભુજીરે, સાથે પ્રીતડી રે, ત્યારે મને શું કરશે સંસાર;
તેણે હું તો થઈરે, બ્રેહની વ્યાકુળી રે, જોની બેની નિદ્રા જંપ નહિ લગાર. મારું મન૦
ઉઠતાં ને બેસતાં રે, હરિ મુને સાંભરે રે, હરિ મુને હૈડામાં ઘણી હોંસ;
લાગે હરિ રે, અમૃતપે મીઠડા રે, દર્શન માગે રણછોડ દાસ. મારું મન૦

પદ ૧૧ મું–પ્રભાતીઉં.

કોઈ શોધ લાવે મારા નાથની, તેને નવનિધિ આપું, મોતીડે વધાવું તેહને, કષ્ટ કોડેથી કાપું. ટેક.
સખી કોઈ સમજાવીને, ઘેર તેડીને લાવે, કઠણ હૈયાના કાનજી, સંદેશો ન કા'વે. કોઈ૦
કોઈ ગુણવંતી ગોરડી, પ્રીતમજીને પૂછે, શા માટે રીસાઈ ગયા, તેનું કારણ શું છે. કોઈ૦
મુજને મૂકીને જોગી થયા, કે કોઈએ ભરમાવ્યા, કોને ભરુસે મૂકી ગયા, હજી ઘેર ન આવ્યા. કોઈ૦
કાંઈ સમજણ પડતી નથી, હું નિત્ય ઉદાસી, વસમું લાગે મને વિઠલા, મથુરાના રે વાસી. કોઈ૦
અનેક અપરાધ ક્ષમા કીજીયે, કહું છું શિરનામી, વાલમ વે'લા આવજો, રણછોડના સ્વામી. કોઈ૦

પદ ૧૨ મું.

ફૂલના તકીયા ને ફૂલની ગાદીઓ, ફૂલનાં કીજીયે બીછામણાં રે. મારે પ્રભુજી પધારીયા.
આરતી ઉતારીયે ને તન મન વારીયે, ભાવે તે લીજે ભામણાં રે. મારે પ્રભુજી૦
કુંકુમ કેરા છાંટા દેવરાવીયે, મોતીડે ચોક પૂરાવીયે રે. મારે પ્રભુજી૦
હઈડે હરખું ને નયણે નરખું, નહીં તે ત્યાં લજામણાં રે. મારે પ્રભુજી૦
માત પિતા સુત સુખ સંસારનાં, અવર કીજે અળખામણાં રે. મારે પ્રભુજી૦
રણછોડના સ્વામી સંગે રમતાં, મટી ગયાં દુઃખ દામણાં રે. મારે પ્રભુજી૦

પદ ૧૩ મું–થાળ.

ભોજન કરાવું રે, ભાવે ભાવ કરી; મેવા ને મીઠાઈ રે, સુવર્ણ થાળ ભરી.
શિરો ને પૂરી રે, સુંદર સુખડલી; સેવો ને શાક જ રે, ભાગે ભૂખડલી.
કંસાર ને ખીરજ રે, ખાંડ ભલી ભાતે; કેળાં ને પોળી રે, ઘોળી ઘી સાથે.
માનભોગ તરેલા રે, માલપૂડા માંહી; સાળ ને દાળજ રે, અમારે આંહી.
શીખંડ સુધાર્યું રે, ગોરસ ઘોળીને; રોટલી ને દૂધ જ રે, આપું ચોળીને.
માખણનો પેંડો રે, મેલું મુખ માંહી, બીરંજ બાસુદીરે, માંગી લો આંહી.
તળેલાં શાક જ રે, ભાવે એવાં છે; શાકરીયા દાણાં રે, માગી લેવાં છે.
પાપડનો પ્રીતે રે, સ્વાદ જ આવે છે; ખારું ને ખાટું રે, થોડુંસેક ભાવે છે.
જમાડું જુગતે રે, હેતે હેત કરી; સુવર્ણની ઝારી રે, જમના જળ ભરી.
આચમન કરાવું રે, અંગુ છે લોવરાવું; પાનની બીડી રે, ખાસીએક ચવડાવું.
પોઢણ કરાવું રે, સેજે સુખ વરતે; રણછોડના સ્વામી રે, સેવા નિત્ય અર્થે.

પદ ૧૪ મું.

ઓધવજી એક અરજ હમારી કે'જો રે; ઘણું નિર્દય થયા છો નાથ, મથુરામાં રે'જો રે.
ગોપી જનના પ્રાણ આધાર, નરોત્તમ પેખી રે; નાથ તમો વિના કેમ રે'વાય, કે ધીરજ રાખી રે.
હૈયે ભીતર જવાળ, કે પ્રકટી હમને રે; નાથ તમો વિના કેમ રે'વાય, હોળી છે હમને રે.
જળ વિના જીવ કહો કેમ, જળચર જીવે રે; મારો પાપી પ્રાણ પતંગ, કે દાઝે દીવે રે.
અજાણ્યાનો સ્નેહ, ના જાણી કીધો રે; મારા મરણતણો સંજોગ, માગીને લીધો રે.
હમો જાણ્યું હતું મનમાંહ, થયા છો ડાહ્યા રે; તમો ભેદ રમ્યા ભગવાન, અમોને વાહ્યાં રે.
રણછોડના સ્વામીને, કે'જો તમે જઇને રે; વે'લા આવજો ગોકુળ ગામ, કે તતપર થઇને રે.

પદ ૧૫ મું.

ધન્ય ગુરુ ધન્ય દેવતા, જેણે સત્યનો મારગ આલ્યો જી;
ચોરાશીનો ફેરો ટાળ્યો, ગંગાજી ઘેર લાવ્યા જી. ધન્ય૦
પાંચ પોળ ને નવ દરવાજા, નર તે સુરને નિરખા જી;
દશમે મેલ નિરંજન બિરાજે, અખંડ ભયા અજવાળા જી. ધન્ય૦
માન સરોવર સબ રસ ભરીયા, માંહે છે મુક્તા મોતી જી;
ખગ પાવસ ને પાવે નહીં ને, હંસ લેશે ગોતી જી. ધન્ય૦
ત્રિવેણીના તિરથ ઉપર, મોહન મોરલી વજાડે જી;
હરિ ચરણે હરિદાસ ગાવે, રણછોડ માન મિલાવે જી. ધન્ય૦

પદ ૧૬ મું–સાખી.

લટપટ ઘુંઘટ રાધિકા રે, લટપટ બાળે વેશ;
લટપટ રાધેના નાથને, ત્રિયા આવે છૂટે કેશ.
સખી ચાલો વૃંદાવન જઈયે, હનીહરિ માથે મહીની મટુકી લઇયે. સખી ચાલો૦
પહેરો શણગાર સારે શરીરે, હનીહાંરે ચાલો જમના તીરે. સખી ચાલો૦
જોયા જાદવને જમનાને ઘાટે, હનીહાંરે ગોપી રોકી મથુરાની વાટે. સખી ચાલો૦
રણછોડનો સ્વામી રંગી, હનીહાંરે મ્હારા જન્મ જન્મના સંગી. સખી ચાલો૦

પદ ૧૭ મું.

અજ્ઞાનીના ઉધારે રે, આ તો તેં શું રે કર્યું;
મારા સાળા મૂર્ખા રે બુદ્ધિ તારી કયાં બળી, હરિ હીરો મેલીને વોહોર્યો સંસાર. અજ્ઞાનીના૦
હઇડું તારું ફૂટયું રે, આંખે આંધળો થયો રે, વિસારીને બેઠો તું દિન દયાળ;
ગપોડાને હાંકે રે બાધા ગામના રે, માથે ના ભમતો દીઠો કાળ. અજ્ઞાનીના૦
મનુષ્યા દેહ માંઘી રે, મેળવી તેં ધૂળમાં રે, હસ્યા ઉપર ઘાલી હામ;
જણતીને વેળા રે, સર્પ આડો સેં ન આવીયો રે, તારી માની કૂખે ન દીધો ડામ. અજ્ઞાનીના૦
સગાને સમ્બન્ધી રે, બેઠાં તુને બોળવા રે, તરવા ત્રિકમ નામ સમ્ભાળ;
ચટકુંને લાગ્યું રે, ઝટપટ જાગની રે, કહેવું તુને ગાફલ રહ્યો ગમાર. અજ્ઞાનીના૦

ડ્હાપણીયું તેં ડોલ્યું રે, સ્વાર્થ સંસારનું રે, પરમાર્થની ન જાણી પેર;
રણછોડ કહે છે રે, રાંડના તું ચેતજે રે, વહ્યો તું ભવસાગરની લ્હેર. અજ્ઞાનીના૦

પદ ૧૮ મું.

આજ દીવાળી સરખું રે દીસે, હરિ માહારા હેડામાં રે હીસે;
છૂટી ખાણ ચાર એક વિશ, તો સાંભળ સહિયર વારતા રે.
આંગણે મોતિના ચોક પૂરાવું, દ્વારે કુંમ કુંમ છડા દેવડાવું;
જલદ ઝળહળ તોરણ બંધાવું, તો મોહન મંદિર મહાલતા રે.
તુરત ભરી ભરી સન્મુખ જોતી, નયણાંમાં નરહરને પ્રમતી;
ખાંણુડી (?) મણી માણેક મોતિ, તો ખોતી ભવ સંસારનેરે.
અસનપણુમાં હું કાંએ ન લેહેતી, પ્રત્યક્ષ પ્રભુને પરોક્ષ જ કહેતી;
સાચી સહીયરોના શબ્દ ના સહેતી, તો વહેતી બાલ વિહારમાંરે.
બાલપણાની બાલી રે વૃત્તિ, સરખી સહિયરોમાં હરતી ને ફરતી;
ડાહ્યાં ડલગાં ડહાપણમાં ભરતી, તો ચહેન ફર્યાં મારા અંગનાં રે.
મહા સુખ પામી શામળિયાની સાથે, હાવે નહિ બીહું લોકડીઆંની વાતે;
ઢોલ વગાડી થયું વિખ્યાત, તો સુખ પામી શામળિયાના સંગમાં રે.
જગનની વધન રહી નહિ મારે, સંસાર સાગર ઉતરી પારે;
જન્મ સફળ થયો અવતારે, તો ગર્ભની વેદના વામતાં રે.
રણછોડના સ્વામીની સંગે રમતાં, ભાગી રે ભ્રાંત બ્રહ્માંડમાં ભમતાં;
જ્યાંથી ઉપન્યાં તાંહાં જઈ શમતાં, તો પુરુષોત્તમને પહોતતાં રે.

પદ ૧૯ મું.

અલબેલા આવો રે, આજ મારે આંગણે રે, કાં અતડા થઈ રહ્યા છો આમ;
આવડો શો આંટો રે, અમો અબળા ભણી રે, જુઓને વિચારી સુંદર શ્યામ. અલબેલા૦
જેવું જે હોય રે, તેવું પૈઠું પાળિયે રે, આવી ન હોય રાજ તમારી રીત;
પૈઠા પેરે રે, હરિ નીત ચાલિયે રે, જહાં બાંધી હો રાજ રુડી પ્રીત. અલબેલા૦
અવગુણ અમારા રે, મનમાં ના આણીએ રે, તમે છો ગરવા ગુણ ભંડાર;
અધવચ મેલે રે, જે હોય અધુરડા રે, પૂરા નર પમાડે પાર. અલબેલા૦
જે સેવીને જાણે રે, તે સેવા કરે રે, થઈ રહ્યા જાણ આગળ અજાણ;
રણછોડ કહે છે રે, કરજોડી કરી રે, ચિત્તમાં ધરજો ચતુર સુજાણ. અલબેલા૦

ભાઈશંકર.

લક્ષ્મી પાર્વતીનો સંવાદ.

સાખી.

એક દિન વિષ્ણુ ઘેર નહિ, લક્ષ્મી કરે વિચાર;
પ્રીતે જાઉં પાર્વતી કને, તો પ્રેમ વધે અપાર.
સિંધુ સુતાએ પાએ ધરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મળીયાં.
દેખી હિમ તનયા ઉલ્લાસે, લળી આવ્યાં લક્ષ્મીની પાસે;
ત્યારે કહે વિષ્ણુની રાણી, સુણો તમે પાર્વતી શાણી.

સાખી.

લક્ષ્મી—ભંગી ભીખારી ક્યાં ગયો, રાખ તણો ચોળનાર;
કૈલાસે રહો એકલાં, કે' દહાડાનો કાઢ્યો ઘરબા'ર.
એવાં શું પાર્વતી નડીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મળીયાં.
પાર્વતી ટંટો નહિ સારો, ભોળાને ભૂખે શીદ મારો;
તેની તો ખબર થઈ છે અમને, એવું નવ કરવું ઘટે તમને.

સાખી.

પાર્વતી—કાળાને ક્યાં મોકલ્યો, કામણ દુમણ કરી;
નાટક ચેટક નાથને કર્યું, તારા જેવી કોણ પેટભરી;
પ્રભુના પેટમાં ઉતરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મળીયાં.
જે દા'ડાનો ગાંડો કરીયો, ઘેર ઘેર ગોકુળમાં ફરીયો;
ખાય છે ગોપીની ગાળો, નિત્ય નિત્ય નાચે નંદલાલો.

(સાખી) ભીખ માગી બ્રાહ્મણ તણી, જુઠા બોલો ને ધૂતારો;
માખણ માટે મહીયારીનો માર ખાધો, એથી બીજો કોણ ભીખારો;
એટલે દધી સુતા ડરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મળીયાં.
મારી પુતનાને મારનારો, વા'લાનો વેરી કંથ તારો;
કહેતાં આવડે તો કહીયે, નહિ તો ડાહ્યાં મા થઈયે.

સાખી.

લક્ષ્મી—રાખ ચોળે રોળંડા, ઉભો રહી શંખ ફુંકે;
વરવો, વ્યસની વેરાગડો, બેસે ચર્મ સૂકે;
તેને તમે શું જોઈને વરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મળીયાં.

ભૂતડો ભૂતોમાં રે' છે, સાંઢીયું સડેલું સંગ લે છે;
ભંગી નિત્ય પીએ ભાંગ લોટા, ખાખીનાં લક્ષણ છે ખોટાં.
(સાખી) ડાકણ સાકણ સંગ લેઈ, આખી રાત જાગે;
ઝાંપડા સરખો જોગટો, ઝોળી વાળી માગે.
પેટ તો કોઈનાં નવ ભરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલીયાં.
નાગો વાળે નાગની લંગોટી, સુડદાપર કરનારો રોટી;
પુત્રને મારી લાભ લેવો, વા'લાંનો વેરી એથી કેવો ?

સાખી.

પાર્વતી—લક્ષ્મી અહંકાર આણો નહિ, વિચારીને બોલો બોલ;
ભૂધરે માર્યો ભાણજો, તે દા'ડાનો ગયો છે તોલ.
દુર્બળ થઈ આહીરમાં ફરીયા, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
ભાગ્ય ભગવતનું જાગ્યું, છુંછું રીંછડીનું સારું લાગ્યું;
કંસની કુબ્જાને મોહ્યો, ગોપીનો માર ખાઈ રોયો.

સાખી.

લક્ષ્મી—સ્વામી મારાની સામગ્રી, ભોગવે ભોળાનાથ;
હું કહીશ જઈ કૃષ્ણને, કઢાવું કૈલાસથી ઝાલી હાથ.
આવડાં શા ઉપર મદ ભરીયાં, લક્ષ્મીને પાર્વતી મલિયાં.
દિગંબરને દેશવટો દેશે, નાસતાં ભૂમિ ભારે પડશે;
* * * ત્યારે તારો મચ્છર ઉતરશે.

સાખી.

પાર્વતી—ફૂલી ફૂલારો શું કરે, લક્ષ્મી લાજ નહિ લગાર;
કાળો કાળી કામળી ઓઢીને, શું કરશે ઢોર ચારનાર.
તોએ ચતુરાનાં ચિત્ત હરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
નાથ મારો નટવરને નડશે, વૈકુંઠે રે'તાં વેળા પડશે;
કપાલી કોપી બળ દાખે, વૈકુંઠને બાળી કરે રાખે.

સાખી.

લક્ષ્મી—લક્ષ્મી વરે ફાગણ લીયો, શંભુને દીયો શ્રાવણ માસ;
ફાગણે ફુલે સૌ વનસ્પતિ, શ્રાવણે સરવડાંની આશ;
રાધા કૃષ્ણ રમે રંગ ભરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
ફાગણે નરનારી રંગ રેડે, મહીયરથી વરવહુને તેડે;
મલી નરનારી ખેલે હોળી, ભેગી બેસ સજ્જનની ટોળી.
(સાખી) શ્રાવણે બહુ શાં શાં પડે, મેઘ પડે મૂશળધાર;
કાદવમાં કોણ નીકળે, ઘરમાં રહે નર નાર;
ઝરમર ઝરમર નીર ઝરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.

આવણે સુવું સારુ લાગે, ઘેર ઘેર માગણ તો માગે;
નદી નાળે બહુ પાણી આવે, ભોગીને તો રોગ બહુ થાએ.

સાખી.

પાર્વતી—ફાગણે ફાળ ઘણી પડે, લૂ ફારમી વાય;
ઘેર રહ્યાં ઝાડાં ઘણા કાઢતાં, ભુંડું બોલતા જાય.
ધૂળ ઉરાડે દે ગાળીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
લાજ મૂકે સુકુળની નારી, ખોટા ખ્યાલ કે'છે ઘરબારી;
વ્રજનાથ વિભીચારી, કપટ કરી છેતરે છે નારી.

(સાખી) શ્રાવણ માસ સોહામણો, સ્નાન કરે નર નાર;
શિવ પૂજન સુખે કરે, પામે પુત્ર પરિવાર;
દુઃખ દૂર રહે સૌ ડરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
પુજાઓ પુરુષને વા'લી, નિત્યે વાદળાં આવે ચાલી;
રંગ પચરંગી થાય આભે, ખેડુને ખેતીનો લાભે.

સાખી.

લક્ષ્મી—ભગવા ભેખ ધરી તું જોગટી, મુજ નાથને કહે વિભીચારી;
મોહુની કેડે મા'દેવ દોડ્યા, ગઈ લંગોટી નીસરી;
દેહ થકી તો વીર્ય ખરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
જટા તો ઝટ ગઈ છૂટી, રૂંઢની માળા ગઈ તૂટી;
સાંઢીયું તરત નાઠું દોડી, મિથ્યા મહાદેવ મુઆ દોડી.

સાખી.

પાર્વતી—ભરવાડણ ભુંડી ઘણી, નટવર કેરી નાર;
છાશ પીને છકી ગઈ, ભાઈ તણી મારનાર;
પીએરના પાધર તેં કરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
જલંધરને મરાવી, ભમતી ભમતી કયાંથી આવી;
વળી હું આવે શું દોડું, માટીનું ગમતું નથી મોઢું.

સાખી.

લક્ષ્મી—ઉમા ઉછાછળાં શું થાઓ છો, અંતર વિચારો આપ;
મહાદેવને માંધા કરી, મરાવ્યો પોતાનો બાપ;
સતી થવા સારુ તમે બળિયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
ભાઈનું મે'ણું મુને દીધું, તેથી તેં ઓછું શું કીધું;
શંભુને મેલ્યા વનમાં કાઢી, ચોરી ખાઈ ચતુરા થઈ જાડી.

સાખી.

પાર્વતી—પાર્વતી કેહ લુંડી તું મુજ તણી, હું તારી સરદાર;
ભંડારી ઘાલું ભોંયરે, ના ખસવા દેઉં લગાર;
એવાં તો હમે બહુ બળીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
મારે કલંક ના આવૂં, જ્યાં મોકલું ત્યાં પડે જાવૂં.
મહાદેવે માંઘી કરી જ્યારે, જગતમાં જશ વાધ્યો ત્યારે.

સાખી.

લક્ષ્મી—પાર્વતી તું પેટ ભરી મારી, હાજરીમાં રહે હજૂર;
હું બેઠી પૂજાઉં છું, તું ઉચકનાર મજૂર;
એમ બેહુ ડાચે તો બળીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
ગંગા વિષ્ણુની ઉપાસી, તેણે તને રાખી કરી દાસી.
પાર્વતી કહે ત્રિશૂલ મારુ, લક્ષ્મી કહે હું ચક્ર ધારું.

(સાખી) ઝગડો ઝાઝો જોઈને, દેવ સહુ ગભરાય;
બંને દેવી લઢી પડે, તો જીવ આપણો જાય;
આવ્યાં દેવી દેવ આશા ભરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
ઇંદ્ર હાથ જોડી નમતો, બંનેનો કોપ નથી શમતો.
બ્રહ્મા કહે ભાન ગયું મારું, હરિ હર આવે તો સારું.

સાખી.

શંકર કહે શ્રી હરિને, ફેકટ ફજેતો થાય;
ઉમા હઠ મેહેલે નહિ, તો ટેક આપણો જાય;
શંભુએ સતીને વારીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
પાર્વતી હું તમને વારું, હરિ આગળ જોર નથી મારું.
કેશવ કોપશે તો મેલશે કાઢી, જવું પડશે નંદી દોડાવી.

સાખી.

કેશવ કહે કપાલી મોહબળિયો, નથી માહરૂં જોર;
વાંકો ચુંકો હું હીંડું, તો કરે પાંસરો દોર;
જ્યારે સિંધુ સુતાને વારીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
લક્ષણવંત લક્ષ્મી તમને વારું, હર આગળ સૌ ફેરા હારું.
જોગી સહુ ઝુંટાવી લેશે, રાનો રાન રખડવું પડશે.

(સાખી) હરિ કહે તમે સાંભળો, હવે ભેગાં નવ થાય;
સ્યામ સતીને વારજો, જે લાજ લોકમાં નવ જાય;

મન એહુનાં આનંદે ભરીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
વિઠલે જઈ કર્યો વૈકુંઠ વાસે, કપાલી તો રહ્યા કૈલાસે.
શંભુ શિખામણ દેજો સારી, હું પણ વારીશ મારી નારી.
(સાખી) જૂઠા જનો જૂદાં ગણે, લક્ષ્મી પાર્વતી એક આકાર:
લક્ષ્મી ઉમાને જે ભિન્ન ગણે, તે આપે હોય ગમાર;
ભેદ રાખે તે ભુંડાં ગણીયાં, લક્ષ્મી ને પાર્વતી મલિયાં.
લઢાઈ લક્ષ્મી સતીની ગાશે, મોક્ષ થઈ વૈકુંઠે જાશે.
ભાઈશંકર દાસ છે તમારો, પ્રભુ મને આધાર છે તારો.

રાજે ભકત.

શ્રીકૃષ્ણનો રાસ.

સાખી.

કહે રાજે રંગ ઉપન્યો, હૈડે હર્ખ અપાર;
વેણ સુણી વા'લા તણી, તાંહાં વિરહ પામી વ્રજનાર.

કડવું ૧ લું–ચાલ.

તાંહાં તો વિરહ પામી વ્રજનાર, માંહો માંહે કરે રે વિચાર;
ચાલોની જોવા જઇએ, સખી સર્વે શાંતરાં થઇએ.
રુડી શરદ પુનમની રાત, રમવું શામળિયા સાથ;
કાલિંદ્રી જમનાં પાસ, શામળિયે તે માંડ્યો રાસ.
મોહન મુખે મોરલી વાજે, તેની ધૂન ગગનમાં ગાજે;
વન વીણા વાહે વનમાળી, તાંહાં જોવાને સહુ ચાલી.

સાખી.

જોવા જાદવરાયને, જે જેમ તે તેમ ધાય;
કહે રાજે મન કયમ રહે, ત્યાં રંગ ઘણેરા થાય.

કડવું ૨ જું–ચાલ.

તાંહાં તો રંગ ઘણેરા થાય, કેમ મંદિરમાં રહેવાય;
ચાલોની જઈએ એ'ની, હાવે લાજ ન ગણવી કેની.
કેણે અવળા સજ્યા શણગાર, મન થોભે નહીં લગાર;
કેણે હાથ ભરાવ્યો હાથે, કેણે કંકણ મેલ્યું માથે.

કેણે કુંડળ પે'ર્યાં ચરણે, કેણે નેપૂર ઘાલ્યાં કરણે;
કેણે એક જ આંજી આંખ, તે તો વાંસલડીનો વાંક.
કેણે અવળી પહેરી ચોળી, મળી ઠામ ઠામથી ટોળી.

સાખી.

એમ અબળા વ્યાકુલ થઈ, મૂકી કુળની મામ;
કહે રાજે રંગ ઊપન્યો, હાવે હાથ ન લાગે કામ.

કડવું ૩ જું–ચાલ.

હાવે હાથ ન લાગે કામ, જોવાને સુંદર શ્યામ;
કેણે ભોળવીઓ ભરથાર, કેણે છોડ્યા તે સહુ વહેવાર.
કેણે મેહેલી તે કુળની લાજ, તે તો ત્રીકમ તારે કાજ;
એક રોકી તે રાખી રામા, સહુ પહેલી તે પો'ચી શ્યામા.
એક નહાતી ઉઠી ચાલી નાર, તેને લાજ નહીં લગાર;
વૃંદાવનમાં લાગી લા'ર, જાણે હરણીની છૂટી હાર.
દોડતી તે શ્વાસ ન ખાય, હાવે જે જેમ તે તેમ ધાય.

સાખી.

પો'ચી પરમાનંદને, સઘળી સહીયર સાથ;
કહે રાજે રુડું થયું, હાવે નયણે નિરખ્યા નાથ.

કડવું ૪ થું–ચાલ

હાવે નયણે નિરખ્યા નાથ, વા'લાયું તે કીજે વાત;
મુખ દેખીને મોહજ પામી, સહુ વ્રેહની વેદના વામી.
દેખીને દેવ મોરાર, હઈડામાં તે હરખી અપાર;
અમો આવ્યાં છઉં હાવે, વા'લા રાસ રમાડો ભાવે.
પ્રભુ પૂરો તે મનની આશ, આજ રમવો તે રંગ વિલાસ;
એમ રૂડો તે રંગ રમાડો, વા'લા આંકુ વાળોની આડો.

સાખી.

વેણ સુણી વિનતાતણાં, વિઠ્ઠલ બોલ્યા એમ;
કહે રાજે આ રાતમાં, તમો હઈયાં આવ્યાં તે કેમ.

કડવું ૫ મું–ચાલ.

તમો હઈયાં તે આવ્યાં કેમ, નરે મૂક્યાં કે લીધો નેમ;
જેરે પરણ્યો તે લેશે પેર, ત્યારે કેમ જવાશે ઘેર.
શિખામણ માનો મારી, ઘેર જાઓ સકળ વ્રજનારી;

એમ લાજ લોકમાં લાગે, પછી ભાર તમારો ભાગે.
એમ રાખો ધણીશું ધ્યાન, એમ મૂકાશે જો માન.

સાખી.

મોહન મુખ એમ ઓચરે, નીચું ભાળે નાર;
કહે રાજે આ રાસમાં, હાવે ઓછો એ અવતાર.

કડવું ૬ ઠું—ચાલ.

હાવે ઓછો એ અવતાર, મુખ બોલે નહિ મોરાર;
અમો આતુર થઇને આવ્યાં, પણ ભૂધરને નહિ ભાવ્યાં.
હમો તો આવ્યાં વનમે, એના ન આવ્યું મનમે;
હાવે સહિયર શી પેર કરવી, મન ઘેર ગયાની ધરવી?
જો પાછા જઇએ ઘર, ત્યારે નિસરવું નો'તું ઘર;*
હાવે તન તજીએ તે સારૂં, ત્યારે સહિયર કેહ સહુ વારૂં.

સાખી.

ગોપી કહે ગિરધર સુણો, મનમાં મોટી આશ;
રાજે રીઝ્યા નાથજી, કહે રંગે રમાડો હરિ રાસ.

કડવું ૭ મું—ચાલ.

રંગે રમીએ તવ રસીયો બોલ્યા, સખી સર્વે પાથરે ખોળા;
ગોપીના મનની આરત જાણી, વૃંદાવનલીલા બેઠા ઠાણી.
હાવે રજની કીધી ખટમાસ, રમવાની રંગ વિલાસ;
તાંહાં તાલ પખાજ જ વાજે, તાંહાં સુંદર શ્યામ વિરાજે.

સાખી

વૃંદાવનની કુંજમાં, વાગે વીણા રસાળ;
કેહ રાજે હરિ રાસ રમે, નૃત કરત ગોપી ગોપાળ.

કડવું ૮ મું—ચાલ.

રમે ગોપી ને રે ગોપાળ, તાંહાં દીસે તે ઝાક ઝમાળ;
તાંહાં તુંબરુ આપે તાલ, તાંહાં રૂડો તે રંગ રસાળ.
હાવે રંગ ભર્યાં રણછોડ, દેખીને પોહતાં મનનાં કોડ;
નૃત કરત નારી ને મોરાર, ત્રિકમનું વાધું તેજ અપાર.

સાખી.

તેજ ત્રિકમનું જોઇને, હૈડે હરખ ન માય;
આ રંગ રાજે મૂકતાં, કોનું મન મુકવા ન થાય.

---

* પ્રથમથી.

કડવું ૯ મું–ચાલ.

મૂકવા મન કોનું નવ થાય, તાહારી શરમે જદુરાય;
આવી સર્વે દેવતા ભાળે, તાંહાં ઈંદ્ર વિમાન ન હાલે.
કરજોડી રહ્યો તાંહાં કામ, આધીન થાયે તે ઠામ;
ત્રિકમનું દેખી તાન, મુનિ જનનાં તે ચૂકયાં ધ્યાન.
તાંહાં શંકર આવ્યા ઊઠી, બ્રહ્માની તાલી ચૂકી;
મોહ્યાં ધરતી ને આકાશ, મોહ્યા મેરુ પર્વતકૈલાસ.

સાખી.

જે જુએ તે જીવડા, સર્વે પામે મોહ;
આ રંગ રાજે ભાળતા, તરપત ન થાયે કોય.

કડવું ૧૦ મું–ચાલ.

હાવે તરપત ન થાએ રે કોઈ, રહ્યાં પશુ પંખી સહુ મોહી;
મોહ્યા મોર કળા બહુ માંડે, ગઉ ધાવતાં વાછરું છાંડે.
મોહ્યા શશી સૂરજ ને રે તારા, સ્થિર થઇને રહ્યા રે બિચારા;
મોહ્યાં જમનાં જળ જેહ, સ્થિર થઈ ન વેહતા તેહ.
મોહ્યાં માંકલડાં મન માંહે, કૂદે નાચે તેહ ત્યાંહે;
મોહી રહ્યું સહુ વૃંદાવન, ધન્ય ધન્ય રે જગજીવન.

સાખી.

ધન્ય ધન્ય દિન દયાળરે, પૂરે મનની આશ;
રાજે રંગ ઝામ્યો ઘણો, હાવે હરિ રમાડે રાસ.

કડવું ૧૧ મું–ચાલ.

હાવે હરિ રમાડે રાસ, અબળાની પૂરે આશ;
ગોપીને લાડ લડાવે, વા'લો કરુણાનંદ જ કા'વે.
અબળા આનંદમાં ઝીલે, તેનું રોમ રોમ અંગ ખીલે;
દેખી તે લીલા લે'ર, કોઈ જાવા ન તાકે ઘેર.
એમ વાગે તે મોહનાં બાણ, તન મન વિંધ્યાં પુરુષ પૂરાણ.

સાખી.

મનમાં મોહ ઉપજે ઘણો, સુખ પામી સહુ સુંદરી;
રાજે રંગ જામ્યો ઘણો, હાવે અંતરધ્યાન થયા હરિ.

કડવું ૧૨ મું–ચાલ.

હરિ અંતરધ્યાન થયા રે, ગોપીઓના પ્રાણ ગયા રે;
મનમાં રહી મોટી દાઝ, મને મૂકી ગયા મહારાજ.

એમ વ્યાકુળ થઈ વ્રજનાર, આંખડીએ આંસુની ધાર;
અબળાને ઉઠી જવાળ, શું કીધું સર્જનહાર.

સાખી.

ટોળે થઈ તાંહાં ટળવળે, નાથ વિજોગે નાર;
રાજે રુંધન ઉપજે, હાવે તજી ગયા ગોપાળ.

કડવું ૧૩ મું–ચાલ.

હાવે તજી ગયા રે ગોપાળ, અબળાને ઉઠી જવાળ;
દિનાનાથ ગયા મને મેલી, ગોપી ઢુંડે વન વન વેલી.
ગોપી વરખને પૂછવા જાય, કોઈએ દીઠા જાદવરાય ?
તરુવરને તંનશું આણી, ગોપી ભેટે ભૂધર જાણી.
એ તો વરખ ન બોલે બાઈ, તમો શીદ રહ્યાં છો સાહી.

સાખી.

વન વન ઢુંડે વીનતા, કંઇએ નવ જડે બાળ;
રાજે રડતાં સહુ રહ્યાં, હાવે વૃંદાવન મોઝાર.

કડવું ૧૪ મું–ચાલ.

હાવે વૃંદાવન મોઝાર, હાં રે રમતા તે દેવ મોરાર;
આપણને તે મેલ્યાં ઉવેખી, કંઈ કુડા અવગુણ દેખી.
આગળથી તો લાડ લડાવ્યાં, વળતી તો વારુ રડાવ્યાં;
મોરલીમાં મોહ પમાડ્યાં, કેડે લેઈને કાંએ પછાડ્યાં.
આપણને ઉવેખ્યાં નાથે, રાધાજીને લીધાં સાથે.

સાખી.

રાધા મનમાં મોટમ કરે, જાણે દીનદયાળ;
રાજે રથી વ્રજનાથ કહે, તમે વળગો આણી ડાળ.

કડવું ૧૫ મું–ચાલ.

તમે વળગો એણી ડાળ, એમ વાહી ગયા ગોપાળ;
મોહનજીએ મેલ્યાં રોતાં, રાધા હીંડે વન વન જોતાં.
શું કરું હૈયું ન ફાટે, ખોયું કંચન કાચની સાટે;
સખી સહુ આવી તાંહે, રાધા દીઠાં રડતા વન માંહે.
તું તો વા'લાને હુતી વા'લી, વનમાં કાં એ મેલી ટાળી ?

સાખી.

દુખણી સહુ ટોળે મળી, રુદન કરે અપાર;
રાજે રુપણી રાધિકા, કહે પ્રાણ તજું નિર્ધાર.

કડવું ૧૬ મું-ચાલ.

હાવે પ્રાણ તજું નિર્ધાર, દેખીને દુઃખ અપાર;
એક ગોપી ગાલે ફસી, એક કેહ જુઓ મન વિમાસી.
એક જમનામાં ઝંપલાવે, એક કેહ કાં ઘેલી થાએ;
સખી સર્વે થાએ એમ ઘેલી, ત્યારે કાંએ ન સમજી પેલી.

સાખી.

સહિયર સહુ ટોળે મળી, મનમાં વિચારી વાત;
પ્રેમ વિના નહીં પરકટે,* રાજેનો રસીયો નાથ.

કડવું ૧૭ મું-ચાલ.

રાજેનો રસીયો નાથ, હરિ હેતે તે આવે હાથ;
રાધાને કરો રણછોડ, સહુ ગોપી રહો કરજોડ.
એમ નાટક થઈને નાચો, જદુનાથને સર્વે જાચો;
આરાધો એકે મંન, ત્યારે આવે જગજીવંન.

સાખી.

નાટક થઈ નાચે સહુ, બ્રેહે ભરી વ્રજ નાર;
રાજે રહી ન શકયા હરિ, ને પ્રકટ થયા મોરાર.

કડવું ૧૮ મું-ચાલ.

હાવે પ્રકટ થયા મોરાર, ભૂધરને ભેટે નાર;
એમ મળી રમાડે રાસ, અબળાની તે પૂરે આશ.
એ તો હરિ રાધાનો રંગ, સુણતાં સુખ થાયે અંગ;
જે કોઈ ગાશે નર ને નાર, તે તો છૂટશે ભવ સંસાર.
એ રાસ સંપૂરણ થયો, રાજેના મનમાં રહ્યો.

ગોપી પ્રેમનાં પદો.

પદ ૧ લું-ગરબી.

સહી સમાણી સાંચરી, સરોવરીએ રે; મનગમતી કરવા ગોઠ, પાણીલાં ભરીએ રે.
સોના રૂપાનું મારું બેઢલું, સરોવરીએ રે; ઉઢાણી રત્ન જડાવ, પાણીલાં૦
પાય ઝાંઝરીયાં પહેરીયાં, સરોવરીએ રે; વાજંતાં જાયે વાટ, પાણીલાં૦
સાહામા ઉભા શ્યામજી, સરોવરીએ રે; નયણેં સાધે બાણ, પાણીલાં૦
ભવનો ફેરો ભાગશે, સરોવરીએ રે; રાજેનારે રસિયા નાથ, પાણીલાં૦

* પ્રકટે.

પદ ૨ જું–ગરબી.

મોહનજી તમો મોરલા, હું વારી રે; કાંઈ અમો ઢળકતી ઢેલ, આશ તમારી રે.
જ્યાંહાં જ્યાંહાં ટહુકા તમો કરો, હું૦ ત્યાં અમો માંડીએ કાન, આશ તમારી રે.
મોર પીછ અમો માવજી, હું૦ વહાલા વન વન વેર્યાં કાંથ, આશ તમારી રે.
પુઠે પલાયાં આવીએ, હું૦ તમો નાઠા ન ફરો નાથ, આશ તમારી રે.
મોરલીએ મનડાં હર્યાં, હું૦ વિસાર્યો ઘર વેહેવાર, આશ તમારી રે.
સંગ સદા લગી રાખજો, હું૦ રાજેના રસિયા નાથ, આશ તમારી રે.

પદ ૩ જું–ગરબી.

જાતાં વળતાં વાટમાં, એમ દહાડી રે; નૈણે બાંધ્યો નેહ, મારી માડી રે.
જોયા વિના કેમ જીવિયે, એમ૦ તું સાંભળ મનની વાત, મારી માડી રે.
રમતાં જમતાં સાંભરે, એમ૦ મને વિસરે નહિ મોરાર, મારી માડી રે.
મુખ દેખો મહાવજી, એમ૦ રાજેના રસિયા નાથ, મારી માડી રે.

પદ ૪ થું–ગરબી.

બોલી ઉઠયાં બાઈજી, વહુઆરુ રે; આવડી કાંહાં રે લાગી વાર, એ નવ સારુ રે.
સાથ મૂકીને કાંહાં રહ્યાં, વહુઆરુ રે; તમે એકલડાં વનમાંહ, એ નવ સારુ રે.
કહોની કારજ શું હતું, વહુઆરુ રે; વહુ મેં જાણી સઘળી પેર, એ નવ સારુ રે.
શામળિયાના સંગથી, વહુઆરુ રે; તમો ગવાશો જગમાંહી, એ નવ સારુ રે.
ચહ્યાં કલંક નહિ ઉતરે, વહુઆરુ રે; પછે કરશો કોટી ઉપાય, એ નવ સારુ રે.
રાજેના રસિયા નાથજી, વહુઆરુ રે; મારા પ્રાણ જીવન આધાર, એ નવ સારુ રે.

પદ ૫ મું–ગરબી.

વારી જાઉં વિઠ્ઠલા, ઘેર આવો રે, હરિ હૈયાં ટાઢાં થાય, હસી બોલાવો રે.
શેરી વળાવી સજ કરુ, ઘેર આવો રે; હરિ ઉપર વેરાવું ફૂલ; હસી બોલાવો રે.
કહ્યું કરુ કા'નજી, ઘેર આવો રે; મારી વિનતિ માનો નાથ; હસી બોલાવો રે.
વાટ જુએ છે વીનતા, ઘેર આવો રે; તમે વિલમ કરો છો કેમ, હસી બોલાવો રે.
દયા કરી ડગલાં ભરો, ઘેર આવો રે; હું તો ભાવે ભામણાં લેઉં; હસી બોલાવો રે.
રાજેના રસીયા નાથજી, ઘેર આવો રે; હું તો લાગું તમારે પાય; હસી બોલાવો રે.

પદ ૬ ઠું–ગરબી.

વાટડી જોતાં આવીઆ, સાહેલી રે; એનું મુખ જોવાને કાજ, લજ્જા મેલીરે.
મારા મનમાં હતું તે થયું, સાહેલી રે; હું તો ભાવે ભેટું આજ, લજ્જા મેલીરે.
પાથરણાં પીળાં પાથરું, સાહેલી રે; મારે જોવા મળ્યું સઉ કોઈ, લજ્જા મેલીરે.
ભાગ્યેગ જાગ્યાં આપણાં, સાહેલી રે; મન ગમતી કીજે ગોઠ, લજ્જા મેલીરે.
હસવા ને સાથે બેસવા, સાહેલી રે; તે મન માને તે કહે, લજ્જા મેલીરે.
રાજે સુખડલે સંતોકીએ, સાહેલી રે; પ્રભુ પૂરણ પરમ દયાળ, લજ્જા મેલીરે.

પદ ૭ મું–ગરબી.

મારગ મેલો માવજી, ઘેર જાઉં રે; મારે માથે મહીનાં માટ, ખોટી થાઉં રે.
અમે સાથ સર્વે નિસર્યાં, ઘેર૦ અમે એકલડાં વન માંહ, ખોટી થાઉં રે.
મારી સાસુડી છે રીસાળ, ઘેર૦ મારી નણદલ દેશે ગાળ, ખોટી થાઉં રે.
મારો પણ્યો પંથ નિહાળશે, ઘેર૦ મારી પાડોશણ પૂછશે પેર, ખોટી થાઉં રે.
હેત હશે તો આવશું, ઘેર૦ તમો હવડાં મૂકો હઠ, ખોટી થાઉં રે.
રાજેના રસીયા નાથજી, ઘેર૦ મારો પ્રાણ તમારી પાસ, ખોટી થાઉં રે.

પદ ૮ મું–ગરબી.

સાસુજી તમો સાંભળો, એ વાટે રે; મુને કહો છો આ વેણ, કહું તે માટે રે.
અમ સાથ સાથે નિસર્યો, એ વાટે રે; એક પૂછવા લાગી પેર, કહું તે માટે રે.
એટલે સઉ ચાલી ગયાં, એ વાટે રે; હું પુંઠલ રહી ગઈ એમ, કહું તે માટે રે.
નવ લખ ગાયો નંદની, એ વાટે રે; તેને વહેતાં લાગી વાર, કહું તે માટે રે.
ગાયો તે ઓરંભા કરે, એ વાટે રે; તેણે સામાં માંડ્યાં સીંગ, કહું તે માટે રે.
કાંહાંને કહું કહું કને, એ વાટે રે; તમો એનું લો છો નામ, કહું તે માટે રે.
રાજેના રસીયા નાથજી, એ વાટે રે; તમો કરજો મારી સાહ્ય, કહું તે માટે રે.

પદ ૯ મું–ગરબી.

કામણ કીધાં કાનજી, હરિ અમને રે; હાવે હાથે લાગો શું કામ ? શું કહું તમને રે.
લાજ તજાવી લોકમાં, હરિ૦ હવે કંઈ ના સૂજે વાત, શું કહું તમને રે.
એ સર્વે સાથ હવું અળખામણું, હરિ૦ હાવે ઘરમાં ના રેહવાય, શું કહું તમને રે.
કરી મેલ્યાં ચિત્ર સમા, હરિ૦ એમ વાગ્યાં મોહનાં બાણ, શું કહું તમને રે.
એ વિસાર્યાં વેહેવારીએ, હરિ૦ મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, શું કહું તમને રે.
રાજેના રસીયા નાથજી, હરિ૦ તમે ભાવે દો દર્શન, શું કહું તમને રે.

પદ ૧૦ મું–ગરબી.

મથુરામાં અવતર્યા, કાનુડા રે; પછે આવ્યા ગોકુળ ગામ, એવા ઠગ રુડા રે૦
ગોકુળ મેલ્યું રેલતું, કાનુડા રે; ગોપીને લડાવ્યાં લાડ, એવા ઠગ રુડા રે૦
તમો વિના રૂપ બ્રહ્મા થયા, કાનુડા રે; પછે રહ્યા જમનાં માંય, એવા ઠગ રુડા રે૦
ગોવાળાશું ગોઠડી, કાનુડા રે; પછે ઘેરજ ચારી ગાય, એવા ઠગ રુડા રે૦
માસીને મુક્તિ પમાડી, કાનુડા રે; મામાનાં છેદ્યાં મૂળ, એવા ઠગ રુડા રે૦
રાજેનારસીયા નાથજી, કાનુડા રે; તમો ભાવે ભજો ભગવાન, એવા ઠગ રુડા રે૦

પદ ૧૧ મું–ગરબી.

ગોકુલમાં ગોવિંદજી, હરિ માણે રે; ગોવાળાં સાથે ગોઠ, મન નહી જાણે રે.
વૈષ્ણવ જનમાં વિઠ્ઠલો, હરિ૦ સેવકની કરજો સહાય. મન નહી જાણે રે.

પ્રેમી જનમાં પરવરી, હરિ૦ વા'લે પૂરી મનની આશ, મન નહી જાણે રે.
હરિ જનને હૈડે વસી, હરિ૦ વા'લા પલક ન મેલું નામ, મન નહી જાણે રે.
આહીરડાંમાં ઉછેરીયા, હરિ૦ વા'લો પીતો પ્યારી છાસ, મન નહી જાણે રે.
પ્રાત હશે તો પાતળા, હરિ૦ રાજેના રસીયા નાથજી, મન નહી જાણે રે.

પદ ૧૨ મું—ગરબી.

વાત કરો રહી વેગળા, સુણો વહાલા રે; દેખે દુર્જન લોક, આ શા ચાળા રે.
અમો વહુઆરુ વિઠલા, બાળે વેશે રે; ઉભલાં કેમ રહેવાય, ઘેલા દીશે રે.
મહી માગો તો આપીએ, રહો અળગા રે; તમે શાને કાજે શામ, આવો વળગા રે.
દાણી કો દીઠો નથી, આ વાટે રે; વહાલા નવી ચલાવો રીત, તે શામાટે રે.
તક જુઓ તો આંહાં નથી, મોરારી રે; તુને વેચીને આપું દાણ, તેવી હું નારી રે.
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, જીવન જાણો રે; કરો વિચારી વાત, એમ ન તાણો રે.

પદ ૧૩ મું—ગરબી.

ત્યારે મોહન બોલ્યા માતુની, મહી આપો રે; રાખી ન રહે રીત, શીદ સંતાપો રે.
એકેક આપે નહી ઉગરે, મુને મહીડું રે; તું કઠણ કરે છે કાંય, હેલી હૈડું રે.
આજ એક ધાર્યું વાછરું, એમ ગણીએ રે; હરિ મળે તો હેત, શાને હણીએ રે.
લેખા વોહોણી લોભણી, મેં દીઠી રે; આપી ટાળ ઉચાટ, બોલવે મીઠી રે.
રાજેના સ્વામી અંતરજામી, તુંને મલિયા રે; સુકૃત તાહરાં આજ, સહેજે ફલિયાં રે.

પદ ૧૪ મું—ગરબી.

માત જશોદા મેં તમારી જાણી રે; માખણને માટે નાથ, બાંધ્યા તાણી રે.
નવલખ દુઝે નંદને, ઘેર ગાયો રે; તું કોહોનું ખાવા જાય, એહેવો ડાહ્યો રે.
અમારે ઘેર એક બે છે, કડીયો રે; તેહેમાં સહુ વેહેપાર, હરિ દેહડીયો રે.
મન મોહ્યાં શું કીજીએ, તે કહોને રે; પ્રભુ અમથી શી ઉપાધ, અળગા રહોને રે.
દાણીને પાણી નહિ પાઉં, હાવે રે; લુંટી લેજો નાથ, વળી કો દાવે રે.
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, જાતાં રે; મારગ નહિ વેવાય, મોરલી વાહતાં રે.

પદ ૧૫ મું—ગરબી.

ગોવિંદ બોલ્યા એમ, સાંભળ ઘેહેલી રે, તું ભાગી અમારું દાણ, જાની વહેલી રે.
માની તેમ માથે ચઢી, મહીયારી રે, વહેતાં મેહેલે વહાણ, ન રહે વારી રે.
ઘણા દહાડાનું દાણ, લેઉં ભરીને રે, નથી ચઢી કો વાર, હાથ હરિને રે.
નવી નિસરી વેચવા, અલેહેતી રે, આજ લગી કોણ ગામ, કહે કાં' રહેતી રે.
ગોકુળ ગામને ગાંદરે, જે ચઢશે રે, ઉપજ નીપજ વાત, તેહેને જડશે રે.
હકીલી હક મુકય, તુજને કહું છું રે, તું જાણે ત્યાંહાં પુકાર, હું આંહાં રહું છું રે.
રાજેના સ્વામી અંતરજામી, એહેવા રે, મૂકે નહિ નિર્વાણ, કહાવે તેહેવા રે.

પદ ૧૬ મું–ગરબી.

મારગમાં કેમ લુંટશો, હરિ અમને રે, કોઈ નથી પૂછનાર, કાંહાના તમને રે.
કપરાં કંસનાં રાજ, બોલો જાણી રે, મોહન મથુરામાંહ, લઈશું તાણી રે.
મધ્યરાતે નાઠા તે માધવ, ભૂલ્યા રે, જસોદાજીને ઘેર, જઈને ઝૂલ્યા રે.
રાજેના સ્વામી અંતરજામી, જાણો રે, નથી અમોને નાથ, તું અજાણો રે.

પદ ૧૭ મું–ગરબી.

ગોપી આજ ઉતારું નાદ, સઘળો તારો રે, તો તું જાણે નાર, પરાક્રમ મહારો રે.
કંસ કોણ લેખામાંહે, તું કહે છે રે, તેનો પેંડું ઠામ, જોઉં કાંહાં રહે છે રે.
શશી ઉગ્યો તાંહાં અગીયાની શી શોભા રે, સિંહને દેખી શિયાળ કરે જેમ તોબા રે.
ત્યારે હસીને જોડયા હાથ, હરિની સાથે રે, પ્રભુ મહી લોને મહારાજ, આપું હાથે રે.
લોક લાજને કાજ, અવળું કહીએ રે, તમથી વાંકાં નાથ, કહો કયમ રહીએ રે.
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, જીવો રે, હરિ તમારે હાથ, પ્રેમ રસ પીવો રે.

પદ ૧૮ મું–ગરબી.

ઓધવજી હરિને કહેજો રે એટલું રે, કહેજો સંદેશા રુડા રાખો નેહ;
પ્રીતડી કરીને રે જોની પીયુડા રે, અરે હરિ એમ ના દીજે છેહ. ઓધવજી૦
તમે જે કહ્યું હતું રે અમો આવીશું રે, જો જો શામળિયા સત્ય વચન;
હાવે જે ગોકુળ રે શાને સાંભરે રે, હાવે મથુરામાં માન્યું મન. ઓધવજી૦
વાટડીને જોતાં રે વિઠ્ઠલ રાયની રે, વા'લા જોબનીયું વહી જાય;
તમો આવો રે કે અમે આવીશું રે, મેંરે હરિ હવે નવ રહેવાય. ઓધવજી૦
વસ્ત્ર વહાલા રે વિના અમે પહેરતાં રે, હવે અંગ ઓપે નહિ રે લગાર;
એવાં દુ:ખડાં દેખીને રે સુખડાં સાંભરે રે, જારે અમે રમતાં રસિયા સાર. ઓધવજી૦
આજને અખાડો રે ચોહો દિશ ઉલટયો રે, ઉલટયાં વાદલ ને વળી વાય;
ગગન ગર્જના રે ચોદશ થઈ રહી રે, મારે મંદિર નવ રહેવાય. ઓધવજી૦
લજયા ને લોપી રે મેં તો લોકની રે, જોરે કંઈ ત્રીકમ તારે કાજ;
કહે છે રાજે રે રંગ તો રહે નહીં રે, હાવે મને દર્શન દો મહારાજ. ઓધવજી૦

પદ ૧૯ મું–રાગ વસંત.

આવે માસ વધામણાં, છબીલાજીને કરીએ છાંટણાં, આવે માસ૦
વન કેસુર ફાલ્યો અતિ ઘણો, કોકીલા શબ્દ સોહામણો;
હું તો આ ઋતુનાં લેઉં ભાંમણાં; આવે માસ૦
શણગાર સજો સહુ સુંદરી, લો અબીલ ગુલાલ ખોળા ભરી;
હાં રે એ આવે હસતા હરિ, આવે માસ૦
હાં રે તું તો વે'લી થાની આજ રે, તારાં સરીયાં તે સઘળાં કાજરે;
આજ રમવું તે મે'લી લાજરે; આવે માસ૦

આ સ્વપ્ના સરખું થાય છે, તાંહાં તો મોહન મોરલી વાહ્ય છે;
એવા દાસ રાજે ગુણ ગાય છે; આવે માસ૦

પદ ૨૦ મું–રાગ કાફી.

મારું કેમ ચાલે ઘરબાર રે, નાવલીઆ નહાનો. ટેક.
વિદ્યાની તો વાત ન જાણે, બાળક બારે માસ રે; નાવલીઆ૦
બ્રહ્મચારીનાં લક્ષણ એનાં, કાંહાંને ભોગ વિલાસરે; નાવલીઆ૦
પાંચ માસની પલવ બાંધી, કોહોની પૂરું આશરે; નાવલીઆ૦
નવ માસ નગરીમાં વીત્યા, પછી થયો પ્રકાશ રે; નાવલીઆ૦
રંગી થઇને રમતો હીંડે, આવે નહીં અમ પાસરે; નાવલીઆ૦
એ વરથી અળગાં પડીએ તો, જંગલ થાએ વાસરે; નાવલીઆ૦
તારે મારે મળવું માંગું, એમ થઇએ મન નાશરે; નાવલીઆ૦
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, મહીએર મારે જાશરે; નાવલીઆ૦

પદ ૨૧ મું–રાગ કાફી.

રામજી શણગટ વાળે રે, લટકો લેખાનો. ટેક.
એમ ઉંચી માંડે આંખડી રે, નીચાં નેણ નિહાળ રે; લટકો૦
આડી અવળી મીટ ન માંડે, સામું જોઇને ચાલ રે; લટકો૦
ભરજોબન ને જોગમાં રે'વું, દુર્જન દેશે આળ રે; લટકો૦
આંખલડીના ચાળા કરતાં, માથે આવે ગાળ રે; લટકો૦
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, મીટી ન મીટે ભાળ રે; લટકો૦

પદ ૨૨ મું–રાગ કાફી.

કલંક ચઢે શું કરીએ રે, કલીજુગમાં કુડા. ટેક.
વેરી વાત વધતી બોલે, અવળે વચને મરીએરે; કલીજુગમાં૦
બાઇજી મારી બોલડે બાળે, રોઇરોઇ આંખો ભરીએરે; કલીજુગમાં૦
દુર્જન લોક લવે છે તેમ તેમ, કાને કોહોનું ન ધરીએરે; કલીજુગમાં૦
જેમ પશુ પલકાવે પુંઠે, તેમ તણાતાં જઇએરે; કલીજુગમાં૦
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, તમને જોઇને ઠરીએરે; કલીજુગમાં૦

પદ ૨૩ મું–રાગ કાફી.

વૃંદાવનની વાટેરે, વા'લોજી મલીયા. ટેક.
જાતાં વળતાં આળ કરે છે, જમનાજીના ઘાટેરે; વા'લોજી૦
ભર જોબનમાં ચિત્તે જોયું, મન માન્યું તે ચોટે રે; વા'લોજી૦
માડી મન વેચાયું મારું, પ્રેમ પ્રીતને હાટે રે; વા'લોજી૦
લોભાયાં લોચનીયાં લોભી, અક્ષએલાને ઠાઠે રે; વા'લોજી૦
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી, કેમ છૂટીએ નાઠે રે; વા'લોજી૦

પદ ૨૪ મું.

હરિ આવ્યા છે દાવે, જાવા નહીં દેઉં હાવે. ૬.
ઘેરીને ઘાલીશ ઘરમાં, હું આંગણે ઉભી રે'શ;
જદુનાથજી જાશે ત્યારે, હું ઉત્તર જસોદાને દેશ. હરિ૦
શામળિયો સોહામણો, પુઠ પાછળ કોણ ધ્યાય;
એવા નાથ હરેડડા કે, લીલું દેખે ત્યાં જાય. હરિ૦
પ્રેમના ભોગી પ્રભુજી, પ્રીતની જાણે પેર;
એવાં હેત ઓછાં જાણીને, આવતા નથી ઘેર. હરિ૦
શું કરીએ સંસારમાં, વિઠ્ઠલ વારો વાર;
રાજેનાસ્વામીરસ ભર્યા, મારા પ્રાણ કેરા આધાર. હરિ૦

પદ ૨૫ મું.

મારા ઘર પછવાડે કાનુડો તે, મોરલી શીદ વાહે;
મોરલી કેરા શબ્દ સુણીને, મુને નયણે નિંદ ના આવે. મોરલી શીદ વાહે.
સ્વપ્નામાં શામળિયો દીઠો, મોરલીએ ચટકાવે;
લહેરે લહેરે જાય (મારો) જીવડો, કોઈ વિખડાં નવ વાળે. મોરલી૦
ગોકુળમાં ગોવિંદજી ગારુડી, ત્યાં મુજને લેઈ ચાલો;
રાજેના સ્વામી અંતરજામી, એક વાર ગોકુળ માહલો; મોરલી૦

પદ ૨૬ મું.

મને મહીઅર જોયાનાં કોડ, મારી સઈયેરો રે;
મને વહાલા શ્રી રણછોડ: મારી સઈયેરો રે.
સાસરીયું મને ગમતું નથી, તે તો લાગે કડવું વિખરે;
ડાહ્યા થઈને શિખામણ દે છે, મને તે રે ઘણેરું દુખ. મારી૦
સાસુ હમારી સાપણ સરખી, ને ડંખે તતકાળ રે;
ડંખતણાં દુઃખ કહોને કહીયે, એવી સાસરીયાની જવાલ. મારી૦
સસરો હમારો રાખસ સરખો, જેઠ જેવો યમ રે;
ન્હાનો દીયેરીયો તો મેંણાં મારે, મારો પરણ્યો કરે ધમાધમ. મારી૦
દેરાણી તો દુશમન થઇને, જેઠાણી જીવલેણ રે;
પેલી નણદલ કેરું મુખડું બાળું, તે બોલે કડવાં વેણ. મારી૦
સાસરીયામાં સુખ રે નથી, હમે દુઃખનાં દળણાં દળીયે રે;
રાજેના સ્વામી અંતરજામી, જેમ રાખે તેમ રહીયે. મારી૦

પદ ૨૭ મું–થાળ.

તમે જમો તો જમાડું રે, જીવણ મારા;
વા'લા રે મારા આજ સપરમો છે દા'ડો, મારો હાથ આજ ઠારો રે: જીવણ૦

વા'લા રે મારા શીરો પૂરી કંસાર, માંહે ઘીની કરું ધાર રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા ખાજાં જલેબી ને લાડુ, જમો તો હૈડું ટાઢું રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા પહેરું કસુંબલ સાડી, લાવું ઘીની વાઢી રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા જે જોઈયે તે માગી લેજો, કાંઈ ખાટાં મોળાં કેહજો રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા હાથે ન જમશો તમારે, કાંઈ આજ તો હમારે રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા આદું લીંબુનું અથાણું, માંહે રાયતું વખાણું રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા જમનાનાં નીર ભરી લાવું, કંઈ આછમન કરાવું રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા લવંગ સોપારી ને એલચી, કાંઈ બાસઠ પાનની પટ્ટી રે. જીવણ૦
વા'લા રે મારા દાસ રાજે ગુણ ગાય, કાંઈ જુઠણ આપે તો ધરાય રે. જીવણ૦

કહાનદાસ.

ગોવર્દ્ધન રાસ.

સાખી.

વીણા સુણી હરિતણી, નંદ કરે વિચાર;
તત્ક્ષણ તેડાવીયા, ગોપને તેણી વાર.

ચોપાઈ.

નંદજી કહે તે કરવો વિચાર, હાંનીહાં રે, ઈંદ્રિ ઓચ્છવ કરવો અનોપ;
વળી એક વાત કહું રે અનોપ.

ત્રિચાલ-રામગ્રી.

આ વાત કહું અનોપ રુડી, ગોપ સર્વે ચિત્ત ધરો;
રામ કૃષ્ણ સર્વે લેઈ કરીને, ગોવર્દ્ધન ઓચ્છવ કરો.
મોર પંખી થાય સુખીયાં, રળિયામણી શોભા ધરે;
જે ભજે ગોકુળ ગિરધર, અઘઓઘ સઘળાં પરવરે.

પદ ૨ જું-સાખી.

ત્રિવેણી કહે ગોપ, ત્યાં કોપ ઈંદ્રરાય;
ઈંદ્રિ જ્યારે કોપશે, ત્યારે કોએ ના રે'વાય.

ચોપાઈ.

જ્યારે કોપે ઈંદ્રિ સુરપતિ રાય, ત્યારે કોણે નવ રે'વાય.
મઘવા બારે મેઘનો રાય, તેની લજ્યા કેમ લોપાય.
જે કરતા તેહ જ કરીએ, બીજા ધર્મને નહિ અનુસરીયે.

પદ ૩ જું-સાખી.

વેણે સુણી ગોપનાં, ઉચર્યા નંદકુમાર;
ઇંદ્ર થકી તમો શું બીહો, હવે ધીરજ ધરો નિર્ધાર.

ચાલ.

હાંનીહાંરે ધીરજ ધરો નિર્ધાર, મળી સર્વે કરવો વિચાર.
હાંનીહાંરે ઇંદ્ર તરણાને તોલે, નીગમ સમરથ સાખ બોલે

ત્રિચાલ-રામગ્રી.

નિગમ સમરથ સાખ બોલે, અનેક ધર્મ ન અનુસરે;
ભક્તિનું ફળ કોયે ન પામે, અનેક દેવનો જે આદર કરે.
ગિરિવરને પૂજો પ્રેમ ધરીને, એ વિશ્વનો પ્રત્યક્ષ દેવ રે;
સામગ્રી સર્વે આઘે ધરો, કર કાઢી લેશે તતખેવ રે.

પદ ૪ થું-સાખી.

વેણ સુણી નંદનંદનાં, અચરજ થયા સર્વે ગોપ;
હવે કોણ થકી બી'ઇએ, એક વાત સુણો અનોપ.

ચાલ.

હાંરે એક વાત સુણ અનોપ, સજાઈ કરે સર્વ ગોપ;
તરીયા તોરણ બંધાય, ત્યાં ઘેર ઘેર ઓચ્છવ થાય.
કરે રસોઇનો સામાન, મીઠાઈ મેવા ને પકવાન;
પેહરે આભૂષણ શણગાર, સર્વ સજ્જ થયાં નિરધાર.

પદ ૫ મું-સાખી.

ગોકુળ સર્વે ઉલટયું ગિરિવર પૂજવા જાય;
વાજીંત્ર સર્વે વાજતાં, અંગે ઉલટ ન માય.

ચોપાઇ.

હાંની હાંરે ઉલટ અંગ ના માય, જઈ ગિરિવરને લાગ્યાં પાય.
હાંની હાંરે પય ને પુષ્પે ગિરી પૂજ્યા, ગિરિ સમાન દેવ ન દુજ્યા.

રાગ-રામગ્રી.

ગિરિ સમા દેવ નહિ દુજા, ને લાવ્યા અન્ન પકવાન રે;
સઘળું અન્ન એકઠું કીધું, ગંજ થયા ગિરિ સમાન રે.
ગિરિએ મુકટ કર કાઢીયા, પ્રગટ દેખાડી દેહ રે;
સૌ [illegible] એક દેખતાં, અન્નકુટ આરોગ્યા તતખેવ રે.

પદ ૬ ઠું-સાખી.

[illegible]
[illegible]

ચોપાઈ.

દીઠાં ગિરિવરનાં અનેક રૂપ, કોણ માત્ર જ ઇંદ્ર ભૂપ.
અતિ આનંદ ઓચ્છવ થાય, વાધ્યો ગિરિવરનો મહીમાય.
વાજે તાલ પખાજ ને મૃદંગ, સારંગી ઝાંઝર ને વાગે ચંગ.
સર્વે જે જે તે મુખે બોલે, નહિ કોઈ દેવ ગિરિવર તોલે.

પદ ૭ મું-સાખી.

ધંન ધંન શ્રી કૃષ્ણને, ધંન એ ગોવર્દ્ધન;
ધંન ધંન એ વ્રજવાસને, નિયમ જપ તપ આનંદ અંગ.

ચોપાઈ.

હાંની હાંરે આદ્ય જ્ઞાન ને કાશી, હાંની હાં રે ત્યાં હરિ પ્રકટ્યા અવિનાશી.
હાંની હાંરે નટવર ભૂધર મોરારી, ભજે એને ભેખ પીતાંબર ધારી.

ચાલ-રામગ્રી.

ભજે એને ભેખ ધારી, કૃષ્ણજી લીલા કરે;
ચતુર્ભુજ કૃષ્ણ રૂપ દેખી, ગોપ ગોવાળા થેઇ થેઈ કરે.
હાંનીહાંરે ધૂણીએ ગગન ભેદ્યું, પાતાળ સર્વ ગાજી રહ્યું;
સર્વે મુખથી ઓચરે, તે સુરપતિએ સરવે લહ્યું.

પદ ૮ મું-સાખી.

તે સુરપતિએ સર્વે લહ્યું, કોપ ચઢ્યો અપાર;
હાવે કોણ થકી બીજીએ, પ્રકટ્યા નંદકુમાર.

ચોપાઈ.

ત્યાં પ્રકટ્યા નંદકુમાર, મન ઈંદ્ર કરે વિચાર.
બારે મેઘ તેડ્યા તેણી વાર, તેને વાત કહી નિરધાર.
બારે એકઠા થઇને વરસો, મારી ગોકુળ જળ થળ ભરજો.
ભલે વરસો મારા ભાઈ, ખણી ખોદીને પાડો ખાઈ.

પદ ૯ મું-સાખી.

મેઘને આપી આગના, વરસો સાત દીવસ રાત;
ગોકુળ સઘળું રેલવે, તાંહાં નહીં રહે નિશાની માત્ર.

ચોપાઈ.

હાંનીહાંરે ગોકુળ નહીં રહે નિશાની, મઘવે એવી વાત મનમાં આણી.
હાંનીહાંરે સર્વે મળી બાંધ્યો બંધ, ચાલો લેવાને જઇએ સંધ.

રાગ-રામગ્રી.

સિંધુમાંહે જઈ બાર મેઘ ચઢ્યા, વીર નીર ભરી ભરી;
આવી આંધી વરખ ઢંઢોળ્યાં, ગડગડ્યો ગર્જના કરી.

ઘનઘોર ઘટા ઘન વીજ ચમકે, વરસ્યો તે મુશળધાર;
શલ્ય સમાણાં બુંદ પડે, ત્યાં જળ વરસે અપાર.

પદ ૧૦ મું–સાખી.

વાએ ગિરિ થંભીયો, રહ્યો ચોરાસી ગાઉ માંહે રે;
ગોપી ગોવાળા વચ્છ ધેન, ભીંજીને રહ્યા ગિરિને છાંહે રે.

ચોપાઇ.

તે તો રહ્યાં ગિરિને છાંહે, સર્વે ભે આણ્યો મન માંહે.
ગોપ ગોવાળા થર થર કાંપે, રખે ગિરિ પડે સૌને ચાંપે.
સરવે મેઘ વરખે નિરધાર, પૃથી પેખે નહીં લગાર.
હરિના કુમળા કર છે માંહે, ગિરિ પુષ્પ સમાન રહે તાંહે.

પદ ૧૧ મું–સાખી.

અંધકાર થઈ રહ્યું, ને દામની કરે ચમકાર;
એક પલક ઉઘડે નહીં, એમ વરખે અખંડ ધાર.

ચોપાઈ.

હાંનીહાંરે એમ વરસ્યો અખંડ ધાર, ત્યાં કોઈ દુઃખ ના પામે લગાર.
હાંનીહાંરે ગિરિ થાય તાતો અંગાર, જળ તેને સ્પર્શે નહીં લગાર.

ચાલ.

અકળ ગતિ ગોવિંદની, રાગ રંગ જુગલ ભુજા રાસ ખેલે;
ચરણે ઘુઘરી ઘમઘમે, જંગી ગિરિ સ્થંભીયો, કર ચોથે મોરલી અધર ધરે.

સાખી.

શેષ બોલ્યા પાતાળથી, રવિ ચંદ્ર ગગન માંહ;
કાન'દાસ ગુરુ એમ ઉચરે, તે જોઈને અચરજ થાય.

પદ ૧૨ મું–સાખી.

પહેલે દિનકર પરહર્યો, દુજે આંગળી પર ગિરિ ધર્યો;
ત્રીજે નખપર રહ્યો ગોવર્દ્ધન, ચોથે ઉણુ ન પામે ભગવંત.

ચાલ.

દીન ચોથે ઉણુ વિશેક, દિન પાંચમે મોરલી પાસેક.
દિન છઠ્ઠે તે મોરલી સ્વર, દિન સાતમે રહ્યો અધર.
બારે મેઘ વરસી પરવર્યાં, ગોકુળના દોષ નિવાર્યાં.
ફરી જુએ તે ગોકુળ માંહે, પડી બુંદ ના દીસે તાંહે.
મેઘ વિનતિ કરે અપાર, પ્રભુ રાખો ચરણે આધાર.

કડવું ૧૩ મું–સાખી.

બારે મેઘ વરસી હારીયા, સાત દિવસ વીતીયા;
ઈંદ્રને પછી જઈ કહ્યું, એ હરિ કોણે નવ જીતાય.

ચોપાઈ.

હાંનીહાંરે હરિ કોણે નહીં જીતાય, એ છે ત્રિભોવનો રાય.
હાંનીહાંરે ગોકુળ રાખ્યું મોરે, અમો રાય ચુકયાં વચન તમારે.

ચાલ.

કૃત્યાર્થે જાણ્યો નહીં, ગોપ ઉપર ફરી વરસેમહી.
સાત દિવસ ગયા વહી, એક પળક વિશ્રામ નહિ.
સબળ થાકયા અમો ખરા, કૃતારથ પર કોપીયા.
* * * એ સર્વ ધંન રામ તમો કર્યાં.

પદ ૧૪ મું–સાખી.

વેણો સુણી મેઘનાં, ઈંદ્ર વ્યાકુળ થયો તેણી વાર;
કયા જન્મનું મેં પ્રાછીત કર્યું, ને હરિસે કર્યો અહંકાર.

ચાલ.

મેં તો હરિસે કર્યો અહંકાર, ઈંદ્ર મન કલ્પે અપાર.
ગિરિવર તમ ચરણ આધાર, કોઈ ના જાણે તમારો પાર.

કડવું ૧૫ મું–સાખી

અકળ ગતિ ગોવિંદની, કળી કેણે નવ જાય;
હું વિના જાણે વરસીયો, હરિ કરોને દયાય.

ચોપાઈ.

હાંનીહાંરે દયા કરોને મોરારી, મેં ગતિ ના જાણી રે તારી.
હાંનીહાંરે ગુન્હો મેં કીધોરે અપાર, હરિ તમે રાખો રે ચરણ આધાર.

ચાલ.

રાખો ચરણે આધાર હરજી, ગદગદ કંઠે ઈંદ્ર કહે.
દિન થયો ને ધ્રુજે દેહ, નયણાં નીર ભર્યાં વહે.
તમે હમારા માતાપિતા, ગુના માફ કોણ કરે.
જેમ માત રાખે બાળકને, પે પાઈને ઓચ્છંગે ધરે.

કડવું ૧૬ મું–સાખી.

વેદના જોઈ ઈંદ્રની, દયા કરી દીન દયાળ;
આલિંગન દીધું પ્રેમસું, હાવે ચરણે રાખો ભૂપાળ.

ચાલ.

સમજાવે શ્રી ગોપાળ, ઈંદ્ર મોટા તે કોણ કે'વાય;
જેમાં ગુણ અવગુણ સમાય, ભગવંત દાખે દયાય.

જેણે ગર્વ કર્યો તે હાર્યો, કામે ક્રોધે કો નવ તાર્યો;
હાવે મેલીને ગયા આપ, તેને ત્યાં ના લોપે પાપ.

કડવું ૧૭ મું–સાખી.

વેણો સુણી હરિ તણાં, ઈંદ્ર થયો નીજ દાસ;
સામગ્રી સહુ લેઇને, હાવે રાખો ચરણ નિવાસ.

ચોપાઈ.

હાંની હાંરે ફરી ચરણે ઈંદ્ર આવ્યો, વિધ વિધ સામગ્રી સહુ લાવ્યો.
હાંની હાંરે કંચન ગઉ વચ્છ સાથે, હીરા રત્ન લેઈ પૂજી હાથે.

ચાલ.

પૂજે ફરીને હાથે ઈંદ્ર, જયમ વેદે વિધી કહી.
ચરણ પૂજીને ચંદન ચર્ચ્યે, કમળ મુખ નિરખ્યું હરિ.
પંચ દીપક પ્રકટ કરીને, કરે આરતી હાથે.
બ્રહ્માદિક તો પુષ્પે વધાવે, સકળ દેવ સંગાતે.

કડવું–૧૮ મું–સાખી.

મળ્યા ભેટી આનંદ સુ, ઈંદ્ર ઈંદ્રાપુર જાય;
ત્રીભોવનનો રાજીયો, ફરી ગાંજ્યો કોઇનો નવ જાય.

ચોપાઇ.

ફરી ગાંજ્યો કોઇનો નવ જાય, એ છે ત્રીભોવનો રાય.
હાવે હાર્યો તે ઈંદ્ર કહેવાય, વળી જીત્યા તે જાદવરાય.
જઈ ઈંદ્રે કીધું રાજ, મેલી મોટમ સર્વે કાજ.
જે શિખે સાંભળે ગાય, તેનાં ભવનાં પાતક જાય.
હરિ ચરણે કા'નીયો દાસ, ગોવર્દ્ધન ગાયો રાસ.

પદ ૧ લું.

મધરાતને સમે માતા જશોદા, મન કલપે અપાર;
રખે સંહાર વળતો, તું પર્વત મેલ નિરધાર.
માતા જશોદાજી કે'છે કુંવરને, પર્વત મેલ ધરણી;
તારા વેદનો નહીં જાણું ભેદ રે, એવી હરિની કરણી.
લઘુવર વેશે હરિ છે નાંધડીયા, હજી કુંઅર છે છોટો;
શેર અશેરનો હોય તો કહીયે, આ તો મેરુ ભાણ છે મોટો.
ઘડી અદઘડી હોય તો કહીયે, રખે પર્વતને નાંખે;
કુંઅર કર છે રે કોમળ તાહારા, હરિ માતા કઈ પેરે સાંખે.

પરિબ્રહ્મનો હું તો પાર ના જાણું, વિનતિ કરું શીષ નામી;
માતા જશોદા કે'છે કુંવરને, દાસ કા'નીઆના સ્વામી.

પદ ૨ જું–રાગ કેદારો.

હાવે કુંવર કહે છે વાત રે, બીશો મા માતા;
અરે મને ભાર ના લાગે લગાર રે, હરિના ગુણ ગાતાં. બીઓછો શાને૦
પર્વત કર પર એણી પેરે રાખું, જેમ ચકલીનો માળો;
ગોપી ગોવાળાને ધીરજ દેવાને, હરિ તેને પુષ્પ સમાન ધારો. બીઓછો શાને૦
સબળ નૃત્ય કરે શામળિયો, રાસ રમે ગિરિને હેઠે;
માંહો માંહે વાત કરે છે, એ તો નંદજી કરે છે નેહે. બીઓછો શાને૦
પર્વતનું મેં ધંન ધંન કીધું, તે ધરણી મેલાવે;
દાસ કા'નીયાના સ્વામીતું આ કામ, તે તો વાર બીજી નાહ આવે. બીઓછો શાને૦

પદ ૩ જું–રાગ કેદારો.

હાવે માતા કહે છે વાત રે, વિદ્યા કાંહાં શીખ્યો;
સહુ બળીયા ઉપર બળીયા રે, આજ તને મેં પ્રીછયોરે. વિદ્યા૦
સોલ સહસ્રનો ભેદ જ લઈને, આવ્યો તો મધરાતે;
પહેલા પ્રાણ માસીના શોષ્યા, અરે તમે દૈવને સંહાર્યાં હાથેરે. વિદ્યા૦
મથુરાથી ચાલી આવતાં રે, જમનાએ દીધો માગ;
મામા સાથે રણુજ રમીને, તમે નાથ્યો કાળી નાગરે. વિદ્યા૦
એની જન્મોતરીમાં લખીયું હતું, વચન કહ્યું ગર્ગાચાર્ય;
તે દહાડાની હું વિસ્મય થઈછું, આજ પારખું દીઠું અપારરે. વિદ્યા૦
માતાના મનમાં પ્રીત જ ઉપની, પ્રેમે આલિંગન દીધું;
કંઠ વાલી મુખ ચુંબન કરીને, માતાએ મન કર્યું મીઠુંરે. વિદ્યા૦
હાં જી ગોપી ગોવાળાંને ધીરજ દેવાને, કરવા લીલા રંગ;
દાસ કા'નીયાના સ્વામીને ભજતાં, તેને પાપ નહિ લેપે અંગ રે. વિદ્યા૦

પદ ૪ થું–રાગ કેદારો.

હાવે કુંવર કહે છે વાત રે, વિદ્યા માતા શું પૂછો;
હજુ ચારવા જાઉં છું ધેન રે, નિત્ય તમો ઇચ્છોરે. વિદ્યા૦
ખટ ઘડી રજની રહે જયારે, મુખ ચુંબન દેઈ જગાવે;
વાછરડાં બાંધવાં છે તારે, હજુ નયણે નિદ્રા કેમ આવે રે. વિદ્યા૦
બે એ અક્ષરનો મર્મ ન જાણું, તુજને વહાલું કામ;
ફરે ને હરેને માતા મુજને બોલાવો, બળભદ્રનું ન લો નામરે. વિદ્યા૦
બે અક્ષરને શું તમે પૂછો, તુજને વહાલું કામ;
દહીં દુધની મને ટેવ લગાડી, હું તો જઉં છું રાધાજીને ધામ રે. વિદ્યા૦

જે અક્ષરને શિખે સાંભળે, પ્રેમ કરીને ગાય;
નિશદિન તેનું સ્મરણ કરતાં, વહાલા હરિ સરખા થાયં રે. વિદ્યા૦
ઘણું ચાહો તો એહ જ ઇચ્છો, હેતે હરિ છે ગરવા;
રુદીયા પાટી જીભાચી લેખણ, દાસ કા'નીયાચા સ્વામી બેઠા ભણવા. વિદ્યા૦

કૃષ્ણ જન્મ વધાઈ.

સાખી.

શ્રાવણ માસ સોહામણો, અષ્ટમી ને બુધવાર;
મધ્ય રાત સમે રોહિણી, ચંદ્ર ઉદે જન્મ્યા મોરાર.

ચાલ.

હાવે જન્મ્યા દેવ મુરાર, તેહેના તેજ તણો નહિ પાર.
હાવે પ્રકટ્યા દીન દયાળ, માતાજી મુખ નિહાળ.
શંખ ચક્ર ને ગદા માળ, કાને કુંડળ પદ્મ રસાળ.
માતાજી વિમાસે તાંહે, અમે કારાગૃહની માંહે.
અમે શાં વિકર્મ જ કીધાં, રાય કંસે દુઃખ જ દીધાં.
બાળક બોલ્યો તેણી વાર, ઉતારો યમુના પાર.
મુને ગોકુળ મહેલી આવો, તમે નંદ કુંવરીને લાવો.
જેણે હણ્યા તમારા બાળ, હું તો આણેશ તેહેનો કાળ.
દેવકીએ કંથ જગાવ્યા, દુઃખ ભંજન કુંવર આવ્યા.
ઉઠયા વસુદેવ તેણી વાર, હર્ખી નિર્ખ્યાં દેવ મુરાર.
હાવે કેમ કરીશું કાજ, રાય કંસતણું છે રાજ.

સાખી.

વસુદેવ મન કલ્પીયા ને, દેવકી આંસુ ભરાય;
એક મને વિચાર કરી, નારાયણ ઓછંગ ધવરાય.

ચાલ.

આવ ધવરાવું મારા મીઠા, મેં તો નયન ભરી નિર્ખી દીઠા.
પનોતાં મંદિર વસતાં કરશો, તેહેની નજરો આગળ ફરશો.
તેએ નેણ ભરી નિરખશો, કુંવર રમતા દેખીને હર્ખશો.
ધન્ય ધન્ય યશોદા માડી, ધન્ય હુલરાવશે તુને દા'ડી.
અમે ઓછાં તપ જ કીધાં, વેપારે વ્યાજ જ લીધાં.
બહુ વિકર્મ કીધાં હશે, પાતળિયાજી પર ઘેર જશે.
હાવે પુત્ર અમારા કહેવાજો, ભીડ ભંજન સન્મુખ થાજો.

એમ કહીને તે આંસુ ઢાળ્યું, શામળિયે તે સન્મુખ ભાળ્યું.
ફરી બોલ્યા દીન દયાળ, હું કંસતણો છું કાળ.
અમે છોડાવા તુમને આવ્યા, તુમ કારણ દેહ ધરાવ્યા.

સાખી.

પૂછે પુરુષોત્તમ પ્રત્યે, વળી વળી વાસુદેવ;
પુત્ર થઈ પ્રકટ્યા પ્રભુ, તે કયા જન્મની સેવ.

ચાલ.

હરિનારાયણ ઉછંગે ધરિયા, લોહ બંધન તાલા રે ગરીયા.
રખવાળા નગરના જેહ, ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ.
જોઈ ચાલ્યા રે રેન અંધારી, સંગે શામળિયો રે મુરારી.
વીજ ચોદશ ચમકે રે જોર, બોલે બપૈયા દાદુર મોર.
ઊંડા ગાજતહે ધન ઘોર, તાંહાં પવન ઝકોલા સોર.
થર થર કંપિત દેહા, ના ભીંજત સુંદર બેસા.
બહુ રક્ષા કરતો શેષ, તાંહાં આગળ શ્રી માહેશ.
યમુના તીર હરિ આવીયા, ઉછંગે ત્રિભુવન રાજીયા.
ધન વાસુદેવ મહા ભાગ, તાંહાં છત્ર ધરે શેષ નાગ.
હરિ હાવે છત્ર ધરે શેષ નાગ, યમુનાજીએ દીધો માગ.
યમુનાજીએ વહે જળ પૂર્ણ, પામવા તે હરિના ચર્ણ.
જળ પરસ્યાં તેણી વાર, ઉતરીયાં યમુના પાર.
હરિ આવ્યા ગોકુળ માંહે, કુંવર પધરાવ્યા સાંહે.
હાવે શિખ માગીને ચાલ્યા, બાઈ પુત્ર તમોને આલ્યા.

સાખી.

બાળકનાં સાટાં કરીને, મથુરાં ગયા તેણી વાર;
જે જેમ તે તેમ થયું પછે, ભીંડાયાં સાતે દ્વાર.

પદ.

ભીંડાયાં સાતે દ્વાર તાળાં, રોવા લાગ્યું બાળ રે;
તાહાં રખવાળે જાણ કીધું, રાયને તરતકાળ રે.
કંસ દુઃખે ઉઠ્યો વેગે દોડ્યો, કરવા બાળકને પ્રહાર રે;
ઉઘાડ્યાં સાતે દ્વાર તાળાં, ક્ષણું ન લાગી વાર રે.
બહેન કરે છે વિનતિ વીરા, એક પુત્રી ઉગાર્ય રે;
આઠ બાળક જાઈ વાંઝીયાં, એમ સ્તુતિ કરે અપાર રે.
તાંહાં ચર્ણ ગ્રહીને ફેરવી, ગઈ ચમકી લહી આકાશ રે;
તારો વેરી ગોકુળ જઈ રહ્યો, શું ભાણેજીસું ઘાત રે.

તે તારો માર્યો નહિ મરે, તું કરેશ કોટી ઉપાય રે;
જો ત્રિભુવનના ભૂપ મળે તો, કોણે જીત્યો નહિ જાય રે.
તેહેણે ચાર આયુધ દુષ્ટ, મારણ ધર્યાં છે નિર્ધાર રે;
તું અધમ શું હું હું કરે, તારો ઉતારશે અહંકાર રે.
તાંહાં એવી વાણી સાંભળીને, કંસ થયો નિરાશ રે;
જઈ પુતનાને પાયે લાગ્યો, કહે કહાનીયો દાસ રે.

સાખી.

ગોકુળમાં હરિ આવીયા, ને ક્ષણું ના લાગી વાર;
હર્ખ્યાં નંદ યશોમતિ, એને ઉલટ અંગ અપાર.

ચાલ.

હાં રે એને ઉલટ અંગ અપાર, ઘેર આવ્યા દેવ મુરાર.
હરિને પાંચે અમૃતે નવરાવ્યા, ઉછંગે લેઈ ધવરાવ્યા.
કુંમ કુંમ છડા દેવરાવો, ભલા મોતિએ ચોક પૂરાવો.
ગર્ગાચાર્ય ઋષિને તેડાવો, કુંવરનાં નામ રે જોવરાવો.
લાવો મુકતા ભરીને થાળ, નામ પાડો શ્રી ગોપાળ.
હરિ કૃષ્ણ ને ગોવિંદ, મોહન કહાન ને બાળમુકુંદ.
ભગવાન ને ભગવંત, લોહા (?) લાલા ને જશવંત.
દયાળ દામોદર સ્વામી, વિરંચી નાથ વિશ્વંભર નામી.
છે ત્રિભુવનનો સ્વામી, નારાયણ અંતરજામી.
એહેના નામતણો નહિ પાર, હરજી ને શ્રી મોરાર.
એહેનાં કરજો રે જતંન, હાથ આવ્યું છે જો રતંન.
હાવે અતિ ઘણું શું કહીએ, સેવક થઇને તે શર્ણે રહીએ.

સાખી.

વિપ્ર વાણી ઉચર્યા, એ છે ત્રિભુવનનો રાય;
હર્ખ્યાં નંદ યશોમતિ, એને ઉલટ અંગ ન માય.

ચાલ.

હાંરે એને ઉટલ અંગ ના માય, આવી ગુરુને લાગ્યા પાય.
ચર્ણ પખાળી ચર્ણોદક લીધાં, મન હર્ખી હર્ખી દાન દીધાં.
પગ પીળીને તીલક કીધાં, આનંદે દાન જ દીધાં.
જે જન હરિ યશ ગાય, તેહેનાં ભવનાં પાતીક જાય.

સાખી.

રાધા કૃષ્ણ સદા જયો, એમ કહે ગુરુ હરિદાસ;
તે વૈકુંઠ પદ પામશે, ભજો આણી મન વિશ્વાસ.

ચાલ.

ભજો આણી મન વિશ્વાસ, ચર્ણે રહે રે કા'નીયો દાસ.
સાંભળો ને કહું એક વાત, જોયો શ્યામ થયું પ્રભાત.
પટુવા પાંચ તેડાવો ઘેર, રાતાં પીળાં ને લીલાં ઝવેર.
રેશમની દોરી મંગાવો, રંગત પાલણીએ બંધાવો.
તાંહાં મણિ માણક સોહરાવો, પાલણીએ રત્ન જડાવો.
તે ઉપર લટ મેહેલાવો, રુડાં રંગ ફૂલ સુહરાવો.
કળી ટોડર ને ચંપેલી, બહુ રંગ ભાતની વેલી.

સાખી.

પાળણીયાં શણગારીયાં, ચીર ચંદ્રવા બંધાય;
સામગ્રી બહુ રંગની, હરિને પાળણીયે પધરાય.

ચાલ.

હાંરે હરિને પાળણીએ પધરાવો, ખૂપ ટોપી રે સોહરાવો.
ઉર સોહે મુક્તા હાર, કુંડળ મોતિ ને પરવાર.
સોહે સોનાનાં સાંકળિયાં, બાજૂબંધ ને માદળિયાં.
સોહે કસબી કંચન તોરા, હરિને રાખડલી કંદોરા.
નેપૂર ને ઝાંઝરી સાર, ચર્ણે ઘૂઘરુનો ઘમકાર.
પહેર્યાં આંગળિયાં ઝરતારી, કુંવર આણયારે શણગારી.
આંજી આંખડલી અણિયાળી, હરિને નિર્ખે નેણ નિહાળી.
બાંધ્યાં પાળણિયાં પરસાલ, તાંહાં વિરાજે શ્રી ગોપાલ.
દેઈ પ્રદક્ષિણા પાયે લાગે, સેવા જન્મ જન્મ સુખ માગે.

સાખી.

સુંઠ અજમા ગોળ ઘીએ કરી, ભરી મુકતા ફળની થાળ;
પંઝીરી આરોગવા, માતા મંદ થયો કરાર.

ચાલ.

હાં રે માતા મંદ થયો રે કરાર, ઢોલ વાગ્યો નંદ દરબાર.
બાંધ્યાં તોરણ માળણ દ્વાર, ગાય મંગળ મળી સહુ નાર.
બહુ યાચક આવ્યા ધાઈ, હાવે આલો નંદ વધાઈ.
ભલાં વાજે તાલ મૃદંગ, રબાબ સારંગી ચંગ.
તાંહાં અનેક ભક્ત જોઈ રાચે, મન મગ્ન થઈને નાચે.
તાંહાં આલે નંદ વધાઈ, બહુ મેવા ને મીઠાઈ.
હેમ વસ્ત્ર આપ્યાં કરી હાથે, લક્ષ ધેન આપી વચ્છ સાથે.
સજી રથ આપ્યા રે અપાર, હીરા મોતિ એકાવલ હાર.

હસ્તી આપ્યા અંબાડી સજી, બહુ તુરંગ આપ્યા સજી.
આપ્યા હીંદોળા રંગિત લાલ, કાહાર સહિત આપ્યા સુખ કાર.
આપ્યાં મેહેલ માળીયાં ને ઝાળી, દુઝણી ઝોટડીઓ કાલી.
આપ્યાં પુત્ર ને પરિવાર, બહુ સુખ આપ્યાં અપાર.
આપ્યાં દાસી ને વળી દાસ, દાન દીધાં મન ઉલ્લાસ.
આપ્યાં તીલક ને તુલસી માળ, ભક્તિ આપી મેટીયો કાળ.
જે જન હરિ જશ ગાય, તેહેનાં ભવનાં પાતિક જાય.
કર જોડીને લાગું પાય, દાસ કાનીયો હરિ ગુણ ગાય.

સાખી.

કૃષ્ણ જન્મ જશ જે સુણે, ને ઉચ્છવ જાકે દ્વાર;
બ્રહ્માદિક શંકર કહે, તે પુનર્પિ ના આવે સંસાર.
શિવ વિરંચી સુખ ભયો, અસુર અસુખ અવશ્યમેવ;
કંસ રાય કંપિત ભયો, વર પૂરણ પામ્યો વસુદેવ.

રવિદાસ.

જ્ઞાન ભક્તિનાં પદો.

પદ ૧ લું.

સત્ ગુરુ સાથે પ્રીતડી, બીજાસે ન બોલું રે;
જાંહાં મારો પીયુજી પ્રકટ વસે, તાં હું અંતર ખોલું રે;
કદીના ડોલું રે.
તખ્ત ત્રવેણી બેસીને, સર્વે વિધિને તોડું રે;
હું તું નહિ જાંહાં હર્ખસુ, સર્વે સરસ ડોલું રે.
ચતુર ચંદન લાકડું, શબ્દ વાંસલે છોલું રે;
ઘડતાં સે ભાગી પડ્યું, મન જાણો મોલું રે.
સાંસા સઘળા સમી ગયા, વિશ્વાસે વળોરું રે;
રવિદાસ બ્રહ્મ આ ઘાટમાં, કરે ઝાકમઝોળું રે.

પદ ૨ જું—રાગ મારુ.

લોચનીયું કાજલ વિના સુનું, હૃદય સુનું હરિ નામ વિના;
દીપક વિના જેમ મંદિર સુનું, રજની સુની જેમ ચંદ્ર વિના; લોચનીયું.

દશરથ વિના અયોદ્ધા સુની, ભરત સુના શ્રી રામ વિના;
સ્નેહ વિના જેમ સગપણ સુનું, પરિવાર સુનો સહુ પુત્ર વિના; લોચનીયું૦
જળ વિના જેમ પોયણ સુની, ભ્રમર સુનો જેમ કમળ વિના;
ભણે રવિદાસ સુણ સારંગપાણી, નિર્ધનીયાં હરિ નામ વિના; લોચનીયું૦

પદ-થાળ.

તમે ભોજન કરવા આવો રે, પ્રાણ પાતલીયા; તમે વાળુ કરવા આવો રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા શીરો શેકું છાનો માનો, કંઈ ખીચડો કરમોડો રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા સામગ્રી કરું તાજી તાજી, કંઈ વિદુર કેરી ભાજી રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા આરીયાં તુરીયાં ટીંડોલાં, કે શવરી બાઇના બોરાં રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા જમતાં તે રાડના કીજે, કંઈ ડાહ્યા થઇને જમીજે રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા પાનની બીડી વાળી આલું, તમથી નહિ કોઈ વા'લું રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા મંદિરીયામાં પધરાવું, કંઈ આરતી ઉતારું રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મારા ભક્ત રવિદાસનું મન રહ્યું આપી, સુખ પામી વ્રજની ગોપી રે, નંદ સલૂણા.

પદ ૩ જું-રાગ કાફી.

પ્યાલો મેં તો પીધો રે, લીધો મેં તો લક્ષ કરી;
પરિબ્રહ્મ પ્રકટયા રે, જોયા મેં તો સભરે ભરી. પ્યાલો૦
સદગુરુએ શ્રવણે રસ રેડ્યો, ચોંટ્યોછે રુદિયા માંહી;
સાંધે સાંધે રસ સંચર્યો રે, રહ્યો છે ઉન્મુને ધ્યાયી;
સાહેજે સુરતા શૂન્યમાં રે, ઉતરત નહિ ફરી. પ્યાલો૦
લાલચ લોભ ને મોહિ માયા, આવરણ પામીયું અસ્ત;
નવ પદર અભ્યાસે અંતરથી, મટી ગઈ પીડ સમસ્ત;
અવર નહિ જોવું રે, વિના એક બીજો હરિ. પ્યાલો૦
કથની બકની છૂટી રે ક્રિયા, કહેનાં રે ગાઉં ગીત;
બોલણહારો ખોવાઈ ગયો રે, આપે થયો છે અદ્રીત;
પારો * * * માણી રે, જેમ હતું તેમ રહ્યું ઠરી. પ્યાલો૦
ગુંગે રે સાકર ગળી રે ગળામાં, સમજ સમજ પસ્તાય;
રવિદાસ કહે રસ કાંણુ સારે, વસ્તુ છે વર્ણી જીભે ન જાય;
ઘટ ઘટ બોલે રે, સોહમ્ એ તો અનેક ધરી. પ્યાલો૦

પદ ૪ થું-ચરખો.

ગુરુ કોણે બનાવ્યો ચરખો,
તે રે ઘડનારિકુ ઓળખો; તે રે અભ્યાગતકુ પરખો. ગુરુ કોણે૦
આવે ને જાવે જ્યાં બોલાવે હાં, જ્યાં જઇયે ત્યાં સરખો;
* * * * તમ પારેખ થઇને પરખો. ગુરુ કોણે૦

હસ્તી આપ્યા અંબાડી સજી, બહુ તુરંગ આપ્યા સજી.
આપ્યા હીંદોળા રંગિત લાલ, કાહાર સહિત આપ્યા સુખ કાર.
આપ્યાં મેહેલ માળીયાં ને ઝાળી, દુઝણી ઝોટડીઓ કાલી.
આપ્યાં પુત્ર ને પરિવાર, બહુ સુખ આપ્યાં અપાર.
આપ્યાં દાસી ને વળી દાસ, દાન દીધાં મન ઉલ્લાસ.
આપ્યાં તીલક ને તુલસી માળ, ભક્તિ આપી મેટીયો કાળ.
જે જન હરિ જશ ગાય, તેહેનાં ભવનાં પાતિક જાય.
કર જોડીને લાગું પાય, દાસ કાનીયો હરિ ગુણ ગાય.

સાખી.

કૃષ્ણ જન્મ જશ જે સુણે, ને ઉચ્છવ જાકે દ્વાર;
બ્રહ્માદિક શંકર કહે, તે પુનર્પિ ના આવે સંસાર.
શિવ વિરંચી સુખ ભયો, અસુર અસુખ અવશ્યમેવ;
કંસ રાય કંપિત ભયો, વર પૂરણ પામ્યો વસુદેવ.

રવિદાસ.

જ્ઞાન ભક્તિનાં પદો.

પદ ૧ લું.

સત્ ગુરુ સાથે પ્રીતડી, બીજાસે ન બોલું રે;
જાંહાં મારો પીયુજી પ્રકટ વસે, તાં હું અંતર ખોલું રે;
કદીના ડોલું રે.
તખ્ત ત્રવેણી બેસીને, સર્વે વિધિને તોડું રે;
હું તું નહિ જાંહાં હર્ખસુ, સર્વે સરસ ડોલું રે.
ચતુર ચંદન લાકડું, શબ્દ વાંસલે છોલું રે;
ઘડતાં સે ભાગી પડ્યું, મન જાણો મોલું રે.
સાંસા સઘળા સમી ગયા, વિશ્વાસે વળોરું રે;
રવિદાસ બ્રહ્મ આ ઘાટમાં, કરે ઝાકમઝોળું રે.

પદ ૨ જું–રાગ મારુ.

લોચનીયું કાજલ વિના સુનું, હ્રદય સુનું હરિ નામ વિના;
દીપક વિના જેમ મંદિર સુનું, રજની સુની જેમ ચંદ્ર વિના; લોચનીયું૦

દશરથ વિના અયોદ્ધા સુની, ભરત સુના શ્રી રામ વિના;
સ્નેહ વિના જેમ સગપણ સુનું, પરિવાર સુનો સહુ પુત્ર વિના; લોચનીયું૦
જળ વિના જેમ પોયણ સુની, ભ્રમર સુનો જેમ કમળ વિના;
ભણે રવિદાસ સુણ સારંગપાણી, નિર્ધનીયાં હરિ નામ વિના; લોચનીયું૦

પદ–થાળ.

તમે ભોજન કરવા આવો રે, પ્રાણ પાતલીયા; તમે વાળુ કરવા આવો રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા શીરો શેકું છાનો માનો, કંઈ ખીચડો કરમોડો રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા સામગ્રી કરું તાજી તાજી, કંઈ વિદુર કેરી ભાજી રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા આરીયાં તુરીયાં ટીંડોલાં, કે શવરી બાઇના બોરાં રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા જમતાં તે રાડના કીજે, કંઈ ડાહ્યા થઇને જમીજે રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા પાનની બીડી વાળી આલું, તમથી નહિ કોઈ વા'લું રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મ્હારા મંદિરીયામાં પધરાવું, કંઈ આરતી ઉતારું રે, નંદ સલૂણા.
વા'લા રે મારા ભક્ત રવિદાસનું મન રહ્યું ઓપી, સુખ પામી વ્રજની ગોપી રે, નંદ સલૂણા.

પદ ૩ જું–રાગ કાફી.

પ્યાલો મેં તો પીધો રે, લીધો મેં તો લગ્ન કરી;
પરિબ્રહ્મ પ્રકટયા રે, જોયા મેં તો સભરે ભરી. પ્યાલો૦
સદગુરુએ શ્રવણે રસ રેડ્યો, ચોંટ્યોછે રુદિયા માંહી;
સાંધે સાંધે રસ સંચર્યો રે, રહ્યો છે ઉન્મુને ધ્યાયી;
સહેજે સુરતા શૂન્યમાં રે, ઉતરત નહિ ફરી. પ્યાલો૦
લાલચ લોભ ને મોહિ માયા, આવરણ પામીયું અસ્ત;
નવ પદર અભ્યાસે અંતરથી, મટી ગઈ પીડ સમસ્ત;
અવરે નહિ જોવું રે, વિના એક બીજો હરિ. પ્યાલો૦
કથની બકની છૂટી રે ક્રિયા, કહેનાં રે ગાઉં ગીત;
બોલણહારો ખોવાઈ ગયો રે, આપે થયો છે અદ્રીત;
પારો * * * માણી રે, જેમ હતું તેમ રહ્યું ઠરી. પ્યાલો૦
ગુંગે રે સાકર ગળી રે ગળામાં, સમજ સમજ પસ્તાય;
રવિદાસ કહે રસ કાંણ સારે, વસ્તુ છે વર્ણી જીભે ન જાય;
ઘટ ઘટ બોલે રે, સોહમ્ એ તો અનેક ધરી. પ્યાલો૦

પદ ૪ થું–ચરખો.

ગુરુ કોણે બનાવ્યો ચરખો,
તે રે ઘડનારેકુ ઓળખો; તે રે અભ્યાગતકુ પરખો. ગુરુ કોણે૦
આવે ને જાવે જ્યાં બોલાવે હાં, જ્યાં જઇયે ત્યાં સરખો;
* * * * તમ પારેખ થઇને પરખો. ગુરુ કોણે૦

પંચ તત્વકો બન્યો પીંજરો હાં, આ ખેલ દેખો ને નરખો;
પવન પુતળી રમે પ્રેમમાં, સુરતે નુરતે નરખો. ગુરુ કોણે૦
પ્રેમકી ડગલીમાં જ્યોત જલતહે હાં, અંધેર મટીયો ઉન ધરકો;
તેને અજવાળે ગગન સૂઝે, ભેદ મલીયો ઉન ધરકો. ગુરુ કોણે૦
કહે રવિદાસ ગુરુ સદ્ગુરુ સાચા હાં, મેં ગુલામ ઉન ધરકો;
આ કાયાકી આશા મા કરશો, ચરખો નહિ કાંઈ સરખો. ગુરુ કોણે૦

ગરબી ૧ લી.

મને મળિયા છે મોરારી રે પનઘટ જાતાં, મારી આંખલડી તો ઠારી રે, પનઘટ૦
વા'લાજી મારા ઓચિંતાની રે આવી ગોરી, જમુનાની તીરે હોડી રે, પનઘટ૦
વા'લાજી મારા આવી ઉભા છે મારી જોડે, બેહેડલીયું મારું ફોડે રે, પનઘટ૦
વા'લાજી મારા હાર હજારીનો તોડયો, મારો પહોંચો સાહીને મોડયો રે, પનઘટ૦
વા'લાજી મારી સાસુડી ઘેર સંતાપે, મારી નણદી બહુ રંજાડે રે, પનઘટ૦
વા'લાજી મારા સ્વામી રવિદાસના છો રંગી, મારા જનમો જનમના સંગી રે, પનઘટ૦

ગરબી ૨ જી.

અમને છમકલે શું છોડોરે છેલ છબીલા; આવડો અમઉપર શું આડોરે, રાજ રંગીલા
વા'લાજી મારા ચૌટે સંભાલીને ચાલો; ગોવિંદજી ખાશો ગાળો રે, છેલ૦
વા'લાજી મારા હેરણીઆં આવીને શું હેરું; કાંઈ રાજ કંસ કેરું રે, છેલ૦
વા'લાજી મારા ચમકતી ચાલે રંગ લાગ્યો; મારે ભે તો સૌનો ભાગો રે, છેલ૦
વા'લાજી મારા મહીની મટુકી મારી ફુટે; કાંઈ મોતન માળા તુટે રે, છેલ૦
વા'લાજી મારા આંખ દીસે છે કામણગારી રે; તેને મોહી છે વ્રજની નારી રે, છેલ૦
વા'લાજી મારા સ્વામી રવિદાસના સોહાગી; મને પ્રીત તમારી લાગી રે, છેલ૦

ગરબી ૩ જી.

પાતળીઆ પાલવ મેલો રે, પાએ પડું છું.
વા'લાજી મારા વૃંદાવન વણજે જાતાં, શીદ મને હોડો છો રે, પાએ૦
વા'લાજી મારા મહી ઝલકાશે મારું, નહિ સાંખું નંદને સારું રે, પાએ૦
વા'લાજી મારા કંસનું રાજ છે કુડું; કોઈ જઇને કહેશે ભુંડું રે, પાએ૦
વા'લાજી મારા કામ ઘણું છે ઘેર મારે; શું રોકો જુમના આરે રે, પાએ૦
વા'લાજી મારા લોક જાણે એનું લહારું, અમે સાસુની વહુઆરુ રે, પાએ૦
વા'લાજી મારા કંથને કપરેં જાણો, કાંઈ સજા દે પરમાણો રે, પાએ૦
વા'લાજી મારા સ્વામી રવિદાસના સોહાગી, મને માયા તારી લાગી રે, પાએ૦

પદ ૧ લું—રાગ દેશ.

અનુભવ કરીએ રે કરનારે. અનુ૦ ટેક.
કહો અનુભવકી રીત, બડે તુમ સંત કહાવો,

દીલમેં કરો બિચાર, ચોપસેં ચરચા લાવો;
આંટી છુટે દીલતણી, ભાગે સઘળી ભ્રાંત,
પશ્ચીમદેશ પરમોદ કેં, તુમ કયું બેઠે નીરાંત. અનુ૦ ૧
કહો પવનકા મૂળ, મંન કહાંથેં આયા,
કહો ઇનિકા અસ્થાન, દોઈ મીલી કહાં સમાયા;
શબ્દ કહાંતેં ઉઠતહેં, ઠીક કહાં ઠેરાય,
નાદ બુંદકા રૂપ કહો, મોહે સત દીયો સમજાય. અનુ૦ ૨
કહો જીવકી જાત, શીવકા રૂપ કહી જે,
કરો જુજવા અર્થ, સત્યસિદ્ધાંત લહી જે;
જીવ શીવકી પારહેં, સોઈ કરો અનુમાન,
અગાધવસ્તુ અખંડ હે, તુમ પ્રગટ કરો હમ જાન. અનુ૦ ૩
હમ તુમ ભાગે દોય, હંસતબ કહાં જાઈ હીલીયા,
પડે પિંડ પરગટ મંન, તબ કહાં જાઈ મીલીયા;
કહે રવિદાસ સુન અનુભવી, અલખ દીયો ઓળખાય,
તબ હમ સતગુરુ ધારહીં, તત્વ દીયો બતલાય. અનુ૦ ૪

પદ ૨ જું.*

કોઈ જાગંદા—સ્વપ્નેકી લેહેર સમાવરે—કોઈ જાગંદા. ટેક.
એક દીન જાગા કયા ભયા રે, સ્વપ્ન ઘેન મદમાતી;
જેસા ચંદા બીજકા પ્રગટ્યા, ફીર અંધારી રાતી રે. કોઈ૦ ૧
સમજ્યા નહીં સદ્‌ગુરુકી સમસ્યા, નીરખ્યા નહીં નીરાટા;
ખોજ ખબર દીલ ખોજ્યા નહીં રે, ઉઘડ્યા નહીં કપાટા. કોઈ૦ ૨
ગાવે બજાવે કરે કલોલા, હરદે ન પડ્યા છેદા;
જેસા પથ્થર પાણીમાં રે, કદી ન ભીંતર ભેદા રે. કોઈ૦ ૩

---

* એ પદને મળતું બીજું પદ છે, તેમાં નીચલી કડીમાં પાઠ ફેર છે, તે આ પ્રમાણે છેઃ—
હરે કોઈ જાગ્યા, સ્વપ્નેકી શુદ્ધ ગતિ હેં સંસાર, કોઈ જાગીને જુઓ. ટેક.
દો દીન જાગે કયા ભયા, સ્વપ્ન ગયે ન મદમાતી;
* * * * * * * હરેકોઇ૦ ૧
એવા એને રહે કલોલા, કાળજે ન પડ્યા છેદા;
જેસા પથર પાણીમાં રે, ભીંતર કછુ નહીં ભેદા. હરેકોઈ૦ ૨
સમજ્યા નહીં સદ્‌ગુરુકી સમશ્યા, નીરખ્યા નહીં નીરાટા;
ખુબકરી દીલ ખોજ્યા નહીં તેરા, ઉઘડયા નહીં કપાટા. હરેકોઈ૦ ૪
* * * * * * *
જો ચુકયો તો ચોરાશીમાં, તું ખાત ખાયગો ફેરા. હરેકોઈ૦ ૫

મારગ બંકા કરલે ડંકા, નહીં કાયરકા કામા;
સતશબ્દ સત્ ગુરુકા ગ્રહીલો, દેખ તપાશી નામા રે. કોઈ૦ ૪
કહે રવિદાસ સત ભાણુ પ્રતાપે, સમજ સમજ મન મેરા;
શું સુતો ચોરાશીમાં, અફલ ફરેગો ફેરા. કોઈ૦ ૫

પદ ૩ જું.

આજ મને સદ્ગુરુ મળ્યા સોવાગી રે, મૈયા મેરો મનવો ભયોરે વૈરાગી. ટેક.
સંસાર વ્યવહાર મુને વીસર્યું, આજ મેં તો મોહ મમતા સર્વે ત્યાગી રે. મૈયા૦ ૧
આજ મુને કામ ધામ કડવું લાગે, આજ મારી લેહતો ભજનમાં લાગી રે. મૈયા૦ ૨
આજ ભોજનીઆં ન ભાવે, નયને નિદ્રા ન આવે, આજ મેં જુગતે જોઈ જોઈ જાગી રે. મૈયા. ૩
આજ મંત્ર શું જીવ મેં તો શ્રવણે સુણીઆ, આજ મારે મોરલી મધુરી વાગી રે. મૈયા૦ ૪
એમ ભાણુ રવી ગુરુ ચડીઆ, આજ મેં તો મુક્તિ ચરણની માગી રેં. મૈયા૦ ૫

પદ ૪ થું.

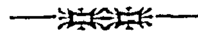
જીને કીયા બ્રહ્મસેં ભેળા, વો સાહેબ મેરા, જીને કીયા બ્રહ્મસેં ભેળા.
સતગુરુ મેરાને ચલી નિરભેપદવી પાઈ, સતગુરુ શબ્દે દીયા બતાઈ,
સુરતીઆં અગડમગઢન જાઈ, મનકું ઘેરા. જીને૦ ૧
મુળ કમળકું ખોત દબાયા, ઉલટા કમળ સોઈ સુલટાયા,
ધીરે ધીરે પવન ચલાયા, હરદમ હેરા. જીને૦ ૨
નાભિ જાઈ પછમશું પડીઆ, ઉગ્યા અર્કને અમૃત ઝરીઆ,
ધડકીલૈ અધરપર ધરીઆ, ચઢીઆ સુમેરા. જીને૦ ૩
શૂન્ય શિખરપર કીયા અસ્થાના, અનહદ વાગે તબહીં નીશાના,
ગગન મંડળમેં જાઈ ડેરાના, ડગે નડેરા. જીને૦ ૪
જ્યારે ખાંજી કેં જોગી પાવે, શુન ચડે મોહે શાન બતાવે,
તાકું રવિદાસ શીશ નમાવે, ભાણુકા ચેલા. જીને૦ ૫

પદ ૫ મું.

આત્મા નીરખ્યો રે નીરવાણ, આત્મા. ટેક.
સત્ગુરુકે પરતાપ, જ્ઞાન અનુભવ ઉર જાગ્યા;
પરિ ઉત્તર સદ્ગુરુ કહે, જાકી કળા અનંત,
વેદ બુદ્ધિ બુધ ના લહે, સમજત વિરલા સંત. આત્મા૦ ૧
નાભિ પવનકા મૂળ, મન અષ્ટ કમળ દળ માંહી;
ત્રિકુટી વાકા સ્થાન, દોઈ મીલ તહાં સમાઈ.
શબ્દ શૂન્ય તેં ઉઠત હે, પુનહીં શૂન્ય સમાય;
નાદ લીન ભયો બિંદુ મેં, બિંદુ નિરંતર રહાય. આત્મા૦ ૨

પંચતત્વ કે વિષય, મીલીકર જીવ કહાયા;
દેહ ઇંદ્રી મન પ્રાણ, માન સોઈ માંહે બંધાયા.
સોહં બ્રહ્મ અગાધ હેં, લીપે છીપે નહીં સોય;
ઘટઘટ પરગટ રમ રહ્યા, ચીને વીરલા કોય. આત્મા૦ ૩
જીવકી શક્તિ અજ્ઞાન, શિવકી શક્તિ માયા;
ઇન દોનોં તેં ભિન્ન, અખંડ અદ્વૈત ઉજાયા.
જીવશિવ કહેવા નહીં, હમ તુમ નહીં કોઈ હામ;
વ્યતિરેક પદ પરમાત્મા, નિજાનંદ નીજ ધામ. આત્મા૦ ૪
એ સદ્‌ગુરુકો દેશ, નિગમ નેતી કર ગાવે;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ, ખોજ કોઈ પાર ન પાવે.
નિજાનંદકું અનુભવો, નામ રૂપકો નાશ;
બ્રહ્મ મગ્ન હોઈ બોલીઆ, અણુછતા રવિદાસ. આત્મા૦ ૫

ગોપાલદાસ.

ઓડાણો.

આદે આરાધું માતા સરસ્વતી, કૃપા કરીને આપો શુદ્ધ મતિ. ૧
મારા મન કેરાં પુરોની કોડ, પ્રણામ કરું શ્રી રણછોડ. ૨
પ્રથમ ઉત્પત્તિ કહું તે જાણી, હોંસ હેડામાં પ્રગટીયા છે ધણી. ૩
ઠાસરા પ્રગણે છપન ગામ, તાંહાં રજપુત ને વજેસીંગ નામ. ૪
પહેલી વીશીમાં વરસજ બાર, એહવાં ગંગાબાઇ ગંગાજળ નાર. ૫
પોતે રમવાને ગામ ગયાં'તાં, આવી સંઘમાં વાસો રહ્યાંતાં. ૬
માળવા કેરા સહસ્ર સંઘ સાથે, જાતો હુતો શ્રી દ્વારકા નાથે. ૭
તેહને ખોડાણો પુછી જોયું સહી, ભાઇઓ તમો તે જાસો જ કહીં. ૮
અમો દ્વારકા દેશ પરવરશું, સાચા દેવનું દર્શન કરશું; ૯
નાહીશું ગોમતી લઇશું છાપ, ધોળી ધ્વજાનો ધીગડમલ બાપ. ૧૦
એવી વાયક સંઘમાં થઇ, તે તો ખોડાણે ચિતમાં લહી; ૧૧
હેત આણીને ચાલ્યાજી કોડે, જઇને ઉતરીઆ સાગરની તેડે. ૧૨
નાહ્યા ગોમતી કીધાં દર્શન, દીનોનાથજી થયા પ્રસન્ન; ૧૩
હેત કરીને ભક્તિ જ આપી, એહની દુરમતી કહી તે કાપી. ૧૪
છાપો લઇને પાછો જ વળીયો આવી સંઘના લોકમાં ભળીયો; ૧૫

કૃપા કીધી છે આપે ઠાકોર,——ફરી તો જાવું ડાકોર. ૧૬
તુળસી દળ કર મહીં હું જાણું, તો હું બોડાણો ભક્ત કહેવાણું. ૧૭
હાથની છાપમાં તુળસી દળ વાવું, છઠ્ઠે મહિને જઇ ઠેઠ ચઢાવું. ૧૮
એક વરસમાં બાયો ત્રણ વાર, જાવું દ્વારકાં મુક્તિ દ્વાર. ૧૯
તાત માત ધન તે પ્રભુ જાણું, એકા અવધિ ચિતમાં આણું. ૨૦
નીત નીત પરતે કરતા એ કાજ, વશ કીધા છે પ્રભુ મહારાજ. ૨૧
એવી પૂજા સીતેર વર્ષ કીધી, દીન દયાળે માનીને લીધી. ૨૨
વજેસીંગ સાથે પરત બોલે, એવો ભક્ત કો નહિ તુજ તોલે. ૨૩
પૂજા ચઢી છે અપરમપાર, ભૂધરને થયો છે બ્રહ્માંડનો ભાર. ૨૪
માગ માગ તે આપું, તારું વચન થિર કરી થાપું. ૨૫
હું શું માગું જે ધરડો થયો છું, આટલો જન્મારો એળે ગયો છું. ૨૬
હું શું માગું જે હાથીને ઘોડો, હું શું માગું જે સાથીનો જોડો. ૨૭
હું શું માગું જે મોટું ધરસુત્ર, હું શું માગું જે પરવાર ને પુત્ર. ૨૮
કહે છે બોડાણો પોતાનો થાપો, તમને ગમે તે રુડેરા આપો. ૨૯
અમને આપો જે અવસર સહી, સ્વર્ગ મૃત્ય ત્રણ લોકમાં જહી. ૩૦
તારી પૂજાનો ઓશિકળ થાઉં, હેતે ચાલી તારે ઘેર આવું. ૩૧
જેહવી દ્વારકાં નગરી મેં વાસી, તેવી ડાકોર કરવી છે કાશી. ૩૨
મંદીર જઇને તેડવા આવે, મારે બેસવા વાહન લાવે. ૩૩
હરખ્યો હરિજન આનંદ થાય, પ્રીતે પોતાને ઘેર જ જાય. ૩૪
જેટલી દ્વારકામાં વાત જ થઈ, એટલી પોતાની સ્ત્રીને કહી. ૩૫
સતી નારી એ સાચી માની મનમાંય, હરખ્યાં ગંગા બાઈ આનંદ ન માય. ૩૬
જુની પાનોતી જોતરી વહેલ, નબળા આખલીયા ધરડાના બે બેલ. ૩૭
ઉલટ આને હેતશું ધાય, થોડા દહાડામાં ગોમતીમાં નાહ્ય. ૩૮
શું કરશે કોળી કાઠી ને કાબા, લુંટી ન શકે રહ્યા છે ડાબા. ૩૯
સહુકો ગુગળી હસુ કરે છે, તે તો વહેલના પુઠે ફરે છે. ૪૦
કહે છે બોડાણો વ્હેલ લાવ્યો છે, શકે ઠાકોરને આણે આવ્યો છે. ૪૧
ધરડેરો થઈને ફેરા કાં ખાય, એટલે ઉપાડી ઠાકોરને જાય. ૪૨
બોલ્યો બોડાણો વચન સાર, કૃપા કરશે તો એને શી વાર. ૪૩
એમ કહીને તુળશી ચઢાવી, ગાયા ઠાકોરને હેતે લડાવી. ૪૪
આરતી ઉતારી નંદાનંદ નીરખ્યા, સૌકો જોઇને મનમાં હરખ્યા. ૪૫
નીશા ગઈ છે સવા જ પહોર, સુખાલા કીધા સેજા ને ડોર. ૪૬
બીડી ભોગળ ને બીજાં દ્વાર, છે પાછળ ગુગળી ચોકી કરનાર. ૪૭
વાગ્યે ચોઘડીઉં ગઈ મધરાત, પ્રભુજી વિચારે મન સંગાથ. ૪૮
માગ સેવકની રાખવી લાજ હાથ, માહારે જાવું છે એની સંગાથ. ૪૯

ભાંગી ભોગળને ઉઘડ્યાં દ્વાર, પ્રભુજી પધાર્યા પોતે જ બહાર. ૫૦
જેહવા નઈયાણાં નીરખ્યા મહારાજ દીઠા, તેવા અમૃત પેલાગ્યા અતિ મીઠા. ૫૧
વહાલ જોઈને અતિ ઘણું રાચ્યું, દેખી આજ કે સમણું સાચું. ૫૨
ઉઠ્યો અસવારી રાત રહી ઘડી, રથમાં બેઠા ચતુરભુજ ચઢી. ૫૩
બોડાણો ચાલ્યો વિક્રમને તેડી, પવનની પહેલો રથ જ ખેડી. ૫૪
જેવો આકાશે ચાલે રવીરથ, એમ ચાલે છે સ્યામ સમરથ. ૫૫
એમ ચાલે છે બળીઓ મહારાજ, મોહલો ભક્ત પ્રેમને સાજ. ૫૬
અરુણ ઉદયની વેળા થઈ જ્યારે, પ્રભુજી પહોંચ્યા છે ડાકોર ત્યારે. ૫૭
ધન બોડાણો વારણાવત, ધન દેશ એ નગર ગુજરાત. ૫૮
ઠાસરા પ્રગણે ડાકોર ગામ, ધન બોડાણો ધન તારું નામ. ૫૯
નગર શહેરમાં થયું છે જાણ, આવ્યા મહારાજ પુરુષ પુરાણ. ૬૦
લેઈ આવીને પાવલે પડીયો, ઈકોતર પરીયાં સહેજે તે તરીયો. ૬૧
નહાનાં મોટાં સહુ નિરખવા આવે, કંકુ ચંદન મોખે વધાવે. ૬૨
વાગે ઢોલ દદામા નિશાન, નગર શહેરમાં વરત્યાં કલ્યાણ. ૬૩
સંવતસેં વિક્રમ હે બારોતરા બાર, પુષ્ય નક્ષત્ર જોગ સીધો સાર. ૬૪
કારતક શુદી પુનમ ને ગુરુવાર, અમૃત ચોઘડીએ પ્રભુજી પધાર્યા નિર્ધાર. ૬૫
કલ્યાણ વરત્યાં છે એણે પ્રભાત, દ્વારકામાં ઘડની શી થઈ વાત. ૬૬
સોંઢા ગુગળી સુતા તે ઉઠ્યા, રણછોડ રૂપાળા નજરે દીઠા. ૬૭
વર્ણ અઢાર મળ્યા છે લોક, સહુકોને મન પ્રગટ્યો છે શોક. ૬૮
ઠાકોર આપણો સુંદરો બાળો, તે તો બોડાણો ચોરીને ચાલ્યો. ૬૯
આપણા મહારાજને ચોરી જાય, તારે આપણી શી પેર થાય. ૭૦
ચાલો આપણ પુઠળ ફરીશું, ઠાકોર આપણા ખુંચીને લઈશું. ૭૧
જુનીપાની જોતરી વહેલ, ચાલશે કે મજલ કે કરશે સેલ. ૭૨
દુમણાં જઈસું તો કામ સિદ્ધ થાશે, નબળાં આખલીયાં કેટલે જાશે. ૭૩
મનમાં આણી અદકેરી રીસ, આથમતાં પહોંચ્યા ગાઉ દશવીસ. ૭૪
તોએ બોડાણો નજરે ન ચડીયો, કાબા સહુકો ચિંતામાં પડીયો. ૭૫
દીસે કુચ ને રાત મુકામ, દડબડશું આવ્યા ડાકોર ગામ. ૭૬
ત્યારે ડાકોરમાં થયાં છે જાણ, કાબા સહુકો આવ્યા છે વહાણ. ૭૭
ઠાકોર ગોમતી જળમાં પધરાવે, નીર ભરી ભરી બોડાણો નવરાવે. ૭૮
ત્યારે મહારાજને લઈ જાશે, ત્યારે આપણી શી ગત થાશે. ૭૯
એવું વિચાર્યું બોડાણે દળમાં, પ્રભુ પધરાવ્યા ગોમતી જળમાં. ૮૦
મટ્રીનાં ગોરસ શ્રીફળ હાથમાં, બોડાણો ચાલ્યો સહુકોની સાથમાં. ૮૧
ગાદરે મળીયા દષ્ટે દષ્ટ, દેખી કાબાને ઉપજ્યું છે કષ્ટ. ૮૨
પેલો આપણો શત્રુ જ આવિયો, ચતુર્ભુજને ચોરીને લાવિયો. ૮૩

એક નાનકડો જાણુ અજાણુ, પરણો ફેંકયો ને માર્યું છે બાણ. ૮૪
એક માર્યું ને બીજે ન વારું, વામ ભરીને તીર જ મારું. ૮૫
ક્રોધ ભરીને માર્યું છે તીર, પેઠું રણછોડને વામ શરીર. ૮૬
આવી વાગું છે વિષ્ણુની કુખ, ત્યારે જાણ્યું બોડાણે મહાદુઃખ. ૮૭
સરવે રુધિર તે શ્યામ શરીર, સરવે રુધિર તે ગોમતી નીર. ૮૮
આવી તીમર* ને આગળ પડીયા, કૃષ્ણ કૃષ્ણ કહેતાં ધરણી પડીયા. ૮૯
ગામમાં હાં પડીયો હાંહાંજકાર, લોક મળીયા છે અપરંપાર. ૯૦
બાંધી હથીઆર આવ્યા ત્યાં સીધા, કાબા સરવેને ઘેરી લીધા. ૯૧
એક કહે આપણ દંડ દઈશું, વેર આપણું વાળી લઇશું. ૯૨
ત્યારે બોડાણે જોડ્યા છે હાથ, મળીજે સહોદર પોતાને સાથ. ૯૩
કાબા સહુ કહેતા શામ ધરજો, આવ્યા તેહને ખુશાલી કરજો. ૯૪
કરણી અમારી કામ એ ન કરજો, મળી સહુઓને આદરજો. ૯૫
રખે ધરતા તે મનમાં ઉચાટ, બોડાણો ચાલ્યા સ્વર્ગની વાટ. ૯૬
કીધો પ્રણામ લીધાં હરિ નામ, બોડાણો પામ્યા અંતરધ્યાન. ૯૭
કોને આધારે કામ જ કીધું, સર્વે મળીને દહેન જ દીધું. ૯૮
વેર આપણું વાળીને લીજે, * * * * ૯૯
કાબા સહુકો ઓશીઆળા થયા, સરવે મળીને લાંઘવા ગયા. ૧૦૦
ઠાકોર વિના તો ઠાલા ના જઇએ, પ્રાણ તજીને અહીંયા રહીએ. ૧૦૧
ત્યારે બોલ્યો જે બળીઓ મહારાજ, ગંગાબાઈને કહે થાશે તુજ કાજ. ૧૦૨
જેવી તેવી તો બ્રાહ્મણની જાત, પ્રાણ તજે તો થાય ઉત્પાત. ૧૦૩
બોલી નારી તે બોડાણાતણી, એ શું બોલા ત્રિલોકના ધણી. ૧૦૪
ગુગલી પ્રત્યે જઇને બોલો, સોવ્રણ બરાબર મુજને તોળો. ૧૦૫
સોવ્રણ લઇને જાજોજી ફરી, કામ તમારાં સીધ કરશે હરી. ૧૦૬
ઉઠી નારી તે પાવલીએ લાગે, બોલી વચન વરદાન માગે. ૧૦૭
મહારાજ મારી હકીક્ત જાણો, ઘરમાં દળવા નથી જ દાણો. ૧૦૮
એવડું સોવ્રણ કયાં થકી આપું, પ્રાણજીવનપે પ્રાણને થાપું. ૧૦૯
ત્યારે બોલ્યો જ બળીયો મહારાજ, હું કરીને રહેશે લાજ. ૧૧૦
સવાવાલની વાળી તમારી, તે તો આવશે અરથ હમારી. ૧૧૧
તે બરાબર નિશ્ચે થાઉં, આહો કહું પણ ત્યાં ન જાઉં. ૧૧૨
એવી વાતનાં વચન જ લીધાં, સતી નારીનાં મન શાંત કીધાં. ૧૧૩
એ વાતમાં બોલશે ફરી, તેને દેખશે શ્રી નરહરી. ૧૧૪
ગામમાં મળીયા પટેલ દેસાઇ, પંચ મળીને તોળે ન્યાઈ. ૧૧૫
બ્રાહ્મણ ભુખ્યા તે થાય અન્યાય, ત્યારે ગંગાબાઈ આવ્યાં ત્યાંય. ૧૧૬

* તમ્મર.

ભરી સભામાં જોડીને હાથ, મળીયો સહોદર પોતાનો સાથ. ૧૧૭
સીદ વાતના દુખીયા થાઓ છો, શાને આવડા સમ ખાઓ છો. ૧૧૮
વચન કહું તે સાંભળો મહારું, જેથી કામ તે સરસે તમારું. ૧૧૯
સાંભળો વાત તત્ક્ષણ, પ્રભુ બરાબર આપું સોવ્રણ. ૧૨૦
સોવ્રણ આપીને ધારણા દીજે, બાંધી ગાંઠડા વિદા લીજે. ૧૨૧
કાબા સહુકો ચિંતામાં પેઠા, વિચાર કરવા એકઠા બેઠા. ૧૨૨
ભુદર ઉપરથી ભક્તિ ભાગી, લાલચ સઘળી ધનમાં લાગી. ૧૨૩
ઠાકોર આપણને શું ન્હાલ કરશે, સોવ્રણ હશે તો સહુ કાજ તે સરશે. ૧૨૪
ઘરમાં ભરી મહેલીશું ભંડાર, મનમાન્યા કરશું વણજ વેપાર. ૧૨૫
લાવો સોવ્રણ ભરશું અંબાર, તોળી આપોની ત્રિકમ ભાર. ૧૨૬
એવી વાતનાં વચન જ લીધાં, સમખાઇને ગોમતી જળ પીધાં. ૧૨૭
ગોમતી તીરે ત્રાસ બંધાંણો, લોક મળ્યું છે ત્યાં સૌકો ઘણો. ૧૨૮
ગામને લોકે વાત વિચારી, સોવ્રણ ક્યાંથી આપશે નારી. ૧૨૯
નારી કહે મારે એનો આધાર, ઘરમાં મેલ્યો છે ભરી ભંડાર. ૧૩૦
ગોમતી તીરે બંધાવો ત્રાંસ, છે રાય રણછોડનો મન વિશ્વાસ. ૧૩૧
નારી કહે મારે ઘેર જઈ આવું, ભંડારમાંથી કાંચન લાવું. ૧૩૨
નારી જાયે છે પોતાને ઘેર, મન સંગાતે વિચારે પેર. ૧૩૩
લજ્જા રહેશે તો દુધડે ધોઇશ, ન તો પાળી મારીને દેહ પાડીશ. ૧૩૪
ઘરમાંથી લીધી વાલની વાળી, કેડમાં ખોસી છે લોઢાની પાળી. ૧૩૫
ગોમતી તીરે ગંગાબાઈ આવ્યાં, પ્રભુજી અમો વાળી ને પાળી જ લાવ્યાં. ૧૩૬
સ્નાન કરીને સમર્યાં શ્રી નાથ, લઈ પ્રભુને ભરાવી બાથ. ૧૩૭
ત્રાંસ બેસાર્યાં મુસ્તક નામ્યા, તુલસી ને વાળી મુકયાં બે સામા. ૧૩૮
સોવ્રણ નમ્યું ને કૃષ્ણ કસ્યા છે, અચરજ જોઇને લોક હસ્યા છે. ૧૩૯
ધન્ય મોટા એ દીન દયાળ, ભરી સભામાં રાખી છે ગોપાળ. ૧૪૦
બોલ્યું અબોલ્યું કોણે નવ થાય, ગોળો ગોફણ બે વાનાં જાય. ૧૪૧
વિલાપ કરે ને ચઢયો છે કાળ, ગુગળી દે છે ગોવિંદને ગાળ. ૧૪૨
દેવકી માતાનો એ નવ થયો, મેલી મથુરાં ને ગોકુળ ગયો. ૧૪૩
પહેલી કીધી તે પોતાની હાંસી, મારી પુતના પોતાની માસી. ૧૪૪
ગોવર્ધન તોળ્યો છે હાથે કાલો, ધન દેશે એ હુધરવાળો. ૧૪૫
અગાસેર બગાસેર વછાસેર માર્યો, કેશી અસુરને નવ ઉગાર્યો. ૧૪૬
બાંધ્યા દામણા કોણે નવ છુટે, જમલાર્જુન ઉધાર્યો એ પૂતે. ૧૪૭
કાળીનાગને એણે વશ કીધો, દાવાનળ સરખો બે વારજ પીધો. ૧૪૮
કુંસરાજા તે ઉપર કોપ્યો, બળિ બિચારો પાતાળે ચાંપ્યો. ૧૪૯
રાવણ સરખાને માર્યો કુટાવી, બાધી લંકા તો એણે લુંટાવી. ૧૫૦

કાળો કપટી ને જાતે ભરુઆડો, જસોદા સાથે લીધો છે આડો. ૧૫૧
જન્મ જન્મનો એ છે હત્યારો, હવે આવ્યો છે આપણો વારો. ૧૫૨
પાળી મારી ને પાડીશું દેહને, બાધી હત્યા તો આપીશું એહને. ૧૫૩
દુષ્માન થયા છે દીનદયાળ, પોતાના સ્વરૂપની દીધી છે ભાળ. ૧૫૪
સીદ વાતના દુખીઆ થાઓ, ફરી દ્વારકા તમો જાઓ. ૧૫૫
ત્યારે કાબા કહે અમારો વારો, ત્યારે બોલ્યો બળીયો કાળો. ૧૫૬
સેવંત્રી વાવ દામોદર કુવો, ત્યાં તો સ્વરૂપ જઈ મારું જુઓ. ૧૫૭
ત્યાં તો છાપ તમારી લેવાશે, તહાં નામ અમારાં ગવાશે. ૧૫૮
ગુગળી પાછા દ્વારકાં આવ્યા છે, કૃપાનાથને કાઢી લાવ્યા છે. ૧૫૯
બેસાર્યા સ્થાનકે થાપ્યા રણછોડ, નરનારીનાં પુર્યાં કોડ. ૧૬૦
એ સાંભળે શીખે નરનારી, તેને પ્રસન્ન થાય ગીરધારી; ૧૬૧
વલ્લવ ગોવિંદ લેખક છે સારી, દાસ ગોપાળની એ બલીહારી. ૧૬૨

પદ ૧ લું.

પ્રેમ સાધુ આગાધ ગુરુ, સત્ ગુરુ સેવક તમ તણો;
મુજ દીન ઉપર દયા કરો, સંસારમાં દાઝયો ઘણો.
સુખ નથી સંસારમાં, વિશ્રામ મનને પામવા;
બ્રહ્મ વિધિ બહુ આચર્યો, સકલ વેદના વામવા.
તીરથ તો મેં બહુ કર્યાં, મારી કંચનસી કાયા કસી;
ભજન કરતાં માળા બઈ, મારી વાસના તો નવ ગઈ.
વિષય ટળે ને હરિ મળે, ઉચ્ચાર ચિંતા બહુ થઈ;
હું શું કરું ને કાંહાં જાઉં, મારું આયુષ્ય તો જાયે વહી.
નિયમ યોગ આભાસતા, નવધા તે ભક્તિ હરિ તણી;
ઉપાસના બહુ દેવ દેવી, તેમ તેમ તૃષ્ણા અતિ ઘણી.
ઉંચાં શાસ્ત્ર અનુભવી, ત્યાં સાધુતણો મહિમા સુણ્યો;
સંત વિના હરિ ના મળે, વિશ્વાસ મન ઉપનો ઘણો.
વિશ્વાસ જાણી શબ્દનો, હું આવ્યો સમીપ તમભણી;
જ્ઞાનનું અંજન કરો, પ્રભુ આંખ ઉઘડે મુજ તણી.
માયા પડળ પરાં કરો, મારાં દેવ ચક્ષુ સહુ ઉઘડે;
સકળ સૂઝે સહેજમાં, જગદીશ જેમ છે તેમ જડે.
દાન દીજે જ્ઞાનનાં, શાન્તિ તે હ્રદિયામાં વળે;
જેને હીંડું હું શોધતો, સ્વામી કદી મુજને મળે.
મારે મારી કલ્પના, વાસના વિપરીત ગળે;

લોભ લહેરી વિશમે, જગદીશ જેમ છે તેમ મળે.
પરમાર્થ બુદ્ધિ તમતણી, ને ઉપકાર માટે દેહ ધર્યો;
તમો દીનબંધુ હું દામણો, ભંડાર અવગુણનો ભર્યો.
કૃપા સાગર પ્રભુ કા'વો, નિર્વાણ પદને દાખીએ;
ગોપાળ આરતવંતને, પ્રભુ શરણાગત રાખીએ.

પદ ૨ જું.

ભલી રઝળતી રાખી મારા, સ્વામી ગુરુ દીન દયાળ જી.
તમો વિના આવડી કોણ કરે, કરુણા ભકતવત્સળ પ્રતિપાળ જી.
પશુતણી ગતિ હુતી મારે, પહેલી ભમતી રાનોરાન જી.
કાયા કલેશ કરંતી ટળી, વળી મુજને સાન જી.
મનુષ્ય તણી રે દેહ પાર પમાડી, દેવ તણી ગત દીધી જી.
ભવસાગરમાં ડૂબતાં વહાલે, આપે ઉગારી લીધી જી.
ગુરુ ગોવિંદ સમાન કહેવાણા, તે પરગટ હું પામી જી.
ચિત્તનું તે ચંદન મનની તે માળા, આત્માર્પણ સેવા ઝામી જી.
તને શી ભેટ કરું ત્રિભુવન સ્વામી, એવી વસ્ત ના દેખું કાંઇ જી.
શું આપી ઓશીંકળ થાઉં, એવી હોંસ રહી મનમાંહી જી.
આ સેજતણું ઘર ઘાલ્યું મારા, સ્વામી મળિયા અંતરજામી જી.
દાસ ગોપાળની દુર્બળ દક્ષિણા, માની લેજો સતગુરુ બહુ નામી જી.

———:૦:———

હરિભટ્ટ.

પદ સંગ્રહ.

પદ ૧ લું–રાગ મારુ.

હાં રે મને ઠગીને ગયો ગિરધારી હો માડી, હવે શી ગત થાશે હમારી રે, માડી.
મારી પુઠે નેહ ઘણો લાગ્યો રે માડી; એ તો અંતર અનુભવ વાગ્યો રે હો માડી. ઠગીને૦
સાસરીયાં કહેશે ઘેલી રે માડી, મેળવ કાનુડો વહેલી વહેલી હો માડી. ઠગીને૦
એવું ઘટતું નથી એને રે માડી, પીડા સમેની વાતો કહું કોને હો માડી. ઠગીને૦
એ તો નંદ ધૂતારો ઠગારો રે માડી, એને હર્ષ હૈયે છે હમારો રે માડી. ઠગીને૦
હાં રે મારું ચિત્તડું પરવશ કીધું રે માડી, એણે પોતાનાં કરી દુઃખ દીધું હો માડી. ઠગીને૦
એક કાગળ લખો કોઈ સાથે રે માડી, હરિભટના હરિને સાહો હાથે રે માડી. ઠગીને૦

પદ ૨ જું–રાગ મારુ.

જમનાને તીર મારો વા'લો, જીવણ રે, જીવણ જોવાને ચાલો રે. જમનાને૦
આજે મળ્યો એકાંત છબીલો, ભરજોબન એને આલો રે. જમનાને૦

ફરી ફરી લાગ આવો નહિ આવે, માટે મનુષ્યા દેહમાં મ્હાલો રે. જમનાને૦
હરિભટનો હરિ રસ પ્રીતે એને ધીરે, એને ઘેરીને ઘરમાં ઘાલો રે. જમનાને૦

પદ ૩ જું.

ધરને ધ્યાન નરસિંગનુંરે, ફરી કાલે આ દેહ;
અવસર રુડો જાય છે, કર શામળાસુ સ્નેહ. ધરને૦
માયા જુઠીના ફંદમાં રે, જીવ શાને લલચાય;
અંત સમે જાવું એકલા, ત્યારે નહિ કરે કો સાહ્ય. ધરને૦
પ્રહ્લાદ કારણ પ્રકટીયારે, સ્તંભમાંથી અવિનાશ;
દુષ્ટ વિડારી શ્રી હરિ, હસ્તગ્રહી ભીડ્યો રુદે દાસ. ધરને૦
કાચી કાયા કારમી રે, તેહેનું શું ધરે ગુમાન;
મોહ મદમાં માતો ફરે, તજી ભક્તિ રૂપી ભાન. ધરને૦
સગાં સહુ સંસારમાં રે, તેહેમાં નથી કોય;
સ્મશાન સુધી પહોંચાડશે, કહેશે બાંધો એવું હોય. ધરને૦
ધ્રુવ પ્રલ્હાદ ચેતી ગયા રે, જ્યારે સાધ્યો ભક્તિ યોગ;
એકાદશી કરવી પડે, અંગે પીડે, જીવને વ્યાપે રોગ. ધરને૦
પંચ એ તત્વનું પુતળું રે, તેહેનો કર તું વિચાર;
મન ઇંદ્રિ અહંકારને, સ્થિર કરી લે ગુમાર. ધરને૦
આત્મામાં અનહદ રૂપને રે, ચિત્ત ચક્ષુએ તું ભાળ;
કૃષ્ણ ચિંતામણિ ગ્રહી, અઘ ફોજ સહુ ટાળ. ધરને૦
હરિભટ એહેવું ચેતજો રે, જાતાં નહિ લાગે વાર;
કાચો કુંભ કુંભારનો, મોજ માણો દિન ચાર. ધરને૦

પદ ૪ થું.

ઓધવ અબળા શું કરે, વહાલે દીધો ઘણો છેહ;
મથુરા ગયા અલબેલડો, ત્યારે શાને કર્યો સ્નેહ. ઓધવ૦
પ્રીત કરીને પરવર્યા રે, રહ્યા મથુરા મુઝાર;
ઘેલી કરી ગોવાળીઆ, રોતી મેહેલી વ્રજનાર. ઓધવ૦
સજ્જન સઉ તરછોડીને રે, કરી કા'નુડાસુ પ્રીત;
વાધી પંડ પ્રેહ વેદના, અમો લહ્યું એવું ચિત્ત. ઓધવ૦
યમુનાજીના કાંઠડે રે, જ્યારે વહાલો લેતો દાણ;
કહેતો શામળો કામિની, તાહરો મારો એક પ્રાણ. ઓધવ૦
વચન આપી વછોગીયો રે, ગયો અક્રૂર સાથ;
ગોધન ચારવું વિસર્યા, થયા કુબજાના નાથ. ઓધવ૦
લેહ લાગી નટવર તણી રે, ખાવાં અન્ન ના ભાવ;
કામણ કરીને લખ્યો નહિ, શાને આધારે રહેવાય. ઓધવ૦

ઓધવજી એહેવું વદે રે, સાંભળો વ્રજબાલ;
ધન્ય ધન્ય ભક્તિ તમ તણી, સદા સહાયે છે ગોપાલ. ઓધવ૦
વાલમ વસે નહિ વેગળો રે, પ્રેમ વશ પરિબ્રહ્મ;
સમજાવ્યાં એમ કહી સુંદરી, અન્યો અન્ય અનુક્રમ. ઓધવ૦
હરિભટ દાસ ગોપાળનો રે, કહે કરો હરિ મહેર;
દાસ બનાવો મુને રંકને, ત્યારે થાયે લીલા લહેર. ઓધવ૦

પદ ૫ મું–સાતવારનું.

*શની રીસ આવડલી આવી રે, હેનું કારણ કેહેની બતાવી રે;
તું તો કેમ બેઠી છે રીસાવી રે, રાધે કહ્યું માનની તું મારું રે. ટેક.
રવિ પ્રકટ થશે ઘડી બેમાં રે, પછે દિવસ જશે કેમ ગ્રેહમાં રે;
તું તો જોની વિચારી રુદેમાં. રાધે કહ્યું૦
†સો મને મનસૂબો આવે રે, તેનું કારણ કેમ ન બતાવે રે;
કે'તાં આવીને શીષ નમાવે. રાધે કહ્યું૦
‡ભૂમિ આસન શાને કરું છું રે, આવડું દુઃખ શેને ધરું છું રે;
નેત્રે નીર તે શેનું ભરું છું. રાધે કહ્યું૦
બુધ કાંહાં ગઈ છે તારી રે, બેઠી પીઉ સંગે રીસ ધારી રે;
એ તો બંનેને દુઃખકારી. રાધે કહ્યું૦
ગુરુ થઈ સઉને શીખ દેતી રે, હાવે કેમ થઈ બેઠી હલેતી રે;
તેનું કારણ કેમ નથી કે'તી. રાધે કહ્યું૦
શું કરશે મુજને બોલાવી રે, સખી મુગટે તે મનને ભાવી રે;
દીધું માનુનીનું મૂલ વધારી. રાધે કહ્યું૦
સખી કહે તું સાંભળ હેલી રે, એ તો તારું પ્રતિબિંબ ઘે'લી રે;
ચાલ કે'તાં બતાવું સાહેલી. રાધે કહ્યું૦
સાત વાર તે માનવી તારે રે, સુણતામાં થાએ પવિત્ર રે;
§હરિભટના સ્વામીની લીલા વિચિત્ર. રાધે કહ્યું૦

સેવકરામ.**

બનસી.

રાગ ગરબી.

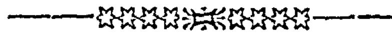
પરથમ સમરું ગુરુ ગોવિંદને, સારદા લાગું પાય જી;
ગોવિંદના ગુણ ગાવા ઇચ્છું, ગાઉં રાસ વિલાસ. બનસી બાજે જી. ૧

* શનીવાર. † સોમ–શો મનમાં. ‡ પૃથ્વી–મંગળ. § આ કવિએ રુક્મણી હરણ વગેરે કાવ્યો રચ્યાં છે. **એના પિતાનું નામ રૂપરામ, એ જ્ઞાતે મેવાડો ભટ બ્રાહ્મણ, સંવત ૧૮૯૦ માં હૈયાત હતો. અમદાવાદના રાયપરામાં રહેતો હતો.

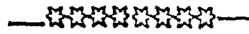
બંસીવટમાં વેણુ વજાડી વાલે, સર્વ સુધારસ ભરીયો જી;
શબ્દ ઘોર ગગનમાં ચાલ્યો, ચઉદ ભોવન પરવરીયો. બનસી બાજે જી. ૨
ધ્યાન ધરતાં મુનિજન મોહ્યા, દેવ દેતાં આશેશ જી;
દશ દિગપાળો ડોલવા લાગ્યા, ધરા ન ધરતો શેષ. બનસી બાજે જી. ૩
ગિરિ તરવર પવન ને પાણી, જુમનાં થંભ્યાં નીર જી;
હંસ મોર ચકોર કોકીલા, કોઇની ન રહી ધીર. બનસી બાજે જી. ૪
શંકર ધ્યાન ચુકીને ચાલ્યા, કૈલાસ કેરા રાય જી;
ચતુરાનન ચમકયા ચિત્તમાંહી, જે સૃષ્ટિ પ્રકટાય. બનસી બાજે જી. ૫
કમળ તજીને ભમર ઉજાણા, કાને નાદ ધરંતા જી;
આ વનમાં તો મૃગ મોહ પામ્યા, આવ્યા ફાળ ભરંતા. બનસી બાજે જી. ૬
તરણ ચરંતી ધેનુરે મોહી, વાછરુએ તજ્યાં પાન જી;
થાવર જંગમ સચરાચરમાં, કોઇની નવ રહી સાન. બનસી બાજે જી. ૭
શબ્દ સુણ્યો કાંઇ વ્રજનારી, સુણતાં થયાં ભય ભીત જી;
ઘર મેહલી વંદ્રાવન ચાલી, અંતર વાધી પ્રીત. બનસી બાજે જી. ૮
એક સખી મૂકીને ચાલી, ઉઘાડી ત્યાં દ્વારજી;
એક સખી ભોજનથી ઉઠી, નીર ન લીધા ઠાર. બનસી બાજે જી. ૯
એક સખી તો અવળાં ચરણો, પહેર્યાં છે કંઇ અંગજી;
એક સખી સુની થઇ ચાલી, ન કર્યો કોઇનો સંગ. બનસી બાજે જી. ૧૦
એક સખી ઘેર ગાય દો'વંતાં, ઉજાંણી તતકાળજી;
એક સખી પેપાન કરંતાં, રોતાં મેલ્યાં બાળ. બનસી બાજે જી. ૧૧
એક સખી તો કરે વિનતી, હીંડે હરતી ફરતીજી;
એક સખી મહીમાટ ઘુમંતાં, મેલીને પરવરતી. બનસી બાજે જી. ૧૨
એક સખી તો શુધ બુધ ભુલી, પાવલે પે'રી ઝાલજી;
એક સખી ઉતાવળી ચાલી, ટપકું વિસરી ગાલ. બનસી બાજે જી. ૧૩
એક સખી ઉતાવળી ચાલી, કાંને નેપુર ધરીયાંજી;
એક સખી અજાણપણામાં, સેંથે કાજળ સરીયાં. બનસી બાજે જી. ૧૪
મોહ બાણ માર્યાં મોહનજી, વિહવળ કીધાં મનજી;
ચરણે આવી સઉકો ઉભી, કરવા હરિ દરશન. બનસી બાજે જી. ૧૫
એક સખીનો અવળો સ્વામી, તેણે રોકી નારીજી;
કર જોડીને કરે વિનતી, સુણજો દેવ મોરારી. બનસી બાજે જી. ૧૬
સાથ હમારો સહુકો જાયે, મુજને શાને વારો જી;
શરીર અમારો છે તમારો, જીવ નથી તમારો. બનસી બાજે જી. ૧૭
તેનો તાળવે જીવ ગયોને, ઘરમાં પડી દેહ જી;
સાૈથી પહેલી આવી વહેલી, હરિની પાસે તેહ. બનસી બાજે જી. ૧૮

તે સખી સૌ વિસ્મે પામી, પિઉડે એને ઝાલી જી;
એ અંતરિક્ષ મારગથી આવી, હરિને છે ઘણી વહાલી. બનસી બાજે જી. ૧૯
પાસે દેખી વ્રજ વિનતાને, બોલ્યા જુગજીવનજી;
તમે સઉકો ઘરબાર તજીને, શાને આવ્યાં વન. બનસી બાજે જી. ૨૦
કુળમાં કલંક હોય નારીને, નથી વેદનું કર્મજી;
પરપુરુષશું પ્રીત ન કરીએ, પતિવ્રતાનો નહિ ધર્મ. બનસી બાજે જી. ૨૧
સ્વામીની આજ્ઞાવિના આવ્યાં, નથી અમારે કામજી;
બાળકડાં ઘેર વાટ જુએ છે, જાઓ તમારે ધામ. બનસી બાજે જી. ૨૨
વા'લાજીનાં વચન સાંભળી, બોલ્યાં તે વ્રજની નારીજી;
અમે વેદની વાત ન જાણીએ, અમે છીયે દાસી તમારી. બનસી બાજે જી. ૨૩
લોકલાજ તજીને આવ્યાં, જોવાને તમ ચરણ જી;
તમો અમને ઘણા છો વહાલા, સ્વામી રાખો શરણ. બનસી બાજે જી. ૨૪
વિઠ્ઠલ અમને ત્રેહ ઉપજાવ્યો, માર્યાં મોહનાં બાણજી;
અમો અબળા પાછાં નવ જઇએ, અમો તજીશું પ્રાણ. બનસી બાજે જી. ૨૫
અમો આશા ભર્યાં સઉ આવ્યાં, પૂરો અમારી આશજી;
વ્રજ વિનતાનાં વચન સાંભળી, બોલ્યા ગોપીનાથ. બનસી બાજે જી. ૨૬
આવો આપણ સઉ મળીને, રમીએ રુડો રાસજી;
વંદ્રાવનની કુંજ ગલીમાં, ચંદ્ર ચઢ્યો આકાશ. બનસી બાજે જી. ૨૭
એક એક ગોપી વચ્ચે વનમાળી, ઉભા દીન દયાળજી;
એક સખી હરિ પાસે આવીને, પેરાવે વનમાળ. બનસી બાજે જી. ૨૮
એક સખી સનમુખ આવીને, હરિને ઉરમાં લેતી જી;
એક સખી ઘણું હાસ કરીને, હરિશું તાળી દેતી. બનસી બાજે જી. ૨૯
એક સખી હરિનું મુખ નિરખે, એક સખી મુખ ગાતીજી;
એક સખી હરિશું ભુજ ભીડે, જોબનની મદમાતી. બનસી બાજે જી. ૩૦
એક સખી ઘણો સ્નેહ કરીને, બેસારે આસન જી;
એક સખી મુખ ચુંબન કરતી, એને ઉલટ અંગ અનંગ. બનસી બાજે જી. ૩૧
એક શું લડે એક શું ભડે, એક શું ભીડે બાથ જી;
સઉના મન સરખાં જણાવે, એવા વૈકુંઠ નાથ. બનસી બાજે જી. ૩૨
ગોપી મંડળ મધ્ય વિઠ્ઠલવર, નાચે નટવર નારી જી;
ઝૂંઝૂર ઘુઘરી બાજે ઘુઘરી, થઈ રહી થૈકારી. બનસી બાજે જી. ૩૩
વીણા કાંસી ઢોલ નગારાં, બાજે તાલ મૃદંગ જી;
દેવ દુંદુભી સુરી શરણાઇયો, ઘુઘરી વાજે ચર્ણ. બનસી બાજે જી. ૩૪
પ્રીત રીત ઘણો આનંદ ઉપને, વહાલપણું વેચાય જી;
આ રસ પીતાં પીયે સુધારસ, પીતાં તૃપ્તિ ન થાય. બનસી બાજે જી. ૩૫

સુખ સાગરમાં સહુ ઝીલંતાં, વીસરીયાં ઘરબાર જી;
ચંદ્રમા ચાલંતાં અટકયો, રજની થઈ ખટમાસ. બનસી બાજે જી. ૩૬
મોર મુગટ મકરાકૃત કુંડળ, ઉર વૈજયંતી માળ જી;
નારદ ઉભા ગાન કરે છે, ધન્ય ધન્ય દીન દયાળ. બનસી બાજે જી. ૩૭
નટવરે અમને નેહ ઉપજાવ્યો, પાસે પ્રેમની દોર જી;
સુરિનર મુનિવર જોવા આવ્યા, જે જે જુગલ કીશોર. બનસી બાજે જી. ૩૮
શિવ સનકાદિક મુનિ બ્રહ્માદિક, જોઈ જોઈ મનમાં રાચેજી;
એમનાં અમને દર્શન દુર્લભ, તે ગોપીઓમાં નાચે. બનસી બાજે જી. ૩૯
ધન ધન ગોપી ધન વંદ્રાવન, ધન ધન આસો માસજી;
ધન ધન સ્વામી જુગજીવન, તેં વ્રજમાં પૂર્યો વાસ. બનસી બાજે જી. ૪૦
ધન બંસીવટ ધન જુમના ત્રટ, ધન ધન ગોકુળ ગામજી;
ધન ધન નંદ જસોદા રાણી, જે કુખ જનમ્યા કાહન. બનસી બાજે જી. ૪૧
આ તો રાસ લીલા છે મોટી,વરણવી નવ જાયજી;
ગુરુ કૃપા વ્રજનાથ કેરી, તે ન કાંઈ કેવાય. બનસી બાજે જી. ૪૨
ગાય શીખે ને સાંભળે તે, પીએ સુધારસ પાનજી;
જનમ જનમનાં બંધન છૂટે, પામે ધન સંતાન. બનસી બાજે જી. ૪૩
જીવનમાં જુગજીવન મારે, સાચું નાણું સ્યામજી;
કરજોડીને કરે વિનતિ, સેવકરામ રૂપરામ. બનસી બાજે જી. ૪૪

મીઠો ભક્ત.

રાસ.

રાગ માલવ.

સાંભળ સહીયર વાતડી, નૌતમ આસો માસ;
શરદ પુનમની રાતડી, ચંદ્ર ચડ્યો આકાશ. ૧
એવામાં હરિ આવીયા, વૃંદાવનને ચોક;
મોરલીમાં વેદ વજાડીયા, તે સુણીયા ત્રીલોક. ૨
અષ્ટકુળ પર્વત ડોલીયા, ડોલીયા નવ કુળનાગ;
મોર બપૈયા બોલીયા, સાંભળતાં તે રાગ. ૩
જાતાં વળતાં થંભીઆં, નદીઓ કેરાં નીર;
વછ ને બાળ વસલીઆ, પીતાં પીતાં ખીર. ૪
ખગ મૃગ શ્રવણ ધરી રહ્યાં, તરણ નવ દે ગાય;
કર્યો ડાર ડરી રહ્યાં, મુખ ચારો મુખમાંય. ૫

પવન રહ્યો મુરઝાઇને, મુનિવર મુકયાં ધ્યાનઃ
વળી રહ્યાં વલભાઇને, વહેલાં ગગન વિમાન. ૬
વા નવ લે વન વેલડી, પ્રગટ થયાં ફલ ફૂલ;
વેંધાઈ નિકળી વણુ બેલડી, અબળા સૌ કૂળ શૂળ. ૭
મોહી મોરલીના તાનમાં, વ્યાકુળ થઈ વ્રિજનાર;
એક એક નિશાનમાં, હીંડે હારો હાર. ૮
નાકે ઓગનીઆ આણીયા, નેપુર પહેર્યાં હાથ;
મોર શ્રવણમાં સમાણીઆ, કાંકણીઓ પગ સાથ. ૯
સીથે કાજળ સારીયા, નયણે સારીયાં સિંદુર;
સગાં કુટુંબ વીસારીયાં, સાગર સલીતા પુર. ૧૦
અવળાં આભરણ પહેરીયાં, અવળાં ઓઢ્યાં ચીર;
અવળાંયાં ઓઢ્યાં લહેરીયાં, ભૂલી શુદ્ધ શરીર. ૧૧
એક એક આંજી આંખડી, એક એક છેક નગન;
ધરી હરી ઉપર ધાંખડી, ફરી ફરી મળવા મન. ૧૨
મહેલ્યા પીયુ સુત ભ્રાતને, મહેલ્યાં માત ને તાત;
મહેલ્યાં નાત ને જાતને, જોતાં ઉત્પાત વાત. ૧૩
મહેલ્યાં મંદીર મોહોલ માળીયાં, મહેલ્યા રાજ ને પાટ;
મહેલ્યાં ઝરુખા જાળીયાં, લીધી વ્રજની વાટ. ૧૪
વન આવી વિનતા મળી, નમીયાં હરીને પાય;
જાઓ જાઓ પાછાં વળી, એમ બોલ્યા જદુરાય. ૧૫
પુરુષ સેવો પોતાતણો, જેને દીધાં જળધાર;
તે તમને સોહામણો, હો પતીવ્રતા નાર. ૧૬
પતીવ્રતા પ્રીછે નહિ, અવર પુરુષની આશ;
અર્ધ રાત્રિ નિકળે નહિ, ઘર મેલી વનવાસ. ૧૭
આ શાં કરમ કર્યાં તમે, અમને આપી આળ;
ગાશે લોક ગામ ગામે, વાત થઈ વિકરાળ. ૧૮
હો પાતલીઓ જાડીઓ, કરોને તમારાં કામ;
શું આવો છો આડીઓ, મેહેલ્યાં ઠામ ને નામ. ૧૯
ગત મેહેલીને જે વરે, અવિગતનો અનુરાગ;
બારે વાટે જે ફરે, તેનો હું નહિ ધરાગ. ૨૦
મારે તમારે માનની, કોહો કાંહાંનું ઓળખાણ;
વાત કરો છો તાનની, તે હસવામાં હાણ. ૨૧
તમને શાને સંઘરું, કાંઇક તમોમાં પેર;
કરજોડીને કરગરું, જાઓને તમારે ઘેર. ૨૨

વળતે અબળા બોલીયાં, કાંહાં જઇએ કીરતાર;
નહીં ઘર નહિ ધંધોલીઆં, નહિ ઠરવાનો ઠાર. ૨૩
તમ સારુ તજયાં અમો, સગાં કુટુંબ પરિવાર;
તો તરછોડો કાં તમો, હરિ છો હૈયાના હાર. ૨૪
રંગ રમાડો રાસમાં, નહિ તો તજશું પ્રાણ;
વિઘ્ન થાશે વિલાસમાં, માત પિતાની આણ. ૨૫
વળતી વહાલો શું કરે, અંગ થયા ઉલ્લાસ;
વસ્તારીને જે વરે, એટલે રચીઓ રાસ. ૨૬
જણ જણ સાથે જુજવા, વાહાલે ધરીઆ વેશ;
ઝી ઝી રાતે ઝાંખવા, ઉઠયા અજબે અનેક. ૨૭
વેગે પલવટ વાળીઓ, રાખી બાલી તાહાં;
તન ઉપર લે તાળીઓ, બળવંત ઝાલી બાંહ્ય. ૨૮
બેહુકર બેહુકર કામની, વચમાં વૈકુંઠ નાથ;
બીજ વરસાણાં ગામની, એક એકને ઝાલે હાથ. ૨૯
ફરતાં ફરતાં ફેર ફરે, જાણે કનકના કોટ;
મોર મુગટ મસ્તક ધરે, લટકે લોટ ને પોટ. ૩૦
વાજીત્ર વાજાં વાજીયાં, સ્વરના ઉઠયા સોર;
તાલ પખાજરે વાજીયાં, જંત્રતણા ઘનઘોર. ૩૧
કડલાં કાંબી ઠણઠણકે, ઘુઘરીનો ઘમકાર;
પાએ તે વીંછીઆં રણકે, ઝાંઝરનો ઝમકાર. ૩૨
ધરતીનું પેટ ધ્રમ ધમકે, હેઠળ સળકે શેષ;
ભૈરવનું અંગ મચમચકે, નાચે નાથ નરેશ. ૩૩
દુંદુભિ વાજયાં દેવનાં, પુષ્પતણો વરસાદ;
પય સાકર ઘૃત સેવનાં, રમે જમે છે નાથ. ૩૪
ફરી ફરી લે ફુદડી, ગોપી ને ગોવિંદ;
ચુંબનની મુખ ચુંદડી, એક એક હસે આનંદ. ૩૫
રમતમાં રમાવીયાં, પૂરણ થયા પ્રસન્ન;
જયમ આવ્યા ત્યમ ફાવીયાં, દરસ થયાં દરશન. ૩૬
રજની કરી ખટમાસની, સહુની પુરી આશ;
કહે મીઠો એ રાસની, વાત વદીયા શ્રીવ્યાસ. ૩૭

———:૦:———

ભક્તિનાં પદો.

પદ ૧ લું.*

જાણી રે પ્રીતમ વા'લા, જાણી તારી જાતલડી. ટેક. ૧
મનના મીઠા દિલના કુડા, હૈયે રાખો કાતલડી. જાણી રે૦ ૨
આવી મલી કુબજા નારી, રંગે રમ્યા રાતલડી. જાણી રે૦ ૩
આછી તો પટોલી લાવ્યા, ઝીણી સોહે ભાતલડી. જાણી રે૦ ૪
મંદિરીયામાં દીવડો મેલી, જોતી તારી વાટલડી. જાણી રે૦ ૫
મલ્યો તો મીઠાનો સ્વામી, ભાગી મારી આંતલડી. જાણી રે૦ ૬

પદ ૨ જું.

શું કરશો જઇને વનમાં, હરિ વસે છે હરિના જનમાં. ટેક.
હરિ રામ સહિત છે, માન રહિત છે મનમાં. હરિ વસે૦
તે જનને તમો હરિ કરી જાણો, તે જુઓ તમારા તનમાં. હરિ વસે૦
તે સાચું બોલો ને સાચું રે ચાલો, રહો રહો ભવભજનમાં. હરિ વસે૦
ભેખ ધરી ધરી શું ભટકો છો, નહિ નહિ દેહ દમનમાં. હરિ વસે૦
તપ તીર્થ વ્રત દાન આચરો, દશ વાર નાહો એક દિનમાં. હરિ વસે૦
દાસ મીઠાનો સ્વામી પ્રેમતણે વશ, તે નહિ નહિ જોગ જગનમાં. હરિ વસે૦

પદ ૩ જું.

જાય છે જુવાનીરે, હરિનું ભજનરે કરો;
આજની આજ જરા, આવે છે છાની છાની રે. હરિનું૦
કુંકુમ જેવી કાયા તારી, પોથી જેસી પાણી રે;
મુઆ પછી બાલી દેશે, ઉડી જાશે વાંની રે. હરિનું૦
વેદનાં વચન એમ કે' છે, નથી વાત ન્હાની રે;
મીઠા એવું સમજી લેજે, લેજે માની માની રે. હરિનું૦

નાકર.

ભીલડીના દ્વાદશ માસ.

કાર્તક માસે કૈલાસમાં, વન લીલા લહેર,
શિવજી ગયા જોગ સાધવા, ઉમિયા મૂક્યાં છે ઘેર;

* એ પદની બીજી પ્રતમાં આ પ્રમાણે પાઠાંતર છેઃ—બીજી કડીઃ—મોંના મીઠા દિલના કુડા. ત્રીજી કડીઃ—અમને મેલી કુબ્જાને મોહ્યા. પાંચમી કડીઃ—રંગે રમ્યા રાતલડી. છઠ્ઠી કડીઃ—ભાગી મારી ચાતલડી.

દર્ભતણી કીધી સાદડી, ભસ્મ ચોળી શરીર,
ધ્યાન ધર્યું પરિબ્રહ્મનું, બેઠા ગંગાની તીર.
માગસર માસે મહાદેવજી, તપ માંડ્યું અઘોર,
તપ માંડ્યું ત્રીપુરારીએ, પેઠા દેવમાં સોર;
ઇંદ્ર ડોલ્યા ઇંદ્ર લોકથી, ડોલ્યા દશે દિગ્પાલ,
ધરણી ધ્રુજે ધ્રુ ઉછળે, ડોલ્યા શેષ કરાલ;
પોસ માસે મહાદેવની, લેવા આવ્યા ખબર,
શિવજી ગયા જોગ સાધવા, તપીયા ન મલ્યા ઘર.

* * * * *
* * * * *

મહા મહિને મહાદેવજી, નારદજી કહેવાય,
નારદ આવ્યા જાણીને, દેવ સન્મુખ જાય;
પૂજા કીધી અતિ ઘણી, ગિરીજા લાગ્યાં છે પાય,
શિવજીતણા શા શા થયા, કૈલાસમાં કેમરે'વાય.
ફાગણ ફુલ્યો છે ફુલડે, વનમાં કેસરનાં ઘોળ,
જટા મધ્યે ઝરે જાહ્નવી, જમના સમતોલ;
લગન લાગુંછે તમશું, હર કામના પૂર,
નારદે છળ્યા છે ઉમિયા, શિવ છે પરપંચપૂર.
ચૈતરે ચિત્તડું ચોર્યું, દેવી શિવને છળવા,
બની સોળ વર્ષની સુંદરી, ચાલી શિવને મળવા;
કાનેઅકોટી પિત્તળ તણી, ગુંથ્યો મણિનો રે હાર,
સોળ કળાનો વાળ્યો ચોટલો, સોનાની રે ઝાલ.
વૈશાખે વાયા વાવલા, બોલે બપૈયા મોર,
પાર્વતી મધ્યે વિનવે, વિજળી સમ તોલ;
ધ્યાન મુકીને શિવ જાગીયા, જોયું ચારે રે પાસ,
વેશ દીઠો ભીલડી તણો, કોટી સૂરજ પ્રકાશ.
જેઠ માસે જીવણ જાગિયા, આવ્યા ઉમાજી પાસ,
છેડો ઝાલ્યો ભીલડી તણો, હાવે તું ક્યાં રે જાશ;
ત્રિલોક સુંદર લોચની, સોહીએ આપણે દરબાર,
ભીલ મતિ ભમતી ફરે, એકલી વન હલકાર.
આષાડ માસ ઉલટ્યો, બોલે બપૈયા મોર,
વરસાદ લાગ્યો વરસવા, વીજળી સમ તોલ;
આઘો ખસની રે જોગટા, તપ થાશે રે ભંગ,
ઘરડો થઇને શું રે આચરે, તારા એ શા રે ઢંગ.

શ્રાવણ સુંદરી આચરી, તારે ઘેર બે નાર,
ત્રીજી આવી હું શું કરું, શિવજી મનમાં વિચાર;
કહે તો પાર્વતીને પરહરું, કહે તો પધરાવું પીએર,
ગંગાહું ગુપ્ત કરું, ચાલી કૈલાસે ઠેર
ભાદરવો ભડ ગાજીયો, જુગ જુગને રે કર્મ,
જ્યારે તજ્યાં રામ જાનકી, તમારાં કયાં ગયાં ધર્મ;
વાતમાં વેહવળ થયા શંકર, ચુકયા સૌ ધ્યાન;
કામદેવે કપટ કરી, માર્યાં મોહનાં બાણ.
આસો માસે તપને તજી, આવ્યા ઉમિયાજી પાસ,
પાર્વતી મનમાં હરખીયાં, ગાય નાકર દાસ;
કાલા કાલા શબ્દે વિનવે, ઉમિયા હરખી જોઇ નેહ,
કામે વેંધાણો હરાઇયો, ફોકટ દમ્યો દેહ.
બારે માસ પુરા થયા, થયો તેરમો માસ,
ગાય શીખે ને સાંભળે, તેનો વૈકુંઠ વાસ.

વિદુરની વિનતિ.

પદ ૧ લું.

વિદુરતણે ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા, દુર્યોધને વાત જાણી;
આખા નગરમાં આણ વર્તાવી, શું જમશે સારંગપાણી.
શમીતણે પત્ર રહે એટલું, જે આપે વિદુરને અન્ન;
તેહેનું શરીર શત ખંડ કરું, એમ કોપ્યો દુર્યોધન.
ત્યારે વિદુર વસ્તીએ નિસર્યા રે, વસ્તુ તાંહ નવ મલીઓ;
હાટ ચૌટાં નગર ભમીને, સેવક પાછો વળિયો.
અરે અબળા અન્ન કોઈ ન આપે, રાજાએ ફેરી દુવાઈ;
ઉછી ઉધારે કો નવ આપે, ન મળે બહેન ને ભાઈ.
અનાથીયાં પ્રભુ કાં અવતર્યાં, હું અબળા મન લાજી;
વાળી ખોળો વાડીમાં પેઠી, વીણી તાંદુલની ભાજી.
શાક પાક સર્વે તાંદુલના, અવર નહિ બીજું અન્ન;
સાતસેહે સામંત લેઇને, આવ્યો દુર્યોધન રાજન.
ત્યારે પ્રાણનાથ કહે ભલે પધાર્યા, કાંઈ એક કારણ કહિયે;
અમો જાણ્યું જગદીશ પધાર્યા, પ્રોહોણામાં થઈ રહિયે.
ત્યારે વિદુરે પેર સાંભળી, મારી હાવે પેર શી થાશે;
આ કૃષ્ણતણી સહુ પેર પાધરી, ભાજી એહેને કયમ પીરસાશે.

વળતાં જળ બારણે પધરાવ્યાં, પ્રથમે નાહ્યા પરિબ્રહ્મ;
સહુકો આરોગવા રાયજી પધારો, પ્રીશે છે ત્રિકમ.
ત્યારે બબ્બે બાજડાં લેઇને બેઠા, ને ભગવંત ભાજી લાવે;
પણ વિદુરની વનીતાએ રાંધ્યું તે, ભૂપતને કેમ ભાવે.
સહુકોને ભાજી પ્રભુએ પહોંચાડી, કપટ શૂરાએ વખાણી;
પ્રથમ પ્રીશણે ભાજી આવી, ત્યારે બીજી રસોઈ સર્વ જાણી.
પ્રથમ શાક કે પાક હોય રે, એમ કહે જગજીવન;
ભાભી ભૂપતિ ભૂખ્યો છે હાવું, લાવો પ્રીશીએ અન્ન.
અબળા ઉફરાંટી ઉભી રહી, વિમાસ્યું મંન આપ;
આ વેળાને કાજે હરિ મેં, શે નાં પાળ્યો સાપ.
વારે વારે શું માગો વિઠ્ઠલજી, અબળા થઈ મન લાજું;
જો મેં અન્ન રાંધ્યું હોય તો, કહેતાં આપું ઝાઝું.
નારી નયણે નીર ઢળે, એમ બોલ્યો જદુરાઇ;
ભાભી તમારા મનમાંહાં હોય તે, ચિંતવજો રે બાઇ.
જે રાંધ્યું હોય તે લાવો, એમ બોલ્યા મોરારી;
પાત્ર ઉઘાડી પ્રેમદાએ જોયું, માંહે સેવ રંધાણી સારી.

ઢાળ.

તળે શર્કરા સુંદર ભર્યાં, શાક પાક નહિં પાર રે;
કહે કવિતા હું શું વખાણું, તાંહાં આવ્યા જગદાધાર રે.
ફળી જલેબી દૂધપાક, હરિ પ્રીશે વારો વાર રે;
સેવૈયા મોતિયા લાડુ, પકવાનનો નહિ પાર રે.
શાળ દાળ ઘી તરતનાં તાવ્યાં, હવે શાકનો વારો રે;
કાચાં કેળાં તૂરિયાં, ભાંભી ટીંડુરાં વધારો રે.
વેંગણ મૂળા ને મોગરી, કારેલાં શેલરાં (?) રે;
વળી કંકોડાં તળી ઘૃતસુ, હરિ આગળે મેહેલ્યાં રે.
પૂરણ બાજ ભર્યાં પુરુષોત્તમ, ભેદ ન જાણે ભૂર રે;
રીસે રાજા દુગ દુગ્યો રે, મુખમાંથી પડે છે ફૂર રે.
અરધ જમ્યો ને રાજા ઉઠ્યો, મઝણુ (?) લોટા લીધા રે;
પારખું જોવા કારણ હરિએ, કનક મોહોલ લેઈ કીધા રે.
રાડે તો મને ઝેહેર દીધું કે, આંખે પડલ માંહરે આવ્યા રે;
કૈલાસપુરમાં વાસો વસીએ, કનક મંદીર ભાળ્યા રે.
તું સાચો માહરો ભક્ત સાચો, સાચો શ્રી ભગવાન રે;
ઓશીઆળો રાજા ઉઠી ચાલ્યો, ઉતાર્યું અભિમાન રે.

વળતી દુર્યોધન મન વિમાસ્યું, એ તો કૃષ્ણજીનું કામ રે;
દુર્યોધન દુઃખ પામીયો, ધાઈ ધાઈ કરે પ્રણામ રે.
વિદુર વિનતિ ગાય સાંભળે, તેની પહોંચો આશ રે;
બેહુ કરજોડી વિનવે તે, નાકર હરિનો દાસ રે.

પદ ૨ જું.

નહિ આવે રે નહિ આવે, નાથજી નહિ આવે;
એને મોહી તે મથુરાની નારી રે, ગોકુળીયું કેમ ભાવે. નાથજી૦
વૃંદાવનમાં સાલ દુસાલા, નાના વિધના વાઘા રે;
ગોકુળ મેલી વા'લો નાશી ગયો છે, કાળી કામળીઓ ઓઢવાવાળા રે. નાથજી૦
ગોકુળ ગામનો ગોવાળીયો રે, થયો મથુરાનો રાય રે;
અહીંયાં હરિ નહિ આવે રે, એને નિત્ય દોવી પડે ગાય રે. નાથજી૦
કંસરાયની દાસી કહાવે, ખુંધી ને વળી ખોડી રે;
કાળો રે કાનડ કાળી રે કુબજા, એની ભલી બની છે જોડી રે. નાથજી૦
પ્રેમતણા પ્રણામ હમારા, પ્રીતે પ્રભુજીને કહેજો રે;
સેવકરામના સ્વામીને કહેજો, વા'લા સાનમાં સમજીને રહેજો રે. નાથજી૦

સ્ત્રી કવિઓ.

જાનકીબાઈ.

પદ ૧ લું—રાગ કલ્યાણ.

બાંહ ગ્રહ્યાકી લાજ, પ્રભુ બાંહ ગ્રહ્યાકી લાજ. ટેક.
આજ સુધી હું અજાણી હુતી, પ્રભુ મેં ઓળખીયા છે આજ. પ્રભુ બાંહ૦
ભાર ભર્યો લેખે અલેખે, પાણી ઉપર ઝાંઝ. પ્રભુ બાંહ૦
ઘણી સાહે કીધી પ્રભુ વનમાં, આપ્યું અવિચળ રાજ. પ્રભુ બાંહ૦
કહે જાનકી હું પામર પ્રાણી, સરીયાં હમારાં કાજ. પ્રભુ બાંહ૦

રામબાઈ. *

પદ ૧ લું.

સાંભળને શામળીઆ વા'લા, તારે ને મારે ઘણી માયા રે;
જો મહેતો જમવા નહીં આવે તો, તતક્ષણ તજું મારી કાયા રે. સાંભળને૦

---

* આ બાઈ નરસિંહ મહેતાના વેવ્યાણ હતા એમ કેટલાક કહે છે. કેટલાક એને જ માનબાઈ કહે છે. કદાચ એનાં બે નામ હશે. બૃહત્કાવ્યદોહનના ત્રીજા ભાગમાં આ પદની પ્રથમ બે પંક્તિ, માનબાઈના પદની પ્રથમ બે પંક્તિને મળતી છે; પણ ઉપરના પદની બીજી સર્વ કડી જુદી જ છે.

કપટ નથી મહેતાના મનમાં, મે'તાને ઓચ્છવે જાઉં રે;
નાગર સર્વે નિંદા કરે છે, ગુણ તો ગોવિંદના ગાઉં રે. સાંભળને૦
અંતરજામીએ અરજ સાંભળી, નાગર જમવા બેઠા રે;
એક એકના હાથમાં હાથ ગ્રહીને, નાગરમાં ઢેડા પેઠા રે. સાંભળને૦
અન્યો અન્ય સઉ વાત કરે છે, એક એકને સઉ પૂછે રે;
નાગરી નાત ઉત્તમ શિરોમણી, તેમાં તે ઢેડનું કૌતક શું છે રે. સાંભળને૦
નરસિંઓ શ્રી કૃષ્ણને વા'લો, આપણે કીધું અપમાન રે;
હરિનો દાસ દુભ્યો તે માટે, કોપ્યા શ્રી ભગવાન રે. સાંભળને૦
ડાહ્યા ડાહ્યા સઉ ટોળે મળીને, કીધો મન વિચાર રે;
જો મહેતોજી જમવા નહિ આવે તો, ગામ નિસરું નાત બા'ર રે. સાંભળને૦
નાગર સર્વે ટોળે મળીને, જઈ મે'તાને પગે લાગ્યા રે;
કહો મહેતાજી જમવા કેમ ન આવ્યા, વાટડી જોઈ જોઈ થાક્યા રે. સાંભળને૦
કપટ નથી કંઈ મે'તાના મનમાં, તતક્ષણ જમવાને આવ્યા રે;
રામબાઇના સ્વામી શામળીએ, સઘળા ઢેડ સમાવ્યા રે. સાંભળને૦

જેઠીબાઈ.

પદ ૧ લું–રાગ પ્રભાત.

હરિએ લખ્યા સો નહિ મીટે, વાંકા ધાંખા ના ધરનાં;
જોગ લીયો તો કયા ભયો, આખર ભટકીને મરના. હરિએ૦
જોગ લીયો ગોપીયને, કોઈકી આશ ન કરના;
અદલ ફકીરી હો રહી રે, ગુરુ કૃપાથી ઉગરના. હરિએ૦
અકળ સ્વરૂપ આત્મા, તો પાપ કયા કરના;
ડુંગર કોરીને પેસીએ, તોએ મે'લે નહિ મરના. હરિએ૦
આશા તૃષ્ણા ઈર્ષ્યા, ત્રણને ત્યાગ કરના;
ગુરુ સંગે બાઈજેઠી ભણે, અમરવરને વરના. હરિએ૦

માનબાઈ.

પદ ૧ લું.

પેલી ચતુરાના ચિત્તનો ચાળો રે, એને કોઈ નિહાળો રે;
એના અવર નેત્રનો ઉલારો; એને૦
નથી રે ઘડી બ્રહ્માએ ભામની, આપ બનીને આવી રે;
ચાંદ લોકની શોભા સુંદર, એનાં નેણ કમળ વિસારી રે. એને૦
ઘડયું રે ઘરેણું એને હાથે, ભરત ભરી છે ચોળી રે;
પહેરી સુંદડી કોર કસબની, કસુંબાના રંગમાં રોળી રે. એને૦
શેઠ પુત્રીની સાહામું જોયું, બહેન કાંહાં થઈને આવી રે;
ઓરડીએ તાળું દેવડાવ્યું, કુચી કાંહાં થકી લાવી રે. એને૦

પુત્રી આવીને મંદિર ઉઘાડ્યું, મહેતાજી પય પાય રે;
પુત્રે આવીને પિતાને કહ્યું, ત્યારે મનમાં વિસ્મય થાય રે. એને૦
આ પુત્રી મહેતાજી તમને સાંપી, એની અવર વેદના વામી રે;
શેઠાણી જઈ ચરણે લાગ્યાં, મળ્યો માનબાઇનો સ્વામી રે. એને૦

ઇચ્છાબાઈ.*

પદ ૧ લું.

મારા રૂપાળા રણછોડ, શોભા શી કહું રે ડાકોરની. ટેક.
તમો દ્વારકાંથી આવ્યા રે, બોડાણાને મન ભાવ્યા. શોભા૦
ત્યાં તો સંઘ ભરાયો સારો રે, નાહાવાને માખણીઓ આરો. શોભા૦
ત્યાં તો ગોમતી લેહેરે જાય રે, ત્યાં તો હરિનો ભેટો થાય. શોભા૦
હરિને કાને કુંડળ લલકે રે, મુગટમાં હીરા ચળકે. શોભા૦
મને મળ્યો ઇચ્છાબાઇનો સ્વામી રે, સહુ ગોપીઓ આનંદ પામી. શોભા૦

પરચુરણ કવિઓનાં પદો.

સુરદાસ.

પદ ૧ લું—રાગ કેદારો.

જો રજની હું આવું છાંની, પાએ નેપૂર વાજે રે;
દારુણ શબ્દ સુણવા અતિ શ્રવણે, તે મેઘની પેરે ગાજે રે.
રતીપતિ વાસો હુમે સજની, મન્મથ જેને જાણે રે;
સુરપતિ ભેખ ભષણ પતિ જનની, તા પતિ દેહ મારો બાળે રે.
દધીસુતા હું કહું છું તુજને, હરિ દુભાયે કેમ સરે રે;
સુરદાસના પ્રભુને મળતાં, વચમાં વિઘન કોણ કરે રે.

પદ ૨ જું.

નહિ આવું તારી સાથે રે, દુતી હું તો નહિ આવું તારી સાથે રે;
સાહેરનો સુત વસે મારા વદને, તેને દેખી રાહુ ગ્રાસે રે. દુતી હું૦
તારી સાથે આવું તો ગજનો વેરી મલે, તે કયમ * * *;
વનરીપુ રીપુ રીપુ તારી પુઠ સરીખું, તેને દેખી ગરુડ ગળે રે. દુતી હું૦
હરિનો સુત મેં હાથમાં કીધો, તે રે કેમે ના ચળે રે;
વાયુ વેગે ને હંસ ભક્ષણ, ગમન કયાંથી મળે રે. દુતી હું૦
શંકરનો વેરી વશ કીધો તેણે, મારો જીવ ન ઠરે રે;
સુરદાસના સ્વામી સંગે રમતાં, ત્યાં કોણ દેર કરે રે. દુતી હું૦

પદ ૩ જું–રાગ સારંગ.

ગઈ રે ભૂમિ તમારી, પાંડવો ગઈ રે ભૂમિ તમારી. ટેક.
ખાંડા વિના ક્ષત્રી કેમ ખાશે; નપુંસક પુરુષ સંગ રહેનારી;
અંધાનો અંધ જ્યારે આવીને બેસે, પોશ ભરે રે ગંધારી રે. પાંડવો૦
દીલ્હિ ગઈ ને દ્યુત રમ્યા, હાર્યા સર્વ ભંડારી;
લાક્ષારે ગૃહ જ્યારે પ્રજાલ્યું, જુઓ તમે ધર્મ વિચારી રે. પાંડવો૦
એક વાર આગે દુર્યોધને, પંચાળીને પોકારી;
સગાઈ તણો એક સાંધો ન રાખ્યો, જુઓ તમે ધર્મ વિચારી રે. પાંડવો૦
ખાંડુ ખેલ્યા વિના ક્ષત્રી કેમ ખાશે; શેરે ભક્તિ હે ત્યારી;
બાપનું હોય તો બળ કરી લેજો, સુર નહિ રહે ભીખારી રે. પાંડવો૦

પદ ૪ થું–રાગ સારંગ.

ભારત રચીયે ભાઈ, ભીમ કહે ભારત રચીયે ભાઈ; ટેક.
આગળ દુર્યોધન દિલ ના વિચાર્યું, જે પાંડવ પુઠ કેમ દેશે;
મારી ગદાએ વજ્ર ભાંડજ ભાંગ્યું, તે રે કૌરવ કેમ સહેશે રે. ભીમ૦
ધર્મ કહે ભીમ અદકું ના બોલો, કરણ કુંતા સુત એનો;
એને બાને અર્જુન ઓસાર્યો, ભે રે ઘણો મુને તેનો રે. ભીમ૦
આગે બાણ રામનાં કહેવાણાં, એવાં અર્જુનનાં કહેવાય;
આ સૃષ્ટિમાં નહિ કોઈ એવો, સામી બાંહ ચઢાવા જાય રે. ભીમ૦

પાંચ ભાઈ આપણ પાંડવ કહાવે, એક એકપે બીજા સવાઈ;
સુરના સ્વામી જો શીખ આપે તો, રમીએ એક ભવાઈ રે. ભીમ૦

પદ ૫ મું.

શ્યામ દધી સુત માગે, રાધે શ્યામ દધી સુત માગે; ટેક.
દધી તનયા સુત રીપુ ગત ગવની, મોહન જુઠ ના ભાખે. રાધે૦
દધીસુત હાથ લીયો દધી બદની, દધી સુત કંઠે બિરાજે. રાધે૦
કહે તો દધી સુત ખાય મરુંગી, દધી સુત પતિકી આગે. રાધે૦
દધીસુત દધીકી નીચે બેસત, હે મોહન જુઠ ન ભાખે. રાધે૦
દધી સુત ચાલ ચલત મૃગનેણી, સુર પ્રભુકી આગે. રાધે૦

પદ ૬ ઠું–રાગ મારુ.

પ્યારી આજ વંદ્રાવન રાસ, રાધે માન ગઈ; ટેક.
મારો શામળીઓજી ચતુર સુજાણ, મોરલી અધર ધરી. પ્યારી આજ.
સહુ સખીઓએ સજ્યો શણગાર, એકસું એક મલી. પ્યારી આજ.
ઉગ્યો શરદ પૂનમનો ચંદ્ર, ખીલી કમલ કલી, ખીલી કમલ કલી. પ્યારી આજ.
વાગે તાલ પખાજ વિણા યંત્ર, ધમકે ઘુઘરડી, ધમકે ઘુઘરડી. પ્યારી આજ.
ત્યાં તો સુર નર મંગળ ગાય, બ્રહ્મા વેદ ભણે, બ્રહ્મા વેદ ભણે. પ્યારી આજ.
ત્યાં તો સુરદાસને બહાર, એ રસ જાય છલી, એ રસ જાય છલી. પ્યારી આજ.

પદ ૭ મું–રાગ મારુ.

ગયું રે જોબનીયું વાહીને, આધા ગયું રે જોબનીયું વાહીને; ટેક.
માથે આવ્યાં પળીયાં, ડાચાં બેહુ મલીયાં, ઉઠત લાકડીયાં સાહીને. આધા૦
નેણ નાશીકા ગળવા રે લાગી, શરીર ગયાં રે સુકાઈને. આધા૦
સુરદાસ પ્રભુ તમારે મીલનકુ, પલકમાં ગયું એળે વાહીને. આધા૦

હરિદાસ.*

પદ પાંડવનું.

ગરુડ ચઢી આવજો ગિરધારી, લજ્યા મ્હારી રાખજો મોરારી. ટેક૦
ભાવે ગણપતિને ગાઇયે, ગુરુને ચરણે જઇને નમીયે;
પદ પુજીને પાવન થઇયે. ગરુડ ચઢી૦
કુંતા માતા છે શુભ મતિ, સતી સાધ્વી તે દ્રુપદી;
મારી વાહરે ચઢો જદુપતિ. ગરુડ ચઢી૦
ધર્મ રાજા તે ધર્મનું ધ્યાન, રુડા અર્જુનના વિશ્રામ;
ભીમ સહિત મહા બળવાન. ગરુડ ચઢી૦

---

* પ્રેમાનંદના એક શિષ્યનું નામ હરિદાસ છે; તે અને આ હરિદાસ જૂદા છે. આ હરિદાસ વલ્લભ સંપ્રદાયનો છે.

જોષી સહેદેવને લાવે, તે તો પાંડુના પુત્ર કા'વે;
તેજવન્તા તે નિકુળ આવે. ગરુડ ચઢી૦
હસ્તીનાપુરમાં હોડ જ ધારી, માંડયાં દ્યુત ને બાજી હારી;
પહેલે પાસે હસ્તીનાપુર હારી. ગરુડ ચઢી૦
બીજે હાર્યાં તે ગર્થ ભંડાર, ધર્મ રાજા કરે વિચાર;
એમ હાર્યાં તે વારમવાર. ગરુડ ચઢી૦
ત્રીજે હાર્યાં તે ચતુર ચુકાવી, ગયા દ્યુત વિદ્યા થકી હારી;
ચોથે હાર્યાં દ્રૌપદી નારી. ગરુડ ચઢી૦
પાંડવ હાર્યાં ને હિમ્મત મેલી, એમની વાત તે વિશ્વમાં થએલી;
બહુનામી થજો મ્હારા બેલી. ગરુડ ચઢી૦
એવે બોલ્યો દુર્યોધન હંકારી, તેડી લાવો રે પાંડવની નારી;
એમ સભામાં બોલ્યો પોકારી. ગરુડ ચઢી૦
એવે દુશાસન દોડતોરે આવ્યો, પાંડવનો સમાચાર સંભળાવ્યો;
કેડ સાહી ને ચોટલો ગ્રહી લાવ્યો. ગરુડ ચઢી૦
એવું બોલ્યો દુર્યોધન અહંકારી, ખોળે બેસો પાંડવની રે નારી;
એમ સભામાં બોલ્યો હોકારી. ગરુડ ચઢી૦
ત્યારે સતીએ દીધો રે શ્રાપ, તને લાગ્યું પૂર્વનું રે પાપ;
ખોળે બેસશે શોક સંતાપ. ગરુડ ચઢી૦
ખોળે બેસે ગદા ભીમ કેરી, તને કાળે લીધો છે રે ઘેરી;
બધું યાદવ કુળ કર્યું વેરી. ગરુડ ચઢી૦
દૂર પંથ છે દ્વારીકા ગામ, સેજે સુતા છે સુંદર સ્યામ;
મારી વા'રે ચઢો ઘનસ્યામ. ગરુડ ચઢી૦
હરિ ગરુડ કર્યો તૈયાર, ત્યારે બોલ્યાં રુકિમણિ નાર;
તમે ક્યાં રે પધારો ભર્તાર. ગરુડ ચઢી૦
સતીને ભરીરે સભામાં રે આણી, એનાં ચીર લે છે દુષ્ટ તાણી;
ત્હેની વા'રે ચઢું છું હું રાણી. ગરુડ ચઢી૦
પ્રભુ ભરી રે સભામાં રે આવ્યા, પંચાળીનાં પટકુળ લાવ્યા;
કર સાહીને ચીર પહેરાવ્યાં. ગરુડ ચઢી૦
હરિએ નવસેં નવાણું ચીર પૂર્યાં, તેમાં એકે નથી રે અધુરાં;
ભક્ત કામમાં પ્રભુ શૂરા. ગરુડ ચઢી૦
જે કોઈ પાંડવનું પદ ગાશે, તેને કોટી યજ્ઞ ફળ થાશે;
હરિદાસનું કારજ સરાશે. ગરુડ ચઢી૦

પદ પંદર તિથિઓનું.

પડવે તે પ્રલ્હાદ ઉગાર્યો, ખંભ તે નાખ્યો ફોડી રે;
ખંભ ફોડી હિરણ્યકશ્યપ માર્યો, નરસિંહ નામ ધરાવ્યું; પ્રભુ બહુનામી.
બીજે બાળાપણ વશ કીધું, માત વચનને કાજ રે;
વનમાં જઇને તપસ્યા કીધી, વશ કીધા રઘુનાથ; પ્રભુ૦
ત્રીજે તેલ કઢા ઊકાળી, સંશય કોઈ નિવારો રે;
કુંવર કેરી ભક્તિ જાણી, સુધન્વાને ઉગાર્યો; પ્રભુ૦
ચોથે ચિંતા ચિત્તમાં ધારી, દાસ પોતાનો જાણી રે;
મહેતાના માંમેરાં પૂર્યાં, આવ્યા છે પુરુષ પુરાણી; પ્રભુ૦
પાંચમે પંચાળીએ સમર્યા, મનમાં રાખી ધીર રે;
દ્વારકાંથી પ્રભુ દોડી આવ્યા, તત્ક્ષણ પૂર્યાં ચીર; પ્રભુ૦
છઠ્ઠે બળી છળવાને કાજે, વામન ધરીયું રૂપ રે;
પાતાળ કેરું રાજ્ય આપ્યું, ઈંદ્રનું કારજ કીધું અનૂપ; પ્રભુ૦
સાતમે સુદામા કેરા, તાંદુલ લીધા તાણી રે;
ચાર પદારથ તેને આપ્યાં, એવા છે સારંગપાણી; પ્રભુ૦
આઠમે અંબરીષ રાય કેરો, શો કહું મહીમાય રે;
સુદર્શન જારે પુઠે ધાયું, દોદિશ દોડ્યો જાય; પ્રભુ૦
નવમી નારાયણ નામ થકી, અજામેલ પામ્યો પાર રે;
ભાવ સમજી ભગવાન ભજી લો, પ્રભુ નોધારાંનો આધાર. પ્રભુ૦
દશમે દુર્યોધન રાયે, અતિ કર્યો અહંકાર રે;
પાંડવની પત રાખી પ્રભુએ, કૌરવનો કીધો સંહાર; પ્રભુ૦
એકાદશીએ અહલ્યા તારી, ગૌતમ કેરી નાર રે;
ચરણ કમળનો મહિમા જાણી, ભજીયે શ્રી ગોપાળ; પ્રભુ૦
બારસે પ્રભુએ બળતાં રાખ્યાં, માંજારી કેરાં બાળ રે;
નીમામાંથી પોતે ઉગાર્યાં, એવા છો પ્રતિપાળ*; પ્રભુ૦
તેરશે ત્રિલોચન ઘેરે, પ્રભુએ ભર્યાં પાણી રે;
છબીલોજી છાના આવ્યા, દાસ પોતાનો જાણી; પ્રભુ૦
ચૌદશે ચંદ્રહાસ ઉગાર્યો, કપટ રચ્યું હતું ભારી રે;
વિખ ફેડીને વીખીયા કીધી, કુંવર નાંખ્યો મારી; પ્રભુ૦
પુનમે પોપટ ભણાવતી, ગણિકા મહાપદ પામી રે;
દાસ હરિની લીલા ગાજે, સઘળા જગતના સ્વામી; પ્રભુ૦

---

* પાઠ. 'એવા છો દીનદયાળ.'

દાણલીલા-પદ ૧ લું.

કાનડ કાળાએ ઘેરી ગોપી; એણે લોક લાજને લોપી. ટેક.
વેગળા રહોની રે વાટેથી વનમાલી, શાને કાજે રે મહીઆરીને ખાળી. કાનડ૦
દાણ નહિ આલું રે દામોદરજી તમને, આલીગાળા રે આળ ના કરશો અમને. કાનડ૦
ગુમના કરીયે રે જાત તમારી જાણું, હરિના સ્વામી રે કઈ પેરે વખાણું. કાનડ૦

પદ ૨ જું.

એ મહિયારી રે, આમ શું અતડું બોલે. ટેક.
દા'ડી જાતી રે દાણ અમારું ચોરી, આજ નહિં છોડું રે ભ્રખુભાનકી છોરી. એ૦
તું ભરવાડી રે આવડું જોર જણાવે, તારા વિના રે અમને કુણ આડી આવે. એ૦
નામ અમારું રે, નંદ દુલારો કહેવાય, વન જાતાનું દાણ તે લેવાય. એ૦
આણી વાટેરે આણ હમારી ચાલે, હરિના સ્વામી રે મારગડામાં મા'લે. એ૦

પદ ૩ જું.

શ્રી વલ્લભ વલ્લભ કૂળ મંડળી, ગાવે તે નર જન સુખકારી;
શ્રી વીઠ્ઠલ નાથ પધાર્યાં પ્રીતે, ગીરી ગોવરધન ધારી. શ્રી વલ્લભ૦
એક રૂપને બહુ રૂપકરીને, લીલા બહુ વિસ્તારી;
નીત નીત લીલા નૌતમ ભાસે, હરીદાસ ગાવે બલીહારી. શ્રી વલ્લભ૦

માંડણ.

મનને બોધ-સાખી.

મરઘા તુને કોણે ભણાવીયો, પાનાં પુસ્તક હાથ;
મરણ સજેલાં માનવી, તુને કેમ સુઝે પ્રભાત.

ઢાળ.

શેઠ કીધો હવે સ્યામળો, જેણે મહા ધન આલ્યું;
નાણું ખરું હરિ નામનું, ત્રણ લોકમાં ચાલ્યું. શેઠ૦
અવર વેપાર ઉપાડીયો, કાઢી કર્મની કોઠી;
લક્ષ ચોરાસી જોઈ વળ્યો, ખાલી ખડખડ ખોટી. શેઠ૦
મોહ મત્સર બહેકી ગયા, મન ગમતા મહાલે;
કહ્યું તે કોઇનું નવ કરે, બેઠા ઘર ઘાલે. શેઠ૦
કામ ક્રોધ બે ભેગા થયા, તેણે મૂકીયા વાહી;
તે મમતાને લાવીયા, કાને રાખી સાહી. શેઠ૦
છળ ભેદ તે બે છોકરા, થઈ બેઠા છે મોભી;
દગાને ઘાલ્યો દુકાનમાં, કોણ રાખે છે થોભી. શેઠ૦
હરખ શોકની હું દીકરી, માંહી મનવો મોટો;
વાણોતર વધી ગયા, પછે આવ્યો રે તોટો. શેઠ૦

વ્યાજ ડુલ્યું રે વીમાતણું, ખાતું નવ જૂએ;
મેળ ના કાઢે મૃત્યુનો, પછે આપ વગુવે. શે૦
વીમો લુંટાયો વાટમાં, વણુ પીછે છે વાણી;
આંગરીયા અહંકારના, ખુઆ વણ પાણી. શે૦
આથી ને પોથી જે હતી, સર્વ ખોઈ રે બેઠા;
જમ રે આવ્યા જ્યારે લુંટવા, નાશી ઘરમાં રે પેઠા. શે૦
અંતે ન જોયો આવરો, ભ્રમ ભગલ ચલાવ્યું;
નવ દ્વારે નાઠો ફરે, સાથે કોઈ ના આવ્યું. શે૦
નોકર સર્વે નાશી ગયા, શેઠ એકલા સાલ્યા;
લુલોપતી* તેણે બહુ કરી, સર્વે મેલીને માયા. શે૦
લાખે લેખાં લોભનાં, જર ન રહ્યું જરીકે;
પુણ્ય પાપની કોથળી, ઠાલી રહી ઓશીકે. શે૦
ચિત્તતણો જે ચોપડો, તેને મૂકયો રે જોઈ;
પાનાં છેરે પ્રપંચનાં, જેને નાખ્યાં ધોઈ. શે૦
ચતુર હોય તો ચેતજો, ચિતવે ચકલે બેસી;
નર કોઈ જીતી નથી ગયો, આ વણજારી પેઢી. શે૦
શોધી કાઢી સાચા શેઠને, વહેપાર વધારો;
લેખું ચોકખું લાભનું, આલીને પરવારો. શે૦
નીર થઈ નાણું કર્યું, ઢાંકયું કાઢયું દેવાળું;
કહે માંડણ હવે નહિ કરું, ધોળા ઉપર કાળું. શે૦

અજરામર.†

શંકર અને ભીલડીનું પદ.

શંકર વસે કૈલાસમાં, ભોળો ભીક્ષાનો ભોગી;
સદા વસે આનંદમાં, કહાવે નિર્ગુણ જોગી. શંકર૦ ટેક.
સકળ દેવનો દેવતારે, ચૌદ લોકનો ઈશ રે;
પંચવદન ઝળકી રહ્યાં, શોભે ચંદ્ર તે શીશ રે. શંકર૦ ૧
અર્ધાંગે ઉમીયા ધર્યાં, જટામાં જાહ્નવી બીરાજે રે;
નામ લેતાં મહાદેવ ભોળો, ભવદુઃખ ભાજે રે. શંકર૦ ૨
રુંઢમાળા કંઠે ધરી, અંગ ભસ્મ લગાઈ રે;
વરદાન આપતે શીવ દૈતને, દેવ સાથે લડાઈ રે. શંકર૦ ૩
તે શંભુજી કહે ઉમીયા સુણો, જાવું ગંગાની તીર રે;
તપ કરવાની ઇચ્છા ઘણી, મન રાખવું છે ધીર રે. શંકર૦ ૪

---

*લલ્લો પત્તો—જુઠાં સાચાં, બહાનાં.. † મીયાગામ પાસે કારવણનો રજપૂત. એ કલગી તોરાવાળાના ફૂળનો હતો અને બહુ ફક્કડ રીતે લાવણી બોલતો હતો. આશરે ૫૦ વર્ષ પર હૈયાત હતો.

ઉમીયા કહે ત્રીપુરારીને, વનમાં અપ્સરા આવે રે;
કયમ કરી યોગ આરાધશો, કામનાં બાણ ચલાવે રે. શંકર૦ ૫
શીવજી કહે ઉમીયા સુણો, કામની આવે નિર્વાણ રે;
ધ્યાન થકી નવ ચુકીએ, વાત માનો પરમાણ રે. શંકર૦ ૬
એમ કહીને શીવ ચાલીયા, આવ્યા ગંગાની તીર રે;
નીર્મળ ઠામ નિહાળીઓ, આસન વાળી સધીર રે. શંકર૦ ૭
જટા મેલી છે શીવે મોકળી, ધરી બ્રહ્મ રુંધ્યો શ્વાસ રે;
બપૈયા પીઉપીઉ કરે, આસો ચૈત્ર માસ રે. શંકર૦ ૮
તપ કરતાં ખટમાસ વહી ગયા, ઉમીયાએ વાત મન જાણી રે;
ગજગતી ચાલે ચાલીયાં, રૂપ ધર્યું ભીલી રાણી રે. શંકર૦ ૯
ત્યાંથી તે ભીલી રાણી ચાલીયાં, આવ્યાં વૃંદાવન ખંડ રે;
ઘોર ઘટા ને થાએ વીજળી, મોર બોલે પ્રચંડ રે. શંકર૦ ૧૦
ગગન ઘટાને છાઈ વીજળી, મોર બોલે પ્રમાણ રે;
મકરધ્વજ રહ્યો વેગળો, શીવશું સાંધ્યાં છે બાણ રે. શંકર૦ ૧૧
આસનથી શીવ ડગમગિયા, સતીનાં નેહ ભર્યાં નેત્ર રે;
રાગ મલાર આલાપીઓ, વાવ્યાં વીજયાનાં ખેત્ર રે. શંકર૦ ૧૨
પીયુ ગયા છે તપ કારણે, તેને થયા ખટમાસ રે;
સાચું કહો દેવ જોગેશ્વર, કયારે આવે ઘર વાસ રે. શંકર૦ ૧૩
આસન થકી શીવ ઉઠીયા, આવ્યા ભીલ રાણી પાસ રે;
કયાંથી આવ્યાં તમો કામની, કયાંનાં તમારો ઘરવાસ રે. શંકર૦ ૧૪
* * * * ભીલડીનો વેશ રે;
મુનીવર જાણીને પુછીયું, કયારે આવશે અવાસ રે. શંકર૦ ૧૫
વ્યાકુળ થઈ શીવ બોલીયા, વન ગયાની શી આશ રે;
કૃપા કરોની મૃગલોચની, આવોની મારે પાસ રે. શંકર૦ ૧૬
હસીને ભીલ રાણી બોલીયાં, ધનધન મારા દેવ રે;
તમ ઘેર ગંગાપાર્વતી, તેની કોણ કરે સેવ રે. શંકર૦ ૧૭
પાર્વતીને કહો તો પરહરું, ગંગા બને તારી દાસ રે;
સાખી રાખું સર્વે દેવને, વસું તારે અવાસ રે. શંકર૦ ૧૮
સાખ પુરાવી સર્વે દેવની, ગ્રહો શંભુજીનો હાથ રે;
ઉમયાએ રૂપ પ્રકાશીયું, લાજ્યા ગૌરીનો નાથ રે. શંકર૦ ૧૯
શીવજી તે મન ક્રોધીયા, કર્યો કામ દહન રે;
પાર્વતીયે નખમાં ગ્રહો, શીવ ચાલ્યા સદન રે. શંકર૦ ૨૦
ઉમીયાને શીવે સંતોખીયા, પછે થયો જયજયકાર રે;
ગાય શીખે ને સાંભળે, તેનો થાય ઉદ્ધાર રે. શંકર૦ ૨૧

એ શીખે ને સાંભળે, તેની શંકર પૂરે આશ રે;
અજરામર શીવ સેવતાં, તેનો કૈલાસે વાસ રે. શંકર૦ ૨૨

ગોકુળદાસ.

પદ ૧ લું-રાગ હોરી.

ઘેરી ઘેરી ઘેરી હો, નંદલાલે ઘાટ પર ઘેરી હો. ટેક.
ગોપી ગોવાળા સંગે બોલાવી, વીંટી વળ્યા ચોફેરી હો. નંદલાલે૦
હાથો હાથ છાંટે પીચકારીઓ, ભરી કેસર રંગકેરી હો. નંદલાલે૦
ચીર ચોળી મારી રંગમાં રોળી, કોરી કડકડતી પે'રી હો. નંદલાલે૦
સ્વામી ગોકુળના એમ શું કરતા, પેલા ગોવાળીઆને ભંભેરી હો. નંદલાલે૦

પદ ૨ જું-રાગ હોરી.

હો રંગ વાધ્યો રે રંગ વાધ્યો, રે હોળી રમતાં રંગ વાધ્યો. ટેક.
લાલને વા'લે મગન થઇ રમતાં, વિસરી સર્વે ઉપાધી હો. હોળી રમતાં૦
બ્રહ્મા વેદ અગમ ઉચરે છે, લલીતાના સંગમાં લાધ્યો રે. હોળી રમતાં૦
જોગી મુનિ ધૂનીના ધ્યાનમાં, તે આ વેશ ક્યાંથી સાધ્યો રે. હોળી રમતાં૦
જોગી જપત જપ તપ કરતા, આવે નહિ હરિ આરાધ્યોરે. હોળી રમતાં૦
જન ગોકુળ કહે ગોપી ગોવાળને, તે પુરણ પુરુષોત્તમ બાધ્યોરે. હોળી રમતાં૦

પદ ૩ જું-હોરી.

ખૂબ ખેલે છે, ખૂબ ખેલે રે, ફૂલ દડુલે ખેલે. ટેક.
આપ આપણા ઉર હાર ઉતારી, તે અબીલ ગુલાલમાં ભેળે રે. ફૂલ દડુલે૦
નંદકુંવરની સંગે શોભે, બળીભદ્ર બંધવ ખેલે રે. ફૂલ દડુલે૦
સંગ સખીઓ સહુ રાધાજીને, તે હઇડે હર્ખતણી હેલે રે. ફૂલ દડુલે૦
અરસપરસ એક એકપેં ફેંકે, હાથ આવે તેને ના મેલે રે. ફૂલ દડુલે૦
જન ગોકુળ પ્રભુ સંગે ગોપીઓ, તે રમતી રંગતણે રેલે રે. ફૂલ દડુલે૦

લક્ષ્મણ.

પદ ૧ લું-રાગ મારુ.

હાં રે તારી મોરલીએ મહારાજ, મન હરી લીધાં રે;
હાં રે મારી ગઈ છે સુધ ને સાન, કામણ કીધાં રે. મન૦
સુધ બુધ સર્વે હો વિસરી રે, તન મન વ્યાકુલ થાયરે;
તમો રે વિના અમને નવ ગમે, હાંરે મારું મંદિર ખાવા ધાય. મન૦
અંતરમાં વ્યાકુળ થયાં રે, તજ્યાં ભોજન પાનરે;
અવળાં આભૂષણ પહેરીયાં રે, હાં રે મેં તો નેપુર ઘાલ્યાં કાન. મન૦
સેંથે કાજળ હો સારીયાં રે, નયણે સિંદૂર રેખરે;
એક એકથી ઉતાવળાં રે, હાં રે અમે નિસરી આવ્યાં દેખાદેખ. મન૦

આવીને ઉભાં રહ્યાં રે, ને નિરખ્યા નાથરે;
લક્ષ્મણના સ્વામીને સંગે રમતાં, હાં રે સામા જોડ્યા છે હાથ. મન૦

પદ ૨ જું–રાગ મારૂ.

હાં રે ત્યારે બોલ્યા હળધર વીર, અહિં શીદ આવ્યાં રે;
હાં રે ગોપી કોણે દીધો તો રે સાદ, કોણ બોલાવ્યા રે. અહિં શીદ૦
આણી રે વેળા અર્ધી રે રાતે, ગોપી શું છે તમારું કાજ રે;
નિર્લજ થઈ તમે નીકળ્યાં રે, હાં રે તમે ખોઇ તે કુળની લાજ. અહિં શીદ૦
કુળતણી મર્જાદા રે લોપી, ન ગણ્યાં ઘર ભર્તાર રે;
પતિવ્રતાનો એ ધર્મ નહિ રે, હાં રે સહુ દીઠો સૂનો સંસાર. અહિં શીદ૦
હાં રે હું જાણું છું જે વન જોવાને, આવ્યાં છો વ્રજનાર રે;
બંસી રે બટની કુસુમ કળી પર, હાં રે ભ્રમર કરે રે ગુંજાર. અહિં શીદ૦
વન રે જોયું ગોપી ઘેર પધારો, સ્વામી તમારો ભરો આશરે;
લક્ષ્મણના સ્વામીનાં વચન સુણીને, હાં રે ગોપીઓ થઇ નિરાશ. અહિં શીદ૦

પદ ૩ જું–રાગ મારૂ.

હાં રે ત્યારે બોલ્યાં રે ગોપી જન, હાવે ક્યાં જઇયે રે;
હાં રે અમે આવ્યાં તમારે કાજ, એમ ના કરીયે રે. હાવે ક્યાં૦
આશાભેર અમે આવીયાં રે, રમવાને તમ સંગરે;
તેડીને તરછોડો મારા વા'લા, હાં રે તમને ના રે ઘટે પીડે અનંગ. હાવે ક્યાં૦
માત પિતાનું કહ્યું ના માન્યું, ને ના રે ગણ્યો ભર્તારરે;
હાં રે તમો રે વિના હમને કોઇના ગમે, હાં રે સુનો લાગે રે સંસાર. હાવે ક્યાં૦
હાં રે રમણ કરો હમારી સંગે, રુડું તે વૃંદાવન રે;
ના કે'શો તો નિશ્ચે મારા વા'લા, હાં રે હાંઈ ખોઇશું હમારું તન. હાવે ક્યાં૦
ગોપીતણાં એવાં વચન સુણીને, વા'લે ભીડી બાથરે;
લક્ષ્મણના સ્વામીની સંગે રમતાં, હાં રે એવી શરદ પૂનમની રાત. હાવે ક્યાં૦

શામદાસ.

પદ ૧ લું.

નામે અનેક પાપી બહુ તરીયા રે, અજામેલ સરખા ઉદ્ધરીયા રે.
અજામેલ સરખો નહિ પાપી રે, જેણે ધર્મની વેલડી કાપી રે.
મદ્ય પીએ ને માંસાહારી રે, જેને ગણીકા સાથે લાગી તાલી રે.
પેલી ગણીકાએ રામ નામ લીધું રે, શહેર સહિત સકળ પાર કીધું રે.
રીંછ જંબુક જંગલનાં રોઝાં રે, ભર્યાં પાપે તે પોતે ડોઝાં રે.
છળ્યો હીંડે શું તારી ગત ગઈ છે રે, નથી માનતો ચમક થઈ છે રે.
શું કરીએ કહી કહી થાકયા રે, ના પલળે પાણકા પાકયા રે.
કહે શામદાસ તેની વાર્તા રે, ભૂલ્યા માયામાં તે નથી ભાળતા રે

પદ ૨ જું.

સત્ય લોકથી સદ્‌ગુરુ આવ્યા રે, મહા જ્ઞાન નીધિ લાવ્યા રે.
કરી ચેતન ચિત્તમાં જગાવ્યા રે, અનુભવના ડોળા ઉઘડાવ્યા રે.
કોઈ શૂર હોય બડ ભાગીયો રે, થઈ ચેતન ચિત્તમાં જાગીયો રે.
જ્યારે જાગીને જોયું આપમાં રે, સૌ બળે ત્રિવિધિના તાપમાં રે.
આ તો જુઠી બાજી ન હોય આપણી રે, છે ત્રિગુણ માયા કેરી તાપણી રે.
શું માયાના કૃતને દોડીયો રે, હીરો ખોઇને તે લીધી કોડીઓ રે.
હીરો નામ હરિનું જાણીયે રે, કૃત કોડીનું કેમ પ્રમાણીયે રે;
મન મોહ્યું માયાના રૂપમાં રે, થયો આંધળો ને પડ્યો કૂપમાં રે.
જેની નીચી બુદ્ધિ થઈ પાનીએ રે, કંઈ કૃત બતાવો માનીએ રે.
કૃત શેનું હરિના દેશમાં રે, છે સુખનો સાગર શે'રમાં રે.
જે દીઠું જોવામાં આવ્યું રે, તેનું કાળે ચવેણું ચાવીયું રે.
કાળ ઉદય કરે ને કાળ ખાય છે રે, કોઈ વિરલા તે નાશી જાય છે રે.
નાશી ગયા ગુરુના દેશમાં રે, ત્યાં કાળ કલેશ નહિ લેશમાં રે.
જેનું મન ગુરુમાં મા'લતું રે, ત્યાં કાળનું જોર નથી ચાલતું રે;
કહે શામદાસ સદ્‌ગુરુ શીખીયો રે, હરિ હેતે હૃદયમાં રાખીયો રે.*

કેશવદાસ.

પદ ૧ લું–રાગ વસંત.

રસનાએ રાધા કૃષ્ણ બોલો, આ ઋતુ છે ઘણી રૂડી;
લવરી લાભ સહુ ખોશો, ભવસાગરમાં કાં રે'શો બૂડી. રસનાએ૦
કોમળ વેલી કાયા સૂકાશે, કાળ લેશે ઘેરી;
જેથી કાળ ટળે નિશ દિન, ભજવા કુંજ વિહારી. રસનાએ૦
વાદળી છાયા આવે ને જાયે, એવો અલ્પ સંસાર;
મનુષ્યા દેહની મોજને માંહે, તે સ્મરોની વારંવાર. રસનાએ૦
સ્વપ્ના માંહે સુખ જ મ્હાલો, જાગો ત્યારે નિરાશ;
હેત મીઠા પ્રભુનું સુખ સાચું, કહે જન કેશવદાસ. રસનાએ૦

પદ ૨ જું–રાગ કાફી.

મહેતાજીના રે, શેઠ તમો શામળીયા;
મહા કલીયુગ માંહે રે, મહેર કરી મલીયા. ટેક.
હુંડી સ્વીકારી હેતે કરીને, હોડે તે આપ્યો હાર;
મંડલીક રાયનાં માન ભંગ જ કીધાં, જાણે સકળ સંસાર;
અગણિત ઉદ્ધાર્યા રે, કોઇના તો જાયો ના કલીયા. મહેતાજીના૦

---

* શામદાસના પદોને મળતા જ પદ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનાં નિષ્કુળાનંદ સાધુનાં પદો છે. એમાંથી પ્રથમ કોણ તે નક્કી થયા પૂર્વે, કોણે કોનું લીધું છે, તે કહેવાય નહીં.

કુંવર પરણાવ્યો કોડે કરીને, પૂર્યા મનનાં કોડ;
જાનૈયા થઇને પ્રભુ પધાર્યા, જાતે સધાર્યા, રે એવા તો રાય રણછોડ;
પ્રતિજ્ઞા પાળી રે, પ્રીત તણા છો પળીયા. મહેતાજીના૦
મામેરુ મન ગમતું કીધું, કુંવરબાઇને કાજ;
દાસી થઇને આવ્યા દામોદર, પૂરી મન માની રાખી લાજ;
અબળા ભકતની ઉપર રે, અઢળક થઈ ઢળીયા. મહેતાજીના૦
સાચપણમાં શામળીયો વા'લો, વણ તેડે ઘેર જાય;
જુઠપણે ઝાંખી નવ જુએ રે, કોઇનો વહવાયો નહિ વહવાય;
સ્વામી કેશવના રે, બલવંતા છો બળીયા. મહેતાજીના૦

મૂળદાસ.

પદ ૧ લું.

અનુભવીને એકલું આનંદમાં રહેવું રે;
ભજવા શ્રી પરિબ્રહ્મ, બીજું કાંઈ ના કહેવું રે. અનુભવીને૦
વેદ જોયા કીતાબ જોઈ, સરવ જોઇને જોયું રે;
પણ પ્રભુના નામ વિના, સર્વે ખોયું રે. અનુભવીને૦
અવર કોઇના આત્માને, દુઃખ ના દેવું રે;
સુખ દુઃખ જ્યારે આવી પડે, ત્યારે સહીને સહેવું રે. અનુભવીને૦
જાપ અજપા જાપ જપે, ત્રણ લોકમાં તેવું રે;
મૂળદાસ કહે મોહ મદ મૂકી, મહાપદમાં રહેવું રે. અનુભવીને૦

સત્સંગ વિશે–પદ ૨ જું.

સંગત તેને શું રે કરે, આનંદમાં કબુદ્ધિ છે કાન;
અનેક ભવ ભોગવ્યા રે, સત્સંગે ન વળી રે સાન. સંગત૦
શ્રીમંતની સંગાતે સદાય રહેતો, ને નિશ દીન રળતો રાંક;
તોએ અપરાધી અમથો રહ્યો, તેમાં શ્રીમંતનો શો વાંક. સંગત૦
રાણીની સંગાતે સદાય રેહેતી, પૂરણ દાસીપે પ્રીત;
તોએ સાહેલી સમજી નહિ, ના આવી રાજકુળની રીત. સંગત૦
મરી કપૂર બે ભેળાં રહેતાં, એકઠાં રહે બારે માસ;
તોએ તીખાઈ એની ના ટળી રે, એની બુદ્ધિએ ના આવ્યો બરાસ. સંગત૦
દાદુર રહેતો વાડીમાં રે, પડ્યો કમળની રે પાસ;
કલોલ કરતો કીચમાં રે, એને નાવી કમળની વાસ. સંગત૦
ચંદનના ગુણ સદાય શીતલ, ભેગો રહેતો ભોરંગ;
તોએ વીખીયા તેની ના ગઈ રે, ગુણનો ન તજ્યો સંગ. સંગત૦

પરજન્ય પરમારથ કરે, પણ પીએ ન એક ટાંક;
તેની રતે જવાસો સૂકો રહે, એમાં મેઘ તણો શો રે વાંક. સંગત૦
વિશ્વાસીને કલ્યાગત આવે, હદે લાગે રંગ;
મૂળદાસ કહે પદમાં સુણીને રહે, તેને સદાયે ફળે સત્સંગ. સંગત૦

કલ્યાણ.

હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવા વિશે–પદ ૧ લું.

ભક્તિ એવી રે ભક્તિ એવી, જેમ તરસ્યાને પાણી જેવી;
એક ગૌધેન ચરવાને જાય, એની સુરતા વાછરડા માંહ;
ચરણે ફરવું ને ચોદીશ ચરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦
એક માછલી જળમાં વસે છે, તેને પાણીનો પ્રવાહ ગમે છે;
પેલે પાપીએ બારણે કાઢી, તલવલ જીવ થયો રે ઉદાસી;
પ્રાણ ગયો તે તે જળને સ્મરવા, એવાં હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવાં. ભક્તિ૦
એક નારી તે મનુષ્યા દેહી, પરપુરુષ સાથે લાગી તેહી;
ઘરનો કામ ધંધો નથી કરતી, પર પુરુષની પુઠે ફરતી;
એને મનનું ગમતું કરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦
એક ગુણિકા નૃત્ય કરે છે, મન ગમતા શણગાર સજે છે;
એણે આંખ આંજી અણીયાળી, નખ ચખ નિર્ખે છે નારી;
પારકું ચિત્ત પોતાનું કરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦
એક ચોર તે ચોરી કરે છે, ઘર પાછળ ફેરા ફરે છે;
એના હાથમાં ધનુષ્ય ધારી, એવી રાત ઘણી અંધારી;
પારકું ધન પોતાને હરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦
બપૈયાને વર્ષાદ વા'લો, એવી પ્રેમ ભક્તિ ઝાલો;
ચકોર ચિત્ત ચંદ્રમાં ઘાલે, અણપેખતા દષ્ટિને બાળે;
કહે કલ્યાણ એથી ન ઉતરવું, એવું હરિ ચરણે ચિત્ત ધરવું. ભક્તિ૦

પદ ૨ જું–સામેરી.

બુડવાની વાતો રે, સંસારી તારી સાંભળી રે, કે'છે અંજન વેદ પુરાણ;
મતના તે હિણા રે, મત કંઈ રાખની રે, એમ તું શું થઈ બેઠો અજાણ. બૂડવાની૦
પરધન દેખી રે, ચિત્ત તારું ચળી ગયું રે, વળી મોહ્યું પરદારશું મન;
શેને અવતરીયો રે, આ સંસારમાં રે, વળી વળી વગોવાને આ તન. બૂડવાની૦
હરિ જન કેરી રે, નિંદા તેં બહુ કરી રે, વળી બીજાં કુડાં ચઢાવ્યાં રે આળ;
ઝેર એવાં પીધાં રે, લે'ર તને ચ્રી વળી રે, એક ઘડી ભજ્યા નહીં ગોપાળ. બૂડવાની૦
હાવે કાંઈ તરવાનો રે, મારગ ઝાલની રે, હેતે ધર હરિનું ધ્યાન;
દિસે એવું જાણો રે, કંઈ સુખ પામીએ રે, હવે આણી કલ્યાણ કહે તે માન. બૂડવાની૦

નામદેવ.

પદ ૧ લું.

હે મન પંખીડા, હે મન પંખીડા; મત પડ પંઝરમે, સંસાર માયા જાળ રે. હે મન૦
એક દિવસમાં કાળ તુજને, જપે છે ત્રણ વાર રે;
માત પિતા તારાં જોઇને રે'શે, લેઇને જાશે કાળ રે. હે મન૦
શેરી સૂધી સગાં સુંદરી, ઝાંપા સૂધી માને બાપ રે;
મશાણ સૂધી સગો બંધવો, પછે કોઈના આવે સાથ રે. હે મન૦
સોના વર્ણી તારી ચેહે જળે, ત્યાં રૂપા વર્ણો ધુમાસ રે;
કંચન વર્ણી તારી કાયા જળે, ત્યારે કોઈના આવે તારી પાસ રે. હે મન૦
જન્મ સુધી તારી માતા ઝુરે, બહેની ઝુરે ખટ માસ રે;
ઘર તરુણી દિન તેર ઝુરે, પછે ખોવે ઘર વાસ રે. હે મન૦
કહે નામદેવ સુણો તે બંધુ; દીનબંધુ પ્રતિપાળ રે;
આ જગમાં તારું કોઈ નહિ, પ્રાણી વેગે રામ સંભાર રે. હે મન૦

પદ ૨ જું–રાગ ભૈરવ.

મેં દધી મથું તુમ ખેલો રે ગોવિંદા, તુમકું મેં દેઉંગી માખણકા લોંદા; ૧
માત જશોદાજી મહીડાં વલોવે, કમળ નૈન ઢાઢે મૂખ જોવે. ૨
માત જશોદાજી નંદજયુંકી રાણી, ગોદ ખેલાવે રે સારંગપાણી; ૩
ભણત નામદેવ; રસનાએ બોરી, છાંડ દામોદર દધકી રે દોરી. ૪

જયદેવ–જેદેવ.

પદ ૧ લું.

અરે પ્રીત લજ્યા લોપી તમારા તાતની, એ ન રાજકુંવરની રીત;
માનીતીને મનાવો બોપી; વાહલા સાચા બોલા રે શામજી. ટેક.
જુઠા સહીયર સઘળીએ સાંભળ્યું, કરાવ્યું મ્હારું મૂલ;
અમને એકના આપી પાંખડી, રુખી નારદ લાવ્યા ફૂલ. વાહાલા૦
સમજો સુંદરી સાંભળો, હો શામા મારી વાત;
અમારે તમ જેટલા કો નહીં, હું વાહુ સઘળે હાથ. વાહાલા૦
સઉ તમને શું કરે શામજી, તમે માવજી માસીના કાળ;
કાળી નાગ તમે નાથીયો, ઉસાડયું મોસાળ. વાહાલા૦
અમે ઉભાં તાં એકઠાં તમે, ઘાલી હુતી બગલ બાંહ;
અમે સાસરે રહીને શું કરાં, જાઓ માનીતી ઘેર જાંહ. વાહાલા૦
પીયુડા પાછાં પીઅર મોકલો, હવે શાં અમારાં કાજ;
હમે સાસરે રહીને શું કરીએ, હંઇ રુક્મણીનાં રાજ. વાહાલા૦
શું કરવાને સુંદરી, કીધીતી પ્રીત પે'લી;
રીસાણી રહીએ નહીં, હરિસુ હવે ઘેલી. વાહલા૦

ઝુમણાં ઝૂલરી કાંટડી, માગી પીધો દમ;
વાડી રોપાવું તારે આંગણે, માંહે પારિજાતકને વન. વાહાલા૦
ગરુડજી લેવા મોકલ્યા, પારિજાતકના વન;
ગરુડજી આવ્યા ઉતાવળા, આવ્યા તે તેને દન. વાહાલા૦
હરિએ હિંચોળો બાંધીઓ, પારિજાતકને ડાળ;
સોળ સહસ્ર સુંદરી માંહે, ગિરધારી ગોપાળ. વાહાલા૦
રંગ વાધ્યો ભાગ્યાં રૂપણાં, પૂરી મનની આશ;
જેદેવો જાય ભામણે, સતભામા રમાડે રાસ. વાહાલા૦

અર્જુન.*

પદ ૧ લું–રાગ ધ્રુપદ.

કયા ફૂલાયા ફૂલ, મનવા કયા ફૂલાયા ફૂલજી.
તે સમજ વિના પડી ભૂલ, મનવા કયા ફૂલાયા ફૂલ. ટેક.
ચાપલ કહે મેં સબસે ઉંચા, ઉત્તમ મેરા ફૂલજી;
જમનારેકું ક્ષુધા લાગી, તરત ચડાયા ચૂલ. મનવા૦
કોડી કહે મેં કંચન હું, અમૂલ્ય મેરા મૂલજી;
પારેખ ઘેર જઈ પરીક્ષા કરાવી, દો દમડીમે દૂલ. મનવા૦
પોપટ કહે મેં બડા પંડીતા, નહિ કોઈ મેરે તુલજી;
રામ નામ તો નિત્યે જપું, પણ ભેદુ વિના પડી ભૂલ. મનવા૦
લખ ચોરાસી લખનાર ગયે, કોઇએ ના લખ્યા કુલજી;
અર્જુન જ્ઞાની નીજ પદ પામે, સમજ લેના મનસુર. મનવા૦

થોભણદાસ.

પદ ૧ લું.

બની આવે તો રામ નામ લેઇએ રે, નીકર મૂન્ય ગ્રહીને રહીએ રે. ટેક.
કુડાંરે કઠણ વચન સાંભળીએ રે, સહેતા આવ્યા તેમ સહીએ રે. નીકર૦
આરે સંસાર સર્વે વહેતો જાણી રે, વહેતા સંગે વહીએ રે. નીકર૦
સાધુ સંતની સેવા રે કરીએ રે, મહાપદનો મર્મ લેઇએ રે. નીકર૦
ભણે રે થોભણ આ તો કૈવલ્ય પદ છે રે, લખીને રાખજો તમે હઇયે રે. નીકર૦

પદ ૨ જું.

મન કેસે બન્યો ગુરુ દેવ, મનવા સ્થિર નહિ. ટેક.
જેસી જલમે માછલી રે, ચલત અડકતાં તાંહી;
* * તે તો જલકુ ખડકત નાંહી. મનવા૦

---

* એ જાતનો કોળી. લીંમડીની પાસેના પાદરપરનો રહેવાસી હતો. એનાં ઘણાં પદો ઢાઢીઓ ગાય છે. એ સંવત ૧૮૯૫ થી તે ૧૯૧૦ સુધીમાં હૈયાત હતો.

જેસી દીપક જ્યોત હે રે, પીપલ પાન ધ્રુજીયાં;
જેસી ઝબુકે વીજળી, તે તો ગગન મંડળમાંહી. મનવા૦
જેસા જલકા રૂપ હે રે, એસા પવન ધ્રુમાય;
મદગળ કેસે જીતીયે, જન થોભણ કર કુણ સાહી. મનવા૦

પદ ૩ જું.

રે કામાર્થી કરની વિચાર, ઘટમાં ગુરુ વસે. ટેક.
પ્રથમ સ્મરો જ્ઞાનને રે, ઉપજે વૈરાગ્ય;
વાસના લિંગને વિસારિયે પછી, ધારણ હોય વિરાગ. ઘટમાં૦
અર્ધ ઉર્ધની મધ્યમાં રે, હંસ કપીલા ગાય;
ત્રિવેણી ભરપૂર વહે, નીર અમૃત ઝરી ઝરી જાય. ઘટમાં૦
સોહંગ શબ્દ ઉચ્ચારી લે રે, સુરત નૂરત ચિત્ત લગાય;
ગગન મંડળની મધ્યમાં રે, જન થોભણ નીત નીત ગાય. ઘટમાં૦

પદ ૪ થું-રાગ સામેરી.

આવોને તો અવસર રે, ફરી તને નહિ મલે રે, હરિગુણ ગાજો નર ને નાર;
મનુષ્યા દેહનું ટાણું રે, કાલે વહી જશે રે, ચોરાસી ફરવી પડશે નિર્ધાર. આવોને૦
ગર્ધવ થઇને રે, ગલીએ ભટકશો રે, સાંજ પડે કુંભાર ના લે તપાસ;
ઉકરડે ચઢીને રે ભું ભું ભું કરશો રે, ઉપર પડશે મતારાં કેરો માર. આવોને૦
ગવરી સુત થઇ ને રે, મ્હોટા ચીલા ચાંપશો રે, નહિ આવે પંથીડાનો પાર;
આંખે પાટા બાંધી રે, બહુ ફેરા ફેરવે રે, ઉપર મૂરખ દેશે માર. આવોને૦
ઊંટ થઇને રે, બોજો બહુ ઉપાડશો રે, ચાવશો કાંકલ ને કંથાર;
હાથીને હડસેલે રે, ગઢને ભાંગશો રે, લોઢા કેરા ભાલાનો ખાશો માર. આવોને૦
વાગોલ થઈને રે, ઉંધે મસ્તક ઝુલશો રે, ત્યાં કોઈ નહિ છોડાવનહાર;
થોડુંને કહ્યું રે, ઘણું કરી માનજો રે, થોભણ વિનવે વારમવાર. આવોને૦

પદ ૫ મું.

હરિ કહો બાઈ કોણ ભણી જાઓ છો, કોણ દેશથી આવી;
નવલ નાર કોઈ દીસતી, સાચું કહે સમજાવી. કહો૦
હાંરે હું રે આવી છું હળીમળી, હાંનીહાંરે મીઠા માવને મળવા;
કાને કાનુડો સાંભળ્યો, હાંનીહાંરે તેનું તન મન છળવા. કહો૦
હાંરે આવ કથા કહું તે તણી, હાંનીહાંરે કા'ન કપટી એ ન્યારે;
મુજને મેલી પરહરી, હાંનીહાંરે એવો લંપટ હરાયો. કહો૦
હાંરે પ્રીત હુતી મારે પે'લડી, હાંનીહાંરે પ્રભુ સાથે પ્રૌઢી;
મુજને વીતી તુજને વીતશે, હાંનીહાંરે કહ્યું માનની કુડી. કહો૦
હાંરે રોતા રાખું મારા ધામમાં, હાંનીહાંરે હું તો થઈ રહું દાસી;
દાસ થોભણના નાથજી, હાંનીહાંરે રહ્યા રૂપ પ્રકાશી. કહો૦

પદ ૬ ઠું–રાગ કલ્યાણ.

એક મને થઈ ગોવિંદ ગારે;
મન કર્મ વચન કાયા કસીને, પાઈ શકે તો કોઇને પા રે. એક મને૦
જો તું કોટી કરે જઈ કાશી, જો તું અડસઠ તીરથ નહાએ રે. એક મને૦
જો તું જપ તપ ધ્યાન ધરે રે, જો તું હાડ હિમાલે ગાળે રે. એક મને૦
જો તું જગન કરે બહુ ઓહળા, જો તું જોગી સંન્યાસી થાએ રે. એક મને૦
કહે થોભણ એક પ્રેમ વિના રે, સર્વે સાધનમાં લાગી લાહે રે. એક મને૦

પદ ૭ મું.

કૃષ્ણકૃપા વિનાભક્તિ ન ભાવે, ભક્તિ વિના પ્રભુ પાસે ન આવે. કૃષ્ણ કૃપા૦
જો કાંઈ કરીએ કોટી ઉપાય, મન રે ગળ્યા વિના મુક્તિ ન થાય. કૃષ્ણ કૃપા૦
મન રે ઉભે ઉલું સઉ કરવું, તે ફરી ફરી મરવું ને અવતરવું. કૃષ્ણ કૃપા૦
બીજ બોયા વિના તરુવર મોરે, કર્મની સાખા સઘળે સ્ફુરે. કૃષ્ણ કૃપા૦
કહે થોભણ કૃપા વિના કાચૂં, વેદ પુરાણે વદે એમ સાચૂં. કૃષ્ણ કૃપા૦

પદ ૮ મું–રાગ સામેરી.

જીતીને કયાં હાર્યો રે, મુરખ માનવી રે, આહાવી રુડી પામ્યો મનુષ્યા દેહ;
દેવતાને દુર્લભ રે, તેહ તુને કાહવીયું રે, કરી લેની કમલાવરસું નેહ. જીતીને૦
આણી આણી દેહે રે, હરિને તો પામીએ રે, પામીએ જો અખીલ ભુવનનું સુખ;
ઓળખીને લેજો રે, હીરો તારા હાથમાં રે, મટશે જનમ જનમનું દુઃખ. જીતીને૦
દેવાળું શું કાઢયું રે, દેવે તારી દેહમાં રે, ઉઘાડીને જોની રે કર્મ કમાડ;
મૂળ ગયે લાવે નહિરે, થોભણ થોભજો રે, મટી જાશે માયા કેરું ઠાર. જીતીને૦

પદ ૯ મું–રાગ સામેરી.

ઘડીએક ગાની રે, ઘેલા પ્રાણી રામને રે, આવડો શું હીંડે મોડામોડ;
દીઠાનો દઆડો રે, તારો મનખો જાય છે રે, નહીં તારો ત્રણ ભુવનમાં ઠોર. ઘડી એક૦
પત્થર બાંધી રે, શું પાણીમાં પડ્યો રે, વહેતો જાશે રે તું દૂર;
દુખડું લગાડી રે, કહું તારા કામનુંરે, જાણી જોઇને કૂખમાં શું નાખે ધૂળ. ઘડી એક૦
ચોરાશીની વાટે રે, ચાલ્યો ઢોલ વાજતે રે, કોણ કરે તારી બૂમ ને વાહાર;
હેવું દુઃખ જાણી રે, થોભણ થોભજો રે, ઉતરીને જાવું પેલી પાર. ઘડી એક૦

અમૃતરાવ.

છંદ.

નંદા નંદા મુજ પ્યારા બાલમુકુંદા, ટેક.
મોરલીવાળા વાંસળી બજંદા, રાધેપતિ વૃંદાવન ચંદા;
રાસ રચ્યો નાચે ગોવિંદા, સબ દેવનમે બડા દેવ બાજંદા. નંદા નંદા૦

સબકુ કંસ કરત હે ફંદા, તીનકુ જાય પછાડ્યો ફંદા;
માર્યો અઘ બગ કેસરી ચંદા, નાથ્યો સબ નાગનમે કાળી નાગસો નંદા. નંદા નંદા૦
માતા યશોમતિ પુત્ર મુકુંદા, છાંડ ચલે સબ ઘરકું ધંદા;
વૃંદાવનમાં વાંસરી બજંદા, તે પદ ગાવે અમૃતરાવ નવસંદા. નંદા નંદા૦

માણેક મુનિ.

શ્રી વૃષભ દેવનું સ્તવન.

માતા મારુદેવીના નંદન, દેખી તાહારી મૂર્ત્તિ;
માહારું મન લોભાણું જી, મારું દિલ લોભાણું જી. માતા૦
કરુણાના ઘર કરુણા સાગર, કાયા કંચનવાન;
ધોરી લછના પાઉલે કાંઈ, ધનુષ્ય પાંચ સમાન. માતા૦
ત્રિગડે બેસી ધર્મ કહંતા, સુણે પર્ખદા બાર;
જો જન ગાયતી વાણી મીઠી, વર્સતી જળ ધાર. માતા૦
ઉર્વશી રૂડી અપ્સરા રે, રામા છે મન રંગ;
પાયે નેપુર રણઝણે, કાંઈ કરતી નાટારંભ. માતા૦
તુંહીં બ્રહ્મા તુંહીં વિધાતા, તુંહી જગતારણહાર;
તુંહીં સરખા નહિ દેવ જગતમાં, અરવડીયા આધાર. માતા૦
તુંહીં બ્રહ્મા તુંહીં ત્રાતા, તુંહીં જગતનો દેવ;
સુરનર કિન્નર આદે દેવો, કરતા તુજ પદ સેવ. માતા૦
શ્રી સિદ્ધાચળ તરવા કેરો, રાજા ઋષભજી જીન;
કીર્તિ કરે માણેક મુનિ તારી, ટાળો ભવ ભય ફંદ. માતા૦

દેશળ.*

તનમય તંબૂરો રે, તુંહી તુંહી બોલે છે એકતાર. ટેક૦
પંચતત્વનું બન્યું તુંબડું, સરજ્યું સરજનહાર;
કારણરૂપ કવતિયે કાપ્યું, નિશ્ચે એ નિર્ધાર. તન૦
વિવેકરૂપી વાંસજ લઈને, નિર્મી તેની નાળ;
બહુ અનુભવથી કરી બેસતી, કાયમ શુભ પ્રકાશ. તન૦
અનુભવરૂપી કર્યાં આંબળિયાં, ત્રિગુણરૂપી તાર;
સપ્ત ધાતને ચરમે મઢિયું, ગરજે ઝણણુહાકાર. તન૦

---

* એ ભક્ત કવિ ભાવનગર તાબે લીલીયાનો રહીશ હતો. જાતે મુસલમાન સિંધી હતો. કોઈ મહાત્માના સંગથી એને સારું વેદાંત જ્ઞાન હતું. તે આશરે ૭૫ વર્ષપર હયાત હતો. ઉપલું પદ મને ઉનાના રહીશ કયાનક જાની ઓધવજી ગીગાભાઈ પાસેથી મળ્યું છે. તેના કહેવા પ્રમાણે એ મુસલમાન ધર્મી સિંધીએ આશરે આવાં ૫૦ થી વધારે પદો કીધાં છે, જે ભાવનગરના કેટલાકોને મોઢે સાંભળવામાં આવે છે.

ધૂરે શબ્દ ને થાય ગર્જના, અખંડ નાદ ઝણકાર;
આ તનમાં તંબૂરો બોલે, રોમે રોમે રણકાર. તન૦
સતગુરુકેરી સાને સમજો, અનુભવ હોય અપાર;
ત્રિગુણાતિત વર્જ્યો તેનો, દેશળ દીલ આધાર. તન૦

સુખાનંદ

મહાદેવની આરતી.

જો જો મહાદેવજીની આરતી રે, હરિ હર ચિત્તમાં રાખો ધારી રે;
શિવ શંકર ઉપર વારી રે, જો જો૦
હરિ હરે પૃથ્વી કેરું પાત્ર નિર્મ્યું, મેરુતણી છે વાતી;
તારા મંડળ જ્યોત રચી છે, ઝગમગ ઝગમગ થાતી રે. જો જો૦
સાત સમુદ્રો જળે ભર્યા ને અખંડ આરતી થાય;
નાદે નાદે ઘંટા વાજે, શોભા કહી નવ જાય રે. જો જો૦
કાશીમાં વિશ્વનાથ વિરાજે, કોટી બ્રહ્માણ્ડનો નાથ;
મણિકર્ણિકામાં માર્જન કરતાં, પાપી (પાપી) બને સનાથરે. જો જો૦
વિષ્ણુજી ત્યાં કરે આરતી, નારદજી ગુણ ગાય;
બ્રહ્મા વેદનો પાર ન પામે, નિગમ નેતિ નેતિ ગાય રે. જો જો૦
દશે દિશાએ ફરે આરતી, સઘળે વ્યાપક થાય;
તારા મંડળ જ્યોત રચી છે, કાજવા જળ નિર્મળ થાય રે. જો જો૦
દેવપંડ્યા સુત સુખાનન્દ,* ચરણ કમલ ચિત્ત રાખે;
મુક્તિ પદ તે નર પામે, વિશ્વનાથને જે ઝાંખેરે રે. જો જો૦

શિવાનંદ.

દ્વાદશલિંગની આરતી.

જય શિવ જગ સ્વામી, પ્રભુ જય શિવ જગ સ્વામી;
સ્મરૂ દ્વાદશ લીંગમ, (૨) સેવું શિર નામી. હર હર હર મહાદેવ.
પ્રથમે સોરઠી સોમનાથ, નિત્ય દર્શન કીજે; પ્રભુ૦ (૨)
બીજે શશી શૈલેશ્વર, મલકેશ્વર રાજે. હર૦
ત્રીજે શિવ કેદાર, ગંગોદક ગાજે; પ્રભુ૦ (૨)
ચોથા શિવ ૐમકાર, રેવા ત્રટ રાજે. હર૦
પંચમ પૂર્વ દેશ, વૈજનાથ ઝાડખંડી; પ્રભુ૦ (૨)
છઠા શિવ નાગેશ્વર, ધ્યાન ધરે દંડી. હર૦
સપ્તમ દીન દયાળ, શિવેશ્વર કાશી; પ્રભુ૦ (૨)
અષ્ટમા શિવ મહાકાળ, ઉજ્જયની અવિનાશી. હર૦

* શિવાનંદનું બીજું નામ સુખાનંદ હતું, એમ કેટલાકનું કહેવું છે.

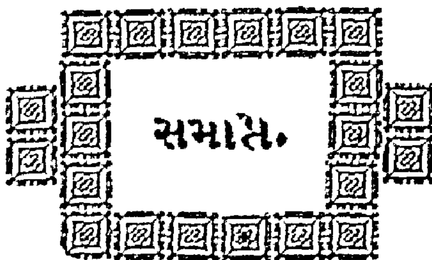
નવમા ભીમાશંકર, ભક્તિ અચલ ભાવે; પ્રભુ૦ (૨)
દશમા શિવ રામેશ્વર, શ્વેતબિંદુ કહાવે. હર૦
ગુરુજી ગુણ ગ્રામ, એકાદશ જ્યોતિ; પ્રભુ૦ (૨).
દ્વાદશ ત્ર્યંબક નાથં, ગુરુ મુખ જ્યોતિ. હર૦
દ્વાદશ લિંગની આરતી, જે કોઈ ગાશે; પ્રભુ૦ (૨)
ભણે શિવાનંદ સ્વામી, સુખ સંપત થાશે. હર૦

દશાવતારની આરતી.

જય જાદવરાયા, પ્રભુ જય માધવરાયા; (૨)
આરતી કરુણાનંદની, (૨) વ્યાપી નિજ માયા. જય દેવ જય દેવ૦
પ્રથમે મચ્છ તણો અવતાર, માર્યો શંખાસુર પાપી; પ્રભુ૦ (૨)
ચતુરા નંદન નંદન, (૨) વેદ વિપ્રને આપી. જય દેવ૦
બીજે સુર અસુર મથીયા, સાગર મથવાને કાજે; પ્રભુ૦ (૨)
ચૌદ રત્ન બહાર કાઢયાં, (૨) શ્રી કૂર્મ મહારાજે. જય દેવ૦
ત્રીજે હરિણ્યાક્ષ દૈત્ય, દમતો પૃથ્વીને પાપી; પ્રભુ૦ (૨)
દાઢે ગ્રહીને લાવ્યા, (૨) અવની સ્થિર થાપી. જય દેવ૦
ચોથે હરિણ્યાકશ્યપ વર પામ્યો, ત્રુઠયા બ્રહ્માદિક ભૂપ; પ્રભુ૦ (૨)
નખ થકી વિડાર્યો, (૨) નરહર નરસિંહ રૂપ; પ્રભુ૦ જય દેવ૦
પંચમે બલી રાજા બલિયો, જે થકી સુરપતિ કાંપ્યો; પ્રભુ૦ (૨)
વામન રૂપ ધર્યું મહારાજે, (૨) પાતાલે ચાંપ્યો. જય દેવ૦
છઠ્ઠો પરસુરામ અવતાર, ફરસી હાથમાં લીધી; પ્રભુ૦ (૨)
સહસ્રાર્જુન મારીને, (૨) પૃથ્વી નક્ષત્રી કીધી. જય દેવ૦
સપ્તમો રઘુવંશ અવતાર, આનન્દ કૌસલ્યા પામી; પ્રભુ૦ (૨)
પંચવટીમાં વસીયા, (૨) રાઘવ સીતાના સ્વામી. જય દેવ૦
અષ્ટમો મથુરામાં અવતાર, ગોકુલ આવ્યા ગૌચારી; પ્રભુ૦ (૨)
ગોપી ગોવાલને રાખ્યાં, (૨) કૃષ્ણ ગોવર્દ્ધન ધારી. જય દેવ૦
નવમો બુદ્ધ તણો અવતાર, ભાર પૃથ્વી પર વ્યાપ્યો; પ્રભુ૦ (૨)
ધ્યાન ધરી બેઠા ધરણીધર, (૨) જોગ જુક્તિથી સાધ્યો. જય દેવ૦
દશમો કલંકી અવતાર, પૃથ્વી નિઃકલંકી કરશો; પ્રભુ૦ (૨)
મ્લેચ્છને મારીને, (૨) મહાદુઃખ સેવકનાં હરશો. જય દેવ૦
દશ અવતારની આરતી, જે કોઈ ગાશે; પ્રભુ૦ (૨)
ભણે શિવાનંદ સ્વામી, (૨) તે વૈકુંઠે જાશે. જય દેવ૦

હરિહરની આરતી.

જય હરિ હરા, વિભુ જય હરિ હરા;
ગંગાધર ગિરિજાધર, (૨) ઇશ્વિર ઓંમકારા. જય૦
વૈકુંઠે વસે વિશ્વંભર, શિવજી કૈલાસે; પ્રભુ૦ (૨)
હરિ કાળા હર ગોરા, (૨) તે તેને ધ્યાને. જય૦
મહાદેવ વાઘાંબર, (૨) પિતાંબર શિવ શ્યામે પેર્યાં; પ્રભુ૦ (૨)
કમળ નેન કેશવનાં, (૨) શિવને ત્રિનયનાં. જય૦
નંદી વાહન ખગ વાહન, શિવ ત્રિશૂલ ચક્ર ધારી; પ્રભુ૦ (૨)
ત્રિપુરારી મોરારી, (૨) હરિ કમળા ધારી. જય૦
કૌસ્તુભ મણિ કેશવને, શિવને રુંઢમાળા; પ્રભુ૦ (૨)
મુક્તાફળ માધવને, (૨) શિવને સર્પ કાળા. જય૦
ચંદન ચર્ચે કેશવને, (૨) શિવજીને ભસ્મે; પ્રભુ૦ (૨)
રમા રુદીયે રાખ્યાં, (૨) ઉમિયા અર્ધાંગે. જય૦
રામને વહાલું રાજ્ય, શિવ ખાંધે ઝોળી; પ્રભુ૦ (૨)
રામને વાંદર રીંછ, (૨) શિવને ભૂતડાં ટોળી. જય૦
લક્ષ્મીવર ઉમિયાવર, શંકર શ્યામળીયા; પ્રભુ૦ (૨)
નટવર હરિ હર સ્વામી, (૨) એકાન્તે મલીયા. જય૦
મોહન ને મહાદેવમાં, અંતર નવ ગણશો; પ્રભુ૦ (૨)
ભોળા ભૂધરને ભજતાં, (૨) ભવસાગર તરશો. જય૦
શિવ શ્યામની આરતી, જે કોઈ ગાશે; પ્રભુ૦ (૨)
ભણે શિવાનન્દ સ્વામી, (૨) તે વૈકુંઠે જાશે. જય૦

કઠણ શબ્દનો કોશ.

અર્ક-સૂર્ય.
અર્કતુર-આકડાના બીજમાંથી રુ જેવું જે ઉડે છે તે.
અક્રમ-ક્રમ-ધોરણ વગરનો.
અગનો-આગળો.
અગમ્ય-ન જાણી શકાય એવો.
અઘ-પાપ.
અચિન્ત્યાત્મા-ચિંતનમાં ન આવે એવો આત્મા.
અજ-બ્રહ્મા.
અટવી-અરણ્ય, જંગલ.
અતુલિત-પુષ્કળ.
અધુના-હમણા.
અધોગ્રીવા-નીચી ગર્દનવાળો.
અધોક્ષ-ઇન્દ્રિય ગોચર.
અનરતુ-ખરાબ નહિ તે.
અનિર્વચનીય-શબ્દોથી વર્ણાય નહિ એવો.
અનુદિન-દરરોજ.
અનુસ્યુત-પરોવાયલું.
અનોપ-ઉપમા ન અપાય એવો.
અનૃત-ખોટું, જુઠું.
અપરાહ્ન-પાછલો પોહોર.
અપવર્ગ-સ્વર્ગ.
અબદ્ધ-છુટો, ન બંધાયલો.
અર્ભ-અર્ભકી-બાલક-બાલકી.
અભ્ર-આકાશ.
અભિરામ-આનંદ આપતું.
અમર્ષ-ઇર્ષા; અદેખાઇ.
અરવિંદ-કમળ.
અરિષ્ટ-દુઃખ.
અવગત-જાણેલું.
અવધ્ય-વધ કરવાને યોગ્ય નહિ તે.
અવિધાર-ખચીત, નક્કિ.
અવેર્કે-અનિષ્ટ, ખોટું, મોટું.
અસિ-તરવાર.
અહમેવ-અહંકાર.

અહૈતુક-હેતુ વગરનું.
અક્ષરાતીત-અક્ષર એવા બ્રહ્મની બહાર.
આખડી-આખડવું-પડી જવું.
આગાર-(અગાર)-ઘર.
આંગરીઆ-પુત્રો, દીકરા.
આજાનબાહુ-ઘુટણ સુધી લાંબા હાથ જેના છે તે.
આદેશ-મંત્ર, ઉપદેશ આપવો, બોલાવવું.
આપ્ત-આપત્તિમાં મદદ કરે તેવો.
આફ્ણતિ-આફ્ણવું-અફળ, નકામું.
આભિચારિક-જારણ, મારણ વગેરેના પ્રયોગ કરનાર.
આયાસ-દુઃખ.
આરત-વિલાપ કરી કરીને.
આરતિ-આશા.
આલક-(અલક)-માથાના કેશ.
આલય-મંદિર.
આલીગાલા-આલીગારો.
આવરણ-પડદો.
આસરી-આશ્રય કરવો.
આંધી-અંધકાર. વંટોળીયો.
ઇભે-એ ભૈયે. અથવા એવી રીતે. (ઈભે).
ઈષણા-ઈચ્છા, કામના.
ઈષ્ટાપૂર્તા-વાવ, કૂવાદિ ખોદાવવા તે.
ઇક્ષુ-શેરડી.
ઉજેહ-પ્રકાશ.
ઉડઠણ-ઉડવાની.
ઉણમ-ઓછું.
ઉધોત-પ્રકાશ.
ઉન્નત-ઉંચા
ઉન્મની-પાંચ અવસ્થામાંની એક.
ઉપઘાત-નાશ.
ઉપાન-જોડા.
ઉમાઈ-ઉપમા, નામના.

ઊર્ણ-રૂવાં, ઉન.
ઊર્ધ્વરેત-જેનું વીર્ય હૃદયમાં રહ્યું છે તે
ઊર્મિ-ઈચ્છા.
ઉરૂખલ-ખાંડણીઉં.
ઉર્વિ-પૃથ્વી.
ઉલ્લસી-ઉલ્લસિત થઇને.
ઉલારો-
ઉવેખે-તીરસ્કાર કરે.
ઉસાડવું-નિર્વંશ કર્યું.
ઉષ્ટ્ર-ઉંટ.
ઋખ-ઋષિ.
એકરદ-એક દંત.
એન-મમત, આગ્રહ-પ્રતિજ્ઞા.
એકે-
ઓઘ-જથ્થો.
ઓપ-ઓપવું.
ઓરંભા-ગાયનું બોલવું તે.
ઓસરવું-દૂર ખસવું.
ઓળવે-ઓળવવું, પચાવી પાડવું.
ઔર્ધ્વદેહિક-મરણ પછીની ક્રિયા.
અંગોળી-અંઘોળવું.
અંતક-યમરાજ.
અંબુજ-કમળ.
કજા-નસીબ. અથવા મોત.
કથાળવું-ખરાબ કરવું.
કથાળો-કંટાળો.
કબંધ-માથું.
કબાય-જામો.
કમલભૂ-બ્રહ્મા.
કર્દમ-કાદવ, કીચડ.
કલળી-બિલાડી, અથવા સમડી.
કલિમલ-કલિયુગનાં પાપ.
કવશ-જે વશ ન થાય તેવું
કવિ-જ્ઞાનવાન.
કાઠ-લાકડા.
કાંઠ-કાંટા.
કાંતીશ-સૂર્ય.
કિલ્બિષ-(કિલ્મિષ) પાપ.
કીની-કીડીનો અપભ્રંશ. અથવા કીધી.
કુથી-કુથવું-ગાવું, કહેવું.
કુશસલાકા-દર્ભની સળી.
કુષ્ટી-કોહોડીઓ.
કૃચ્છ-સખ્ત.
કૃપાણ-શસ્ત્ર, તલવાર.
કૃમિ-કીડો.
કૃષિકાર-ખેડુત.
કોયષ્ટિક-એક જાતનું પક્ષી જેને કોઢા પક્ષી કહે છે તે.
કંક-કાગડો.
કંજારી-પેટ. આહાર.
કંદરા-ગુફા.
કંબલ-કાંબલો.
ખટપદ-ભ્રમર.
ખદ્યોત-આગીઓ.
ખનન-ખણવાની ક્રિયા.
ખપુવો-એક જાતનું શસ્ત્ર. તે ધારવાળું ખડપાના આકારનું હોય છે.
ખાપ-આરસી.
ખેચર-આકાશમાં ફરનારા.
ખેપ-ખંત, આગ્રહ.
ખોહણ-નદી ડુંગરોમાં ખાડાઓ હોય છે તે.
ખંજન-એકજાતનું પક્ષી.
ખંભ-સ્થંભ.
ખંભા-ખભા.
ગછે-ગચ્છ-જવું.
ગણક-જોષિ.
ગર્દ-ધમાલ, ધામધૂમ.
ગર્ત-ખાડો.
ગુરૂવો-મોટો.
ગવ્હર-કોતર.
ગાથું-ચોરી કરવી.
ગાથું-ગાથુઓ-ગાંઠછોડી ચોરી કરનારો.
ગાંગરુ-કઠોળમાં નહિ બફાય એવા અન્નના દાણા.
ગ્રામ્ય ગૌરી-વેશ્યા.

ગુન્હામત–ગુન્હેગારી.
ગોઠ–વાત.
ગોદ–ખોળો.
ગોધૂમ–ઘઉં.
ગૌમુખવ્યાઘ્ર–અંતરનો કપટી ને મોઢાનો ભોળો.
ગંગહ્રદ–ગંગાનો કિનારો.
ઘોટ–ઘોડો.
ઘોરંભો–ગભરાટ.
ચખ–ચક્ષુ.
ચક્ષ–આંખ.
ચક્ષુશ્રવા–સર્પ. સર્પને નેત્ર હોય છે, પણ કાન હોતા નથી એમ કહેવાય છે, માટે તે નેત્રથી સાંભળે છે.
ચિરાયુ–લાંબું આવરદા.
ચોસરા–ચાર સેરવાળા.
ચંગા–શુદ્ધ.
છત–પદાર્થ; વસ્તુની પુષ્કળતા.
છાત્ર–શિષ્ય.
છિદ્રિત–છિદ્ર–કાણું.
છીંડા–છિદ્ર.
છેરાણી–ઘેરાયલી.
છોછી–ઓછું, કસરવાળી.
છોરી–છોકરી.
જઘન–જાંગ.
જલધિ–સમુદ્ર.
જલ્પ–અસ્પષ્ટતા.
જલ્પવું–બબડવું.
જવનિકા–પડદો.
જારજા–વ્યભિચાર કરનારી સ્ત્રી.
જીંજેરી–જીવનવ્યવસાય.
ટાંક–જરાક.
ડંટી–તોફાન.
તટ–પુલિન રેતીનો કિનારો.
તડિત્–વિજળી.
તદ્રૂપ–તે સ્વરૂપ.
તન્માત્રા–સૂક્ષ્મ ભૂતોની અવસ્થા તે.
તન્વંગી–પાતળી કેડવાળી સ્ત્રી.
તલફે–તલપવું, આતુર રહેવું.
તાકે–ઈચ્છવું.
તાતી–તીક્ષ્ણ અથવા બળતી.
તાક્ષી–ગરુડની મા.
તિર્યક–પક્ષીની યોનિ.
તિર્વા–તીર જેટલું.
તિલ–જરા જેટલો.
તીતાલી–છોકરવાદી.
તૂત–ખોટારું.
તૂર્યાતીત–જ્ઞાનની ચોથી અવસ્થાથી ઉપલી અવસ્થા.
તૂર્યાગામિની–તુર્યાવસ્થાસુષુપ્તિઅવસ્થાની ઉપરની ચોથી અવસ્થા.
તૂરી–ઘોડો.
થાણી–થાનદાર.
દુહિતા–દીકરી.
દવ–જંગલનો અગ્નિ.
દર્શ–દર્શવું–જોવું.
દક્ષ–ચતુર.
દાદુર–દેડકો.
દામણો–દયામણો.
દ્રામ–(દામ) પૈસા.
દાયિકા–દેનારી.
દાંત–શમદમાનદિ ગુણવાળો.
દ્વિરદ ગૌરી–ચાર પ્રકારની સ્ત્રીઓ છે, તેમાં હસ્તીના જેવી સ્ત્રી.
દિવારાત્રી–રાત ને દિવસ.
દુકુલ–વસ્ત્ર.
દુજીઆ–ખીજે.
દુરાસદ–પરાભવ ન પમાડી શકાય એવા.
દેવાદારમી–
દોખ–દોષ.
ધરા–પૃથ્વી, દેહ.
ધરાબોલ–સમૂળ.
ધવ–ધણી, સ્વામી.
ધંખના–ધ્યાન. ઝંખના

ધાવું-દોડવું
ધી-બુદ્ધિ.
ધીંગ-ધીંગાણું, તોફાન.
ધીંગી-મોટી, સારી, સગવડવાલી.
ધીમંત-બુદ્ધિવાળો.
ધૂમાસ-ધૂમાડો.
નકરો-ચોખ્ખો. તદ્દન.
નગશૃંગ-પર્વતનું શિખર.
નય-નીતિ.
નાક-સ્વર્ગ.
નાણી-જાણી.
નારા-નાર-પાણી.
નિગમ-વેદ.
નિધન-મોત.
નરખણુ-નિરીક્ષણ; નિરીક્ષા કરવી તે.
નિર્વાણ-મોક્ષપદ.
નિરાલંબ-આલંબન-ટેકા-આધાર વગરનો.
નીક-ધારા; મોરી; નદી.
નીલલોહિત-શ્યામ અને લાલ રંગવાળું
નૂત-શાણો.
નૂતિ-પ્રશંસા, વખાણ.
નેસ્તિ-અનાજ વેચનારો, મોદી.
નેષ્ટ-નઠારો.
નૈમિત્તિક-નિમિત્ત કારણથી કરવાના તે.
પટહ-એક જાતનું વાજીંત્ર.
પન્નગ-નાગ.
પરા-પરું-જાુદું, દૂર.
પરિખા-કોટની આસપાસની ખાઈ.
પરાતિ-પડતી પડતી.
પળી-પળીઆ.
પ્રતીર-કિનારો, તટ.
પ્રમતિ-ધરતિ.
પ્રસ્થાન-પ્રયાણ.
પ્રસ્વેદ-પરસેવો.
પ્રક્ષાલ્યા-પ્રક્ષાલવું-ધોવું.
પાવૈ-ત્રીજી જાતી-હીજડો.
પ્રાઘુર્ણ-પરોણો, મેહમાન.
પ્રાજ્ઞ-જ્ઞાની.
પીન-હૃષ્ટપુષ્ટ.
પીયૂષ-પાણી, અમૃત.
પુરિષ-નરક.
પુંગવ-મોહટા.
પુંશ્ચલી-વ્યભિચારિણી.
પૂરાધિન-(૨૫૦)
પેય-પય.
પ્રોક્ષણ-ધોવું.
ફેરાળું-એક ચોપગું બિલાડીના જેવું જનાવર. એને માટે કહેવાય છે કે એ વાઘનું મોટું શત્રુ છે. અને જ્યાં વાઘ હોય ત્યાં તેની આગળ આગળ બુમ પાડતું દોડે છે. બીજી વાત એવી કહેવાય છે કે, જે મનુષ્યના ઘરની સમીપમાં ઉગતા સૂર્યને જોઇને, અથવા માણસની આસપાસ દોડતું, ફરતું, બુમ પાડતું તે રહે છે તે ઘરના મનુષ્યોના કે તે માણસના મૃત્યુનો સમય નજીક આવ્યો છે.
બધિર-બેહરો.
બલીવર્દ-બળદ.
બેકેક-બે એક.
ભગ-યોનિ; સ્ત્રી-જનનેન્દ્રિય. ઐશ્વર્ય.
ભલ્લ-ભાલો.
ભંક-ભાષણ.
ભાથી-ભાથાવાળો સીપાઈ.
ભામણે-ઓવારણે.
ભિયા-ભૈયા.
ભીતરુ-ભયવાળું, કાયર.
ભીષ્મ-કઠીણ, ઉગ્ર.
ભૂમિકા-યોગ કે જ્ઞાનમાં ચહડવાનાં પગથીઅં.
ભૂસરૂ-ભૂલવાળું.
ભૂસુર-બ્રાહ્મણ.
ભેવા-મર્મ, ભેદ.
ભેવે-બ્રહ્માએ.
ભોર-પ્રભાત.
ભોરંગ-સર્પ.
મકરધ્વજ-કામદેવ

મકલાવું–મલકાવું–ખુશી થવું.
મખ–યજ્ઞ.
મજ્જા–ચરબી.
મઢી–ઝુંપડી.
મનોજવા–કામદેવના જેવી. મનના જેવી ગતિ છે જેની તે.
મરજીવા–સમુદ્રમાંથી મોતી કાઢનારા.
મરાલ–હંસ.
મહાત–પરાજય.
મહાનૂત–મહાન્, ઉત્તમ, શાણો.
મહામારી–મરકી.
મહિષિ–ભેંસ.
મહેરાણુ–દરિયો.
માઈકાંગલા–શરીરે અશક્ત; નામર્દ.
માઝા–મર્યાદા.
માતંગી–હાથણી.
માંધા–મદઅંધા.
માવ–માધવ. કૃષ્ણનું લાડકું નામ.
મુશકાય–ખુશ થાય, આનંદ પામે.
મૃત્તિકા–માટી.
મેણે–(૨૯૪)
મેરે–મારાથી.
મોભી–મોભ જેવો. અથવા મુખ્ય.
મોહકમ–ગુપ્ત.
મૌક્તિક–મોતી.
મંજરી–બિલાડી.
યાતુધાન–રાક્ષસ.
યાન–વાહન.
યૂપ–યજ્ઞનો સ્તંભ.
યોષિતા–સ્રી; ધણિયાણી.
રક્ત–આસક્ત.
રગ–રેખા.
રગીઆ–હઠીલા.
રજ્જક–જરાક.
રવાલી–એક પ્રકારની ચાલ.
રવિતનયા–યમુના નદી.
રંચ–જરા; બહુજ થોડું.
રંભોરૂ–કેળના જેવી ઉરૂ જેની છે તે.
રાઢ–તકરાર, મારામારી.
રિષ્ઠ–પાપ, દુઃખ.
રીર–ચીસ.
રુદ્ધ–જેનો અટકાવ થએલો છે તે.
રોધન–રૂંધવું.
રોળ–ગભરાટ.
લધ્વક્ષર–લઘુ અક્ષર.
લબ્ધી–લબ્ધ–પ્રાપ્ત થવું તે.
લવકાવે–લેહકાવે.
લહર–હાર, પંક્તિ.
લાયકા–લાયક.
લારુ–હાર, પંક્તિ.
લીકા–૩૯૧
લોઢ–મોજા.
વખડાવ્યો–વખાણાવ્યો.
વતુ–ઘરનું કામકાજ.
વનરેક–(૨૭૦) જુદાપડવું, છુટાથવું.
વહ્નિ–અગ્નિ.
વ્યતિરેક–જુદું.
વ્યાહૃતિ–ભૂર, ભૂવર, સ્વર આ ત્રણ વ્યાહૃતિ કહેવાય છે.
વ્યાલ–સર્પ.
વ્યોમ–આકાશ.
વર–સુંદર.
વરખ–વૃક્ષ.
વરઝોળા–ફજેતા.
વર્મ–બખ્તર.
વરવો–કદરૂપો.
વરાંગી–ઉત્તમ અંગવાળી.
વરિષ્ઠ–સૌથી મોહટો.
વલ્કલ–વનના ઝાડોની છાલનાં કપડાં.
વલંઘુ–લપટાવું, વળગી રહેલું.
વસન–વસ્ત્ર.
વસુંધરા–પૃથ્વી.
વહરવો–ઉત્તમ.
વળ–પેચ, દાવપેચ, છળકપટ.

વાજ—મુશીબતમાં આવવું, કાયર.
વાજી—ઘોડો.
વાડવ—બ્રાહ્મણ.
વાંતી—વમન, ઉલટી.
વામ—વામા, સ્ત્રી.
વામનો—ઠીંગણો.
વારિદ—વાદલું.
વારિહદ—પાણીનું તળાવ—ખાડો.
વારુણી—મદ્ય; દારૂ.
વારૂ—સારું, ઠીક, સુંદર.
વાર્ક્ષિ—
વિડંબણા—વિપત્તિ.
વિતનુ—કામદેવ.
વિધુ—ચંદ્ર.
વિપાક—પરિણામ, ફળ.
વિભાવરી—રાત્રી.
વિવર—ભોંયરુ.
વિશેખી—વિશેષ—નવીનતા.
વિશેખવું—વિશેષ કરવું,
વિહંગમ—પક્ષી.
વિહોણો—શું—વગરનું.
વીજે—વિજળીથી
વેંડફાએ—સળી કે સડીજાય.
વેતન—દરમાયો.
વેલુ—રેતી.
વેવાય—વીતાડાય.
વૈકલ્પ—વિકલ, ગાંડા થવું.
વૈચ્છાએ—પોતાની ઇચ્છાએ.
વોણ—અહુણા.
શખયાન—ઠાઠડી.
શ્યેન—બાજપક્ષી.
શર્ભ—(૪૯૭) એક જાતનું મૃગ. કહે છે કે, ત્હેને આઠ પગ હોય છે. એ સિંહનું વેરી કહેવાય છે. એની ઉત્પત્તિ કાશ્મીરમાં થાય છે.
શલ્યા—પથરા.
શીવા—સંહારકારિણી દેવી, શિવની સ્ત્રી.
શુધી—સારી બુદ્ધિવાળા.
શૃંગાળ—શિયાળવો.
શોચી—(શોચવું) વિચારી.
શોરાશોર—શુભાશુભ.
શૌરિ—ઈન્દ્ર.
સજાઇ—તૈયારી.
સદૃશ્ય—વિધિદર્શિનો, પ્રેક્ષકો.
સન્નિધ—પાસે.
સન્મન્યાય—ઉદાસ.
સમનું—સ્વપ્નું.
સમર—રણ—લડાઈનું મેદાન.
સમાકુલ—વ્યાકુળ, ક્ષુબ્ધ.
સમાની—સરખી.
સમાનિધિ—ક્ષમાનિધિ—ક્ષમાનો સાગર.
સમીર—વાયુ.
સમ્યક્—સારી રીતે; શુદ્ધ.
સમ્યગાચરણી—સારા આચરણવાળી.
સરકટ—લાકડા.
સરવરડી—નાની તળાવડીઓ.
સરોજ—કમળ.
સ્વનુષા—વહુ. પુત્રવધૂ.
શ્વપચ—ઢેડો.
સવિતા—સૂર્ય.
સહસ્રાક્ષ—હજાર આંખવાળો ઈન્દ્ર.
સંપર્ક—(૨૯૫)અકડવું તે.
સંસૃતિ—જગતમાં જન્મવું.
સંલગ્ન—એકતાર થવું તે.
સંલાલ—(૪૨૯)
સાગ્ર—સમસ્ત.
સાથવો—શેકેલા અનાજનો લોટ.
સાધ—સાધુ.
સાચિકા—સાહ્યતા આપનારી.
સામે—સામવું—સમી જાય.
સાર—સાલ.
સાર્થ—ભોમીયો.
સાંગ—સંપૂર્ણ; એક જાતનું શસ્ત્ર.
સાંતરા—(સાતરા)—શૃંગારીને તૈયાર થવું.
સાંતરો—મૂકામ.
સાંત્યો—છુપાયલો.

સ્નિગ્ધ–ચીકણું.
સુભ્ર–સારાં ભવાંવાળી.
સુમન–પુષ્પ.
સુરતી–
સુરભી–સ્વર્ગની ગાય. કામધેનુ.
સુરેન્દ્ર–ઈન્દ્ર, દેવોનો રાજા.
સુશ્રુષા–સેવા ચાકરી.
સૂનુ–સુત–પુત્ર.
સોજ–ઇચ્છા, લાગણીથી.
સોદક–ઉદક–પાણી સહિત.
સોંઢી–સોંઢવું, તૈયારી કરવી.
સૈરન્ધ્રી–કેશ ગુંથનારી દાસી.
સારભ્ય–સુગંધ.
હઠેડડા–હઠીલા.
હર–મહાદેવ.
હરિ–સિંહ.
હલેતી–રીત ભાતથી અજાણી છોકરી.
હારિત–એક જાતનું પક્ષી.
હાકટી–બુમ મારી.
હિના–નઠારા.
હેજ–હેત.
હેય–શ્રેય. દૂર કરવા યોગ્ય તે.
હોડ–સરત.
હતા–હણનારો.
ક્ષિપ્ર–જલદી, સત્વર.
ક્ષોણિત–(શોણિત)–લોહી.
ક્ષોભ–મનનો ગભરાટ.
ક્ષૌર–હજામત.
ક્ષાંતિ–શાંતિ.

આ પુસ્તક ઈ. સ. ૧૯૧૨. મે માં બહાર પડયું છે.

"ગુજરાતી" છાપાખાનામાંથી પ્રકટ થએલા ગ્રંથોનું સૂચીપત્ર.

—✲✲✲✲—

વેદાન્ત.	રૂ. આ. પૈ.
૧ પંચદશી	૬— ૦—૦
૨ અધ્યાત્મ રામાયણ	૧— ૮—૦
૩ યોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ (પાકાં પુઠાં—બે ભાગમાં)	૧૦— ૦—૦
૪ ચિદ્ઘનાનંદી શ્રીભગવદ્ ગીતા (પાંચ રંગીન ચિત્ર)	૪— ૦—૦
૫ જ્ઞાનેશ્વરી શ્રીભગવદ્ ગીતા	૪— ૦—૦
૬ શ્રીધરી શ્રીભગવદ્ગીતા (મોટા અક્ષર—રેશમી)	૧— ૦—૦
૭ શ્રીભગવદ્ગીતા (ગુ. દોહરા, નર્મદનું ગદ્ય અને તુલસીદાસના દુહા.)...	૦— ૮—૦
૮ શ્રીધરીભગવદ્ગીતા (રેશમી ગુટકો)	૦— ૭—૦
૯ શ્રી પંચરત્ન ગીતા (રેશમી)	૦—૧૨—૦
૧૦ ભર્તૃહરિકૃત શતક ચતુષ્ટય સંગ્રહ	૦—૧૨—૦
૧૧ ચન્દ્રકાન્ત ભાગ ૧ લો.	૨— ૮—૦
૧૨ ચન્દ્રકાન્ત ભાગ ૨ જો.	૨— ૮—૦
૧૩ ચન્દ્રકાન્ત ભાગ ૩ જો.	૨— ૮—૦
૧૪ मुक्तिप्रकाश (निश्चलदासकृत हिंदी)	૧— ૦—૦
૧૫ चन्द्रकान्त प्रथम भाग (हिंदी)	૨— ૮—૦
ધાર્મિક.	
૧૬ શ્રીમદ્ભાગવત (ગંગા જમની) સચિત્ર.	૮— ૦—૦
૧૭ શ્રીમદ્ભાગવત (ઘણા મોટા અક્ષર) સચિત્ર.	છપાય છે.
૧૮ શ્રીમદ્ભાગવત (મધ્યમાક્ષર) સચિત્ર.	૪— ૮—૦
૧૯ શ્રીમદ્ભાગવત (ગુટકો) સચિત્ર	૨— ૪—૦
૨૦ શ્રીમદ્ભાગવત (પ્રેમાનંદકૃત) સચિત્ર.	૫— ૦—૦
૨૧ શ્રીવાલ્મીકિ રામાયણ (૨ જી આવૃત્તિ. સચિત્ર)	૬— ૦—૦
૨૨ શ્રી મહાભારત ભાગ ૧ લો (સચિત્ર).	૯— ૦—૦
શ્રી મહાભારત ભાગ ૨ જો (સચિત્ર).	૧૧— ૦—૦
શ્રી મહાભારત ભાગ ૩ જો (સચિત્ર).	છપાય છે.
૨૩ વેદોક્ત ધર્મપ્રકાશ (વિષ્ણુબાવા બ્રહ્મચારી કૃત).	૧— ૪—૦
૨૪ મનુસ્મૃતિ (મૂળ અને ભાષાંતર)	૩— ૮—૦
૨૫ પારાશર સ્મૃતિ (મૂળ અને ભાષાંતર).	૧— ૮—૦
૨૬ વ્રતરાજ	૪— ૦—૦

નીતિ.	રૂ. આ. પૈ.
૨૭ શુક્રનીતિ	૧– ૪–૦
૨૮ વિદુરનીતિ	૦– ૨–૬
૨૯ પરમહંસ રામકૃષ્ણનાં બોધવચન. (૨ જો ભાગ)	૦– ૩–૦
૩૦ નીતિબોધ	૦– ૬–૦
૩૧ પંચતંત્ર (૨ જી આવૃત્તિ)	૧– ૦–૦
૩૨ કળાવિલાસ (૨ જી આવૃત્તિ)	૦– ૮–૦
૩૩ ચારુચર્યા (૩ જી આવૃત્તિ)	૦– ૨–૬
૩૪ નીતિસુધાતરંગિણી (અત્યુત્તમ)	૧– ૦–૦
૩૫ ધર્મવિચાર (૨ જી આવૃત્તિ)	૧– ૮–૦
૩૬ નર્મ કથાકોશ (૩ જી આવૃત્તિ)	૨– ૦–૦
૩૭ વિવેકાનંદ વિચારમાળા–પ્રથમ પુષ્પ. (અનેક ગ્રન્થોનો સંગ્રહ) ...	૨– ૪–૦
૩૮ વિવેકાનંદ વિચારમાળા–દ્વિતીય પુષ્પ.	છપાય છે.
૩૯ વિવેકાનંદ વિચારમાળા–તૃતીય પુષ્પ.	તૈયાર થાય છે.
૪૦ રાસેલાસની કથા. (ડા. જોન્સન કૃત)	૦–૧૦–૦
કાવ્ય.	
૪૧ નર્મ કવિતા	નવી આવૃત્તિ છપાય છે
૪૨ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૧ (૫ મી આવૃત્તિ)	૧– ૮–૦
૪૩ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૨ (૨ જી આવૃત્તિ)	૨– ૮–૦
૪૪ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૩ (૨ જી આવૃત્તિ)	૨– ૮–૦
૪૫ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૪ (૨ જી આવૃત્તિ)	છપાય છે.
૪૬ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૫	૩– ૦–૦
૪૭ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૬	૩– ૦–૦
૪૮ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૭	૩– ૦–૦
૪૯ બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૮	છપાય છે.
૫૦ દયારામકૃત કાવ્યસંગ્રહ (૪ થી આવૃત્તિ)	૧– ૮–૦
૫૧ નરસિંહ મેહેતાકૃત કાવ્યસંગ્રહ	છપાય છે.
૫૨ બ્રહ્માનંદ કાવ્ય. (૨ જી આવૃત્તિ)	છપાય છે.
૫૩ પ્રેમાનંદ સ્વામિનું કાવ્ય.	છપાય છે.
૫૪ શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર (ગીરધર)	૨– ૦–૦
,, ,, (કાચાં પુઠાં)	૧– ૮–૦
૫૫ નભુનાણી (પ્રસાદિક કાવ્ય)	૨– ૦–૦
૫૬ સવિતાકૃત કવિતા	૧– ૦–૦

ગુજરાતી સાહિત્યના યાત્રાળુઓ

ચંદ્રપ્રસાદ
છગનલાલ
રાવળ